DRUGI RAPORT

Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15

PKDP

Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15

Państwowa Komisja
ul. Twarda 18
00-105 Warszawa
tel. 22 699 60 52
fax 22 699 60 48

www.pkdp.gov.pl
zgloszenie@pkdp.gov.pl (dla zgłaszających)
komisja@pkdp.gov.pl; media@pkdp.gov.pl (dla mediów)

PKDP

DRUGI RAPORT

Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15

Warszawa 2022

CZŁONKOWIE PAŃSTWOWEJ KOMISJI

dr hab. Błażej Kmieciak

Przewodniczący
Państwowej Komisji

Barbara Chrobak

Zastępca Przewodniczącego
Państwowej Komisji

dr Hanna Elżanowska

Zastępca Przewodniczącego
Państwowej Komisji

Justyna Kotowska

Elżbieta Malicka

Andrzej Nowarski

Agnieszka Rękas

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW 13

SŁOWO WSTĘPNE 14

CZĘŚĆ I

REALIZACJA REKOMENDACJI PAŃSTWOWEJ KOMISJI 19

1. Rekomendacje dotyczące zmian systemowych 19

1.1. Systemowe zwiększenie ochrony praw małoletnich poszkodowanych przemocą seksualną 19

1.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 20

1.2. Nowelizacja ustawy o Państwowej Komisji mająca na celu doprecyzowanie procedury postępowania wyjaśniającego, zwiększenie podmiotowości poszkodowanego oraz systematyzację pojęć 21

1.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 21

2. Rekomendacje dotyczące zmian proceduralnych 22

2.1. Stosowanie art. 240 k.k. także w odniesieniu do czynów, których znamiona zostały wypełnione przed 13 lipca 2017 r. i nadal trwają od dnia 13 lipca 2017 r. 22

2.1.1. Stanowisko Państwowej Komisji dotyczące rozumienia art. 240 § 1 k.k. 23

2.1.2. Stanowisko Prokuratury Krajowej dotyczące rozumienia art. 240 § 1 k.k. Odpowiedź Państwowej Komisji 25

2.1.3. Opis wybranych spraw prowadzonych na podstawie zawiadomienia Państwowej Komisji 26

2.1.4. Zaskarżenie postanowień o odmowie wszczęcia postępowania 28

2.1.5. Wnioski o rozważenie potrzeby rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy 28

2.1.6. Uwzględnienie wniosków Państwowej Komisji 29

2.1.7. Uchwała Sądu Najwyższego. Uwzględnienie stanowiska Państwowej Komisji 30

2.2. Nadanie priorytetowego charakteru sprawom karnym dotyczącym przemocy seksualnej wobec dzieci 31

2.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 31

2.3. Wprowadzenie instytucji adwokata dziecka dla małoletniego pokrzywdzonego 32

2.3.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 32

2.4. Niezwłoczne wystąpienie prokuratora z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego 33

2.4.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 33

2.5. Rozpoznanie przez sąd opiekuńczy w ciągu trzech dni wniosku prokuratora o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego 34

2.5.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 34

2.6. Aktualna lista adwokatów i radców prawnych wybranych pod kątem odpowiednich kompetencji psychospołecznych i wykazujących się szczególną znajomością spraw dotyczących dziecka 34

2.6.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 34

2.7. Skuteczne przestrzeganie przez organy procesowe zasady jednorazowości przesłuchania dziecka pokrzywdzonego przestępstwem wykorzystania seksualnego 35

2.7.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 35

2.8. Obligatoryjna opinia biegłego dotycząca możliwości wykonania powtórnych czynności z udziałem małoletniego 36

2.8.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 36

2.9. Sprawy dotyczące przemocy seksualnej wobec dzieci powinny być prowadzone tylko przez odpowiednio przeszkolonych sędziów 37

2.9.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 37

2.10. Zmiany dotyczące przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego wykorzystaniem seksualnym 37

2.10.1. Określenie płci sędziego prowadzącego przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. (inna niż płeć sprawcy) 37

2.10.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 38

2.10.2. Określenie płci biegłego psychologa biorącego udział w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. (taka jak płeć pokrzywdzonego) w postępowaniach o przestępstwo z art. 200 k.k. 38

2.10.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 38

2.11. Zmiany dotyczące pouczeń i informacji dla małoletniego pokrzywdzonego i małoletniego świadka odnoszących się do uprawnień i obowiązków procesowych 38

2.11.1. Wprowadzenie informacji skierowanych do małoletnich pokrzywdzonych i małoletnich świadków przygotowujących ich do uczestnictwa w postępowaniu sądowym (z wykorzystaniem istniejących już materiałów opracowanych przez organizacje pozarządowe) 38

2.11.1.1.Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 39

2.11.2. Wprowadzenie do pouczeń dla pokrzywdzonego zapisu o prawie do reprezentowania go w postępowaniu karnym – na prawach oskarżyciela posiłkowego, po uprzednim wyrażeniu zgody na piśmie – przez Państwową Komisję 39

2.11.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 39

2.12. Obligatoryjne opiniowanie seksuologiczne i psychiatryczne sprawców wykorzystania seksualnego dzieci 40

2.12.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 40

2.13. Orzekanie terapii uzależnień u sprawców uzależnionych 41

2.13.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 41

3. Rekomendacje dotyczące działań profilaktycznych 42

3.1. Przeciwdziałanie wykorzystaniu seksualnemu dziecka w miejscach, w których to ryzyko jest zwiększone 42

3.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 42

3.2. Objęcie obszarów wiejskich i małych miast działaniami podnoszącymi społeczną wiedzę na temat wykorzystywania seksualnego dzieci 43

3.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 43

3.3. Włączenie potencjalnych sprawców przestępstw seksualnych do kategorii adresatów działań profilaktycznych 44

3.3.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 44

4. Rekomendacje dotyczące jakości opieki specjalistycznej 46

4.1. Ujednolicenie standardów dotyczących kosztów uzyskania specjalizacji w zakresie seksuologii 46

4.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 46

4.2. Stworzenie oraz sfinansowanie szybkiej ścieżki interwencyjnej zapewniającej priorytetowy dostęp do opieki psychologicznej dla dzieci, co do których wystąpiło podejrzenie wykorzystania seksualnego 46

4.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 47

4.2.1.1. Interwencja w sprawie odchodzenia specjalistów psychiatrii dziecięcej z publicznej służby zdrowia 47

4.2.1.2. Interwencja w zakresie obniżonych stawek za pomoc psychologiczną 48

4.3. Uzupełnienie podstawy programowej Ministerstwa Edukacji i Nauki o tematykę profilaktyki wykorzystania seksualnego 50

4.3.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 51

4.3.1.1. Uzupełnienie podstawy programowej 51

4.3.1.2. Współpraca z Ministerstwem Edukacji i Nauki w ramach grupy roboczej 52

4.3.1.3. Prace nad przygotowywaniem działań skierowanych do rad pedagogicznych i rad rodziców placówek oświatowych 52

4.3.1.4. Edukacja studentów przygotowujących się do zawodów związanych z pracą z dziećmi 52

4.3.1.5. Przedmiot – edukacja o zdrowiu 54

4.3.1.6. Projekt *Edukacja dla wszystkich* 54

5. Rekomendacje dotyczące oddziaływań w stosunku do sprawców 55

5.1. Wprowadzenie oddziaływań terapeutycznych do opieki postpenitencjarnej dla opuszczających zakłady karne osób uprzednio skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 55

5.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji 55

CZĘŚĆ II

DZIAŁANIA W SPRAWACH PROWADZONYCH PRZEZ PAŃSTWOWĄ KOMISJĘ 58

1. Analiza spraw kierowanych do Państwowej Komisji 58

1.1. Informacje ogólne 58

1.1.1. Zgłoszenia, które zapoczątkowały postępowanie przygotowawcze po przekazaniu ich przez Państwową Komisję prokuratorowi 59

1.1.2. Monitorowanie postępowania karnego – na etapie postępowania przygotowawczego oraz sądowego 60

1.1.3. Badanie spraw zakończonych 60

1.1.4. Działania w tzw. sprawach różnych 60

1.1.5. Zgłoszenia o popełnieniu przestępstw wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej lat 15, w których nastąpiło przedawnienie karalności czynu 61

1.2. Kontrola formalna zgłoszeń 61

1.3. Sprawy podjęte przez Państwową Komisję z własnej inicjatywy (sprawy z urzędu) 62

1.4. Klasyfikacja spraw prowadzonych przez Państwową Komisję 62

1.4.1. Kryterium podmiotowe 63

1.4.2. Kryterium przedmiotowe 66

1.5. Kwalifikacja prawna czynów zabronionych przyjęta przez organ prowadzący postępowanie karne 66

2. Uprawnienia Państwowej Komisji w postępowaniach karnych 70

2.1. Monitorowanie toczących się postępowań przygotowawczych i sądowych 70

2.1.1. Postępowanie przygotowawcze 71

2.1.2. Postępowanie sądowe 72

2.2. Badanie spraw zakończonych w postępowaniu karnym 72

2.3. Udział Państwowej Komisji na prawach oskarżyciela posiłkowego w sądowym procesie karnym 73

2.4. Opis przypadków 75

2.5. Zadośćuczynienie za krzywdę doznaną przez małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem seksualnym oraz naprawienie szkody 78

2.6. Udział Państwowej Komisji w postępowaniu cywilnym w charakterze osoby zaufania 79

2.7. Wnioski do Prokuratora Generalnego o wniesienie skargi nadzwyczajnej albo kasacji od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach przestępstw seksualnych na szkodę dzieci do 15 roku życia 79

2.7.1. Wnioski o wniesienie kasacji 80

2.7.2. Wnioski o wniesienie skargi nadzwyczajnej 83

3. Działania Państwowej Komisji w sprawach z wątkiem międzynarodowym 86

4. Decyzje merytoryczne prokuratora i sądu w sprawach monitorowanych przez Państwową Komisję 88

5. Nieprawidłowości stwierdzone przez Państwową Komisję w toku badania postępowań przygotowawczych 91

5.1. Uchybienia w zakresie reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym 91

5.2. Uchybienia w zakresie niewyczerpania inicjatywy dowodowej w postępowaniu przygotowawczym 94

5.3. Uchybienia w zakresie opieszałości w podejmowaniu czynności procesowych w postępowaniu przygotowawczym 96

5.4. Uchybienia w zakresie kwalifikacji prawnej czynu zabronionego osoby wskazanej jako sprawca 98

5.5. Uchybienia w zakresie przyczyn lub doboru podstaw prawnych umorzenia postępowania przygotowawczego 99

5.6. Uchybienia w zakresie doręczenia decyzji procesowej w postępowaniu przygotowawczym 102

6. Opiniowanie projektów aktów normatywnych z zakresu właściwości Państwowej Komisji oraz inne działania 104

CZĘŚĆ III

ROZEZNANIE MOŻLIWOŚCI ZBADANIA ZJAWISKA WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO DZIECI **107**

1. Wystąpienia Państwowej Komisji 107

1.1. Uwagi wprowadzające 107

1.2. Rozeznanie możliwości zbadania zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci przez sprawców wysokofunkcjonujących – przegląd dotychczasowych działań 108

1.3. Wystąpienia Państwowej Komisji do instytucji i organizacji w sprawie problemu wykorzystania seksualnego dzieci poniżej 15 roku życia 115

1.3.1. Związki sportowe 116

1.3.2. Kuratoria oświaty, komisje dyscyplinarne dla nauczycieli 117

1.3.3. Związki harcerskie 117

1.3.4. Izby lekarskie 117

1.3.5. Izby pielęgniarskie 118

1.3.6. Związki artystyczne 118

1.3.7. Wystąpienia do związków wyznaniowych 118

1.3.7.1. Korespondencja ze Stolicą Apostolską 118

1.3.7.2. Delegaci ds. ochrony dzieci i młodzieży przy męskich zgromadzeniach zakonnych 119

1.3.7.3. Korespondencja ze związkami wyznaniowymi 119

1.4. Wystąpienia Państwowej Komisji do ekspertów w zakresie seksuologii oraz ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży 120

1.4.1. Ośrodki zdrowia psychicznego – szpitale i poradnie 121

1.4.2. Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego 123

1.4.3. Seksuolodzy 125

2. Wstępne wnioski z uzyskanych odpowiedzi 129

CZĘŚĆ IV

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNO-PREWENCYJNA 133

1. Pierwsza kampania społeczna *#RozmawiajReaguj* 133

1.1. Założenia kampanii społecznej 133

1.2. Przekaz kampanii społecznej 134

1.3. Efekty kampanii społecznej 137

2. Broszury informacyjno-edukacyjne 138

3. Szkolenia profilaktyczno-prewencyjne 139

4. Kontakty międzynarodowe 140

5. Współpraca z Ministerstwem Sportu i Turystyki 142

6. Współpraca z Ministerstwem Sprawiedliwości 144

7. Udział w 47 Zjeździe Psychiatrów Polskich „Gdy nauka spotyka się z praktyką" 145

8. Środki kompensacyjne 146

CZĘŚĆ V

SPRAWY ZGŁOSZONE DO POSTĘPOWAŃ WYJAŚNIAJĄCYCH 148

1. Specyfika postępowań wyjaśniających 148

1.1. Przesłanki prowadzenia postępowania wyjaśniającego 148

1.1.1. Umorzenie postępowania karnego bądź odmowa jego wszczęcia 148

1.1.2. Brak zawiadomienia organów ścigania o wykorzystaniu seksualnym dziecka a możliwość prowadzenia postępowania wyjaśniającego 150

1.2. Osoba poszkodowana 151

1.2.1. Wiek osoby poszkodowanej a przedawnienie 151

1.2.2. Śmierć osoby poszkodowanej 151

1.3. Anonimizacja 152

1.4. Brak wpływu uprzednio toczących się lub zakończonych postępowań kościelnych i dyscyplinarnych na podjęcie oraz prowadzenie postępowań wyjaśniających 153

2. Możliwość dochodzenia roszczeń wynikających z czynu zabronionego po upływie przedawnienia karalności 155

2.1. Sposoby naprawienia szkody – ogólna charakterystyka 155

2.2. Podmiot zobowiązany do naprawienia szkody 157

2.3. Przedawnienie roszczeń o naprawienie szkody 158

2.4. Możliwość dochodzenia roszczeń wynikających z czynu zabronionego – po uprzednim umorzeniu postępowania lub odmowie wszczęcia śledztwa z uwagi na przedawnienie karalności 159

2.5. Podsumowanie 162

3. Opis spraw zgłoszonych do postępowań wyjaśniających 163

3.1. Osoby wskazane jako sprawcy i osoby wskazane jako pokrzywdzeni 163

3.2. Podmioty zawiadamiające i podmiot zawiadamiany 164

3.3. Miejsce popełnienia czynu 165

3.4. Kwalifikacja czynów i czynności podejmowanych w postępowaniu karnym 166

3.4.1. Kwalifikacja prawna czynów 166

3.5. Powtarzalność czynów 168

3.6. Przedawnienie karalności czynów 168

3.6.1. Przedawnienie karalności czynu a zawiadomienie o przestępstwie 168

3.6.2. Przedawnienie karalności czynu a data czynu 169

3.6.3. Przedawnienie karalności czynu a przekazanie sprawy Państwowej komisji 169

3.7. Chrakterystyka pokrzywdzonych 170

3.7.1. Płeć 170

3.7.2. Wiek pokrzywdzonego w chwili czynu 170

3.7.3. Aktualny wiek pokrzywdzonego 171

3.7.4. Czas, jaki upłynął od uzyskania pełnoletności przez pokrzywdzonego do zawiadomienia o czynie 171

3.8. Charakterystyka osób wskazanych jako sprawcy 172

3.8.1. Płeć 172

3.8.2. Wiek w chwili czynu – ze wskazaniem, czy sprawca był osobą pełnoletnią 172

3.8.3. Relacja osoby wskazanej jako sprawca z pokrzywdzonym 173

3.9. Podsumowanie wyników 173

4. Zmiana zasad archiwizacji oraz brakowania i niszczenia akt sądowych i prokuratorskich 174

4.1. Przepisy obowiązujące przed wnioskiem Państwowej Komisji w sądach i prokuraturze dotyczące archiwizowania oraz brakowania i niszczenia akt 174

4.1.1. Przepisy obowiązujące w sądach 174

4.1.2. Przepisy obowiązujące w prokuraturze 175

4.2. Wnioski Państwowej Komisji skierowane do Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego 176

4.3. Odpowiedź Prokuratora Generalnego na wniosek Państwowej Komisji 176

4.4. Dalsze postulaty Państwowej Komisji 176

5. Wyjaśnienie powodu nieprowadzenia postępowań wyjaśniających przez Państwową Komisję w połączeniu z zakresem projektowanych zmian do ustawy 178

PODSUMOWANIE 180

WYKAZ SKRÓTÓW

Państwowa Komisja	Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15
Przewodniczący	Przewodniczący Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15
Rejestr	Baza danych w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym składająca się na Rejestr osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze
Urząd	Urząd Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15
Ustawa	*Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15* (Dz.U. z 2020 r. poz. 2219)

SŁOWO WSTĘPNE

W preambule do ustawy o Państwowej Komisji zaznaczono, że *żadne działania skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności dzieci, mimo upływu lat, nie mogą być chronione tajemnicą ani nie mogą ulec zapomnieniu*. Sformułowanie to ukazuje szczególny kontekst spraw związanych z wyjaśnianiem przypadków wykorzystania seksualnego małoletnich.

Wskazane ukrywanie informacji dotyczących tego rodzaju przestępstwa jest jednym z głównych elementów mogących utrwalać cierpienie osób skrzywdzonych. Powołanie do istnienia Państwowej Komisji stało się jednym z działań mających na celu ujawnienie informacji dotąd ukrywanych. Mowa tutaj zarówno o informacjach, które skrywane były np. przez grupy, wspólnoty bądź środowiska zawodowe, jak i sekretach, do których zachowania zmuszane były przez szereg lat osoby, które w dzieciństwie doświadczyły przemocy seksualnej. *Drugi Raport* Państwowej Komisji ukazuje kolejny rok jej merytorycznej pracy. Działania te wiązały się z podjęciem konkretnych aktywności mających na celu indywidualne wsparcie osób poszkodowanych przestępstwem, jak i wypracowanie trwałej zmiany systemowej.

Należy zaznaczyć, że wykorzystywanie seksualne dzieci jest zjawiskiem z wielu względów trudnym do zbadania. Ciemna liczba przypadków, o których nie wie nikt poza sprawcą i pokrzywdzonym, jest znaczna. Przeprowadzone dotąd badania naukowe wskazują na dużą liczbę spraw niezgłaszanych z różnych względów organom ścigania. Podkreślić trzeba, że nawet dane statystyczne uzyskane w wyniku opublikowanych w ubiegłym roku przez Państwową Komisję badań aktowych przeprowadzonych na reprezentatywnej próbie akt sądowych zakończonych postępowań sądowych nie dają pełnej wiedzy o skali zjawiska i charakterystyce sprawców. Nie uwzględniają one bowiem przypadków niezgłoszonych ani takich, które z różnych względów nie zakończyły się wyrokiem sądu. Tym bardziej, zapoznając się z aktualnie prezentowanymi przez Państwową Komisję danymi, nie można wyciągać wniosków na temat skali zjawiska i typologii sprawców. Dotyczy to zarówno danych co do liczby i charakteru zgłoszeń, jakie wpływają do Państwowej Komisji, jak i liczby oraz rodzajów spraw przedawnionych zgłoszonych do postępowań wyjaśniających. Niestety, pomimo wielokrotnych wyjaśnień Państwowej Komisji, nadal popełniany

jest błąd nadinterpretacji prezentowanych przez nią informacji, które nie mają charakteru danych statystycznych reprezentatywnych dla ogółu populacji w Polsce.

Państwowa Komisja posiada uprawnienia do działania w różnorodny sposób. Na wstępie trzeba przypomnieć, że dołączona została do grona instytucji, do których można zgłosić przestępstwo wykorzystania seksualnego dziecka. Informacja ta przekazywana jest następnie do prokuratury. To działanie rozpoczynające proces, w którym Państwowa Komisja może stać się aktywnym uczestnikiem działającym w interesie osoby skrzywdzonej. Komisja wkracza *de facto* w rolę instytucji typu *watchdog*, której specyfiką jest analizowanie spraw, ich ocenianie oraz alarmowanie w chwili stwierdzenia nieprawidłowości.

Szereg przedstawionych w niniejszym raporcie przykładów zwracać będzie uwagę na to, że monitoring prowadzonych przez Państwową Komisję spraw kierowanych do prokuratur skłania do szczególnej uwagi osoby prowadzące postępowania w tak delikatnych i niejednokrotnie skomplikowanych sprawach. Mowa tutaj nie tylko o wskazanych przez Państwową Komisję błędnych decyzjach osób prowadzących śledztwa. Pojawia się bowiem w prokuraturach praktyka ponownej analizy materiałów dotyczących zamkniętego postępowania, jeśli Państwowa Komisja zwraca się o nadesłanie akt takiego postępowania.

Warto przypomnieć, że Państwowa Komisja jest aktywnym uczestnikiem postępowań sądowych. Mowa tutaj o występowaniu na prawach oskarżyciela posiłkowego w postępowaniach dotyczących wykorzystania seksualnego dziecka. Ta rola pozwala Państwowej Komisji być tuż obok osoby skrzywdzonej. Daje możliwość przede wszystkim zapoznania się z kluczową dla wyjaśnienia sprawy perspektywą osoby wykorzystanej seksualnie. Ustawodawca, dając Państwowej Komisji możliwość wejścia w rolę oskarżyciela posiłkowego, umożliwił jednocześnie osobie skrzywdzonej skorzystanie z merytorycznego wsparcia podmiotu specjalizującego się w wyjaśnieniu przestępstwa pedofilii. Skupiając się na miejscu, jakim jest sala sądowa, nie można także pominąć aktywności Państwowej Komisji, której ostatecznym skutkiem jest decyzja Sądu Najwyższego o uwzględnieniu kasacji. W ciągu ostatniego roku Sąd Najwyższy dwukrotnie podzielił stanowisko Państwowej Komisji w sprawach karnych, przesyłając je do powtórnego rozpatrzenia.

Wskazana aktywność odsyła nas do kolejnej płaszczyzny pracy Państwowej Komisji. Mowa tutaj o działaniach edukacyjno-prewencyjnych zwracających uwagę na istotne znaczenie wszelkich inicjatyw mogących prowadzić do systemowej zmiany. Powszechnie wskazuje się, że polskie społeczeństwo w zakresie dyskusji dotyczącej ochrony dzieci przed przestępstwem pedofilii znajduje się dwie dekady za krajami, takimi jak Niemcy, czy też USA, w których szok doznany wskutek informacji o krzywdzie, jakiej doznawały dzieci, doprowadził do trwałych i skutecznych w swej istocie zmian instytucjonalnych. Pojawienie się w naszym kraju Państwowej Komisji jest *de facto* pierwszym działaniem, które ma na celu wypracowanie stałej zmiany systemowej. Państwowa Komisja poprzez swoją aktywność edukacyjno-prewencyjną ma prowadzić do społecznych zmian. Kolejny rok merytorycznej pracy zwraca uwagę na istotne w tym zakresie elementy.

Zjawisko, jakim jest szeroko pojęta pedofilia, wzbudza zarówno szczególne zainteresowanie, jak i niezwykle silne obawy. Obserwując publiczną debatę, dojść można do przekonania, że intensyfikacja dyskusji następuje w momencie, w którym ujawnione zostają – najczęściej szokujące – informacje dotyczące przestępstwa, w którym ucierpiało dziecko. Jest to nierzadko efekt istotnej pracy dziennikarzy, którzy – opisując konkretny przypadek – alarmują zarówno opinię publiczną, jak i odpowiednie służby. W ciągu ostatniego roku Państwowa Komisja kilkakrotnie była uczestnikiem podobnych zdarzeń, natychmiast podejmując interwencję.

Konieczność zmian o charakterze systemowym wymaga regularnego podnoszenia tematu, w szczególności dotyczy to ochrony dzieci przed przemocą seksualną. Państwowa Komisja – podejmując kolejne inicjatywy – nie pozwala, by temat prewencji wykorzystania seksualnego dzieci uległ społecznemu zapomnieniu. Jest to misja szczególnie trudna. Jak już bowiem wspomniano, temat przestępstwa seksualnego jest często podejmowany m.in. w licznych medialnych komentarzach. Jednocześnie jednak wątek ten zaskakująco szybko znika z obszaru zainteresowania, wzbudzając obawy, lęk i przerażenie. Aktywność Pań-

stwowej Komisji – także przy regularnej współpracy z mediami – polega na nieustannym przypominaniu o istotnej wadze zagadnienia troski o dzieci, w kontekście zarówno profilaktyki przemocy, jak i realnego wsparcia osób skrzywdzonych.

W tym miejscu dochodzimy do kolejnego obszaru działań mających na celu zmianę systemową, w których Państwowa Komisja odgrywa coraz istotniejszą rolę. Mowa o inicjatywach w zakresie zarówno profesjonalnego wsparcia osób skrzywdzonych, jak i modyfikacji przepisów prawa, które utrwalą właściwy kierunek społecznych zmian. Państwowa Komisja dołączyła do ważnej dyskusji dotyczącej wyjścia z kryzysu, w jakim znajduje się psychiatria dzieci i młodzieży. Perspektywa Państwowej Komisji skupionej na szczególnym zjawisku oraz uzyskane na podstawie pracy doświadczenia pozwalają na zwrócenie uwagi na kluczowe obszary związane z ochroną zdrowia psychicznego dzieci.

Przestępstwa seksualne kierowane wobec dzieci rodzą emocje, które najczęściej skutkują pojawieniem się postaw oczekiwania natychmiastowych reakcji, decyzji oraz zmiany. Państwowa Komisja dołącza do instytucji wymiaru sprawiedliwości, dążąc do wyjaśnienia sprawy. Przy słusznych oczekiwaniach na zmianę trzeba pamiętać, że następuje ona stopniowo. Mowa bowiem o pojawieniu się zmiany postawy społecznej, na którą składa się w tym obszarze zarówno wiedza dotycząca przestępstwa pedofilii, jego ocena oraz zdolność do działania w sytuacji, w której podobne przestępstwo się pojawia. Już teraz widzimy jednak konkretne efekty podejmowanych przez Państwową Komisję aktywnosci. Przykładem mogą być m.in. zeszłoroczne wyniki badań zakończonych spraw karnych. Wnioski z przywołanych tutaj analiz stały się obiektem zainteresowania nie tylko naukowców i publicystów. Są one aktualnie także materiałem wykorzystywanym w procesie kształcenia m.in. przyszłych psychologów. Wyraźne i trwałe zmiany widzimy również na płaszczyźnie interwencji prawnych. Doskonałym przykładem jest przyjęta 1 lipca 2022 r. przez Sąd Najwyższy uchwała, w której podzielono uwagi Państwowej Komisji dotyczące interpretacji art. 240 *Kodeksu Karnego*. To decyzja mająca trudne do przecenienia znaczenie społeczno-prawne. Sąd Najwyższy podzielił bowiem w pełni podnoszony przez Państwową Komisję od ponad roku pogląd wskazujący, że zawiadomienie organu ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa pedofilii jest obowiązkiem osoby posiadającej w tym obszarze wiarygodne informacje. Nieistotne, czy osoba ta uzyskała tę wiedzę w okresie, gdy powiadomienie organów ścigania miało jedynie charakter obowiązku społecznego. Milczenie w takiej sytuacji wiązać się może z odpowiedzialnością karną.

Uchwała ta ma kluczowe znaczenie nie tylko dla dyskusji prawnych. Jest szczególnie istotna dla osób skrzywdzonych. Sąd Najwyższy w sposób jednoznaczny zwrócił bowiem uwagę, że milczenie o krzywdzie dziecka jest naganne i narusza prawa osób małoletnich.

W *Drugim Raporcie* Państwowa Komisja przedstawia informacje dotyczące prac realizowanych w ciągu ostatniego roku (lipiec 2021 – lipiec 2022). W pierwszym rzędzie mowa tutaj o przedstawieniu sposobów dążenia do zrealizowania rekomendacji, jakie zaprezentowano w raporcie z 2021 r. Następnie przedstawione zostały działania realizowane w sprawach indywidualnych. Kolejne miesiące aktywności pozwalają na przedstawienie w tym obszarze konkretnych efektów inicjatyw podejmowanych przez Państwową Komisję. W następnych częściach przedstawione zostały działania edukacyjno-prewencyjne. W tym obszarze zwrócona została uwaga na inicjatywy podejmowane z instytucjami oraz organizacjami, a także opisana została zrealizowana przez Państwową Komisję kampania społeczna. Przedstawione zostały także założenia realizowanych obecnie pierwszych w Polsce badań dotyczących rekompensat zasądzanych przez sądy cywilne osobom, które w dzieciństwie skrzywdzone zostały przestępstwem wykorzystania seksualnego. W tym też kontekście ukazane zostały działania związane z próbą poznania skali zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci przez sprawców wysokofunkcjonujących, w szczególności osoby pozostające w zawodowym kontakcie z dziećmi. Państwowa Komisja w czasie swojej pracy wielokrotnie napotkała na trudności z uzyskaniem koniecznych informacji i dokumentów od posiadających je instytucji i organizacji.

Jednym z kluczowych obszarów działania Państwowej Komisji jest dokonywanie wpisu sprawców przestępstw

pedofilii, których sprawy uległy przedawnieniu, do Rejestru Sprawców Przestępstw na tle Seksualnym. Państwowa Komisja wielokrotnie zwracała uwagę na konieczność zmiany przepisów w tym zakresie. W *Drugim Raporcie* poświęcono oddzielny rozdział sprawom przedawnionym. Dokonano także prezentacji specyfiki przesłanych do Państwowej Komisji spraw.

Wyjaśnienie tych spraw w sposób gwarantujący bezpieczeństwo *osób, które jako dzieci cierpiały na skutek czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, mając na względzie ich ból, poczucie osamotnienia oraz traumatyczne przeżycia, które oddziałują również w ich dorosłym życiu*, stanowi dla Państwowej Komisji kluczowy cel. 22 lipca 2022 r. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej powiadomiła opinię publiczną o skierowaniu nowelizacji ustawy o Państwowej Komisji do Sejmu. Dzięki temu realizacja wskazanego tutaj celu – w szczególności w formie prowadzenia postępowań wyjaśniających dotyczących spraw przedawnionych – staje się coraz bliższa.

Przewodniczący Państwowej Komisji
dr hab. Błażej Kmieciak

CZĘŚĆ I

REALIZACJA REKOMENDACJI PAŃSTWOWEJ KOMISJI

1.

Rekomendacje dotyczące zmian systemowych

1.1. Systemowe zwiększenie ochrony praw małoletnich poszkodowanych przemocą seksualną

Z analizy wpływających do Państwowej Komisji spraw wynika, że prawa poszkodowanych małoletnich nie są jeszcze respektowane w wystarczającym stopniu. Konieczne jest wprowadzenie dodatkowych mechanizmów chroniących dzieci przed wykorzystaniem seksualnym, m.in. poprzez konsekwentne, spójne i bardziej surowe traktowanie sprawców.

Państwowa Komisja zauważa konieczność niezwłocznego wdrożenia zmian systemowych, w tym w szczególności:

a. wyłączenia przedawnienia karalności przestępstw seksualnych popełnionych na szkodę dziecka oraz wyłączenia zatarcia skazania w odniesieniu do wszystkich rodzajów kar wymierzonych za czyny seksualne na szkodę dziecka, w tym kary pozbawienia wolności orzeczonej z warunkowym zawieszeniem jej wykonania;

b. wprowadzenia nowych typów przestępstw, tj.: penalizacji upubliczniania nagiego wizerunku dziecka

(nawet przy braku stosowania przemocy, groźby karalnej, podstępu lub innej formy stosowania siły w celu zaspokojenia seksualnego sprawcy lub innej osoby) oraz kryminalizacji nawiązania kontaktu sprawcy z małoletnim w cyberprzestrzeni – za pośrednictwem internetu lub sieci telekomunikacyjnej (nawet przy braku kontaktu w świecie rzeczywistym);

c. wprowadzenia odpowiedzialności karnej za przestępstwo seksualnego wykorzystania dziecka popełnione za granicą, bez względu na to, czy czyn ten jest karany w kraju, w którym go popełniono;

d. wprowadzenia zagrożenia wyższą karą (typ kwalifikowany) dla następujących przestępstw: seksualnego wykorzystywania niepoczytalności lub bezradności, stosunku zależności lub krytycznego położenia, zmuszania do uprawiania prostytucji oraz naruszenia intymności seksualnej – jeśli popełnione zostały wobec osoby poniżej 15 roku życia;

e. braku możliwości warunkowego umorzenia postępowania w sprawach dotyczących przestępstw seksualnych popełnionych na szkodę dziecka;

f. ograniczenia możliwości zastosowania instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności wobec sprawcy przestępstwa skierowanego przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę dziecka;

g. wprowadzenia obligatoryjności oddania pod dozór każdego sprawcy przestępstwa seksualnego na szkodę dziecka (niezależnie od tego, czy zdiagnozowano u niego zaburzenia preferencji seksualnych), a wobec którego sąd zastosował warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności;

h. odstąpienia od wymierzania kar alternatywnych (grzywna, kara ograniczenia wolności) w przypadku takich przestępstw, jak: propagowanie pedofilii (art. 200b k.k.), publiczne prezentowanie treści pornograficznych (art. 202 § 1 k.k.), składanie seksualnych propozycji małoletniemu za pośrednictwem internetu lub sieci telekomunikacyjnej (art. 200a § 2 k.k.).

1.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Kierując się potrzebą zwiększenia ochrony prawnokarnej małoletnich, Państwowa Komisja opracowała *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny* wykonawczy[2]. 2 lutego 2021 r. przedłożyła go Prezydentowi RP, z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej. Projekt zyskał życzliwość i zainteresowanie Prezydenta RP.

Państwowa Komisja oczekuje na dalsze prace legislacyjne w Kancelarii Prezydenta RP oraz uchwalenie ustawy przez Parlament RP.

Państwowa Komisja, przy okazji opiniowania opracowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości *Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, zgłosiła uwagi i propozycje zmian przepisów prawa karnego materialnego.

Szczegółowy opis opinii znajduje się w rozdziale *Opiniowanie aktów normatywnych z zakresu właściwości Państwowej Komisji oraz inne działania*.

[2] Szczegółowy opis projektu znajduje się w pierwszym raporcie Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15, s. 189–193.

1.2. Nowelizacja ustawy o Państwowej Komisji mająca na celu doprecyzowanie procedury postępowania wyjaśniającego, zwiększenie podmiotowości poszkodowanego oraz systematyzację pojęć

Konieczne jest:

a. całościowe uregulowanie procedury postępowania wyjaśniającego w sposób gwarantujący prawidłową realizację praw przysługujących poszkodowanemu, osobie wskazanej jako sprawca i innym uczestnikom postępowania;

b. zwiększenie podmiotowości poszkodowanego;

c. usystematyzowanie pojęć dotyczących czynów będących przedmiotem zadań i uprawnień Państwowej Komisji;

d. zapewnienie poprawności konstrukcyjnej przepisów oraz uczynienie ich czytelnymi w odbiorze społecznym.

1.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Wspólne prace Państwowej Komisji i przedstawicieli Kancelarii Prezydenta RP trwały do 26 października 2021 r., kiedy to została wypracowana ostateczna wersja projektu zmiany Ustawy.

22 lipca 2022 r. Prezydent RP skierował do Sejmu *Projekt ustawy o zmianie ustawy o Państwowej Komisji ds. wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 oraz niektórych innych ustaw.*

2.

Rekomendacje dotyczące zmian proceduralnych

2.1. Stosowanie art. 240 k.k. także w odniesieniu do czynów, których znamiona zostały wypełnione przed 13 lipca 2017 r. i nadal trwają od dnia 13 lipca 2017 r.

Państwowa Komisja nie podziela przyjętej przez Prokuraturę Krajową interpretacji znowelizowanego w 2017 r. art. 240 k.k. Interpretacja ta wyklucza możliwość odpowiedzialności karnej sprawców posiadających od 13 lipca 2017 r., a uzyskaną przed tą datą, wiarygodną wiadomość o przestępstwach przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę dzieci poniżej 15 roku życia. Państwowa Komisja, uwzględniając opinie ekspertów prawa karnego, stoi na stanowisku, że osobom, które 13 lipca 2017 r. posiadały wiarygodną wiadomość o przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu ww. przestępstw, może zostać przypisana odpowiedzialność karna za niezawiadomienie organów ścigania od 13 lipca 2017 r. – niezależnie od tego, kiedy weszły w posiadanie tej wiadomości.

Nowelizacja art. 240 § 1 k.k. – przeprowadzona *Ustawą z 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego* – wprowadziła karalność zaniechania niezwłocznego zawiadomienia organów ścigania o przypadku karalnego przygotowania, usiłowania lub dokonania czynu zabronionego określonego w art. 197 § 3 lub 4 k.k. lub art. 200 k.k. Od 13 lipca 2017 r., tzn. od dnia wejścia nowelizacji w życie, zaniechanie przekazania organom ścigania wiarygodnej wiadomości o karalnym przygotowaniu, usiłowaniu lub dokonaniu czynu określonego w art. 197 § 3 lub 4 k.k. lub art. 200 k.k. jest czynem zabronionym pod groźbą kary pozbawienia wolności do lat trzech.

Uprawnieniem i jednocześnie obowiązkiem Państwowej Komisji jest badanie sposobu reagowania organów państwa, organizacji i podmiotów oraz osób prywatnych – w zakresie dotyczącym wyjaśniania przypadków nadużyć seksualnych, w tym ustalanie przypadków niezawiadomienia właściwego organu o podejrzeniu popełnienia nadużycia seksualnego (art. 2 ust. 2 pkt 2 Ustawy).

Z ustalaniem przypadków niezawiadomienia o podejrzeniu popełnienia nadużycia seksualnego wiąże się uprawnienie Państwowej Komisji do zawiadomienia właściwego organu o przypadkach dokonanego przez zobowiązaną osobę zaniechania zawiadomienia o przestępstwie seksualnym popełnionym na szkodę małoletniego (art. 3 ust. 2 pkt 1b Ustawy) oraz uprawnienie do informowania właściwych organizacji i podmiotów o takich przypadkach – w celu wszczęcia postępowania dyscyplinarnego (art. 3 ust. 2 pkt 3b Ustawy).

Jak wskazano w poprzednim raporcie, badając sposób reagowania różnych osób i podmiotów na przypadki nadużyć seksualnych na szkodę małoletnich poniżej 15 roku życia, Państwowa Komisja spotkała się z sytuacjami, w których uzyskanej przed 13 lipca 2017 r. wiadomości o popełnieniu przestępstwa wykorzystania seksualnego osoby małoletniej nie przekazano organom ścigania przed tą datą ani po niej – gdy zaniechanie zawiadomienia organów ścigania stało się karalne.

Przeprowadzona analiza wskazała na problematykę stosowania znowelizowanego art. 240 § 1 k.k.

Najistotniejsze kwestie dotyczą:

a. możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osoby, która po 13 lipca 2017 r. nie powiadomiła organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa pedofilii w przypadku, gdy wiedzę o takim przestępstwie posiadała także przed tą datą;

b. momentu, do którego należy odnieść termin „niezwłoczność" zawiadomienia organów ścigania o przestępstwie z art. 197 § 3 lub 4 k.k. lub art. 200 k.k. w sytuacji powzięcia wiadomości o przestępstwie przed wejściem w życie nowelizacji przepisu art. 240 § 1 k.k. wprowadzającej powszechny obowiązek zawiadomienia o tym przestępstwie.

Wskazane zagadnienia zostały poddane eksperckim analizom prawnym.

2.1.1. Stanowisko Państwowej Komisji dotyczące rozumienia art. 240 § 1 k.k.

Państwowa Komisja, opierając się na analizach ekspertów oraz na własnych badaniach, uznała, że przepis art. 240 § 1 k.k. może stanowić podstawę odpowiedzialności karnej także tych osób, które w dniu wejścia w życie nowelizacji (tzn. 13 lipca 2017 r.) dysponowały wiarygodną wiadomością o popełnieniu czynu zabronionego wymienionego w treści tego przepisu, nawet jeżeli uzyskały ją jeszcze przed dniem wejścia w życie nowelizacji przepisu.

W przypadku powstania obowiązku powiadomienia dopiero po powzięciu wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym termin „niezwłocznie" można i należy interpretować jako „bez zwłoki po powstaniu obowiązku powiadomienia". Innymi słowy, pojęcie „niezwłoczności" może być odnoszone nie tylko do momentu powzięcia wiarygodnej wiadomości o przestępstwie, ale także do punktu w czasie, którym jest dzień wejścia w życie znowelizowanego przepisu art. 240 § 1 k.k. (czas aktualizacji obowiązku denuncjacji).

W literaturze przedmiotu[3] wskazuje się, że ustawodawca nie skonstruował znowelizowanego przepisu w sposób umożliwiający przyjęcie, że obowiązek zawiadomienia powstaje tylko na przyszłość, i nie wprowadził w tym zakresie żadnego przepisu intertemporalnego. Mógł to uczynić przez odpowiednie sformułowanie art. 240 § 1 k.k. lub przez wskazanie, że znowelizowany przepis stosuje się do osób, które uzyskają wiarygodną wiadomość o przestępstwie po wejściu w życie tego przepisu. Jest zatem uzasadniony pogląd, że po wejściu w życie nowelizacji można pociągnąć do odpowiedzialności osobę dysponującą wiarygodną wiadomością, o której mowa w art. 240 § 1 k.k., dotyczącą przestępstw m.in. z art. 197 § 3 lub 4 k.k. oraz art. 200 k.k. – niezależnie od chwili uzyskania tej wiadomości (tzn. nawet jeżeli uzyskano ją jeszcze przed wejściem nowelizacji w życie).

Użycie w art. 240 § 1 k.k. zwrotu z imiesłowem przysłówkowym współczesnym „mając wiarygodną wiadomość o…" nie oznacza, że posiadanie lub uzyskanie wiadomości o przestępstwie to znamiona czynu zabronionego. Zwroty z imiesłowami przysłówkowymi współczesnymi bywają wykorzystywane w przepisach typizujących dla dookreślenia czynności sprawczej[4], ale nie jest to ich jedyna funkcja. Równie typowym zastosowaniem zwrotu z imiesłowem przysłówkowym współczesnym jest użycie go dla dookreślenia podmiotu czynu zabronionego albo szeroko rozumianej sytuacji, w jakiej ów podmiot się znajduje[5]. W rozpatrywanym przypadku mamy ewidentnie do czynienia z drugim z wymienionych zastosowań. Zwrot „mając wiarygodną wiadomość o…" opisuje niewątpliwie stan wiedzy podmiotu czynu zabronionego, a nie czynność sprawczą.

[3] M. Królikowski, *Problemy z nowym zakresem obowiązku zawiadomienia o przestępstwie*, „Forum Prawnicze" 2021, 4(66), s. 19.

[4] Por. np. zwrot „używając przemocy wobec osoby" lub „grożąc natychmiastowym jej użyciem" albo „doprowadzając człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności" w art. 280 § 1 k.k.

[5] Por. np. zwroty „będąc obywatelem polskim" w art. 141 § 1 k.k., „będąc powołanym do pełnienia czynnej służby wojskowej" w art. 144 § 1 k.k. oraz „nie będąc do tego obowiązany na mocy ustawy" w art. 165a § 3 k.k.

Nie można zatem uznać, że przestępstwo z art. 240 § 1 k.k. ma charakter dwuaktowy, tzn. że czyn sprawcy składa się z irrelewantnej prawnokarnie czynności w postaci powzięcia wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym i z zaniechania przekazania tej wiadomości organowi ścigania. Przestępstwo z art. 240 § 1 k.k. ma charakter jednoaktowy i zostaje popełnione z upływem ostatniego momentu, w którym sprawca mógł jeszcze wykonać obowiązek zawiadomienia w terminie określonym jako niezwłoczny.

Podstawą odpowiedzialności karnej z art. 240 § 1 k.k. jest jedno zachowanie sprawcy. Podlegający penalizacji czyn sprawcy polega na zaniechaniu niezwłocznego zawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw o karalnym przygotowaniu, usiłowaniu albo dokonaniu czynu zabronionego określonego m.in. w art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k. Nie ma zatem żadnych przesłanek, by przyjąć, że czyn sprawcy miałby przybrać formę zachowania dwuetapowego. Przestępstwo zostaje popełnione w czasie, w którym sprawca zaniechał działania, do którego był zobowiązany, a więc w momencie, w którym nie mógł już dokonać zawiadomienia bez zbędnej zwłoki.

Przeciwko koncepcji dwuaktowości czynu z art. 240 § 1 k.k. przemawia wykładnia językowa tego przepisu. Analiza porównawcza art. 304 § 1 i 2 k.p.k. pozwala stwierdzić, że istnieją istotne różnice w sformułowaniu zakresu obowiązku zawiadomienia o przestępstwie (art. 304 k.p.k.) w porównaniu do obowiązku, o którym mowa w art. 240 § 1 k.k. Jedną z odmienności jest użycie w art. 304 § 1 k.p.k. imiesłowu przysłówkowego uprzedniego „dowiedziawszy się", a w § 2 sformułowania „dowiedziały się" – wskazujących na moment uprzedniego uzyskania wiadomości o przestępstwie. Podobny zwrot został wykorzystany w art. 12 ust. 1 *Ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz.U. 2021, 1249.): *Osoby, które (…) powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora*. W przepisie art. 240 § 1 k.k. nie zamieszczono sformułowania odnoszącego się do powzięcia wiadomości o czynie zabronionym; sformułowanie przepisu wskazuje wyraźnie na posiadanie wiadomości o czynie zabronionym *(Kto, mając wiarygodną wiadomość...)*.

Dla odpowiedzialności karnej z art. 240 § 1 k.k. nie jest zatem istotne powzięcie wiadomości o popełnieniu przestępstwa, ale posiadanie wiadomości o jego popełnieniu, co w konsekwencji pozwala także na uznanie, że obowiązek zawiadamiania o przestępstwach z art. 197 § 3 lub 4 k.k. i z art. 200 k.k. powstał 13 lipca 2017 r., niezależnie od tego, czy wiadomość o ich popełnieniu uzyskano przed tą datą. Zróżnicowanie w sformułowaniu przepisów, w których mowa o obowiązku zawiadomienia (art. 304 k.p.k., art. 240 § 1 k.k., art. 12 ust. 1 *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie),* pozwala uznać, że ustawodawca świadomie i celowo w niektórych przypadkach używa wyrażenia odnoszącego się do momentu powzięcia wiarygodnej wiadomości o przestępstwie, a w innych wyrażenia odnoszącego się jedynie do posiadania takiej wiadomości.

W związku z tym, w oparciu o art. 240 k.k., można pociągnąć do odpowiedzialności karnej sprawcę niezależnie od momentu powzięcia przez niego wiadomości o czynie zabronionym, jeżeli tylko sprawca w dniu 13 lipca 2017 r. posiadał wiarygodną wiadomość o takim czynie i niezwłocznie nie zawiadomił o nim odpowiedniego organu.

Zarówno doktryna, jak i praktyka prawnicza powszechnie akceptują zasadę, zgodnie z którą najpierw należy dokonać wykładni językowej, następnie systemowej, a jako ostatniej – funkcjonalnej. Ponadto swobodę interpretacji w zakresie przeprowadzania wykładni zwężającej lub rozszerzającej ograniczają wyniki wykładni językowej. Innymi słowy, tylko w sytuacji, kiedy interpretator ma do czynienia z kilkoma rezultatami, tzn. gdy efektem zastosowania wykładni językowej jest wieloznaczność, może on sięgnąć do argumentów systemowych lub funkcjonalnych. W omawianym przypadku taka wieloznaczność nie występuje.

Prezentowana przez Państwową Komisję interpretacja art. 240 § 1 k.k. w żaden sposób nie narusza zasady *nullum crimen sine lege poenali*. W przedstawionej argumentacji nie ma mowy o nakładaniu kary za czyn, który nie był karany przed 13 lipca 2017 r. W tym dniu nastąpiła aktualizacja prawnego obowiązku denuncjacji, który wcześniej miał jedynie społeczny charakter. Najważniejsze jest zaistnienie wynikającego z ustawy formalnego zobowiązania, a podstawą obowiązku zawiadomienia jest stan wiedzy w dniu wejścia w życie ustawy. Innymi słowy, odpowiedzialność karna wynika z faktu niewywiązania się z obowiązku zawiadomienia organów ścigania 13 lipca 2017 r. lub po tym dniu, mimo posiadania wiarygodnej wiadomości o przestępstwie, a nie z faktu niezawiadomienia o nim przed 13 lipca 2017 r.

Nowelizacja art. 240 k.k. została poprzedzona badaniem jej proporcjonalności (co wynika z uzasadnienia projektu nowelizacji ustawy). Stwierdzono, że zaproponowane rozwiązanie spełnia przesłanki: przydatności – służy ochronie małoletnich; konieczności – realizuje cele trudne do osiągnięcia w inny sposób, nie naruszając zasady subsydiarności prawa karnego; proporcjonalności *sensu stricto* – chroni dobra lokowane w hierarchii dóbr prawnych wyżej niż dobra, w które proponowana zmiana może ewentualnie ingerować. Proponowana przez Państwową Komisję interpretacja znowelizowanego przepisu art. 240 § 1 k.k. spełnia wskazane warunki proporcjonalności. Bez wątpienia służy jak najszerszej ochronie pokrzywdzonych osób małoletnich, nie narusza zasady subsydiarności prawa karnego, a dobra prawne, które w jej wyniku podlegają ochronie, są ważniejsze od tych dóbr, w które może ingerować.

Zaniechanie ścigania osób, które posiadając przed 13 lipca 2017 r. wiarygodną informację o karalnym przygotowaniu, usiłowaniu lub dokonaniu określonego m.in. w art. 197 § 2 lub 3 k.k. albo art. 200 k.k. czynu zabronionego, po wskazanej dacie nie zawiadomiły o tym czynie organów ścigania, utrudnia realizację celu nowelizacji i osłabia społeczne oddziaływanie normy z art. 240 § 1 k.k., w szczególności w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.

Badanie posiadania przez potencjalnego podejrzanego informacji o przestępstwie nie spowoduje nadmiernych trudności dowodowych.

Konieczność zbadania, czy osoba podejrzewana posiadała wiedzę o przestępstwie, nie jest właściwa jedynie dla czynów z art. 240 § 1 k.k. (występuje np. w przypadku czynu z art. 231 § 1 k.k. w zw. z art. 304 § 2 k.p.k.). Nie zmienia się także istotnie w wypadku uznania trafności proponowanego przez Państwową Komisję rozumienia nowelizacji art. 240 § 1 k.k. Obowiązek weryfikacji przez organy ścigania tego, czy potencjalny sprawca posiadał informację o przestępstwie, o którym mowa w art. 240 § 1 k.k., powinien być odnoszony do momentu wejścia w życie nowelizacji i nie musi się rozciągać na analizę stanu świadomości trwającego przez lata. Badanie stanu wiedzy osoby podejrzewanej zawsze może powodować trudności dowodowe, bez względu na to, czy poddaje się analizie czyn popełniony stosunkowo niedawno, czy też popełniony wiele lat wcześniej. Trudności dowodowe są naturalnie związane z koniecznością wykazania wiedzy o przestępstwie i występują niezależnie od przyjętej interpretacji znowelizowanego przepisu art. 240 § 1 k.k.

Nowelizacja art. 240 § 1 k.k. miała na celu poprawę ochrony małoletnich poniżej 15 lat, a więc osób najmłodszych i najsłabszych[6]. Zgodnie z art. 72 ust. 1 *Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej* każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Sprecyzowanie zadań mających na celu ochronę tej wartości należy do ustawodawcy, a zabezpieczenie dóbr dziecka, polegające na walce z przestępczością wymierzoną w jego dobra, powinno mieć najwyższy priorytet.

2.1.2. Stanowisko Prokuratury Krajowej dotyczące rozumienia art. 240 § 1 k.k. Odpowiedź Państwowej Komisji

W jednej ze spraw indywidualnych Państwowa Komisja, kierując się potrzebą ochrony małoletnich i koniecznością zadośćuczynienia poczuciu sprawiedliwości, zwróciła się o zbadanie podstaw do podjęcia lub wszczęcia postępowania karnego, w którym odmówiono wszczęcia śledztwa.

W odpowiedzi na wniosek Państwowej Komisji, w piśmie z 26 kwietnia 2021 r., zastępca Prokuratora Generalnego poinformował, że w Prokuraturze Krajowej wypracowano stanowisko odnośnie stosowania art. 240 § 1 k.k. w jednostkach organizacyjnych prokuratury. Zgodnie z tym stanowiskiem art. 240 § 1 k.k. może stanowić podstawę odpowiedzialności karnej wyłącznie tych osób, które uzyskały wiarygodną wiadomość o popełnieniu wymienionego w jego treści czynu zabronionego po wejściu w życie nowelizacji tego przepisu. Stanowisko Prokuratury

[6] Por. druk nr 846, Sejm RP VIII kadencji.

Krajowej zostało oparte na koncepcji dwuaktowości czynu zabronionego z art. 240 § 1 k.k. Według tej koncepcji czyn sprawcy składa się z irrelewantnej prawnokarnie czynności w postaci powzięcia wiarygodnej wiadomości o wskazanym w art. 240 § 1 k.k. czynie zabronionym i z zaniechania niezwłocznego przekazania tej wiadomości organom ścigania.

Zdaniem Prokuratury Krajowej ocena niezwłoczności przekazania informacji organom ścigania musi być przeprowadzona w odniesieniu do punktu w czasie, którym jest powzięcie wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym. Nie jest możliwe odniesienie wymogu niezwłoczności zawiadomienia do innego punktu w czasie, w szczególności do dnia wprowadzenia przez ustawodawcę karalności niezawiadomienia o określonym czynie zabronionym, jak miało to miejsce w przypadku nowelizacji z 23 marca 2017 r.

Zdaniem Prokuratury Krajowej możliwość odniesienia niezwłoczności zawiadomienia do momentu innego niż powzięcie informacji o czynie zabronionym jest wykluczona z uwagi na wymóg objęcia całości zachowania sprawcy prawnokarnym zakazem w czasie podjęcia przez niego zachowania skutkującego wypełnieniem kompletu znamion czynu zabronionego (zasada *nullum crimen sine lege poenali*). Skoro czyn zabroniony jest zagrożony karą przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, a zachowanie sprawcy ma charakter dwuaktowy, to oba składające się na czyn zabroniony zachowania sprawcy muszą zaistnieć po wprowadzeniu karalności zaniechania zawiadomienia o czynie zabronionym.

Zatem wymogiem ukarania za niezawiadomienie organu ścigania o przestępstwie z art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k. jest to, by zarówno powzięcie wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym z art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k., jak i zaniechanie niezwłocznego przekazania tej wiadomości organom ścigania, nastąpiło najwcześniej 13 lipca 2017 r., tj. po wejściu w życie ustawy z 23 marca 2017 r. wprowadzającej karalność zaniechania powiadomienia organów ścigania o popełnieniu czynów z art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k.

Swoje stanowisko Prokuratura Krajowa uzasadniła także przewidywanymi trudnościami dowodowymi, jakie mogą powstać podczas próby zbadania, czy osoba, która przed 13 lipca 2017 r. dowiedziała się o popełnieniu czynu m.in. z art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k., po tym dniu nadal posiadała wiarygodną wiadomość o popełnieniu tego czynu zabronionego.

Państwowa Komisja odpowiedziała na stanowisko Prokuratury Krajowej, odrzucając wszystkie argumenty Prokuratury Krajowej i tym samym podtrzymując ocenę dopuszczalności pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osoby, która po 13 lipca 2017 r. nie powiadomiła organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa pedofilii w przypadku, gdy wiedzę o takim przestępstwie uzyskała przed tą datą.

2.1.3. Opis wybranych spraw prowadzonych na podstawie zawiadomienia Państwowej Komisji

W 2021 r. do Państwowej Komisji wpłynęły zgłoszenia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa niezawiadomienia powołanego do ścigania przestępstw organu o przypadku nadużycia seksualnego na szkodę małoletniego poniżej 15 roku życia. Jako potencjalnych sprawców zaniechania powiadomienia organów ścigania wskazano w zgłoszeniach dwie osoby duchowne.

Z treści zgłoszeń wynikało, że duchowni zostali powiadomieni o przypadku wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej 15 roku życia. Sprawcą wykorzystania seksualnego był ksiądz katolicki. O wystąpieniu przypadku wykorzystania seksualnego osoby małoletniej duchowni zostali poinformowani przed 2017 r. przez inną osobę duchowną oraz dwukrotnie przez samego pokrzywdzonego.

Państwowa Komisja wysłuchała pokrzywdzonego. W trakcie wysłuchania pokrzywdzony oświadczył, że o wykorzystaniu seksualnym poinformował bezpośrednio lub na piśmie cztery osoby duchowne, w tym biskupa, któremu był podległy sprawca wykorzystania.

Po wysłuchaniu pokrzywdzonego Państwowa Komisja skierowała do zastępcy Prokuratora Generalnego zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przez czterech duchownych Kościoła katolickiego przestępstwa z art. 240 § 1 k.k., polegającego na zaniechaniu niezwłocznego przekazania organom ścigania w dniu 13 lipca 2017 r. wiarygodnej wiadomości o popełnieniu na szkodę ustalonego małoletniego poniżej 15 roku życia czynu zabronionego o charakterze seksualnym.

Zawiadomienie Państwowej Komisji zostało przekazane właściwej prokuraturze rejonowej. Po przeprowadzeniu wstępnych czynności sprawdzających prokurator odmówił wszczęcia śledztwa w sprawie zaistniałego przed 2017 r. niezawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw o posiadaniu wiarygodnej wiadomości o dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 200 § 1 k.k., polegającego na obcowaniu płciowym z małoletnim poniżej lat 15 (art. 240 § 1 k.k.). Podstawą do odmowy wszczęcia śledztwa było stwierdzenie, że czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego.

W uzasadnieniu postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania prokurator powtórzył argumentację zaprezentowaną wcześniej przez Prokuraturę Krajową w skierowanym do Państwowej Komisji piśmie z 26 kwietnia 2021 r. Stwierdził, że przestępstwo z art. 240 § 1 ma charakter dwuaktowy: czyn sprawcy składa się z irrelewantnej prawnokarnie czynności w postaci powzięcia wiarygodnej wiadomości o innym czynie zabronionym i z zaniechania przekazania tej wiadomości organowi ścigania. Oba zachowania sprawcy muszą zaistnieć po wprowadzeniu karalności zaniechania zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu określonego czynu zabronionego.

Prokurator uznał także, że niezwłoczność zawiadomienia musi być zawsze odnoszona do momentu powzięcia wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym. Jego zdaniem, skoro wiadomość o popełnieniu czynu uzyskano na długo przed wprowadzeniem karalności niezawiadomienia o określonym czynie zabronionym, to zawiadomienie organów ścigania o popełnieniu czynów dokonane po 12 lipca 2017 r. (po wprowadzeniu karalności zaniechania zawiadomienia) z natury rzeczy nie jest już niezwłoczne.

Prokurator nie wziął przy tym pod uwagę możliwości odniesienia terminu „niezwłoczność" do dnia powzięcia wiadomości o czynie zabronionym, ale do dnia wprowadzenia karalności zaniechania zawiadomienia o tym czynie.

Po analizie doniesień medialnych dotyczących wykorzystywania seksualnego małoletnich przez księdza katolickiego Państwowa Komisja zawiadomiła zastępcę Prokuratora Generalnego o podejrzeniu popełnienia przez dwóch biskupów Kościoła katolickiego przestępstwa z art. 240 § 1 k.k., tj. przestępstwa zaniechania niezwłocznego (13 lipca 2017 r.) przekazania organom ścigania wiadomości o dopuszczeniu się przez księdza przestępstw seksualnych na szkodę małoletnich pokrzywdzonych.

Ksiądz, przeciwko któremu toczy się obecnie postępowanie karne, miał wielokrotnie przez ok. 20 lat wykorzystywać seksualnie dzieci. O jego przestępczych zachowaniach rodziny pokrzywdzonych małoletnich informowały jego przełożonych – biskupów diecezji, na terenie której ksiądz pracował. Biskupi nie zareagowali na doniesienia o popełnianych przez podległego im księdza przestępstwach seksualnych, nie podjęli żadnych działań w celu pociągnięcia go do odpowiedzialności, naprawienia krzywd i zapobiegnięcia kolejnym przestępstwom. Ich reakcje ograniczyły się do przenoszenia sprawcy do kolejnych parafii.

W ocenie Państwowej Komisji przełożeni księdza, który dopuścił się czynów przeciwko wolności seksualnej osób małoletnich, mieli w dniu wprowadzenia karalności zaniechania powiadomienia o tych czynach (tj. 13 lipca 2017 r.) wiedzę o przestępczych zachowaniach księdza. Skoro byli o tych zachowaniach wielokrotnie informowani przed 13 lipca 2017 r. (ostatnio w 2016 r.), powinni zawiadomić organy ścigania niezwłocznie po wprowadzeniu prawnego obowiązku zawiadomienia o popełnionych na szkodę małoletnich przestępstwach seksualnych.

Zawiadomienie Państwowej Komisji wraz z zawiadomieniami skierowanymi do Państwowej Komisji przez inne osoby zostało przekazane do właściwej prokuratury rejonowej.

Po przeprowadzeniu wstępnych czynności sprawdzających prokurator odmówił wszczęcia śledztwa w sprawie czynów polegających na tym, że osoby pełniące funkcje biskupów diecezji, mając wiarygodną wiadomość o doko-

naniu przez podległego im księdza czynu zabronionego określonego w art. 200 § 1 k.k. (tj. obcowania płciowego z małoletnim poniżej lat 15 lub doprowadzenia takiej osoby do poddania się innym czynnościom seksualnym), nie zawiadomiły organu powołanego do ścigania przestępstw (czyn z art. 240 § 1 k.k.). Podstawą do odmowy wszczęcia śledztwa było stwierdzenie, że czyn osób pełniących funkcje biskupów nie zawierał znamion czynu zabronionego.

W uzasadnieniu postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa prokurator powtórzył argumentację Prokuratury Krajowej dotyczącą wykładni art. 240 § 1 k.k. Stwierdził, że biskupi nie mogą odpowiadać za zaniechanie powiadomienia właściwych organów o przestępnych zachowaniach podległych im księży po dniu wejścia w życie nowelizacji art. 240 § 1 k.k., ponieważ wiadomości o działaniach swoich podwładnych otrzymali przed 13 lipca 2017 r.

2.1.4. Zaskarżenie postanowień o odmowie wszczęcia postępowania

Po zapoznaniu się z treścią obu postanowień o odmowie wszczęcia śledztwa Państwowa Komisja zaskarżyła je w całości. Podniosła zarzuty naruszenia prawa materialnego i procesowego, i wniosła o uchylenie zaskarżonych postanowień.

Zażalenia zostały przekazane do właściwych miejscowo sądów rejonowych: w Kaliszu, w Żywcu i do Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia.

Następnie w złożonych w toku postępowań zażaleniowych pismach Państwowa Komisja zgłosiła wnioski o rozważenie potrzeby z wrócenia się do Sądu Najwyższego z wnioskiem o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy.

2.1.5. Wnioski o rozważenie potrzeby rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy

Wyrażone w uzasadnieniach zaskarżonych postanowień stanowisko oskarżyciela publicznego było oparte na przekonaniu, że czyn, o którym mowa w art. 240 § 1 k.k., ma charakter dwuaktowy: składa się z czynności w postaci powzięcia wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym oraz z zaniechania niezwłocznego przekazania tej wiadomości organom ścigania. Oba akty sprawcze musiały – zdaniem prokuratora – zaistnieć po wprowadzeniu przez ustawodawcę obowiązku zawiadomienia o konkretnym czynie zabronionym.

Formułując takie stanowisko, prokurator nietrafnie utożsamił pojęcie posiadania wiadomości (*mając wiarygodną wiadomość*, art. 240 § 1 k.k.) z jej uzyskaniem. W ocenie Państwowej Komisji słowa *mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu dokonania czynu zabronionego* nie opisują czynności sprawczej, ale są określeniem sytuacji podmiotu czynu zabronionego.

Zdaniem oskarżyciela publicznego termin „niezwłoczność" zawiera w sobie element relacji czasowej odnoszonej do punktu w czasie, którym jest powzięcie wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym. Natomiast według Państwowej Komisji termin „niezwłocznie" można i należy interpretować jako „bez zwłoki po powstaniu obowiązku zawiadomienia". Innymi słowy, pojęcie „niezwłoczności" może być również odnoszone do punktu w czasie, którym jest chwila wejścia w życie znowelizowanego przepisu art. 240 § 1 k.k. (czas aktualizacji obowiązku denuncjacji).

Konsekwencją różnicy stanowisk Prokuratury Krajowej i Państwowej Komisji w zakresie rozumienia treści art. 240 § 1 k.k., a w szczególności pojęcia „niezwłoczność", jest spór co do możliwości zastosowania tego przepisu do osób, które, uzyskawszy przed 13 lipca 2017 r. wiarygodną informację o popełnieniu czynu m.in. z art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k., niezwłocznie po tej dacie nie zawiadomiły o nim organów powołanych do ścigania przestępstw.

Z uwagi na przywołane wyżej rozbieżne stanowiska co do wykładni znowelizowanego przepisu art. 240 § 1 k.k. Państwowa Komisja zgłosiła w opisanych w pkt 2.1.3 wnioski o rozważenie potrzeby zwrócenia się do Sądu Najwyższego z wnioskiem o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy.

Zgodnie z art. 441 § 1 k.p.k., jeśli przy rozpoznawaniu środka odwoławczego wyłoni się zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy, sąd odwoławczy może odroczyć rozpoznanie sprawy i przekazać zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Do zwrócenia się do Sądu Najwyższego w toku postępowania odwoławczego z pytaniem prawnym wymagane jest jedynie stwierdzenie przez rozpoznający środek odwoławczy sąd wystąpienia zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy.

Zagadnieniem prawnym wymagającym zasadniczej wykładni ustawy jest *istotny problem interpretacyjny związany z wykładnią przepisu, który w praktyce jest rozbieżnie interpretowany, albo też przepisu sformułowanego wadliwie lub niejasno*.[7] Potrzeba przeprowadzenia zasadniczej wykładni ustawy jest związana z koniecznością interpretowania zagadnienia ważnego, mającego podstawowe znaczenie dla prawidłowego rozumienia i stosowania prawa.[8]

Przedmiotem przeprowadzanej przez Sąd Najwyższy wykładni może być nie tylko treść poszczególnych przepisów, ale także *wzajemna relacja kilku lub nawet wielu przepisów pozostających ze sobą w związku, w szczególności wówczas, gdy aksjologiczne podstawy treści norm prawa oraz ich funkcje gwarancyjne i ochronne ujawniają możliwość kolizji dóbr prawnie chronionych regulacjami tych przepisów*[9].

W ocenie Państwowej Komisji przywołane wyżej wątpliwości co do rozumienia i zakresu zastosowania zwrotów „Kto, mając wiarygodną wiadomość o..." i „nie zawiadamia niezwłocznie", były wystarczającymi przesłankami do zwrócenia się do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie następujących zagadnień prawnych wymagających zasadniczej wykładni ustawy:

a. Czy termin „niezwłocznie", o którym stanowi art. 240 k.k., odnosi się jedynie do momentu powzięcia wiarygodnej wiadomości o czynie zabronionym, czy też może również odnosić się do momentu, w którym zaktualizował się obowiązek denuncjacji?

b. Czy zwrot „mając wiarygodną wiadomość o..." opisuje stan wiedzy podmiotu czynu zabronionego, czy też czynność sprawczą?

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego jest wiążące w sprawie, w której zadano pytanie prawne i ma prejudycjalne znaczenie dla kształtowania się przyszłego orzecznictwa (sądy orzekające w innych sprawach, w których występuje takie samo zagadnienie prawne, najczęściej respektują kierunek wykładni zaprezentowany przez Sąd Najwyższy). Tym samym decyzja Sądu Najwyższego przyczyni się do szybkiego rozwiązania społecznie doniosłego i rozważanego w wielu postępowaniach problemu odpowiedzialności karnej osób, które uzyskawszy przed 13 lipca 2017 r. wiarygodną informację o popełnieniu czynu z art. 197 § 3 lub 4 k.k. albo art. 200 k.k., niezwłocznie po tej dacie nie zawiadomiły o nim organów powołanych do ścigania przestępstw.

2.1.6. Uwzględnienie wniosków Państwowej Komisji

Wnioski Państwowej Komisji o zwrócenie się do Sądu Najwyższego zostały uwzględnione przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Śródmieścia i przez Sąd Rejonowy w Kaliszu.

Sądy zgodziły się, że przy rozpoznaniu zażalenia Państwowej Komisji pojawiło się sformułowane w piśmie Państwowej Komisji zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy. Sąd Rejonowy dla Wro-

[7] Por. uzasadnienie Postanowienia Sądu Najwyższego z 27 stycznia 2021 r., I KZP 6/20, Lex.
[8] Por. R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego*, tom IV, komentarz do art. 441, Lex.
[9] Tamże.

cławia-Śródmieścia uznał, że przepis art. 240 § 1 k.k. jest nieprecyzyjny, a sam sposób zredagowania przepisu jest wadliwy. Dodatkową trudność zdaniem Sądu sprawia brak przepisów intertemporalnych.

Analizując różne możliwości interpretacji przepisu art. 240 § 1 k.k., Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Śródmieścia stwierdził, że wybór sposobu rozumienia przepisu wydaje się być zarazem wyborem pomiędzy różnymi wartościami konstytucyjnymi. Opowiedzenie się za stanowiskiem Państwowej Komisji oznacza zdaniem Sądu lepszą ochronę takich wartości konstytucyjnych, jak:

a. dobro małoletnich poniżej lat 15, ich ochrona przed demoralizacją i okrucieństwem, ochrona nietykalności cielesnej i wolności seksualnej (art. 72 ust. 1 *Konstytucji*);

b. potrzeba urzeczywistnienia ogólnospołecznego i ogólnoludzkiego poczucia sprawiedliwości społecznej (art. 2 *Konstytucji*);

c. wartość w postaci skutecznego działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Z kolei opowiedzenie się za stanowiskiem prokuratury oznacza zdaniem Sądu lepszą realizację następujących wartości konstytucyjnych:

a. zasad procesu karnego w postaci niedziałania prawa wstecz oraz określoności przestępstw i kar (art. 42 ust. 1 *Konstytucji*);

b. zasad pewności prawa i zakazu rozszerzającej wykładni wyjątków (art. 42 ust. 1 *Konstytucji*).

Odnosząc się do przeprowadzonej w uzasadnieniu postanowienia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia analizy, należy podkreślić, że stanowisko Państwowej Komisji nie oznacza naruszenia konstytucyjnej zasady niedziałania prawa wstecz, ponieważ nie prowadzi do nałożenia kary za czyn popełniony przed znowelizowaniem przepisu art. 240 § 1 k.k., ale za czyn w postaci zaniechania zawiadomienia organów ścigania popełniony najwcześniej w dniu wejścia w życie nowelizacji art. 240 § 1 k.k.

Sąd Rejonowy w Kaliszu w uzasadnieniu postanowienia o przekazaniu Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego stwierdził istnienie możliwości rozbieżnego interpretowania art. 240 § 1 k.k. i jednoznacznie opowiedział się za trafnością wykładni prezentowanej przez Państwową Komisję.

Sąd Najwyższy postanowieniem z 11 maja 2022 r. zadecydował o połączeniu zainicjowanych pytaniami prawnymi spraw (wspólne rozpoznanie) i prowadzeniu ich pod sygnaturą I KZP 5/22.

2.1.7. Uchwała Sądu Najwyższego. Uwzględnienie stanowiska Państwowej Komisji

Po rozpoznaniu połączonych spraw przy udziale przedstawicieli Państwowej Komisji w dniu 1 lipca 2022 r. Sąd Najwyższy powziął następującą uchwałę:

Użyty w art. 240 § 1 k.k. zwrot „mając wiarygodną wiadomość" należy rozumieć jako stan wiedzy podmiotu tego czynu w chwili jego popełnienia; termin „niezwłocznie" odnosi się nie do czasu powzięcia informacji o czynie zabronionym dodanym do katalogu przestępstw wymienionych w art. 240 § 1 k.k. przez Ustawę z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2017 r., poz. 773), ale do momentu, w którym zaktualizował się obowiązek denuncjacji, co nastąpiło w dniu 13 lipca 2017 r.; jedyną czynność sprawczą czynu zabronionego z art. 240 § 1 k.k. określa czasownik „nie zawiadamia".

Sąd Najwyższy przychylił się do prezentowanego w postępowaniach zażaleniowych przed sądami rejonowymi stanowiska Państwowej Komisji. Uchwała Sądu Najwyższego przesądziła o tym, że osoba, które powzięła wiarygodną wiadomość o czynie zabronionym przed wejściem w życie ustawy nowelizującej art. 240 § 1 k.k., miała obowiązek zawiadomienia organów ścigania niezwłocznie po 13 lipca 2017 r.

W ustnym uzasadnieniu uchwały sędzia sprawozdawca przeprowadził analizę przepisu art. 240 § 1 k.k. Wyjaśnił, że użyty w przepisie imiesłów przysłówkowy współczesny „mając" opisuje stan wiedzy istniejący w czasie czynności, do której odnosi się imiesłów (tzn. istniejący w czasie zaniechania zgłoszenia). Ustawodawca – inaczej niż w przepisie art. 304 § 1 k.p.k. – nie zdecydował się na użycie w przepisie imiesłowu przysłówkowego uprzedniego („dowiedziawszy się") ani innego wyrażenia sugerującego, że zachowanie sprawcy czynu składa się z dwóch niezależnych czynności.

Sąd Najwyższy, opierając się przede wszystkim na wynikach wykładni językowej i systemowej art. 240 § 1 k.k., opowiedział się zatem za jednoaktowością czynu z tego przepisu: jedyną czynnością sprawczą jest zaniechanie zawiadomienia, a sformułowanie „mając wiarygodną wiadomość" opisuje stan wiedzy podmiotu zobowiązanego do zawiadomienia.

Przyjęte przez Sąd Najwyższy rozumienie konstrukcji czynu z art. 240 § 1 k.k. oznacza, że stosowanie tego przepisu do osób, które powzięły wiarygodną wiadomość o czynie zabronionym jeszcze przed 13 lipca 2017 r. nie narusza zasady niedziałania prawa wstecz: obowiązek zawiadomienia nie jest wcześniejszy niż data wejścia nowelizacji w życie.

W ustnym uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy zaznaczył też, że choć zaniechanie zawiadomienia o czynie przeciwko wolności seksualnej dziecka nie było przed 13 lipca 2017 r. karalne, to niewątpliwie było naganne. Uznanie, że obowiązek zawiadomienia o wymienionym w art. 240 § 1 k.k. czynie nie dotyczy osób, które dowiedziały się o nim przed 13 lipca 2017 r., oznaczałoby tolerowanie ukrywania przypadków przestępstw pedofilii i mogłoby dawać sprawcom takich przestępstw poczucie bezkarności.

Stanowisko Sądu Najwyższego w sprawie wykładni art. 240 § 1 k.k. oznacza urealnienie gwarantowanej w *Konstytucji* ochrony dzieci. Uchwała spowoduje konieczność prowadzenia postępowań karnych w sprawach osób, które – zawiadomione o wymienionym w art. 240 § 1 k.k. czynie przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej – niezwłocznie po 13 lipca 2017 r. nie powiadomiły o nim organów ścigania.

2.2. Nadanie priorytetowego charakteru sprawom karnym dotyczącym przemocy seksualnej wobec dzieci

Postępowanie karne w sprawach dotyczących przemocy seksualnej wobec dzieci powinno mieć charakter priorytetowy zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego (analogicznie do spraw, w których stosowane jest tymczasowe aresztowanie). W sądach istotne znaczenie miałaby zasada pierwszeństwa w wyznaczaniu terminów rozpraw – po to, by ww. sprawy przeprowadzone i zakończone były sprawnie i bez nieuzasadnionej zwłoki.

2.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

W celu realizacji rekomendacji Państwowa Komisja 2 lutego 2022 r. zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o zmianę wewnętrznych regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania prokuratury i sądów powszechnych. W ocenie Państwowej Komisji w sprawach przeciwko wolności seksualnej, w których pokrzywdzonymi są dzieci, powinno się odejść od ogólnej zasady wyznaczającej harmonogram rozpoznawania spraw według kolejności ich wpływu do prokuratury lub sądu – na rzecz trybu pilnego kierowania ich do prowadzenia czy na wokandę.

Państwowa Komisja wskazała również na potrzebę dodatkowego zabezpieczenia dzieci pokrzywdzonych przestępstwem wykorzystania seksualnego – także w obszarze prawa do prywatności oraz ochrony przed stygmatyzacją

społeczną i jej dalszymi negatywnymi skutkami. Zakaz ujawniania na wokandzie danych osobowych dzieci skrzywdzonych przestępstwem seksualnym powinien wprost wynikać z treści przepisów *Regulaminu urzędowania sądów powszechnych*.

Dodatkowo w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego Państwowa Komisja zarekomendowała wyznaczenie – na poziomie prokuratur okręgowych – prokuratorów (koordynatorów) sprawujących nadzór nad postępowaniami w tych sprawach. Proces gromadzenia dowodów wymaga szczególnego zaangażowania organu prowadzącego. Dlatego konieczne jest wprowadzenie rozwiązań zmierzających do skoordynowania działań prokuratury.

W odpowiedzi na powyższe wystąpienie Ministerstwo Sprawiedliwości w pismach z dnia 3 i 26 kwietnia 2022 r. poinformowało, że podnoszone przez Państwową Komisję kwestie pozostają w sferze zainteresowania resortu. Do zwiększenia ochrony prawnej dzieci w karnym postępowaniu sądowym i zapobieganiu wtórnej ich wiktymizacji powinny przyczynić się postulaty:

- dodania do kategorii spraw pilnych spraw o przestępstwa określone w rozdziale XXV *Kodeksu karnego* popełnione na szkodę małoletniego,
- obowiązku anonimizacji danych małoletnich pokrzywdzonych na wokandach sądowych wpisanego do *Regulaminu urzędowania sądów powszechnych*.

Akceptację resortu uzyskała także propozycja wyznaczenia prokuratorów-koordynatorów. W tym zakresie Ministerstwo poinformowało Państwową Komisję, że po konsultacji z Prokuraturą Krajową podjęte zostały działania zmierzające do wypracowania regulacji prawnej w tym zakresie.

2.3. Wprowadzenie instytucji adwokata dziecka dla małoletniego pokrzywdzonego

W sytuacji gdy dziecko nie ma ustanowionego kuratora procesowego, wydanie decyzji o przydzieleniu mu adwokata dziecka powinno być obligatoryjne. Wprowadzenie do procedury karnej instytucji adwokata dziecka ma na celu zwiększenie ochrony dobra, praw i godności skrzywdzonego dziecka, a także właściwą jego reprezentację.

2.3.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o podjęcie prac legislacyjnych mających na celu zapewnienie w postępowaniu karnym realnej i skutecznej formy reprezentacji dziecka pokrzywdzonego przestępstwem na tle seksualnym, a także odpowiedniej ochrony jego interesów w każdej sprawie, niezależnie od osoby sprawcy. Państwowa Komisja podkreśliła potrzebę utworzenia na poziomie okręgowych rad adwokackich i okręgowych izb radców prawnych list adwokatów i radców prawnych, którzy będą się specjalizować w ochronie praw dziecka.

W wystąpieniu Państwowa Komisja podniosła, że ograniczenie profesjonalnej pomocy prawnej wyłącznie do dziecka pokrzywdzonego przestępstwem popełnionym przez rodzica jest nieuzasadnione. Stanowi przejaw nierównego traktowania małoletnich pokrzywdzonych. Każde dziecko skrzywdzone wykorzystaniem seksualnym, niezależnie od tego, kto jest sprawcą przestępstwa i czy może być reprezentowane przez rodzica, powinno w postępowaniu karnym korzystać z pomocy profesjonalnego pełnomocnika. Da to gwarancję pełnego zabezpieczenia dobra i interesów procesowych dziecka. Rodzice mogą nie

posiadać wiedzy w zakresie procedury karnej, co w praktyce powoduje ich bezczynność procesową, zaniechanie składania wniosków dowodowych czy środków odwoławczych. Państwowa Komisja podkreśliła, że wprowadzenie do procedury karnej instytucji adwokata dziecka zwiększy ochronę jego dobra, praw i godności, a także zapewni właściwą reprezentację w postępowaniu sądowym.

W odpowiedzi na postulaty Ministerstwo Sprawiedliwości w pierwszej odpowiedzi wskazało, że podnoszone przez Państwową Komisję zagadnienia są niezwykle istotne i pozostają w sferze jego zainteresowania. Wpisują się w nurt prowadzonych w resorcie prac, zostaną szczegółowo przeanalizowane i poddane konsultacjom w ramach projektów aktów prawnych pozostających w zakresie właściwości Ministerstwa. W drugiej odpowiedzi wskazano, że trwają prace nad *Projektem ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, w którym, obok innych rozwiązań, przewidziano regulacje stanowiące obligatoryjną reprezentację prawną dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwami z rozdziału XXV *Kodeksu karnego*, o ile nie ma on pełnomocnika z wyboru. Projekt został wpisany do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów (UD 216).

Przedstawiciele Państwowej Komisji uczestniczyli w pracach powołanego przez Ministra Sprawiedliwości Zespołu ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na szkodę Osób Małoletnich, w którym jako organ ekspercki biorą udział w opracowaniu strategii przeciwdziałania przemocy, w tym seksualnej. Ponowili oni postulat wprowadzenia do polskiego porządku prawnego instytucji adwokata dziecka.

2.4. Niezwłoczne wystąpienie prokuratora z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego

W każdej sprawie karnej, w której jeden z rodziców jest podejrzany (oskarżony) o popełnienie czynu zabronionego na szkodę dziecka, sąd opiekuńczy powinien niezwłocznie ustanawiać kuratora do reprezentowania małoletniego (kuratora procesowego). Obowiązek i niezwłoczność wystąpienia z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego nie zawsze są realizowane przez prokuratora, co powoduje brak reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego i naruszenie jego praw procesowych (np. brak możliwości zaskarżenia decyzji kończącej postępowanie).

2.4.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o wprowadzenie zmian legislacyjnych, które zapewniłyby skuteczną ochronę praw małoletnich pokrzywdzonych w toku prowadzonych postępowań karnych. Podkreślono, że brak reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego może prowadzić do poważnych negatywnych dla niego skutków procesowych. Wyznaczenie kuratora dopiero na dalszym etapie postępowania przygotowawczego skutkuje wyłączeniem kuratora z udziału w czynnościach już przeprowadzonych. Nie ma on wówczas realnej możliwości składania wniosków dowodowych, środków zaskarżenia, nie może uczestniczyć w czynnościach z udziałem dziecka. Ustanowienie kuratora procesowego powinno nastąpić niezwłocznie po powzięciu informacji o podstawie wyłączenia rodzica z reprezentacji małoletniego.

Państwowa Komisja oczekuje na zajęcie przez ww. organ stanowiska w tej sprawie.

2.5. Rozpoznanie przez sąd opiekuńczy w ciągu trzech dni wniosku prokuratora o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego

Do czasu ustanowienia przez sąd opiekuńczy kuratora procesowego małoletni pokrzywdzony nie ma żadnej możliwości korzystania z przysługujących mu praw procesowych. Szybkość rozpoznania wniosku jest kluczowa z uwagi na czas trwania postępowania sprawdzającego (30 dni).

2.5.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o wprowadzenie zmian legislacyjnych, które zapewniłyby skuteczną ochronę praw dziecka pokrzywdzonego przestępstwem wykorzystania seksualnego poprzez niezwłoczność ustanowienia dla niego, przez sąd opiekuńczy, kuratora procesowego. Państwowa Komisja postulowała w wystąpieniu wprowadzenie zmiany w *Kodeksie postępowania cywilnego* polegającej na wyznaczeniu 3-dniowego terminu dla rozpoznania wniosku prokuratora o ustanowienie kuratora reprezentującego dziecko. Gwarancją pełnej ochrony praw pokrzywdzonych dzieci jest nie tylko profesjonalizm osoby wyznaczonej na kuratora procesowego, a także – co bardzo istotne – szybkość rozpoznania wniosku przez sąd.

Państwowa Komisja oczekuje na zajęcie stanowiska w tej sprawie.

2.6. Aktualna lista adwokatów i radców prawnych wybranych pod kątem odpowiednich kompetencji psychospołecznych i wykazujących się szczególną znajomością spraw dotyczących dziecka

Przepisy dotyczące kuratora procesowego niewystarczająco funkcjonują w praktyce. Dzieje się tak m.in. dlatego, że sądy opiekuńcze nie dysponują listami adwokatów i radców prawnych. Osoby znajdujące się na tej liście powinny spełniać wymogi określone w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, ale także wykazywać się odpowiednimi kompetencjami psychospołecznymi. Jest to ważne ze względu na konieczność nawiązania przez kuratora procesowego takiego rodzaju kontaktu z dzieckiem, który zapewni dziecku najwyższy poziom poczucia bezpieczeństwa i pomoże uchronić osobę małoletnią przed wtórną traumatyzacją będącą skutkiem uczestniczenia w procedurach sądowych.

2.6.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja nawiązała kontakt z przedstawicielami Naczelnej Rady Adwokackiej oraz Krajowej Izby Radców Prawnych w sprawie podjęcia współpracy w zakresie utworzenia list adwokatów i radców prawnych, którzy

z uwagi na wysokie kwalifikacje zawodowe mogą pełnić funkcję kuratorów ustanawianych dla pokrzywdzonych osób małoletnich w postępowaniach karnych.

Kluczowym problemem związanym z reprezentacją małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym jest regulacja prawna dotycząca zasad wynagradzania za pełnienie funkcji kuratora. Obecnie stawka wynagrodzenia kuratora wynosi odpowiednio 240 zł za udział w śledztwie i 336 zł za przygotowanie do pierwszego terminu rozprawy i wzięcie w niej udziału. Stawki powyższe nie zmieniły się od 2015 r., natomiast w tym czasie minimalne wynagrodzenie za pracę wzrosło o ponad 70% z kwoty 1750 zł do kwoty 3010 zł. Takie ukształtowanie wynagrodzeń oznacza, że godzinowa stawka wynagrodzenia kuratora – biorąc pod uwagę jego nakład pracy – jest często niższa od godzinowej stawki minimalnego wynagrodzenia za pracę. Okoliczność ta powoduje zniechęcenie profesjonalnych pełnomocników do świadczenia pomocy prawnej z urzędu, a szczególnie wykonywania funkcji kuratorów, co ostatecznie godzi w interesy obywateli, w tym przypadku – w pokrzywdzone przestępstwem dzieci.

W związku z powyższym Państwowa Komisja zwróciła się pisemnie do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie niezbędnych działań legislacyjnych w celu podwyższenia wynagrodzeń za pełnienie funkcji kuratora osoby małoletniej. Państwowa Komisja oczekuje na podjęcie stanowiska przez Ministerstwo w tym zakresie.

2.7. Skuteczne przestrzeganie przez organy procesowe zasady jednorazowości przesłuchania dziecka pokrzywdzonego przestępstwem wykorzystania seksualnego

Ze względu na dobro pokrzywdzonego dziecka konieczne jest unikanie ponownego przesłuchania, które może prowadzić do wtórnej wiktymizacji i dodatkowej traumy. Zdarza się, że w praktyce postępowań karnych organy procesowe nie planują czynności z udziałem pokrzywdzonego dziecka tak, by zminimalizować ryzyko powstania konieczności jego powtórnego przesłuchania.

2.7.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o podjęcie działań zmierzających do wdrożenia odpowiednich regulacji prawnych, np. na poziomie rozporządzenia – *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*, lub wydania wytycznych w przedmiocie wykonywania czynności procesowych z udziałem dziecka w sprawach o przestępstwa z rozdziału XXV *Kodeksu karnego*. Ich celem będzie zminimalizowanie ryzyka powtórnego przesłuchania pokrzywdzonego przestępstwem dziecka.

Państwowa Komisja podniosła w piśmie, że konieczne dla ochrony dziecka w postępowaniu karnym jest określenie, jakie czynności powinien przeprowadzić organ procesowy przed złożeniem wniosku o przesłuchanie małoletniego. W praktyce zdarzają się przypadki kierowania przez organy prowadzące postępowanie przygotowawcze wniosku o przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego na początku postępowania, jeszcze przed zebraniem innych istotnych dowodów. Przesłuchanie prowadzone jest przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów określonej osobie. Najczęściej nie ustanawia się w tej fazie postępowania obrońcy z urzędu. W sprawach, w których podejrzanym o popełnienie przestępstwa na szkodę dziecka jest jedno z jego rodziców, do przesłuchania pokrzywdzonego dochodzi przed ustanowieniem kuratora procesowego, który powinien reprezentować małoletniego w postępowaniu.

Państwowa Komisja podkreśliła, że wskazane wyżej okoliczności mogą prowadzić do powtórnego przesłuchania dziecka, wbrew zasadzie jednorazowości przesłuchania określonej w art. 185a § 1 k.p.k. oraz że ustawa nie przewiduje możliwości zwrotu wniosku o przesłuchanie dziecka w celu uzupełnienia materiału dowodowego.

Państwowa Komisja oczekuje na zajęcie stanowiska przez Prokuratora Krajowego.

2.8. Obligatoryjna opinia biegłego dotycząca możliwości wykonania powtórnych czynności z udziałem małoletniego

W sytuacji wystąpienia jednego z dwóch przewidzianych w prawie wyjątków od zasady jednokrotnego przesłuchania małoletniego (istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania lub żądanie oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego) należy uprzednio zbadać okoliczności dotyczące stanu pokrzywdzonego i bezwzględnie zasięgnąć opinii biegłych specjalistów odnośnie możliwości wykonania powtórnych czynności z jego udziałem. Działanie takie pozwoli zapewnić mu pełną ochronę i bezpieczeństwo.

2.8.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja w wystąpieniu kierowanym do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego zwróciła uwagę na konieczność wprowadzenia zmian w *Kodeksie postępowania karnego* w zakresie art. 185a § 1, który w sytuacji wystąpienia jednego z dwóch przewidzianych w przepisie wyjątków od zasady jednokrotnego przesłuchania pokrzywdzonego poniżej lat 15 wprowadzałyby obowiązek:

a. uprzedniego zbadania okoliczności dotyczących stanu zdrowia pokrzywdzonego i obowiązkowego zasięgnięcia opinii biegłych specjalistów odnośnie dopuszczalności wykonania powtórnych czynności z jego udziałem;

b. odstąpienia od ponownego przesłuchania w przypadku ustalenia, że stan zdrowia lub kondycja psychofizyczna pokrzywdzonego na to nie pozwala.

Państwowa Komisja podkreśliła w wystąpieniu, że zasada jednokrotnego przesłuchania stanowi wyraz szczególnej troski o pokrzywdzone dzieci, które z uwagi na wiek są wyjątkowo narażone na skutki wtórnej wiktymizacji. W każdej sprawie karnej dotyczącej przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności należy starannie zbadać kwestię potencjalnego wpływu ponownego przesłuchania na stan psychiki małoletniego pokrzywdzonego.

Minister Sprawiedliwości poinformował, że w resorcie został przygotowany *Projekt ustawy – o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw* (UD 297), *w ramach którego przewidziano zmiany w zakresie dopuszczalności powtórnego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego i świadka, przeprowadzanego w trybie art. 185a i art. 185b k.p.k. W szczególności w projekcie utrzymano jako zasadę jednorazowość przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego i świadka. Natomiast możliwość ich powtórnego przesłuchania ma być dopuszczalna jedynie wówczas, gdy wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga przeprowadzenia takich czynności lub gdy został uwzględniony wniosek dowodowy złożony przez oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania. (…) Wniosek dowodowy będzie podlegał ocenie organu prowadzącego postępowanie i może być oddalony.*

Dodatkowo Minister Sprawiedliwości zapowiedział zmiany w zakresie przepisów dotyczących pokrzywdzonego

poprzez *wprowadzenie obowiązku ustalania właściwości i warunków osobistych pokrzywdzonego oraz rodzaju ujemnych następstw przestępstwa popełnionego na jego szkodę. Organ prowadzący postępowanie karne będzie obowiązany dokonać tego rodzaju ustaleń przed pierwszym przesłuchaniem pokrzywdzonego w charakterze świadka, posługując się specjalnym kwestionariuszem, którego wzór określi Minister Sprawiedliwości.*

2.9. Sprawy dotyczące przemocy seksualnej wobec dzieci powinny być prowadzone tylko przez odpowiednio przeszkolonych sędziów

Konieczne jest, aby sędziowie prowadzący przesłuchanie w trybie art. 185a–c k.p.k. przeszli odpowiednie szkolenia w zakresie podstaw komunikacji z dzieckiem. Niezwykle delikatny charakter postępowań z udziałem dzieci wymaga posiadania przez sędziów karnistów odpowiedniej wiedzy i umiejętności w tym zakresie

2.9.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja skierowała pismo do dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, pana Dariusza Pawłyszcze. W piśmie Państwowa Komisja zwróciła uwagę na treść wypracowanych w tym zakresie rekomendacji, mających szczególne znaczenie w procesie kształcenia przyszłych sędziów i prokuratorów. Podkreśliła konieczność właściwego stosowania przepisów dotyczących ponownego przesłuchania małoletniego przez prokuratorów. Powinno ono być dokonywane w drodze wyjątku i wyłącznie po otrzymaniu opinii biegłego – jeśli wprost wskazuje konieczność sprawdzenia warunków osobistych dziecka. Celem tej szczególnej ochrony jest uniknięcie powtórnej traumatyzacji małoletniego.

Przedstawiciele Państwowej Komisji uczestniczyli w pracach, powołanego przez Ministra Sprawiedliwości, Zespołu ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na szkodę Osób Małoletnich, w którym jako organ ekspercki biorą udział w opracowaniu strategii przeciwdziałania przemocy, w tym seksualnej. Ponowili oni postulat uzupełnienia szkoleń sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych uczestniczących w sprawach dotyczących przemocy seksualnej wobec dzieci o problematykę praw dziecka.

2.10. Zmiany dotyczące przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego wykorzystaniem seksualnym

2.10.1. Określenie płci sędziego prowadzącego przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. (inna niż płeć sprawcy)

Obecnie żaden artykuł *Kodeksu karnego* nie wskazuje na konieczność unikania zgodności płci między sędzią a sprawcą. Jeżeli sędzia jest tej samej płci co sprawca, może to negatywnie wpływać na stan psychiczny dziecka, a tym samym wpływać na treść i formę ujawnianych przez dziecko informacji.

2.10.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Przedstawiciele Państwowej Komisji uczestniczyli w pracach, powołanego przez Ministra Sprawiedliwości, Zespołu ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na szkodę Osób Małoletnich, w którym jako organ ekspercki biorą udział w opracowaniu strategii przeciwdziałania przemocy, w tym seksualnej. Ponowili oni postulat określony w rekomendacji.

2.10.2. Określenie płci biegłego psychologa biorącego udział w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. (taka jak płeć pokrzywdzonego) w postępowaniach o przestępstwo z art. 200 k.k.

Warunek tej samej płci pokrzywdzonego i biegłego psychologa biorącego udział w przesłuchaniu pokrzywdzonego dotyczy jedynie przestępstw z art. 197–199 k.k., a powinien obejmować również przestępstwa z art. 200 k.k. Wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa dziecka ma istotne znaczenie dla uzyskania pełnych i wiarygodnych informacji, co wpływa na rzetelność postępowania.

2.10.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Przedstawiciele Państwowej Komisji uczestniczyli w pracach, powołanego przez Ministra Sprawiedliwości, Zespołu ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności na Małoletnich, w którym jako organ ekspercki biorą udział w opracowaniu strategii przeciwdziałania przemocy, w tym seksualnej. Ponowili oni postulat określony w rekomendacji.

2.11. Zmiany dotyczące pouczeń i informacji dla małoletniego pokrzywdzonego i małoletniego świadka odnoszących się do uprawnień i obowiązków procesowych

2.11.1. Wprowadzenie informacji skierowanych do małoletnich pokrzywdzonych i małoletnich świadków przygotowujących ich do uczestnictwa w postępowaniu sądowym (z wykorzystaniem istniejących już materiałów opracowanych przez organizacje pozarządowe)

Informacje skierowane do małoletnich pokrzywdzonych i małoletnich świadków powinny być dla nich zrozumiałe – przygotowane w taki sposób, aby ich treść i forma były jasne dla dzieci. Pomoże to przesłuchiwanemu dziecku

w zrozumieniu zasad przesłuchania, w tym prawa odmowy składania zeznań, obowiązku mówienia prawdy oraz konieczności utrwalania czynności w formie zapisu na nośnikach danych. Obniży to także poziom lęku i niepokoju dziecka.

2.11.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja dokonała analizy istniejących materiałów edukacyjnych opracowanych z myślą o dzieciach w Polsce, w związku z tym zwróciła się do Ministerstwa Sprawiedliwości o dołączanie wybranych materiałów do pism procesowych w sprawach, w których dzieci występują w charakterze świadka lub pokrzywdzonego. Informacje te powinny być wysyłane drogą pocztową łącznie z wezwaniem do stawiennictwa. Państwowa Komisja zwróciła się do Ministerstwa Sprawiedliwości z prośbą o pilne uzupełnienie *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r., w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego* o wymóg dołączania do pism procesowych z wezwaniem do stawiennictwa specjalnie przygotowanych informacji, które powinny być zrozumiałe dla dzieci i młodzieży, a ich język i forma dostosowane do wieku adresatów. Rekomendowała przy tym skorzystanie z dobrych opracowań organizacji pozarządowych, specjalizujących się w udzielaniu pomocy prawnej i psychologicznej dzieciom. Jest to kluczowe zwłaszcza w sprawach dotyczących wykorzystania seksualnego, w których zeznania dziecka są istotne w procesie podejmowania przez sąd decyzji.

2.11.2. Wprowadzenie do pouczeń dla pokrzywdzonego zapisu o prawie do reprezentowania go w postępowaniu karnym – na prawach oskarżyciela posiłkowego, po uprzednim wyrażeniu zgody na piśmie – przez Państwową Komisję

Osoba pokrzywdzona ma prawo do dodatkowego wsparcia poprzez działanie procesowe Państwowej Komisji i powinna być o tym prawie poinformowana.

2.11.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja wystąpiła do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego o uzupełnienie *Załącznika do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2020 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*[10] o możliwość zwrócenia się do Państwowej Komisji z wnioskiem o reprezentowanie pokrzywdzonego w postępowaniu karnym na prawach oskarżyciela posiłkowego. Minister Sprawiedliwości poinformował Państwową Komisję, że *brak jest podstaw do przyjęcia, że przepisy rozporządzenia zostały przyjęte w celu przywołania lub wskazania konkretnych organów i organizacji pomocowych, wliczając w to zarówno organy państwowe, jak i organizacje pozarządowe. Pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego znajdują zastosowanie do całej klasy organizacji i podmiotów, które tej pomocy mogą udzielać. Przepisy roz-*

[10] Dz.U. z 2020 r. poz. 1619.

porządzenia znajdują zastosowanie w wymiarze ponadindywidualnym w odniesieniu do generalnie zakreślonej zbiorowości pokrzywdzonych oraz podmiotów względem tychże. (…) pomoc pokrzywdzonym oraz uprawnienia i obowiązki z tym związane mają charakter ogólny i nie wymagają zakresowego zawężenia grupy adresatów, a co za tym idzie brak jest uzasadnienia dla wskazywania niektórych z nich w treści pouczenia.

2.12. Obligatoryjne opiniowanie seksuologiczne i psychiatryczne sprawców wykorzystania seksualnego dzieci

Obligatoryjne opiniowanie seksuologiczne i psychiatryczne sprawców pozwoli na zastosowanie wobec nich adekwatnych środków karnych, nałożenie właściwych obowiązków, a także będzie pomocne przy kwalifikowaniu skazanego do odpowiedniego oddziału jednostki penitencjarnej oraz zastosowaniu programu resocjalizacyjno-terapeutycznego. Prawidłowe zdiagnozowanie sprawcy i zastosowanie wobec niego odpowiednich środków może uchronić kolejne dzieci przed wykorzystaniem seksualnym.

2.12.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

W *Pierwszym Raporcie* Państwowa Komisja zwróciła uwagę na trudności natury systemowej, które w sposób bezpośredni powiązane są z istotnymi problemami, jakie dotyczą braku odpowiedniej liczby ekspertów opiniujących osoby wskazane jako sprawcy przestępstw na tle seksualnym. Zarówno w badanych w zeszłym roku sprawach karnych, jak i w materiałach dotyczących aktualnie prowadzonych przez Państwowa Komisję spraw (w tym spraw, w których przedstawiciele Państwowej Komisji występują na prawach oskarżyciela posiłkowego) dostrzec można istotne luki, w szczególności w zakresie opiniowania psychiatryczno-seksuologicznego sprawców wykorzystania seksualnego dzieci, które nie ukończyły 15 roku życia. W związku z tym Państwowa Komisja zainicjowała spotkanie z przedstawicielami związków oraz samorządów zawodowych zrzeszających psychiatrów, psychologów oraz psychoterapeutów. W zrealizowanym w połowie lutego 2022 r. w siedzibie Państwowej Komisji spotkaniu brali udział przedstawiciele Polskiej Rady Psychoterapii, Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Ogólnopolskiego Związku Zawodowego Psychologów oraz Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Rozmowy dotyczyły poprawy funkcjonowania zawodowego wskazanej tutaj grupy specjalistów, których wynagrodzenie musi być adekwatne do zakresu podejmowanych działań diagnostyczno-terapeutycznych, dotyczących niejednokrotnie skomplikowanych spraw (wsparcie osób uprzednio skrzywdzonych przemocą seksualną, odpowiednia i profesjonalna diagnoza oraz terapia sprawców). Rozmowy z konsultantami krajowymi w dziedzinie psychiatrii, psychiatrii dzieci i młodzieży oraz seksuologii skupione były w sposób szczególny na konieczności zmiany sytuacji dotyczącej zarówno warunków pracy specjalistów opiniujących w sprawach karnych, jak i dostępu do profesjonalnego szkolenia, w szczególności w zakresie seksuologii oraz psychoseksuologii. Państwowa Komisja, wskazując na istotne problemy w tym zakresie, uzyskała ze strony ww. konsultantów informacje dotyczące także aktualnych trudności. Są nimi: ograniczona liczba osób, które można przyjąć na specjalizację z zakresu seksuologii, brak placówek środowiskowego wsparcia resocjalizacyjno-terapeutycznego dla osób, które opuściły zakłady karne, brak wsparcia finansowego dla osób chcących specjalizować się z psychoseksuologii, brak weryfikacji przez sąd kompetencji opiniujących w sprawach osób przedstawiających się jako seksuolodzy.

Państwowa Komisja skierowała wystąpienie do dyrektora Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego, które odpowiada za kształcenie kadr medycznych w zakresie uzyskania specjalizacji. W piśmie podkreśliła, że – analizując realizację założeń związanych z reformą psychiatrii oraz psychiatrii dzieci i młodzieży – dostrzec można

istotne różnice w zakresie dostępu do poszczególnych zawodowych specjalizacji osób chcących uzyskać w nich odpowiednie kwalifikacje i kompetencje. Psychoterapia dzieci i młodzieży – jak informują uczestnicy szkolenia specjalizacyjnego – jest w znacznej większości refundowana w ramach zewnętrznego finansowania, co powoduje dynamiczny przyrost wskazanych tutaj ekspertów w ostatnim czasie. Jednocześnie brakuje jednak istotnych zmian w zakresie zwiększenia się liczby psychoseksuologów. Jak wskazano m.in. w serwisie internetowym CMKP, specjalizacja ta jest płatna – koszt kształcenia wynosi 15 000 zł rocznie, co daje 60 000 zł za całość (dane z 2020 r.). Fakt ten uznany może być przez wiele osób za istotną barierę uniemożliwiającą rozpoczęcie oraz kontynuowanie specjalizacji w tym zakresie.

Państwowa Komisja zwróciła się o podjęcie działań zmierzających do zwiększenia realnych możliwości dostępu do specjalizacji z zakresu psychoseksuologii poprzez wprowadzenie programów finansujących jej przebieg w sposób podobny do innych programów szkoleń dotyczących ochrony zdrowia psychicznego – w tym zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Państwowa Komisja oczekuje na odpowiedź.

2.13. Orzekanie terapii uzależnień u sprawców uzależnionych

Zgodnie z wynikami badań aktowych, które zostały zamieszczone w *Pierwszym Raporcie* Państwowej Komisji, znaczna część sprawców przestępstwa wykorzystania seksualnego dziecka popełnia czyn pod wpływem alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, a część z nich spełnia kryteria uzależnienia. W tej sytuacji złamanie abstynencji stanowi istotny czynnik ryzyka powrotu do przestępstwa. Aby temu zapobiec, konieczne są oddziaływania terapeutyczne również w tym obszarze.

2.13.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja wystąpiła do dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, zwracając uwagę na pilną potrzebę włączenia do treści kształcenia przyszłych sędziów i prokuratorów zagadnień dotyczących wpływu uzależnień sprawców na wykorzystywanie seksualne dzieci. Zrozumienie wagi sprawy i skali zależności między uzależnieniem sprawcy a dokonaniem tego rodzaju czynu zabronionego stanowi szansę częstszego orzekania wobec sprawców uzależnionych odbywania kary w systemie terapeutycznym. Z badań przeprowadzonych przez Państwową Komisję wynika, iż jest to nadal rzadka praktyka.

3.

Rekomendacje dotyczące działań profilaktycznych

3.1. Przeciwdziałanie wykorzystaniu seksualnemu dziecka w miejscach, w których to ryzyko jest zwiększone

Odpowiednia kontrola miejsc, w których dochodzi do kontaktu potencjalnych ofiar i potencjalnych sprawców, jest bardzo ważna. Dotyczy to przestrzeni publicznej, np. basenów, galerii handlowych, placów zabaw, placówek prowadzonych przez instytucje kościelne, hoteli i innych miejsc wypoczynku. W ten sposób można by uniknąć wielu przypadków wykorzystania seksualnego dzieci.

3.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja podjęła działania zmierzające do zwiększenia liczby bezpiecznych miejsc poprzez prowadzenie monitoringu, patrolowanie przez odpowiednie służby, uwrażliwianie personelu odpowiedzialnego za te miejsca na niepokojące zachowania ze strony dorosłego wobec dziecka oraz wdrażanie procedur reagowania w takich sytuacjach.

W tym celu Państwowa Komisja nawiązała kontakt z organami władzy samorządowej oraz z instytucjami prowadzącymi działalność handlową, rozrywkową i wypoczynkową należącymi do sektora prywatnego.

Państwowa Komisja zwróciła się do osób prowadzących hotele z prośbą o wskazanie, czy i jakie procedury zostały wypracowane i przyjęte w celu ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym w turystyce oraz opisanie, w jak i sposób jest nadzorowane ich przestrzeganie. Państwowa Komisja poprosiła o wyszczególnienie liczby zgłoszeń podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego poniżej lat 15 w okresie ostatnich pięciu lat oraz o informację, jaka część tych spraw została skierowana do organów ścigania.

Z odpowiedzi uzyskanych od dyrekcji tylko trzech sieci hoteli wynika, że w ciągu ostatnich pięciu lat nie odnotowano zgłoszeń podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego poniżej lat 15. W odpowiedziach podkreślano, że hotele są prowadzone przez osoby doświadczone, które wiedzą, jak się zachować w przypadku podejrzenia popełnienia tego rodzaju przestępstwa. Równocześnie wskazano, że w niektórych obiektach – w ich przestrzeni ogólnodostępnej – nie wprowadzono żadnych regulacji dotyczących kwestii ochrony małoletnich poniżej lat 15 przed wykorzystaniem seksualnym ze względu na fakt funkcjonowania w obiektach monitoringu, świadczenia usług ochroniarskich oraz obecności innych pracowników hotelu. Zadeklarowano ponadto, że w przypadku wskazania wytycznych odnośnie wdrożenia dobrych praktyk dotyczących przeciwdziałania zjawisku przemocy seksualnej w hotelarstwie jest możliwe ich wprowadzenie. Załoga części hoteli (sieć Intercontinental) poinformowała,

że ma szczegółowo rozpisane procedury własne, które dotyczą zadbania o bezpieczeństwo dzieci. W hotelach utworzono np. stanowisko kierownika i jego zastępcy ds. bezpieczeństwa i ochrony, brak możliwości zameldowania się czy przebywania bez opieki dorosłych osoby poniżej 18 roku życia, a w celu opieki nad dziećmi wprowadzono możliwość skorzystania z pomocy wykwalifikowanych opiekunek do dzieci. Może to być przykładem dobrych praktyk dla pozostałej części branży. Informacje pozyskane z poszczególnych hoteli są obecnie poddawane analizie i posłużą do zaplanowania kolejnych działań mających na celu ochronę dzieci. Nierozstrzygnięte pozostaje pytanie, czy opisane procedury są każdorazowo wdrażane w życie.

Pytania tej samej treści zostały skierowane do Izby Gospodarczej Hotelarstwa Polskiego, Polskiego Holdingu Hotelowego sp. z o.o., Polskiej Izby Hotelarzy, Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne", Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych. Państwowa Komisja nadal oczekuje na odpowiedzi tych instytucji.

Ponadto rozpoczęto rozmowy z Polską Radą Centrów Handlowych o szczegółach ewentualnej współpracy, której celem byłaby ochrona małoletnich poniżej lat 15 przed wykorzystaniem seksualnym. Ustalane są szczegóły współpracy.

Trwają również rozmowy z warszawskim centrum handlowym Galeria Wileńska. Ich celem jest przeprowadzenie w centrach handlowych kampanii edukacyjnej dotyczącej problemu wykorzystywania małoletnich poniżej lat 15. O ich efekcie końcowym będziemy informować w kolejnym raporcie.

Mając świadomość skali zagrożeń, na jaką narażony jest małoletni w miejscach publicznych, ogólnodostępnych i to, jak skala ta wygląda w przestrzeni wirtualnej, np. mediach społecznościowych, Państwowa Komisja zwróciła się do Meta Platforms, właściciela serwisu społecznościowego Facebook, z zapytaniem, jakie działania planuje w kwestii podniesienia poziomu bezpieczeństwa narzędzi internetowych, takich jak Instagram, Facebook, Messenger, z których korzystają małoletni poniżej 13 roku życia, a które są publiczną platformą do spotkań. Do dnia sporządzania raportu Państwowa Komisja nie otrzymała odpowiedzi.

3.2. Objęcie obszarów wiejskich i małych miast działaniami podnoszącymi społeczną wiedzę na temat wykorzystywania seksualnego dzieci

Z prowadzonych przez Państwową Komisję badań aktowych wynika, że obszary małych miast (poniżej 50 tys. mieszkańców) i wsi są terenami, gdzie istotnie częściej występuje zjawisko wykorzystania seksualnego dzieci. Dlatego to tu szczególnie potrzebne jest upowszechnienie wiedzy o problemie wykorzystania seksualnego i kształtowanie gotowości oraz umiejętności reagowania na podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone.

3.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja przeprowadziła kampanię społeczną poświęconą właściwemu reagowaniu na sytuacje, w których dorosły styka się z dzieckiem informującym go o fakcie wykorzystania seksualnego. Obszar szczególnego oddziaływania kampanii został określony jako wsie i miasta poniżej 50 tys. mieszkańców. Więcej informacji na temat założeń i efektów kampanii znajduje się w części IV niniejszego raportu.

3.3. Włączenie potencjalnych sprawców przestępstw seksualnych do kategorii adresatów działań profilaktycznych

Badania aktowe wskazały, że znaczna część skazanych sprawców dopuszczała się w przeszłości łamania norm społecznych. Może to wskazywać na prawdopodobieństwo kształtowania się nieprawidłowej osobowości, co stanowi czynnik ryzyka popełniania przestępstwa na tle seksualnym. Jednym z ważnych celów profilaktyki wykorzystania seksualnego powinno być podjęcie działań, które pomogą powstrzymać w przyszłości potencjalnych sprawców przed skrzywdzeniem dziecka. Okres wczesnej adolescencji jest czasem szczególnej podatności na działania korekcyjne, z tego względu korzystne jest podjęcie pracy z młodzieżą, która – ze względu na zachowania naruszające normy społeczne – znajduje się w ośrodkach wychowawczych.

3.3.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja nawiązała współpracę z młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi (MOW) i młodzieżowymi ośrodkami socjoterapeutycznymi (MOS).

W ramach tej współpracy Państwowa Komisja uczestniczyła w XII Zjeździe Kadry Zarządzającej Ośrodków Wychowawczych. Jej wystąpienie dotyczyło m.in. prezentacji wyników badań własnych Państwowej Komisji. Słuchaczom zaprezentowano uprawnienia Państwowej Komisji oraz szczegółowo przedstawiono jej cele i zadania. To bardzo istotne dla środowiska coroczne przedsięwzięcie stanowi forum wymiany dobrych praktyk, zgłaszania problemów dotyczących pracy ośrodków i twórczej debaty nad ich rozwiązaniami.

Z uwagi na treść rekomendacji udział w Zjeździe pozwolił Państwowej Komisji na przedstawienie zagadnień dotyczących przemocy seksualnej i profilaktyki tego zjawiska. Podczas Zjazdu kadra zarządzająca placówkami przekazała informacje dotyczące pracy z młodzieżą, która ma za sobą doświadczenia wykorzystania seksualnego. Wśród podopiecznych placówek wychowawczych są zarówno pokrzywdzeni, jak i sprawcy, a także wymagający szczególnych oddziaływań – ci, którzy byli w obydwu rolach, tj. sprawcy i pokrzywdzonego. Uczestnicy debaty wskazywali przedstawicielom Państwowej Komisji, jak wielka jest potrzeba dostępu do szkoleń dotyczących profilaktyki i interwencji w sytuacjach związanych z ryzykiem lub wystąpieniem wykorzystania seksualnego. Wskazano również na znacznie utrudniony dostęp do specjalistycznej opieki (konsultacji specjalistycznych, terapii, leczenia), której potrzebuje młodzież przebywająca w placówkach resocjalizacyjnych.

Istotne dla pogłębienia wiedzy na temat skali zjawiska przemocy seksualnej wśród wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych było przygotowanie przez Departament Edukacji i Prewencji oraz przekazanie dyrektorom placówek ankiety dotyczącej trudności w pracy z wychowankami i sposobu reagowania kadry na te trudności. Pytania zawarte w kwestionariuszu dotyczyły również metod zapobiegania wykorzystaniu seksualnemu, programów pracy i oceny ich skuteczności, była też możliwość przedstawienia rekomendacji dobrych praktyk stosowanych w danych placówkach.

Państwowa Komisja jest w trakcie wdrażania działań zmierzających do umożliwienia kadrom młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapeutycznych udziału w szkoleniach, których potrzebę zgłaszano podczas Zjazdu. Państwowa Komisja rozpoznaje także problem utrudnionego dostępu młodzieży do lekarzy psychiatrów i psychoterapeutów, co ma kluczowe znaczenie dla prawidłowego postępowania procesu wychowania i resocjalizacji.

W kolejnym roku założenia przygotowywanego przez Państwową Komisję szczegółowego projektu prewencji ryzykownych zachowań dzieci i młodzieży, w tym podopiecznych młodzieżowych ośrodków socjoterapeu-

tycznych i młodzieżowych ośrodków wychowawczych, zostały przedstawione podczas I Kongresu Psychologiczno-Pedagogicznego MOW/MOS, który odbył się 09–11 maja 2022 r. w Goniądzu. Przedstawiciele Państwowej Komisji mieli okazję omówić założenia projektu z licznie przybyłymi z całej Polski ekspertami, specjalistami i praktykami pracy z młodzieżą, która nie radzi sobie z przystosowaniem do norm i wymagań społecznych oraz w związku z głębokimi problemami natury adaptacyjnej wymaga umieszczenia w ośrodkach. Zgodnie z wynikami badań opublikowanych w *Pierwszym Raporcie* Państwowej Komisji sprawcy przestępstw seksualnych ujawniali zachowania tego typu w okresie młodzieńczym. Jak wiadomo z literatury przedmiotu, przed osiągnięciem pełnej dojrzałości istnieją większe niż później możliwości resocjalizacji (większa skuteczność w korekcie patologicznych wzorców zachowań i dysfunkcjonalnych sposobów rozładowywania napięć).

Wśród gości byli m.in. przedstawiciele Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Ośrodka Rozwoju Edukacji. Tematem wiodącym spotkania była rola zespołu psychologiczno-pedagogicznego placówek wychowawczych w opracowaniu procedur reagowania na sytuacje nadzwyczajne, w tym zwłaszcza akty przemocy seksualnej. Wystąpienie Państwowej Komisji pt. *Norma rozwojowa w kontekście zachowań seksualnych młodzieży* i wywołana przez nie ożywiona dyskusja uczestników były formą przygotowania do planowanych przez Państwową Komisję działań profilaktycznych. W ramach tych działań przygotowywany jest kaskadowy program szkoleń przeznaczonych dla specjalistów pracujących na co dzień z młodzieżą, która znajduje się w MOS i MOW, w zakresie oddziaływań profilaktycznych i korekcyjnych, dotyczących sytuacji, w których ujawniają się zachowania o charakterze przemocy seksualnej. Planowany jest co najmniej roczny cykl warsztatów, dzięki którym w każdym z ośrodków znajdzie się dwoje liderów posiadających niezbędną wiedzę w zakresie prawidłowego reagowania na sytuacje trudne i zapobiegania przemocy seksualnej wśród młodzieży.

Mając na uwadze brak wystarczającej pomocy w formie konsultacji oraz terapii dla poszkodowanych dzieci i nastolatków, jak również dla sprawców, Państwowa Komisja spotkała się z krajowymi konsultantami z zakresu psychiatrii, psychiatrii dzieci i młodzieży oraz seksuologii. W trakcie spotkania wspólnie zaplanowano podjęcie stosownych działań w celu zwiększenia dostępności pomocy. Omówiono również kwestię konieczności włączenia potencjalnych sprawców przestępstw seksualnych do systemu profilaktyki, a także wprowadzenie oddziaływań terapeutycznych po odbyciu kary za przestępstwa seksualne wobec małoletnich.

4.

Rekomendacje dotyczące jakości opieki specjalistycznej

4.1. Ujednolicenie standardów dotyczących kosztów uzyskania specjalizacji w zakresie seksuologii

Brakuje osób posiadających wiedzę specjalistyczną w zakresie seksuologii, przygotowanych do prowadzenia diagnozy i terapii osób pokrzywdzonych przestępstwem na tle seksualnym. Jedną z podstawowych przeszkód do zmiany tego stanu rzeczy są koszty związane z uzyskaniem specjalizacji w tym zakresie.

4.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Działania w ramach niniejszej rekomendacji – z racji tematycznego powiązania – opisane zostały szerzej w ramach prezentacji działań dotyczących rekomendacji: *Obligatoryjne opiniowanie seksuologiczne i psychiatryczne sprawców wykorzystania seksualnego dzieci.*

4.2. Stworzenie oraz sfinansowanie szybkiej ścieżki interwencyjnej zapewniającej priorytetowy dostęp do opieki psychologicznej dla dzieci, co do których wystąpiło podejrzenie wykorzystania seksualnego

Czas, w którym dziecko ujawnia fakt wykorzystania seksualnego, jest okresem szczególnej wrażliwości. Brak właściwego wsparcia w tym czasie może skutkować wtórnym zranieniem, powstaniem trudnych nieodwracalnych zmian w psychice dziecka oraz zwiększać ryzyko wycofania wcześniej ujawnionych informacji, mimo ich prawdziwości. Sprzyja to unikaniu przez sprawców odpowiedzialności karnej.

4.2.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

4.2.1.1. Interwencja w sprawie odchodzenia specjalistów psychiatrii dziecięcej z publicznej służby zdrowia

Państwowa Komisja pozostaje w kontakcie z Ministerstwem Zdrowia i jednostkami oraz organizacjami mu podległymi. Państwowa Komisja, na wieść o rezygnacji z pracy lekarzy oraz terapeutów z Kliniki Psychiatrii Dzieci i Młodzieży Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, skierowała do Ministerstwa pismo z zapytaniem o planowane przez nie działania mające na celu usprawnienie systemu opieki zdrowotnej dla pokrzywdzonych przestępstwem wykorzystania seksualnego. Zwłaszcza utworzenie szybkiej ścieżki interwencyjnej dla dzieci, co do których wystąpiło podejrzenie wykorzystania seksualnego.

W odpowiedzi na zapytanie Państwowej Komisji Ministerstwo Zdrowia przekazało informację o wdrażanej obecnie reformie systemu opieki psychiatrycznej i psychoterapeutycznej dzieci i młodzieży, która w opinii Ministerstwa powinna z czasem przynieść poprawę sytuacji w tej dziedzinie. Wprowadzony 1 lipca 2019 r. nowy model ochrony zdrowia pacjentów niepełnoletnich – w wyniku prac działającego od lutego 2018 r. Zespołu ds. Zdrowia Psychicznego Dzieci i Młodzieży oraz powołanego w październiku 2019 r. pełnomocnika ds. tej reformy – zakłada stworzenie trzech poziomów referencyjnych:

- I poziom referencyjny – Ośrodek Środowiskowej Opieki Psychologiczno-Psychoterapeutycznej dla Dzieci i Młodzieży, który zatrudnia psychologów, psychoterapeutów i terapeutów środowiskowych;
- II poziom referencyjny – Centrum Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży, gdzie zatrudnieni są lekarze psychiatrzy dzieci i młodzieży; prowadzony jest oddział dzienny;
- III poziom referencyjny – Ośrodek Wielospecjalistycznej Całodobowej Opieki Psychiatrycznej, gdzie prowadzona jest izba przyjęć; oddział całodobowy.

Wprowadzenie stopniowania proponowanej opieki w zależności od poziomu problemów i zaburzeń, z jakimi zgłasza się pacjent, powinien ułatwić funkcjonowanie systemu w sytuacji braku wystarczającej liczby specjalistów mogących nieść pomoc dzieciom i młodzieży z problemami psychicznymi. Nadal jednak koniecznym elementem działań zmierzających do trwałej poprawy sytuacji pozostaje rozwój kadr zajmujących się ochroną zdrowia psychicznego najmłodszych, czemu ma służyć wprowadzenie przez Ministerstwo Zdrowia regulacji dotyczących nowych zawodów. W lipcu 2019 r. wprowadzono program nowej specjalizacji – psychologia dzieci i młodzieży. Zgodnie z danymi Centrum Egzaminów Medycznych tytuł specjalisty w tej dziedzinie uzyskały do lipca 2021 r. 174 osoby. Ponadto do 15 listopada 2021 r. wydano ok. 440 decyzji o uznaniu dorobku zawodowego i naukowego w dziedzinie psychoterapii dzieci i młodzieży. Wprowadzono również nowy zawód – terapeuta środowiskowy, w zakresie zadań którego jest prowadzenie terapii środowiskowej dzieci i młodzieży. Zawód ten został włączony *Obwieszczeniem Ministra Zdrowia z dnia 19 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie terapii środowiskowej dzieci i młodzieży"* do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018 poz. 1279).

Terapeuta środowiskowy posiada kompetencje i doświadczenie w zakresie ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży niezbędne do uczestnictwa w terapii pacjenta oraz wspieraniu rodziny. Jest gotowy do samodzielnego planowania i prowadzenia oddziaływań terapeutycznych w ramach terapii środowiskowej wśród osób niepełnoletnich i ich rodzin. Osoby z ww. kwalifikacjami podejmują zatrudnienie w ośrodkach I poziomu referencyjnego w zakresie pomocy dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi, tj. o środkach środowiskowej opieki psychologicznej i psychoterapeutycznej dla dzieci i młodzieży, ale także w placówkach edukacyjnych, ośrodkach pomocy

społecznej, ośrodkach wychowawczych. Opracowany został również nowy program specjalizacji z psychologii klinicznej w zakresie psychologii klinicznej dzieci i młodzieży (kwiecień 2018 r.). Zgodnie z danymi Centrum Egzaminów Medycznych tytuł specjalisty w dziedzinie psychologii klinicznej miały w lipcu 2021 r. 963 osoby pracujące zarówno z dziećmi, jak i dorosłymi.

Oprócz wprowadzenia regulacji w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 4 grudnia 2019 r. rozstrzygnięty został konkurs (POWER 5.4), w ramach którego realizowane są szkolenia kadr systemu opieki zdrowotnej, oświaty i pomocy społecznej w celu uzyskania kwalifikacji m.in. w zakresie ww. nowych zawodów. W ramach konkursu dofinansowanie o łącznej kwocie blisko 35 mln zł otrzymało sześć projektów, w których uczestniczyło 970 osób. Zdaniem Ministerstwa Zdrowia wprowadzony model znacząco zwiększył możliwości uzyskania specjalistycznej pomocy oraz prowadzenia działań profilaktycznych w zakresie terapii środowiskowej dzieci i młodzieży oraz psychoterapii.

Według danych Ministerstwa Zdrowia 18 października 2021 r. notowano 434 wydanych decyzji w sprawie specjalizacji z psychoterapii dzieci i młodzieży, zaś lekarzy specjalistów z psychiatrii dzieci i młodzieży było 30 września 2021 r. – 493.

W ocenie Państwowej Komisji liczba lekarzy psychiatrów dzieci i młodzieży jest niestety nadal za mała, by objąć szybką ścieżką pomocy oraz specjalistycznej opieki dzieci dotknięte traumą wykorzystania seksualnego. Potwierdzeniem niewystarczającej dostępności specjalistów zajmujących się opieką psychiatryczną/psychoterapeutyczną jest stale wydłużająca się kolejka oczekujących na wizytę dzieci (https://terminyleczenia.nfz.gov.pl/#).

4.2.1.2. Interwencja w zakresie obniżonych stawek za pomoc psychologiczną

Państwowa Komisja stoi na stanowisku, że prawidłowa opieka może być zapewniona jedynie przez dobrą organizację oraz odpowiednie finansowanie specjalistów. Wymogi dotyczące kwalifikacji personelu realizującego świadczenia zostały opisane w *Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień* (Dz.U. poz. 1285 z późn. zm.). Jednym z działań podjętych przez Państwową Komisję w celu zmiany sytuacji dostępności specjalistów było rozpoczęcie cyklu spotkań z grupami eksperckimi, by wypracować najlepsze sposoby/modele zapewnienia odpowiedniej opieki terapeutycznej dzieciom pokrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym.

Państwowa Komisja stale analizuje dostępność wszelkich form pomocy udzielanej osobom poszkodowanym. Priorytetowym celem pomocy jest wsparcie terapeutyczne. Państwowa Komisja wyraziła sprzeciw w związku z opublikowaną 21 stycznia 2022 r. taryfą świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień dla dzieci i młodzieży realizowanych w ramach poziomów referencyjnych. Porównując stawki taryf obowiązujących w roku 2019 oraz proponowanych przez AOTMiT (Agencję Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji) w roku 2022, można zauważyć znaczące obniżenie wartości świadczeń. Dla przykładu można wskazać, że porada psychologiczno-diagnostyczna w 2019 r. wyceniana była na 14,97 pkt (154 zł), a w 2022 r. na 13,29 pkt (137,55 zł). W 2022 r. w ramach porad dodatkowo uzależniono wycenę świadczenia od czasu jego trwania, a tym samym porada psychologiczna diagnostyczna trwająca 50–70 min wyceniona jest na 8,86 pkt (91,70 zł).

Zgodnie z taryfą świadczeń wartość jednego punktu wynosi 10,35 zł, a godzina pracy terapeuty wyceniana jest na 91 zł. Obniżeniu uległy również stawki za sesję psychoterapii indywidualnej z 17,46 pkt w II poziomie referencyjnym do 8,86 pkt w I poziomie referencyjnym, tj. z wartości 180 zł do 92 zł. Opierając się na przedstawionych danych, w 2022 r. wprowadzono nowe pozycje dla I poziomu referencyjnego, podczas gdy w 2019 r. przewidywano jedynie pozycję o nazwie „świadczenie udzielane przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną" jako całość, bez wyspecyfikowania cen za poszczególne terapie. Ta niedookreślona funkcja została oceniona na 82,17 pkt (850 zł).

Wśród nowych świadczeń jednostkowych dla I poziomu referencyjnego pojawiły się również takie pozycje, jak:

- porada psychologiczna (25–35 min) – 4,43 pkt, czyli 46 zł;
- sesja wsparcia psychospołecznego (50–70 min) – 8,86 pkt, czyli 91,70 zł;
- sesja psychoterapii indywidualnej (50–70 min) – 8,86 pkt, czyli 91,70 zł.

Powyższe kwoty są zaniżone w stosunku do stawek obowiązujących na wolnym rynku. Większość prywatnych placówek oferuje usługi w przedziale cenowym od 150 zł za 50-minutowe spotkanie ze specjalistą. Kwota 260 zł to koszt wizyty w gabinecie psychoterapeuty posiadającego ok . 10-letnie doświadczenie. Konsultacja u osoby z tytułem naukowym stanowi wydatek rzędu 400 zł za 50 min.

Państwowa Komisja zdecydowanie sprzeciwia się zaniżaniu wycen świadczeń zdrowotnych udzielanych przez psychiatrów i psychologów. Wyraziła również swoje zaniepokojenie i obawę, że wprowadzone zmiany przełożą się na zmniejszenie dostępu do opieki psychologicznej oraz psychoterapeutycznej dla małoletnich pacjentów. W konsekwencji może dojść nawet do zapaści publicznego systemu pomocy psychologicznej i psychoterapeutycznej. Państwowa Komisja wyraża zaniepokojenie, że będzie to skutkować ograniczeniem dostępu do niezbędnej pomocy psychologicznej dla dzieci. Liczba młodych osób, które są w kryzysie psychicznym, znacznie wzrosła i nadal rośnie, a dostęp do pomocy publicznej jest utrudniony. Wsparcie psychologa, psychoterapeuty, a niejednokrotnie także psychiatry jest szczególnie potrzebne osobom, które w dzieciństwie zostały dotknięte wykorzystaniem seksualnym, a które znajdują się w obszarze szczególnej troski i zainteresowania Państwowej Komisji.

Mając na względzie powyżej przedstawione problemy, Państwowa Komisja zwróciła uwagę na potrzebę wypracowania wspólnego stanowiska i zaprosiła do dialogu przedstawicieli środowiska specjalistów zdrowia psychicznego:

- Renatę Mizerską – prezes Polskiej Rady Psychoterapii,
- dr Krystynę Teresę Panas – prezes Polskiego Towarzystwa Psychologicznego,
- Katarzynę Sarnicką – przewodniczącą Zarządu Krajowego Ogólnopolskiego Związku Zawodowego Psychologów,
- prof. Jerzego Samochowca – prezesa Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego.

Z inicjatywy Państwowej Komisji odbyło się spotkanie, podczas którego poinformowano o dotychczas podjętych próbach działań w sprawie wycen i taryf oraz o pracach w Ministerstwie Zdrowia dotyczących reformy systemu opieki psychiatrycznej i psychologicznej w Polsce. Podkreślono, że konieczne są wspólne działania w tej sprawie.

Przedstawiciele Państwowej Komisji poinformowali o dotychczasowych próbach działań w Ministerstwie Zdrowia w sprawie wycen i taryf z zakresu opieki psychiatrycznej i psychologicznej, a także o pracach dotyczących reformy systemu opieki psychiatrycznej i psychologicznej w Polsce. Podkreślono, że konieczne są wspólne działania w tej sprawie.

Wszyscy uczestnicy spotkania zgodnie wyrazili sprzeciw wobec faktu, że na polską psychiatrię przeznaczone jest jedynie 3,5% PKB, podczas gdy średnia europejska to 6%. W czasie spotkania ustalono, że placówki I poziomu referencyjnego są bardzo zaangażowane w pracę na rzecz poprawy sytuacji pacjentów w zakresie wsparcia terapeutycznego. Wskazano, że wielu specjalistów zrezygnowało z prywatnych praktyk na rzecz pracy w publicznych placówkach. Jednakże obniżenie stawek spowodowało zniechęcenie w środowisku psychologów i psychiatrów oraz powrót specjalistów do prowadzenia prywatnej praktyki. Reasumując, konieczne jest podjęcie szybkich działań, by kolejne placówki nie zostały zamknięte z powodu braku specjalistów (w ostatnim czasie zostało zamkniętych około 40 placówek).

Uczestnicy spotkania podkreślili, że Ministerstwo Zdrowia nie dokonało realnego oszacowania kosztów terapii, a co za tym idzie – realnej wyceny ogólnych kosztów reformy. Ponadto zgodnie stwierdzono, że dla rozwiązania wyłaniających się problemów konieczne jest zaproszenie do dalszych rozmów osób decyzyjnych ze strony Ministerstwa Zdrowia i przedstawicieli Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji.

Państwowa Komisja wysłała zaproszenia na kolejne spotkanie do osób obecnych a także do: Aleksandry Świderskiej – kierownika Działu Statystyk i Analiz Wydziału Taryfikacji AOTMiT, Agnieszki Włodarczyk – kierownika Działu Raportów Wydziału Taryfikacji AOTMiT, Macieja Miłkowskiego – podsekretarza stanu w Ministerstwie Zdrowia, Doroty Olczyk – zastępcy dyrektora Departamentu Zdrowia Publicznego w Ministerstwie Zdrowia oraz prof. dr hab. n. med. Małgorzaty Janas-Kozik – pełnomocnika Ministra Zdrowia ds. reformy psychiatrii dzieci i młodzieży. Niestety żadna z zaproszonych osób nie zdecydowała się wziąć udziału w spotkaniu. Państwowa Komisja otrzymała jedynie dwa pisma w tej sprawie. Otrzymane pisma nie przyczyniły się do ustalenia, w jakim terminie ulegnie zmianie wysokość wynagrodzeń specjalistów z zakresu psychologii i psychiatrii. Państwowa Komisja nie ustaje w podejmowaniu działań mających na celu uzyskanie korzystniejszych warunków uposażenia dla specjalistów, których praca wpływa na szybkie i skuteczne objęcie pomocą dzieci, co do których wystąpiło podejrzenie wykorzystania seksualnego.

Państwowa Komisja dostrzega działania podjęte na rzecz poprawy warunków zatrudnienia i wynagrodzenia specjalistów. Odnotowuje, że Rada Ministrów 17 maja 2022 r. przyjęła *Projekt ustawy o zmianie ustawy o sposobie ustalania najniższego wynagrodzenia zasadniczego niektórych pracowników zatrudnionych w podmiotach leczniczych* oraz niektórych innych ustaw przedłożonych przez Ministra Zdrowia. Podwyżki są efektem podpisanego przez Zespół ds. Ochrony Zdrowia Rady Dialogu Społecznego z Ministrem Zdrowia w 2021 r. porozumienia w sprawie podwyżek płac od 1 lipca 2022 r.

Od 1 lipca 2022 r. do wyliczenia minimalnego wynagrodzenia dla poszczególnych grup zawodowych służą współczynniki zamieszczone w *Stanowisku Trójstronnego Zespołu ds. Ochrony Zdrowia z 5 listopada 2021 r.* mnożone przez średnie wynagrodzenie w gospodarce z poprzedniego roku (za 2021 r., zgodnie z ogłoszeniem GUS, wynosiło ono 5662,53 zł). Cieszą podwyżki przewidziane dla środowiska terapeutów, niestety w obecnej sytuacji ekonomicznej należy je uznać za niewystarczające i nierozwiązujące problemu braku specjalistów w publicznej ochronie zdrowia.

Taki sposób ustalania wynagrodzenia powoduje, że proponowane stawki nie są wystarczająco motywujące dla wysoko wyspecjalizowanej kadry terapeutów posiadających wiedzę z wielu łączących się obszarów, niezbędnych do skutecznego wsparcia dzieci wykorzystywanych seksualnie. Proponowane przez Ministerstwo Zdrowia warunki zatrudniania i wynagradzania nie zachęcają do prowadzenia terapii w ośrodkach referencyjnych. Nie motywują do podnoszenia kwalifikacji, powodując że coraz częściej bezpośredni dostęp do terapeutów posiadających wiedzę niezbędną do tego rodzaju pracy jest bardzo wydłużony, a często możliwy jedynie w prywatnych gabinetach.

4.3. Uzupełnienie podstawy programowej Ministerstwa Edukacji i Nauki o tematykę profilaktyki wykorzystania seksualnego

Bezpieczeństwo dzieci oraz młodzieży stanowi szczególny element działań społecznych oraz pedagogicznych. Ważnym kierunkiem strategii profilaktycznych skupionych na potencjalnych pokrzywdzonych są m.in. edukacyjne programy profilaktyki wykorzystania seksualnego. Należy zapewnić dzieciom i młodzieży dostęp do rzetelnych oraz dostosowanych do ich wieku materiałów dotyczących ochrony przed przemocą oraz wykorzystaniem seksualnym – zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym. Małoletni powinni mieć świadomość zagrożeń, wiedzieć, jak je rozpoznawać, jak unikać i jak zachować się w sytuacji istniejącego już zagrożenia.

4.3.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

4.3.1.1. Uzupełnienie podstawy programowej

Państwowa Komisja nawiązała współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki. Przedstawiciele Państwowej Komisji spotkali się z przedstawicielami Ministerstwa Edukacji i Nauki. Ze strony Ministerstwa w spotkaniu wzięli udział: wiceminister Marzena Machałek oraz dyrektorzy Departamentu Wychowania i Edukacji Włączającej – Joanna Wilewska i Wawrzyniec Roch Kowalski. Przedstawiciele Ministerstwa Edukacji i Nauki zwrócili uwagę na potrzebę dostosowania systemu szkolnego ze względu na wzrost liczby uczniów wymagających zindywidualizowanego wsparcia rozwoju. Wiąże się z tym m.in. konieczność dodatkowego kształcenia nauczycieli. Państwowa Komisja zaproponowała włączenie modułu profilaktyki wykorzystania seksualnego dzieci do programów szkoleń dla pracowników oświatowych – co spotkało się z pozytywnym przyjęciem przez osoby reprezentujące Ministerstwo Edukacji i Nauki. Poruszono także kwestię potrzeby wprowadzenia tematu profilaktyki i edukacji wykorzystania seksualnego do programu nauczania. Rozmawiano też o projektach wspólnej kampanii społecznej. Głównymi kierunkami i celami współpracy uzgodnionymi podczas spotkania Państwowej Komisji z przedstawicielami Ministerstwa Edukacji i Nauki jest upowszechnianie wiedzy na temat profilaktyki wykorzystania seksualnego w ramach szkoleń dla nauczycieli oraz włączenie zagadnień z tym związanych do podstawy programowej. Niezależnie od odmienności stanowisk w sprawie kształtu edukacji seksualnej Państwowa Komisja jest przekonana o konieczności wprowadzenia stałych zajęć z zakresu profilaktyki wykorzystania seksualnego dzieci.

Dodatkowo, po publikacji pierwszego raportu Państwowej Komisji, minister Kancelarii Premiera Rady Ministrów Michał Dworczyk zwrócił się do Ministerstwa Edukacji i Nauki z zapytaniem dotyczącym poziomu realizacji przez MEiN zaleceń zawartych w rekomendacjach Państwowej Komisji. Z uzyskanej od Ministerstwa odpowiedzi, którą skierowano również do wiadomości Państwowej Komisji, wynika, że *wszelkie oddziaływania profilaktyczne realizowane wobec dzieci w publicznych placówkach oświatowych wynikają z analizy ich potrzeb. Są realizowane na podstawie programu profilaktyczno-wychowawczego, który jest opracowywany na potrzeby danej społeczności uczniowskiej w każdej placówce publicznej i obowiązuje cały dany rok szkolny*. Program, zdaniem MEiN, powinien być opracowywany na podstawie diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym potrzeb rozwojowych uczniów, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka. Diagnozę przeprowadza dyrektor szkoły lub placówki albo wybrany przez niego pracownik (art. 26 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo Oświatowe*, Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 oraz z 2022 r. poz. 655). Program wychowawczo-profilaktyczny uchwalany jest przez radę pedagogiczną w porozumieniu z radą rodziców. To one decydują o działaniach wychowawczych i profilaktycznych podejmowanych oraz realizowanych na terenie danej szkoły lub placówki. W odpowiedzi wskazano również przepisy umożliwiające dyrektorowi szkoły organizację działań zapobiegających zjawiskom agresji i przemocy, m.in. poprzez organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W ocenie Ministerstwa Edukacji i Nauki elementy profilaktyki wykorzystania seksualnego małoletnich są w wystarczającym stopniu uwzględnione w treściach nauczania w poszczególnych etapach edukacyjnych, a realizowane są w ramach edukacji społecznej, przyrodniczej, informatycznej, etyki, wiedzy o społeczeństwie, wychowania do życia w rodzinie, edukacji dla bezpieczeństwa.

W ocenie Państwowej Komisji są to działania konieczne, jednakże niewystarczające. Występowanie w treściach programowych elementów profilaktyki wykorzystania seksualnego jest dobrym krokiem w kierunku ochrony małoletnich. Trudno jednak oszacować ich liczbę i ocenić, na ile są faktycznie wprowadzane do tematów omawianych na lekcjach. Państwowa Komisja zaproponowała spotkanie w Ministerstwie Edukacji i Nauki, którego rezultatem miałoby być utworzenie grupy roboczej dążącej do rozwiązania wskazanych powyżej problemów.

4.3.1.2. Współpraca z Ministerstwem Edukacji i Nauki w ramach grupy roboczej

Ministerstwo Edukacji i Nauki wyraziło pełne poparcie oraz zrozumienie dla podejmowanych przez Państwową Komisję działań oraz zadeklarowało chęć współpracy w celu wdrożenia stosownych działań. Aktualnie trwają systematyczne spotkania grupy roboczej złożonej z przedstawicieli Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz Państwowej Komisji – w celu przygotowania i wypracowania jak najlepszych rozwiązań. Zgodnie z punktem 2 art. 26 ustawy *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 oraz z 2022 r. poz. 655) program wychowawczo-profilaktyczny powinien bazować na potrzebach rozwojowych uczniów, opierając się na czynnikach chroniących i czynnikach ryzyka. Troska o to, aby uczniowie umieli sobie radzić w sytuacjach związanych z przemocą, w tym przemocą seksualną, to zadanie dorosłych, a zwłaszcza rodziców i wychowawców. Brak edukacji dzieci w zakresie radzenia sobie z przemocą seksualną przyczynia się do zwiększenia ryzyka wykorzystania seksualnego. Aby poprawić możliwości dostępu do takiej edukacji, zdaniem Państwowej Komisji należy umieścić i wyeksponować/wyróżnić ją jako wyodrębniony element nauczania i wychowania w ramach obowiązującej podstawy programowej.

4.3.1.3. Prace nad przygotowywaniem działań skierowanych do rad pedagogicznych i rad rodziców placówek oświatowych

Kolejnym krokiem zmierzającym do poprawy dostępu do edukacji dotyczącej przemocy seksualnej wobec dzieci było zaproszenie do współpracy kuratorów oświaty. W ramach współpracy zorganizowano szereg spotkań roboczych z przedstawicielami Ministerstwa (Departament Wychowania i Edukacji Włączającej) oraz jednostki podległej urzędowi – Ośrodka Rozwoju Edukacji. Poruszana podczas spotkań tematyka dotyczyła przede wszystkim wdrażania profilaktyki wykorzystania seksualnego dzieci poniżej lat 15 oraz zapewnienia nauczycielom i wychowawcom w placówkach oświatowych odpowiednich szkoleń oraz dostępności do bazy wiedzy merytorycznej. Współpraca pomiędzy instytucjami jest kontynuowana. Koncentruje się obecnie na przygotowaniu i wdrożeniu szkoleń kaskadowych dla wizytatorów, kuratoriów i pracowników ośrodków doskonalenia zawodowego dla nauczycieli, którzy będą szkolić rady pedagogiczne szkół w obszarze przygotowania programów profilaktycznych z zakresu zapobiegania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15. Docelowo szkolenia mają być koordynowane przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, z którym Państwowa Komisja jest w stałym kontakcie.

W wyniku tej współpracy została także przygotowana kampania *Bezpieczne wakacje*, która ma na celu systematyczne i regularne edukowanie w zakresie tych zagrożeń, które nasilają się w okresie wakacyjnym. W celu zapobiegania i ustrzeżenia dzieci przed przestępstwami seksualnymi należy poszerzyć program zajęć związanych z bezpieczeństwem o zagadnienia dotyczące m.in. bezpiecznych granic w kontaktach międzyludzkich.

4.3.1.4. Edukacja studentów przygotowujących się do zawodów związanych z pracą z dziećmi

Państwowa Komisja, mając na uwadze, jak ważne jest prawidłowe przygotowanie studentów, którzy podejmą w przyszłości pracę z dziećmi, wystosowała do Ministerstwa Edukacji i Nauki prośbę dotyczącą określenia podstawy programowej z zakresu profilaktyki wykorzystania seksualnego małoletnich.

Departament Nauki Ministerstwa Nauki i Edukacji wskazał, że zakres tematyki dotyczącej profilaktyki przemocy wobec dzieci, w tym zwłaszcza przemocy seksualnej – w programie uczelni wyższych – odznacza się niezależnością programową poszczególnych instytucji dydaktycznych. Uczelnie wyższe na kierunkach pedagogicznych, psychologicznych i medycznych kształcą zgodnie z zasadą autonomii programowej, co daje im prawo do swobodnego kształtowania oferty dydaktycznej.

Jednolite standardy kształcenia dotyczą tylko studiów przygotowujących do zawodów wskazanych w art. 68 *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2021 r. poz. 478, z późn. zm.). Są to studia przygotowujące do wykonywania zawodów medycznych, lekarza weterynarii, architekta i nauczyciela. Zakres i program obejmujący tematykę poruszanego problemu różni się jednak w znacznej mierze i nie jest jednolity, co wynika ze specyfiki kształcenia na konkretnym kierunku. Analizując tę odpowiedź oraz mając na uwadze dobro i bezpieczeństwo małoletnich, należy zauważyć, że kierunki medyczne i nauczycielskie w niewystarczającym stopniu uwzględniają omówienie tematyki wykorzystania seksualnego małoletnich poniżej lat 15 w swoim programie. Warto dokładniej przyjrzeć się zakresowi treści i poszczególnym tematom oraz zadbać, żeby były elementem stałym i rozbudowanym. Ponadto powinny być obligatoryjne w programie tych wszystkich kierunków studiów, których absolwenci w swojej przyszłej pracy będą mieli kontakt z dziećmi, np. zajmując się zdrowiem psychicznym człowieka, pracą socjalną (asystenci rodzinni, pracownicy socjalni), wspierając rodzinę w trudnościach opiekuńczo-wychowawczych, nadzorując ją z ramienia różnych instytucji (kuratorzy sądowi) oraz pracując z małoletnimi wychowywanymi poza rodziną biologiczną.

W październiku 2021 r. Państwowa Komisja zwróciła się do wybranych wyższych uczelni z prośbą o udzielenie informacji w zakresie objęcia programem kształcenia tematyki związanej z profilaktyką wykorzystania seksualnego małoletnich. Z Biura Prorektor ds. Dydaktyki Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej Państwowa Komisja uzyskała w tej kwestii informację, że treści związane z profilaktyką wykorzystania seksualnego małoletnich lub pokrewne zagadnienia są poruszane w ramach programu trzech kierunków studiów.

Na kierunku prawo omawiane są zagadnienia z prawa karnego, w tym przestępstwa seksualne przeciwko małoletnim. Na kierunku psychokryminalistyka oferowane są – do wyboru – zajęcia z zakresu postępowania z małoletnimi ofiarami przemocy seksualnej oraz edukacji seksualnej, a w ramach tych zajęć poruszane są wprost zagadnienia z zakresu zapobiegania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich. Na kierunku psychologia oferowane są – do wyboru – zajęcia z zakresu psychologii sądowej, seksuologii i zaburzeń seksualnych, patologii społecznych, zapobiegania wykorzystaniu seksualnemu dzieci, zaburzeń dzieci i młodzieży. W ramach tych zajęć zjawisko wykorzystywania seksualnego jest omawiane jako część opisywanych zagadnień. Sądząc po opisie, problem wykorzystania seksualnego małoletnich i profilaktyki wykorzystania seksualnego ma szanse zostać bardziej szczegółowo, choć niekompleksowo omówiony. W ocenie Państwowej Komisji – ze względu na dobro dzieci – tematyka związana z wykorzystywaniem seksualnym dzieci powinna być wprowadzona jako obowiązkowa na wszystkich kierunkach studiów, których absolwenci będą w przyszłości pracowali z dziećmi i młodzieżą.

Państwowa Komisja, mając na uwadze dobro dzieci oraz konieczność pochylenia się nad problemem wykorzystywania seksualnego małoletnich, zaproponowała współpracę Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Pierwszy etap wspólnych działań dotyczyć będzie kwestii ujęcia w programie studiów wyższych zagadnień i problemów dotyczących: problematyki seksualności, przemocy seksualnej wobec małoletnich, profilaktyki wykorzystania seksualnego, a także kształtowania bezpiecznych zachowań oraz właściwych i świadomych postaw seksualnych młodzieży. Państwowa Komisja wyraża nadzieję na podjęcie współpracy z uczelniami wyższymi, do których skierowała zapytania. W ocenie Państwowej Komisji wspólne działania pozwolą przygotować wytyczne programowe dostosowane do potrzeb kształcenia osób przygotowujących się do pracy z dziećmi.

W ramach podnoszenia poziomu edukacji przyszłych specjalistów mających w przyszłości kontakt zawodowy z dziećmi nawiązano współpracę z Wyższą Szkołą Nauk Społecznych „Pedagogium". Celem współpracy jest wsparcie nauczycieli z całego kraju, będących często pierwszymi osobami, do których zwracają się dzieci – ofiary przemocy, w tym przemocy na tle seksualnym. Podczas

spotkania członków Państwowej Komisji z prorektorem ds. rozwoju dr Katarzyną Julią Kowalską omawiano także możliwości stworzenia studium podyplomowego obejmującego szeroko rozumianą profilaktykę wykorzystania seksualnego dzieci oraz zgodne z aktualnymi standardami metody rozpoznawania i pomocy w takich przypadkach.

4.3.1.5. Przedmiot – edukacja o zdrowiu

Jesienią 2021 r. Państwowa Komisja zwróciła się do Departamentu Wychowania i Edukacji Włączającej Ministerstwa Edukacji i Nauki (DWEW) z pytaniem, jak realizowany jest w placówkach oświatowych blok tematyczny o nazwie – edukacja o zdrowiu. Zdaniem Państwowej Komisji takie zajęcia powinny zawierać tematy z obszaru profilaktyki przemocy seksualnej wobec dzieci. Z uzyskanych przez Państwową Komisję informacji wynika, że Ministerstwo jesienią 2021 r. zrezygnowało z realizacji przedmiotu o nazwie edukacja o zdrowiu na rzecz włączania tematyki z tego zakresu do poszczególnych zajęć z innych przedmiotów. W opinii Państwowej Komisji wpłynie to ograniczająco na liczbę tematów „zdrowotnych", a także może powodować znaczne ograniczenie treści dotyczących profilaktyki wykorzystania seksualnego.

4.3.1.6. Projekt *Edukacja dla wszystkich*

Państwowa Komisja przeanalizowała projekt Ministerstwa Edukacji i Nauki pod nazwą *Edukacja dla wszystkich – ramy rozwiązań legislacyjno-organizacyjnych na rzecz wysokiej jakości kształcenia włączającego dla wszystkich osób uczących się* i przedstawiła swoje uwagi. Państwowa Komisja doceniła próbę wzmocnienia systemu pomocy dzieciom za pomocą centrów dziecka i rodziny, podkreśliła jednakże swoje obawy dotyczące możliwości wydłużenia czasu oczekiwania na uzyskanie świadczeń i niezbędnej pomocy przez dzieci i rodziny po doświadczaniu wykorzystania seksualnego.

Państwowa Komisja wyraziła także zainteresowanie planem poszerzenia kadry pedagogicznej o nową grupę specjalistów, zauważając jednocześnie, że zarówno asystent ucznia, jak i pedagog specjalny czy koordynator edukacji włączającej mogliby pełnić ważne funkcje pedagogiczno-psychologiczne w zapobieganiu problemowi wykorzystywania seksualnego dzieci, jak i minimalizacji jego następstw. Te same funkcje – według Państwowej Komisji – powinni pełnić wszyscy nauczyciele, stąd wśród uwag do projektu pojawiały się sugestie podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli i pedagogów w zakresie psychoprofilaktyki wykorzystania seksualnego.

5.

Rekomendacje dotyczące oddziaływań w stosunku do sprawców

5.1. Wprowadzenie oddziaływań terapeutycznych do opieki postpenitencjarnej dla opuszczających zakłady karne osób uprzednio skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15

Aktualne wsparcie postpenitencjarne skierowane do osób opuszczających zakłady karne i oddziały psychiatrii sądowej, u których uprzednio rozpoznano zaburzenia rozwoju psychoseksualnego lub zaburzenia preferencji seksualnych, nie jest wystarczające. Systematyczne wsparcie resocjalizacyjno-terapeutyczne przyczynić się może do zmniejszenia ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa.

5.1.1. Działania podjęte przez Państwową Komisję w ramach realizacji rekomendacji

Państwowa Komisja podejmuje działania, których celem jest stworzenie realnych możliwości skorzystania przez wskazane w rekomendacji osoby z pomocy postpenitencjarnej oferowanej przez ośrodki psychiatrii środowiskowej. W ostatnich miesiącach podjęte zostały prace analityczne dotyczące aktualnych, realnych możliwości wsparcia terapeutyczno-resocjalizacyjnego zarówno osób, które rozpoznają u siebie niepokojące i niebezpieczne skłonności, jak i osób, które opuszczają instytucje izolacyjne, w których przebywali jako sprawcy przestępstw na tle seksualnym. Obecnie (poza nielicznymi wyjątkami) brak jest podobnych placówek. Nie ma kompleksowej propozycji działań prewencyjnych, które przeznaczone byłyby dla tej grupy. Państwowa Komisja, dążąc do zmiany opisanej sytuacji, rozpoczęła ścisłą współpracę zarówno ze środowiskami psychologów i psychoterapeutów, jak i psychiatrów oraz seksuologów. Temat konieczności rozwoju środowiskowych form wsparcia w zakresie psychiatrii sądowej poruszany był w trakcie spotkań z konsultantami krajowymi w dziedzinie psychiatrii, psychiatrii dzieci i młodzieży, a także seksuologii oraz podczas rozmów ze związkami i samorządami zawodowymi skupiającymi ww. specjalistów. Temat ten podniesiony był także przy okazji dwóch interwencji, jakie Państwowa Komisja podjęła w związku z sytuacją zaistniałą na terenie Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym w Gostyninie. Mowa tutaj o zgłaszanych przez media dwóch przypadkach, w których to osoba izolowana

w ww. ośrodku (wcześniej skazana za przestępstwa seksualne kierowane wobec dzieci) nawiązywała kontakt z osobami małoletnimi za pomocą środków komunikacji teleinformatycznej. Państwowa Komisja niezwłocznie zwróciła uwagę na błędny charakter decyzji, w wyniku której osoby izolowane w podobnych placówkach uzyskują możliwość niekontrolowanego korzystania z internetu.

Komisja została powiadomiona, że dostęp do podobnych możliwości działań internetowych został w ww. placówce ograniczony. Temat konieczności stworzenia systemu wsparcia resocjalizacyjno-terapeutycznego wobec osób opuszczających instytucje izolacyjne, uprzednio skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15, jest przez Państwową Komisję nieustannie podnoszony w trakcie spotkań z ekspertami w dziedzinie ochrony zdrowia psychicznego oraz przedstawicielami instytucji państwowych. Jest on także podejmowany w trakcie opiniowania poszczególnych aktów prawnych odnoszących się do tej tematyki.

CZĘŚĆ II

DZIAŁANIA W SPRAWACH PROWADZONYCH PRZEZ PAŃSTWOWĄ KOMISJĘ

1.

Analiza spraw kierowanych do Państwowej Komisji

1.1. Informacje ogólne

W okresie objętym rocznym raportem, tj. od 25 lipca 2021 r. do 24 lipca 2022 r.[1] Państwowa Komisja prowadziła łącznie 513 spraw. Ta liczba obejmuje zarówno nowe sprawy, które w tym okresie wpłynęły do Państwowej Komisji (318 spraw) oraz te, które przeszły do dalszego prowadzenia z wcześniejszego okresu sprawozdawczego (195 spraw). Od 24 listopada 2020 r. do 30 czerwca 2022 r. Państwowa Komisja prowadziła łącznie 667 spraw.

Po zapoznaniu się z poniższymi danymi nie można wyciągać ogólnych wniosków na temat skali zjawiska i typologii sprawców, gdyż może to prowadzić do nadinterpretacji tych informacji. Dane nie mają charakteru danych statystycznych reprezentatywnych dla ogółu populacji w Polsce, a dotyczą wyłącznie zgłoszeń, które wpłynęły do Państwowej Komisji.

[1] Wskazane w raporcie dane statystyczne przedstawiają wszystkie sprawy prowadzone do 30 czerwca 2022 r.

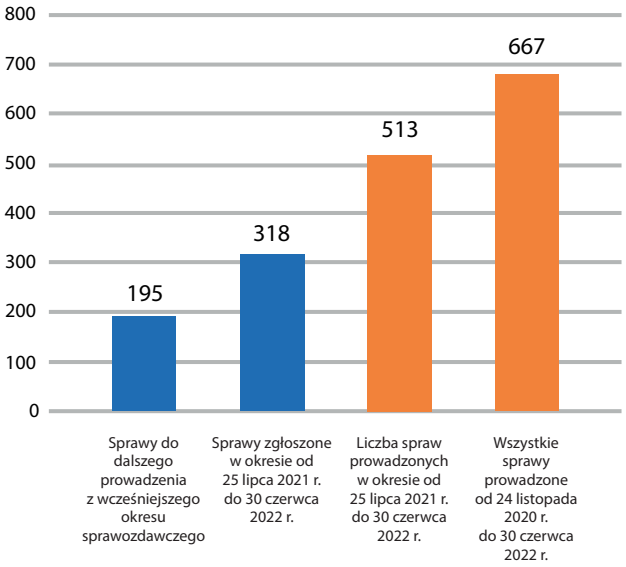

Wykres 1. Liczba spraw zgłoszonych do Państwowej Komisji

Sprawy prowadzone przez Państwową Komisję dotyczyły:

a. zgłoszeń, które zapoczątkowały postępowanie przygotowawcze po przekazaniu ich przez Państwową Komisję prokuratorowi;

b. monitorowania postępowania karnego – na etapie postępowania przygotowawczego oraz sądowego;

c. zbadania spraw zakończonych;

d. zgłoszeń o popełnieniu przestępstw wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej lat 15, w których nastąpiło przedawnienie karalności czynu;

e. działań w tzw. sprawach różnych.

Państwowa Komisja przeprowadziła analizę zgłoszonych przypadków. Poniżej omówiono poszczególne grupy spraw.

1.1.1. Zgłoszenia, które zapoczątkowały postępowanie przygotowawcze po przekazaniu ich przez Państwową Komisję prokuratorowi

Wśród wszystkich spraw, które wpłynęły do Państwowej Komisji w okresie sprawozdawczym, 30% stanowiły zawiadomienia dokonane na podstawie przepisu art. 22 ust. 1 Ustawy. Zgodnie z nim każde zgłoszenie o popełnieniu przestępstwa Państwowa Komisja ma obowiązek przekazać właściwej miejscowo prokuraturze. Po przekazaniu Państwowa Komisja monitoruje czynności podejmowane w toku postępowania przygotowawczego. Podkreślenia wymaga, że zgłoszenie dokonane za pośrednictwem Państwowej Komisji jest równoznaczne z zawiadomieniem organu powołanego do ścigania przestępstw.

Zgłoszenia dotyczyły:

a. podejrzenia wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej 15 roku życia,

b. podejrzenia niezawiadomienia właściwego organu o podejrzeniu popełnienia wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej 15 roku życia.

W okresie objętym raportem Państwowa Komisja przekazała prokuratorowi łącznie 96 zgłoszeń, z których 94 dotyczyły podejrzenia popełnienia przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej lat 15.

Ogółem od początku przyjmowania zgłoszeń, tj. od 24 listopada 2020 r. Państwowa Komisja przekazała do prokuratury 233 zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa.

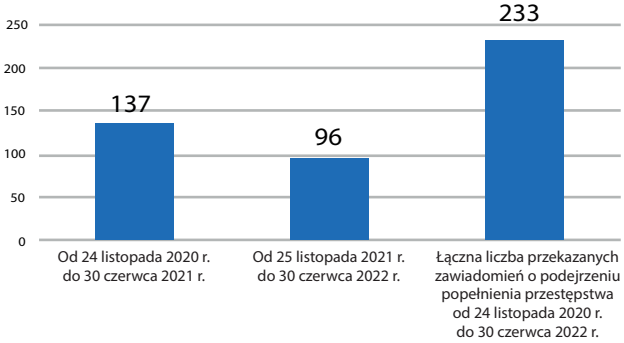

Wykres 2. Zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przekazane do prokuratury

1.1.2. Monitorowanie postępowania karnego – na etapie postępowania przygotowawczego oraz sądowego

Do Państwowej Komisji zgłaszane były wnioski o monitorowanie czynności postępowań karnych, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i postępowania sądowego. Państwowa Komisja prowadziła także czynności monitorowania w sprawach, w których postępowanie przygotowawcze zostało zapoczątkowane przekazaniem przez nią zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa oraz podejmowała takie działania również z urzędu (informacje o nieprawidłowościach sygnalizowane przez media).

Łącznie Państwowa Komisja monitorowała postępowania karne w około 58%[2] ogółu prowadzonych spraw. Sprawy zostały szczegółowo opisane w punkcie *Monitorowanie toczących się postępowań przygotowawczych i sądowych*.

1.1.3. Badanie spraw zakończonych

Kompetencją Państwowej Komisji jest także badanie prawidłowości dokonanych przez prokuratora w toku postępowania przygotowawczego czynności i ocen w sprawach zakończonych decyzją merytoryczną – postanowieniem o odmowie wszczęcia postępowania oraz postanowieniem o umorzeniu postępowania. Państwowa Komisja działania te podejmowała zarówno na zgłoszony wniosek, jak i z urzędu (informacje o nieprawidłowościach sygnalizowane przez media). Wnioski o zbadanie sprawy zakończonej zawierały prośby o weryfikację decyzji kończącej postępowanie, a także zbadanie prawidłowości sposobu procedowania.

W okresie sprawozdawczym sprawy z tej kategorii stanowiły około 29% wszystkich spraw zgłoszonych i prowadzonych z urzędu przez Państwową Komisję.

Sprawy zostały szczegółowo opisane w punkcie *Badanie spraw zakończonych*.

1.1.4. Działania w tzw. sprawach różnych

W okresie sprawozdawczym do Państwowej Komisji były kierowane sprawy, które nie stanowiły zgłoszeń w rozumieniu art. 22 ust. 1 Ustawy. Nie należały one także do wymienionych wyżej grup. W sprawach tych zgłaszający poruszali ogólnie temat problemu wykorzystywania seksualnego dzieci, kierowali zapytania dotyczące zadań i kompetencji Państwowej Komisji, zwracali się o informację, w jaki sposób zgłosić do Państwowej Komisji zdarzenie przestępcze, a także jakie działania może podjąć Państwowa Komisja w ich sprawie.

Do tej grupy zalicza się także korespondencję przedstawiającą poglądy autorów, w tym te na temat problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. Część poruszanych tematów pozostaje poza ustawowymi kompetencjami Państwowej Komisji.

Wśród nich znalazły się następujące sprawy:

a. szeroko pojęte sprawy rodzinne, w tym dotyczące sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletniego oraz – w przeważającej części – sporów rodziców o prawo do opieki i kontaktów z dzieckiem;

b. sprawy dotyczące podejrzenia popełnienia innych przestępstw niż przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego poniżej lat 15;

c. sprawy dotyczące przemocy seksualnej wobec osób małoletnich, które w chwili czynu ukończyły 15 lat.

[2] Ten procent uwzględnia sprawy przekazane do prokuratury jako zgłoszenia.

W powyższych sprawach Państwowa Komisja podjęła następujące działania:

a. przekazanie do prokuratury zgłoszenia, które w istocie stanowiło zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa,

b. udzielanie informacji o przysługujących zgłaszającemu środkach prawnych lub organie, do którego powinien zgłosić sprawę;

c. kierowanie wniosku o zbadanie sprawy lub jej części do właściwych organów – prokuratora, sądu rodzinnego lub Rzecznika Praw Dziecka, zgodnie z kompetencjami tych organów.

Korespondencja w omawianym zakresie stanowiła ok. 13% ogółu spraw wpływających do Państwowej Komisji.

1.1.5. Zgłoszenia o popełnieniu przestępstw wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej lat 15, w których nastąpiło przedawnienie karalności czynu

Odrębną kategorię spraw wpływających do Państwowej Komisji stanowiły te, w których doszło do przedawnienia karalności czynu. W praktyce oznacza to, że potencjalny sprawca nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej ze względu na upływ czasu liczonego od zdarzenia przestępczego.

Sprawy zostały szczegółowo opisane w części V niniejszego raportu – *Sprawy zgłoszone do postępowań wyjaśniających*.

1.2. Kontrola formalna zgłoszeń

Każda przesłana do Państwowej Komisji korespondencja podlegała weryfikacji w celu ustalenia, czy spełnia określone w Ustawie warunki formalne zgłoszenia[3], a następnie Państwowa Komisja przekazywała zgłoszenie do prokuratora właściwego według miejsca zamieszkania osoby pokrzywdzonej[4]. Gdy Państwowa Komisja uznała, że zgłoszenie zawiera braki i wymaga uzupełnienia, zwracała się o nadesłanie dalszych, niezbędnych informacji.

Zgodnie z Ustawą[5], w przypadku stwierdzenia oczywistej bezzasadności zgłoszenia Państwowa Komisja nie nadaje zgłoszeniu dalszego biegu i podejmuje uchwałę w tym przedmiocie.

W okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja podjęła dwie uchwały stwierdzające oczywistą bezzasadność zgłoszenia.

[3] Art. 21 ust. 2 i 3 Ustawy.

[4] W odniesieniu do osoby skrzywdzonej przestępstwem *Kodeks postępowania karnego* posługuje się terminem „pokrzywdzony". W Ustawie o Państwowej Komisji w odniesieniu do tej samej osoby używa się terminu „poszkodowany". W tej części *Drugiego Raportu*, z uwagi na tematykę rozdziałów dotyczących czynów zabronionych, przyjęto nazewnictwo z *Kodeksu postępowania karnego*.

[5] Art. 23 Ustawy.

1.3. Sprawy podjęte przez Państwową Komisję z własnej inicjatywy (sprawy z urzędu)

Państwowa Komisja prowadzi sprawy wskazane przez osobę zgłaszającą (sprawy indywidualne) oraz opisane w przestrzeni medialnej. W tym ostatnim przypadku źródłami danych są serwisy informacyjne, publikacje prasowe, filmowe oraz portale internetowe.

Analogicznie jak w przypadku spraw zgłoszonych, w sprawach podjętych z urzędu Państwowa Komisja prowadzi czynności o charakterze monitorującym przebieg postępowań toczących się w prokuraturze i przed sądem.

W okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja prowadziła działania z własnej inicjatywy w 48 sprawach dotyczących czynności seksualnych skierowanych wobec małoletnich poniżej 15 roku życia. Łącznie od dnia rozpoczęcia przyjmowania zgłoszeń przez Państwową Komisję, tj. od 24 listopada 2020 r., Komisja prowadzi z urzędu 81 spraw.

Niejednokrotnie przedmiotem spraw podjętych z własnej inicjatywy są przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, również na szkodę dzieci, w których okoliczność dotycząca przemocy seksualnej stanowi jeden z wątków prowadzonego postępowania.

Niezależnie od opisanego wyżej trybu podejmowania spraw na podstawie przekazów medialnych, Państwowa Komisja bada również z urzędu wątki dotyczące czynności seksualnych wobec dzieci, które zostały wyłączone przez prokuratora z prowadzonego postępowania przygotowawczego do odrębnego postępowania.

1.4. Klasyfikacja spraw prowadzonych przez Państwową Komisję

Państwowa Komisja przyjęła następujące kryteria opisu spraw, które wpłynęły w okresie sprawozdawczym:

1. podmiotowe:

a. osoby zgłaszającej,

b. płci i wieku osoby pokrzywdzonej,

c. płci osoby wskazanej jako sprawca,

d. relacji pomiędzy osobą pokrzywdzoną a osobą wskazaną jako sprawca;

2. przedmiotowe:

a. sposób działania osoby wskazanej jako sprawca (w świecie rzeczywistym albo wirtualnym).

W poniżej zaprezentowanych danych nie zawsze liczby sumują się do 318 spraw, gdyż w niektórych z nich występuje więcej niż jeden potencjalny sprawca lub więcej niż jedna osoba pokrzywdzona.

Podkreślenia wymaga, że przedstawione w *Drugim Raporcie* Państwowej Komisji dane liczbowe odnoszą się wyłącznie do spraw skierowanych do Państwowej Komisji i nie stanowią próby reprezentatywnej zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci w Polsce.

1.4.1 Kryterium podmiotowe

Podmiot zgłaszający

Przyjmując kryterium podmiotu zgłaszającego zdarzenie przestępcze, polegające na seksualnym wykorzystaniu dziecka, wśród spraw, które wpłynęły do Państwowej Komisji w okresie sprawozdawczym, można wyróżnić:

a. 54 sprawy podjęte na skutek zgłoszeń pochodzących od samych pokrzywdzonych,

b. 78 spraw, które zostały zainicjowane przez rodziców małoletnich pokrzywdzonych,

c. 14 spraw, w których zgłaszający/zgłaszająca to osoba spokrewniona/spowinowacona z pokrzywdzonym,

d. 2 sprawy zainicjowane przez osoby duchowne,

e. 5 spraw zgłoszonych przez organizacje pozarządowe,

f. 49 spraw zgłoszonych przez osoby obce,

g. 18 spraw, w których zgłaszający pozostaje całkowicie anonimowy,

PODMIOT ZGŁASZAJĄCY SPRAWY DO PAŃSTWOWEJ KOMISJI

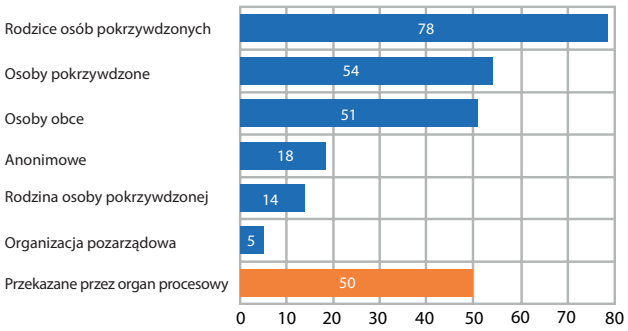

Wykres 3. Podmiot zgłaszający sprawy do Państwowej Komisji

h. 50 spraw przekazanych Państwowej Komisji przez organ procesowy[6].

W pozostałych 48 sprawach Państwowa Komisja podejmowała działania z urzędu, co oznacza, że nie było osoby zgłaszającej.

Płeć osoby pokrzywdzonej

Przyjmując kryterium płci osoby pokrzywdzonej , można odnotować, że 161 osób pokrzywdzonych było płci żeńskiej, natomiast 114 osób – płci męskiej. W pozostałych przypadkach dostępne dane nie pozwoliły na ustalenie płci pokrzywdzonego. Takie sytuacje wystąpiły głównie w sprawach z zakresu cyberprzestępczości.

PŁEĆ OSOBY POKRZYWDZONEJ

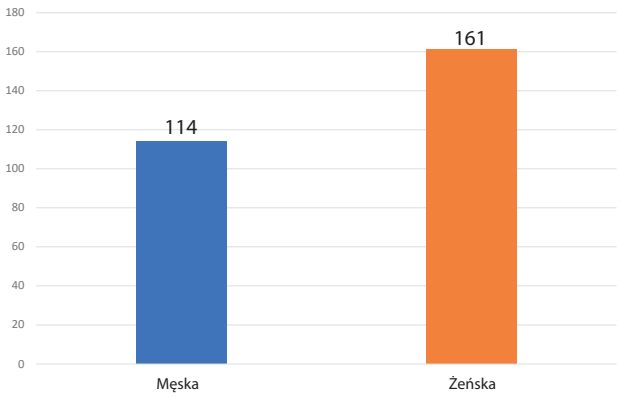

Wykres 4. Płeć osoby pokrzywdzonej

Wiek osoby pokrzywdzonej

Według kryterium wieku pokrzywdzonych wśród zgłoszonych spraw można wyróżnić:

a. 257 spraw (97%), w których osoby pokrzywdzone w chwili czynu zabronionego nie miały ukończonych 15 lat,

[6] W przypadku wydania prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienia karalności przestępstwa pedofilii, prokurator albo właściwy sąd przekazuje sprawę wraz z aktami sprawy Państwowej Komisji.

b. 7 spraw (3%), w których wiek małoletnich pokrzywdzonych w chwili przestępstwa został określony na więcej niż 15 lat.

W pozostałych 54 sprawach wiek pokrzywdzonego nie jest znany na etapie kierowanego do Państwowej Komisji zgłoszenia.

Poniżej przedstawiono wiek osób pokrzywdzonych w poszczególnych przedziałach wiekowych[7].

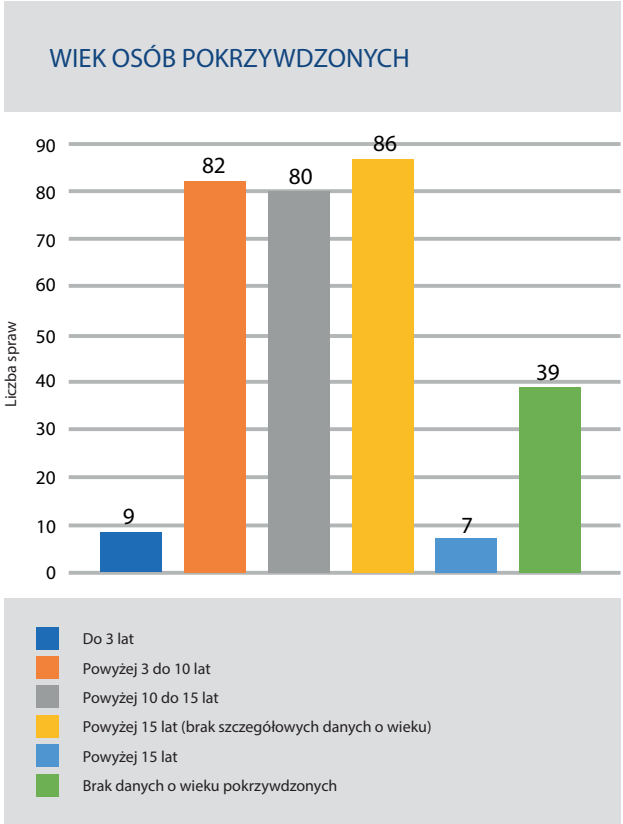

Wykres 5. Wiek osób pokrzywdzonych

Płeć osoby wskazanej jako sprawca

Przy analizowaniu kryterium płci potencjalnego sprawcy podkreślić należy, że w zdecydowanej większości spraw (około 96% spraw zgłoszonych) wskazanymi sprawcami przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletnich poniżej lat 15 są mężczyźni (265 osób). Jako potencjalne sprawczynie wskazano 10 kobiet, tj. w ok. 4% spraw zgłoszonych. W pozostałych przypadkach dostępne dane nie pozwoliły na ustalenie płci potencjalnego sprawcy.

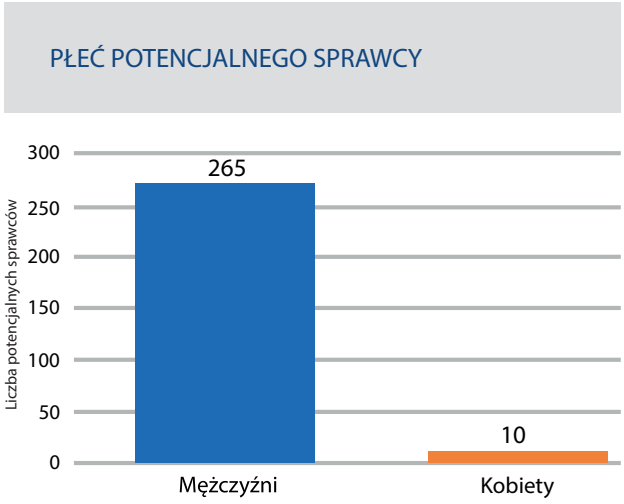

Wykres 6. Płeć potencjalnego sprawcy

Relacja potencjalnego sprawcy z pokrzywdzonym małoletnim

Ważnym kryterium w definiowaniu zjawiska wykorzystywania seksualnego dzieci jest relacja pomiędzy dzieckiem a sprawcą wykorzystania. W sytuacji bliskiej więzi przemoc seksualna powoduje szczególnie dotkliwe konsekwencje dla pokrzywdzonego, wpływające na całe jego życie.

Dotychczasowa praktyka pokazała, że część spraw kierowanych do Państwowej Komisji jest związana z szeroko rozumianą sytuacją rodzinną małoletnich pokrzywdzonych. W niektórych sprawach z zakresu prawa karnego równolegle toczą się postępowania opiekuńcze, w tym dotyczące ingerencji sądu w sytuację rodziny.

W tej grupie znajdują się również sprawy związane z postępowaniami rozwodowymi oraz sporem rodziców o kontakty z dziećmi. W zdecydowanej większości tych spraw (ponad 90%) to matki są osobami zgłaszającymi podejrzenie przemocy seksualnej wobec swoich dzieci.

[7] W 15 z 318 zgłoszonych spraw nie było osoby pokrzywdzonej. Tym samym brak jest danych o wieku pokrzywdzonego. Wynika to z faktu, że przedmiot tych spraw nie dotyczył bezpośrednio przestępstw na tle seksualnym popełnionych na szkodę małoletniego, np. wniosek o udzielenie informacji, sprawa rodzinna pozostająca poza kompetencją Państwowej Komisji.

Szczególnie naganną kategorią przemocy seksualnej jest kazirodztwo, do którego dochodzi w przypadku dopuszczenia się obcowania płciowego z dzieckiem biologicznym lub przysposobionym. W ośmiu sprawach zgłoszonych do Państwowej Komisji organy procesowe (prokurator lub sąd) przyjęły kwalifikację prawną czynów z art. 201 k.k.[8]

W odniesieniu do relacji pomiędzy osobą pokrzywdzoną a wskazanym sprawcą, przyjmując kryterium pokrewieństwa albo powinowactwa, około 38% spraw dotyczyło czynów popełnionych w środowisku rodzinnym lub domowym.

W 70 zgłoszonych sprawach jako sprawcę wskazano rodzica, w 36 – inną osobę spokrewnioną/spowinowaconą z pokrzywdzonym, w tym: rodzeństwo (4 sprawy), dziadków (16 spraw), dalszą rodzinę (16 spraw).

W 21 przypadkach podano jako domniemanych sprawców osoby niespokrewnione z dzieckiem i wcześniej mu nieznane.

Jak wynika ze spraw, które wpłynęły w okresie sprawozdawczym do Państwowej Komisji, wśród wskazanych sprawców niespokrewnionych, ale pozostających w relacji z małoletnim pokrzywdzonym, wymienić można m.in.: nauczycieli/wychowawców/opiekunów (9 spraw), trenerów sportowych (6 spraw), lekarzy (2 sprawy), duchownych (57 spraw[9]), przedstawicieli innych związków wyznaniowych (5 spraw), partnerów rodzica (17 spraw), znajomych rodziny (6 spraw), sąsiadów (19 spraw[10]).

W 13 sprawach na etapie zgłoszenia do Państwowej Komisji nie wskazano sprawcy.

W 6 sprawach wskazanymi sprawcami były osoby spoza powyższych kategorii. W 27 sprawach jako potencjalnego sprawcę wskazano użytkownika internetu. W 31 przypadkach zgłaszający wskazał osobę sprawcy, ale na etapie zgłoszenia brak było danych dotyczących relacji łączącej osobę pokrzywdzoną i osobę wskazaną jako sprawca.

W wykresie uwzględniono osoby spokrewnione i niespokrewnione znane pokrzywdzonemu.

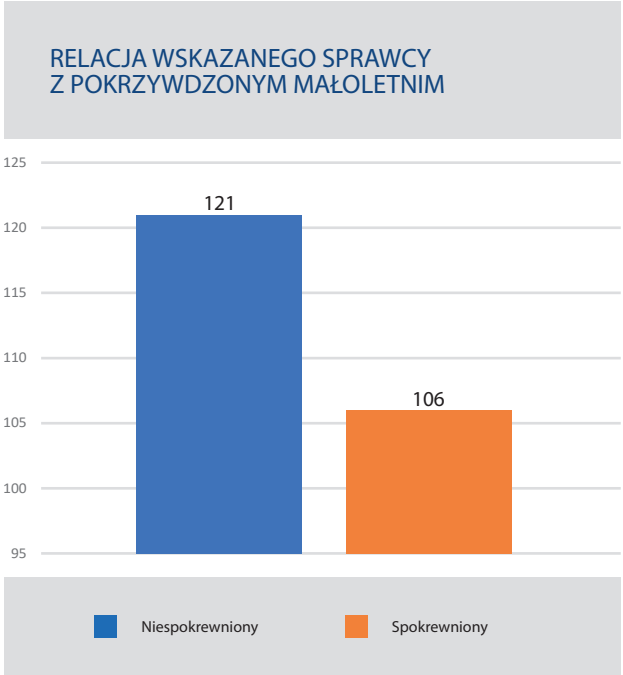

Wykres 7. Relacja wskazanego sprawcy z pokrzywdzonym małoletnim

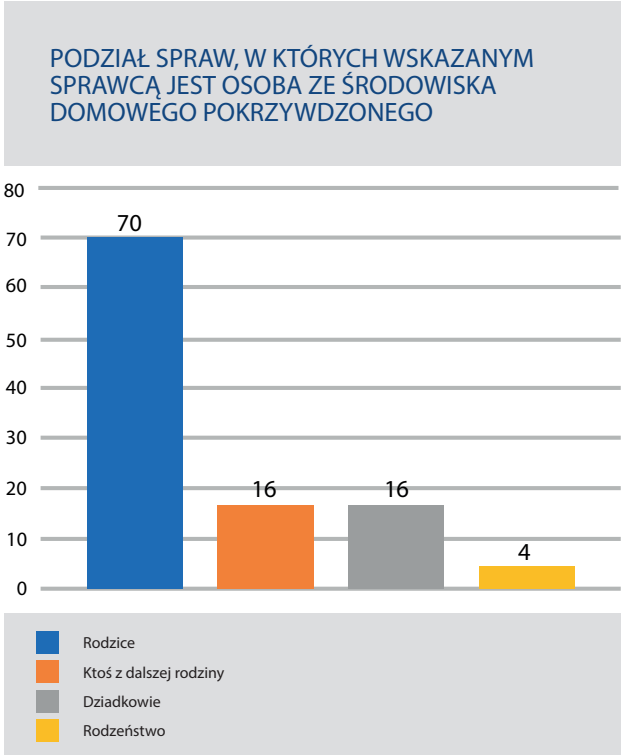

Wykres 8. Podział spraw, w których wskazanym sprawcą jest osoba ze środowiska domowego pokrzywdzonego

[8] Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przyspasabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

[9] Z tej grupy 35 spraw zakwalifikowanych zostało ostatecznie jako sprawy przedawnione, które będą przedmiotem postępowań wyjaśniających.

[10] Z tej grupy trzy sprawy zakwalifikowane zostały ostatecznie jako sprawy przedawnione, które będą przedmiotem postępowań wyjaśniających.

1.4.2. Kryterium przedmiotowe

Istotnym kryterium klasyfikującym sprawy, które wpłynęły do Państwowej Komisji w okresie sprawozdawczym, jest sposób działania osoby wskazanej jako sprawca.

W większości spraw sprawca działał w świecie rzeczywistym, stanowiło to około 91% spraw zgłoszonych. W około 9% spraw zgłoszonych zachowania przestępcze miały miejsce w cyberprzestrzeni.

Przemoc seksualna wobec dzieci stanowi najpoważniejsze zagrożenie płynące z szerokiego dostępu do nowoczesnych technologii cyfrowych. Globalna sieć komputerowa stanowi narzędzie wykorzystywane przez przestępców. Z jednej strony korzystanie z sieci przez najmłodszych ma walory edukacyjne i społeczne, z drugiej jednak niesie ze sobą poważne ryzyko narażenia na przemoc seksualną. Skala tego niebezpiecznego zjawiska jest trudna do oszacowania głównie z powodu powszechności korzystania z internetu przez dzieci i młodzież. Kontrolowanie tego procesu wymaga zaangażowania, czujności i świadomości dorosłych – rodziców, opiekunów, wychowawców.

Również ściganie tego typu przestępstw jest utrudnione, zwłaszcza w zakresie pozyskiwania dowodów. Często wymaga bowiem aktywnego udziału specjalistów z zakresu informatyki i ich współpracy także na szczeblu międzynarodowym, z administratorami stron i serwerów. Cyberprzestępczość seksualna wobec dzieci przybiera różne formy. Jedną z nich jest grooming. To szczególna forma przestępstwa opartego na tworzeniu w internecie relacji pomiędzy osobą dorosłą a dzieckiem w celu uwiedzenia i wykorzystania seksualnego. Zdarza się, że sprawca w inny sposób wykorzystuje małoletniego, z którym nawiązał kontakt w sieci, np. nakłaniając go do przesłania swoich intymnych zdjęć.

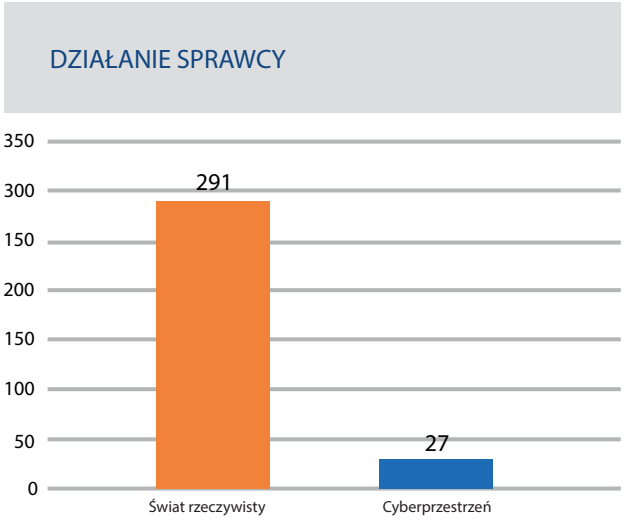

Wykres 9. Działanie sprawcy (świat rzeczywisty i cyberprzestrzeń)

Jako przykład okoliczności najczęściej opisywanych w zgłoszeniach do Państwowej Komisji można wskazać zaniepokojenie rodziców ujawnionymi w telefonach czy komputerach ich dzieci śladami po próbie nawiązania kontaktu przez obce osoby dorosłe. Niejednokrotnie taki kontakt staje się faktem i wówczas dziecko zostaje uwikłane w niebezpieczną relację. W momencie udostępnienia w sieci jakichkolwiek materiałów zawierających wizerunek małoletniego lub inne intymne informacje na jego temat dziecko może zostać wykorzystane w działalności wirtualnych przestępców. Niezwykle niebezpiecznym momentem jest zgoda dziecka na spotkanie ze sprawcą w realnym świecie.

W konfrontacji z powyższymi zagrożeniami istotne jest, by dorośli zachowali czujność i wykazali zainteresowanie tym, co robi i z kim się spotyka ich dziecko. Powinni również zadbać o dobre relacje z dzieckiem. Obopólne zaufanie zwiększa bowiem szansę na ujawnienie przez małoletniego informacji o niebezpiecznej sytuacji w sieci.

1.5. Kwalifikacja prawna czynów zabronionych przyjęta przez organ prowadzący postępowanie karne

Sprawy podjęte i prowadzone przez Państwową Komisję można podzielić, stosując kryterium kwalifikacji prawnej przyjętej przez organ procesowy prowadzący postępowanie na danym jego etapie.

W części spraw w początkowej fazie postępowania lub bezpośrednio po zgłoszeniu do Państwowej Komisji brak jest szczegółowych informacji o kwalifikacji danego czynu według przepisów *Kodeksu karnego*.

Poniżej dane liczbowe obrazujące kwalifikacje prawne przyjęte w toku postępowań karnych pozostających w zainteresowaniu Państwowej Komisji (w okresie od 24 listopada 2020 r. do 30 czerwca 2022 r.):

art. 197 k.k. – zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnej[11]:

a. art. 197 § 1 k.k. – 10 spraw,

b. art. 197 § 2 k.k. – 22 sprawy,

c. art. 197 § 3 k.k. – 29 spraw;

art. 198 k.k. – seksualne wykorzystanie niepoczytalności lub bezradności[12]:

a. art. 198 k.k. – 4 sprawy;

art. 199 k.k. – seksualne wykorzystanie stosunku zależności lub krytycznego położenia[13]:

a. art. 199 § 2 k.k. – 13 spraw,

b. art. 199 § 3 k.k. – 7 spraw;

art. 200 k.k. – seksualne wykorzystanie małoletniego[14]:

a. art. 200 § 1 k.k. – 363 sprawy,

b. art. 200 § 3 k.k. – 17 spraw,

c. art. 200 § 4 k.k. – 10 spraw;

[11] *§ 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*
§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.
§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:
1) wspólnie z inną osobą,
2) wobec małoletniego poniżej lat 15,
3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.
§ 4. Jeśli sprawca czynu określonego w § 1–3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

[12] *Kto, wykorzystując bezradność innej osoby lub wynikający z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej brak zdolności tej osoby do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, doprowadza ją do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.*

[13] *§ 1. Kto, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*
§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 został popełniony na szkodę małoletniego, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
§ 3. Karze określonej w § 2 podlega, kto obcuje płciowo z małoletnim lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej albo doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, nadużywając zaufania lub udzielając w zamian korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy.

[14] *§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*
§ 2. Uchylony
§ 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
§ 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.
§ 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15.

art. 200a k.k. – seksualne wykorzystanie małoletniego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej[15]:

a. art. 200a § 1 k.k. – 12 spraw,

b. art. 200a § 2 k.k. – 16 spraw;

art. 200b k.k. – propagowanie pedofilii[16]:

a. art. 200b k.k. – 8 spraw;

art. 201 k.k. – kazirodztwo[17]:

a. art. 201 k.k. – 8 spraw;

art. 202 k.k. – czyny związane z treściami pornograficznymi[18]:

a. art. 202 § 3 k.k. – 22 sprawy,

b. art. 202 § 4 k.k. – 6 spraw,

c. art. 202 § 4a k.k. – 14 spraw,

d. art. 202 § 4b k.k. – 1 sprawa,

e. art. 202 § 4c k.k. – 1 sprawa;

art. 203 k.k. – zmuszanie do uprawiania prostytucji[19]:

a. art. 203 k.k. – 1 sprawa;

art. 204 k.k. – sutenerstwo i stręczycielstwo[18]:

a. art. 204§ 3 k.k. – 1 sprawa;

art. 240 k.k. – karalne niezawiadomienie o przestępstwie[20]:

a. art. 240 § 1 k.k. – 41 spraw.

---

[15] *§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*
§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.
§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

[16] *§ 1. Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120–124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*
§ 2. Nie popełnia przestępstwa określonego w § 1, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym; nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1.
§ 2a. Nie podlega karze pokrzywdzony czynem wymienionym w § 1, który zaniechał zawiadomienia o tym czynie.
§ 3. Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższym.

[17] *§ 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*
§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.
§ 4. Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.
§ 4a. Kto przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
§ 4c. Karze określonej w § 4b podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego uczestniczy w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego.
§ 5. Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1–4b, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

[18] *Kto, przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub wykorzystując stosunek zależności lub krytyczne położenie, doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.*

[19] *§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*
§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.
§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

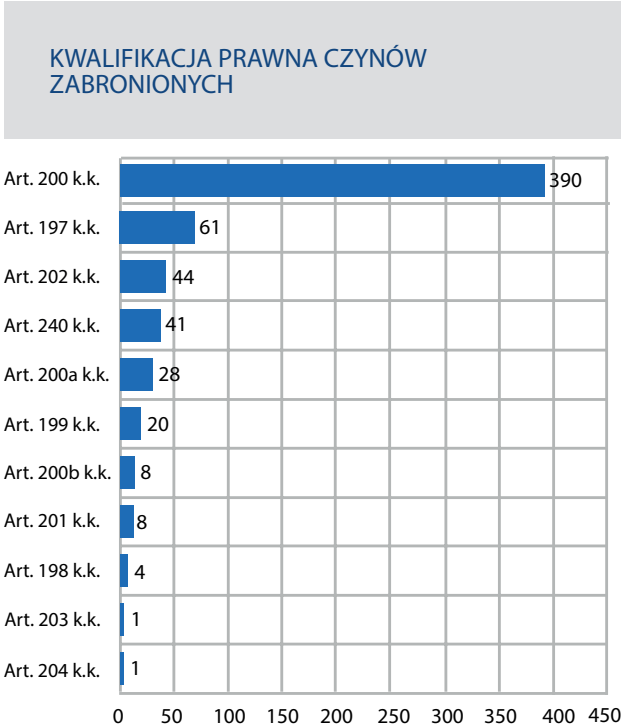

Wykres 10. Kwalifikacja prawna czynów zabronionych

Osobnego omówienia wymaga kwestia przestępstwa niezawiadomienia o popełnieniu jednego z przestępstw wymienionych w art. 240 § 1 k.k. Przepis wprowadza prawny obowiązek niezwłocznego zawiadomienia organów ścigania o przypadkach m.in. czynów o charakterze seksualnym popełnionych na szkodę dzieci. Państwowa Komisja aktualnie prowadzi 41 takich spraw.

Szczegółowy opis problematyki związanej ze stosowaniem przepisu art. 240 § 1 k.k. znajduje się w części I niniejszego raportu, przy opisie realizacji rekomendacji nr 2.

2.

Uprawnienia Państwowej Komisji w postępowaniach karnych

Zgodnie z przepisami Ustawy, w postępowaniach prowadzonych przez prokuraturę lub sądy w sprawach o przestępstwa na tle seksualnym Państwowa Komisja ma prawo do:

a. monitorowania postępowania karnego na etapie postępowania przygotowawczego i sądowego,

b. badania akt zakończonego postępowania karnego,

c. udziału w postępowaniu karnym na etapie sądowym na prawach oskarżyciela posiłkowego,

d. kierowania wniosków do Prokuratora Generalnego o wniesienie nadzwyczajnych środków zaskarżenia (kasacje, skargi nadzwyczajne).

2.1. Monitorowanie toczących się postępowań przygotowawczych i sądowych

Uprawnienie Państwowej Komisji do podejmowania czynności monitorujących dotyczy każdego etapu postępowania przygotowawczego i sądowego – do czasu jego prawomocnego zakończenia. Prawo to jest w praktyce realizowane poprzez uprawnienie do wglądu w akta toczącego się postępowania, uzyskiwanie informacji o jego przebiegu oraz terminach podjętych czynności[21].

Państwowa Komisja w bieżącym okresie sprawozdawczym monitorowała ogółem 303 toczące się postępowania karne, w tym 66 na etapie postępowania sądowego.

SPRAWY KARNE MONITOROWANE PRZEZ PAŃSTWOWĄ KOMISJĘ

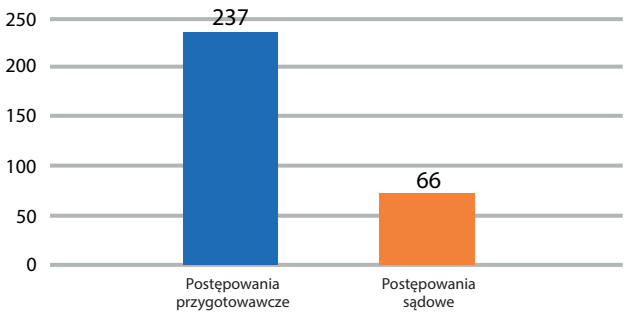

Wykres 11. Sprawy karne monitorowane przez Państwową Komisję

[21] Art. 24 i art. 25 Ustawy o Państwowej Komisji.

2.1.1. Postępowanie przygotowawcze

Jeżeli w toku analizowania przez Państwową Komisję spraw zostaną stwierdzone nieprawidłowości w postępowaniu przygotowawczym, wówczas – zgodnie z Ustawą – Państwowa Komisja jest zobligowana do wystąpienia do organu sprawującego nadzór nad organem prowadzącym to postępowanie[22]. W praktyce oznacza to zawiadomienie prokuratora nadrzędnego o ujawnionych okolicznościach, które w ocenie Państwowej Komisji powinny być zbadane w trybie zwierzchniego nadzoru służbowego. Kwestie dotyczące formy i trybu sprawowania nadzoru służbowego zostały określone w przepisach *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości – Regulaminie urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*[23]. Zgodnie z nimi, w każdej sprawie, w której Państwowa Komisja sygnalizuje jakiekolwiek uchybienia, prokurator nadrzędny dokonuje analizy akt sprawy toczącej się lub zakończonej w podległej jednostce. Badanie akt przez prokuratora nadrzędnego, czyli w trybie zwierzchniego nadzoru służbowego, przeprowadzane jest niezależnie od zakresu wniosku zawartego w wystąpieniu Państwowej Komisji.

Jeżeli Państwowa Komisja, badając sprawę, dostrzeże nieprawidłowości w postępowaniu, może ograniczyć się do ich wskazania, a w przypadku spraw pozostających w toku – dodatkowo zwrócić się o objęcie danego postępowania zwierzchnim nadzorem służbowym. Taki nadzór oznacza bieżącą kontrolę przebiegu postępowania przez jednostkę nadrzędną.

W odniesieniu do postępowań zakończonych umorzeniem lub odmową wszczęcia postępowania, poza sygnalizowanymi nieprawidłowościami, Państwowa Komisja może sformułować wniosek o wznowienie[24] albo podjęcie postępowania na nowo[25]. Ma to miejsce w przypadku uznania, że ujawnione uchybienia mogły mieć istotny wpływ na decyzję merytoryczną prokuratora o zakończeniu postępowania.

Łącznie w 46 sprawach (pozostających w toku lub zakończonych) Państwowa Komisja zawiadomiła prokuratorów nadrzędnych[26] o stwierdzonych przez siebie nieprawidłowościach. Spośród tych spraw w 6 sformułowany został wniosek o objęcie toczącego się postępowania zwierzchnim nadzorem służbowym, w 20 Państwowa Komisja zwróciła się o podjęcie na nowo prawomocnie zakończonego postępowania. W pozostałych 20 wskazała nieprawidłowości bez formułowania dodatkowych wniosków.

Dotychczas, zgodnie z przesłanymi Państwowej Komisji odpowiedziami, wnioski Państwowej Komisji zostały uwzględnione w 20 sprawach (w 13 sprawach prokurator wydał decyzję o podjęciu postępowania na nowo, w 3 sprawach postępowanie zostało objęte nadzorem służbowym, w jednej sprawie prokurator wydał decyzję o podjęciu postępowania na nowo i jednocześnie objął je zwierzchnim nadzorem służbowym, w 3 sprawach prokurator nadrzędny wydał wytyczne dla podległych prokuratorów w celu wyeliminowania nieprawidłowości w kolejnych postępowaniach). W pozostałych sprawach Państwowa Komisja oczekuje na zajęcie pisemnego stanowiska.

Szczegółowy opis badania przez Państwową Komisję spraw zakończonych znajduje się w punkcie *Badanie spraw zakończonych*.

[22] Art. 24 ust. 3 Ustawy.
[23] Dz.U. z 2021 r. poz. 160.
[24] Art. 327 § 2 k.p.k.
[25] Art. 327 § 1 k.p.k.
[26] Prokuratora nadrzędnego oraz Prokuraturę Krajową.

2.1.2. Postępowanie sądowe

W odniesieniu do karnych postępowań sądowych Państwowa Komisja posiada uprawnienie do monitorowania ich przebiegu poprzez:

a. wgląd do akt,

b. uzyskiwanie informacji o stanie prowadzonego postępowania,

c. występowanie na prawach oskarżyciela posiłkowego za zgodą osoby pokrzywdzonej lub jej opiekuna prawnego.

W okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja prowadziła czynności monitorujące postępowanie sądowe w 66 sprawach, w tym w 12 sprawach występowała na prawach oskarżyciela posiłkowego.

Najistotniejsze i najszersze z procesowego punktu widzenia jest uprawnienie do uczestniczenia w postępowaniu sądowym na prawach oskarżyciela posiłkowego. Szczegółowy opis działań Państwowej Komisji w tym przedmiocie znajduje się w punkcie *Udział Państwowej Komisji na prawach oskarżyciela posiłkowego w procesie karnym.*

2.2. Badanie spraw zakończonych w postępowaniu karnym

Sprawy prawomocnie zakończone Państwowa Komisja bada zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i postępowania sądowego.

W odniesieniu do postępowania przygotowawczego – w praktyce działania Państwowej Komisji w każdej sprawie dotyczącej przestępstwa o charakterze seksualnym wobec dziecka[27], w której prokurator umorzył postępowanie lub odmówił jego wszczęcia, kierowany jest wniosek o przesłanie do Państwowej Komisji akt takiego postępowania.

Udostępniane Państwowej Komisji akta poddawane są analizie w celu zbadania sposobu procedowania w konkretnej sprawie, a tym samym sposobu reagowania na ujawnione podejrzenie popełnienia przestępstwa seksualnego wobec dzieci. Badania akt pozwalają również na identyfikacje problemów pojawiających się w praktyce prowadzonych postępowań przygotowawczych.

Szczegółowy opis ww. problemów znajduje się w punkcie *Nieprawidłowości stwierdzone w toku badania postępowań przygotowawczych.*

W zdecydowanej większości przypadków analiza akt prowadzona jest w odniesieniu do spraw po wydaniu merytorycznej decyzji kończącej postępowanie. Wówczas bowiem Państwowa Komisja dysponuje całością materiałów zgromadzonych w aktach postępowania, co umożliwia kompleksową ocenę działań podjętych przez prokuratora.

Z analizy akt prowadzonej przez Państwową Komisję wynika, że do badania sprawy przez prokuratora nadrzędnego dochodzi również w sytuacji, gdy Państwowa Komisja skierowała jedynie wniosek o udostępnienie jej akt danej sprawy. Niejednokrotnie prowadzi to do dokonania przez prokuratora, z własnej inicjatywy, kontroli podjętej wcześniej decyzji o zakończeniu postępowania. Państwowa Komisja jest o tym informowana przy okazji odmowy udostępnienia całości akt z uwagi na kontynuowanie sprawy. W niektórych sprawach, w zależności od rodzaju prowadzonych w sprawie czynności, Państwowa Komisja otrzymuje stanowisko jednostki nadrzędnej, która poleciła podjąć sprawę i wykonać określone dalsze czynności procesowe. Państwowa Komisja monitoruje działania prokuratury w danej sprawie do czasu ponownego jej zakończenia. Wniosek Państwowej Komisji o udostępnienie akt jest ponawiany po otrzymaniu informacji o merytorycznym zakończeniu postępowania.

[27] Do 15 roku życia.

W 46 sprawach, po skierowaniu przez Państwową Komisję wniosku o udostępnienie akt, prokuratorzy podjęli decyzję o uzupełnieniu zakończonych uprzednio postępowań. Te sprawy pokazują tzw. pośredni skutek działań Państwowej Komisji. W praktyce oznacza to dokonanie przez prokuratorów ponownej oceny podjętych uprzednio decyzji merytorycznych w sytuacji, gdy wniosek Państwowej Komisji dotyczył wyłącznie przesłania akt.

Zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt 4 Ustawy Państwowa Komisja nie posiada samodzielnej kompetencji wniesienia do Sądu Najwyższego skargi nadzwyczajnej albo kasacji od prawomocnego orzeczenia kończącego sprawę w zakresie przestępstwa wykorzystania seksualnego dziecka do 15 roku życia. Posiada natomiast uprawnienie do skierowania wniosku w tym przedmiocie do Prokuratora Generalnego.

W odniesieniu do prawomocnej decyzji wydanej w toku postępowania przygotowawczego Państwowa Komisja skierowała do Prokuratora Generalnego w jednej sprawie wniosek o wniesienie kasacji.

W zakresie prawomocnie zakończonych spraw sądowych Państwowa Komisja wystąpiła z wnioskiem o wniesienie skargi nadzwyczajnej w dwóch sprawach, z wnioskiem o wniesienie kasacji także w dwóch sprawach. Szczegółowy opis znajduje się w punkcie *Wnioski do Prokuratora Generalnego o wniesienie skargi nadzwyczajnej albo kasacji od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach przestępstw seksualnych na szkodę dzieci do 15 roku życia.*

2.3. Udział Państwowej Komisji na prawach oskarżyciela posiłkowego w sądowym procesie karnym

Uczestnictwo Państwowej Komisji w postępowaniu sądowym na prawach oskarżyciela posiłkowego stanowi z jednej strony czynność monitorowania tego postępowania, z drugiej zaś jest wsparciem dla osób pokrzywdzonych przestępstwem na tle seksualnym w realizacji ich praw procesowych. Możliwość działania Państwowej Komisji na prawach strony stanowi realną pomoc dla osoby pokrzywdzonej przestępstwem. W takim postępowaniu Państwowa Komisja posiada inicjatywę dowodową, prawo do zajmowania stanowiska procesowego oraz zaskarżania wydanych przez sąd orzeczeń. Realizacja uprawnienia Państwowej Komisji wiąże się z uzyskaniem zgody pokrzywdzonego lub jego opiekuna prawnego. Uczestnictwo na prawach oskarżyciela posiłkowego wynika z art. 3 ust. 2 pkt 2 oraz art. 25 pkt 2 Ustawy.

Podnieść należy, że Ustawa przyznaje Państwowej Komisji prawo uczestniczenia w postępowaniach karnych na prawach oskarżyciela posiłkowego, a nie w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Uczestnicy postępowania występujący – tak jak Państwowa Komisja – na prawach strony, to podmioty, które nie posiadają legitymacji procesowej w danej sprawie, bowiem postępowanie dotyczy interesów prawnych innych podmiotów. Z mocy prawa przysługują im jednak wszystkie uprawnienia procesowe strony. Podmiot, który działa w postępowaniu sądowym na prawach strony, czyli również Państwowa Komisja, nie ma w nim własnego interesu, ani też obowiązku. Oznacza to, że Państwowa Komisja, działając na prawach oskarżyciela posiłkowego, nie występuje zamiast strony, ale niezależnie od niej. Występowanie na prawach strony uprawnia Państwową Komisję do podejmowania czynności procesowych na rzecz osób pokrzywdzonych.

Przepisy Ustawy nie zawierają terminu do złożenia oświadczenia o działaniu na prawach oskarżyciela posiłkowego, co wprost wskazuje, że wolą ustawodawcy było przyznanie Państwowej Komisji możliwości działania w każdym czasie.

Przyjęcie ograniczenia w czasie do przystąpienia Państwowej Komisji do toczącego się postępowania sądowego na prawach oskarżyciela posiłkowego pozbawiałoby Komisję w praktyce możliwości wykonywania zadań ustawowych. Uniemożliwiałoby również realizację praw osoby pokrzywdzonej, która zgłasza swoją sprawę do Państwowej Komisji po otwarciu przewodu sądowego. Należy podkreślić, że czas zgłoszenia sprawy do Państwowej Komisji jest uzależniony wyłącznie od woli pokrzywdzonego lub innej uprawnionej do zgłoszenia osoby.

Przepisy *Kodeksu postępowania karnego* wprowadzają w odniesieniu do osoby pokrzywdzonej ograniczenie czasowe do wstąpienia do procesu w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Złożenie oświadczenia możliwe jest tylko do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej. Jednakże Państwowa Komisja nie należy do katalogu podmiotów procesu karnego wskazanych w *Kodeksie postępowania karnego*, a jej uprawnienie wynika wyłącznie z przepisów Ustawy. Stanowią one *lex specialis* w stosunku do przepisów kodeksowych.

Zdaniem Państwowej Komisji błędna jest dokonywana przez niektóre sądy interpretacja negująca szczególny charakter uprawnienia Państwowej Komisji do działania na prawach oskarżyciela posiłkowego oraz nakazująca stosowanie przepisów kodeksowej procedury karnej[28] w miejsce umocowania ustawowego Państwowej Komisji.

W okresie objętym sprawozdaniem w czterech sprawach sądy zakwestionowały termin, w którym Państwowa Komisja złożyła oświadczenie o wstąpieniu do postępowania na prawach oskarżyciela posiłkowego. Państwowa Komisja zaskarżyła decyzje sądów w ww. sprawach. Stanowisko Państwowej Komisji podzieliły trzy sądy rozpoznające zażalenia, uznając, że oświadczenie o przystąpieniu Państwowej Komisji do sprawy nie musi być składane w terminie określonym w przepisach procedury karnej. W czwartej ze spraw zażalenie Państwowej Komisji nie zostało uwzględnione.

W jednej ze spraw sąd dodatkowo podważył prawo Państwowej Komisji do występowania na prawach oskarżyciela posiłkowego, prezentując stanowisko, że *uprawnienie, o którym mowa w art. 25 pkt 2 Ustawy, powstaje tylko i wyłącznie wtedy, gdy postępowanie sądowe zostanie wszczęte na skutek aktu oskarżenia organu, który prowadził postępowanie przygotowawcze w związku z zawiadomieniem o podejrzeniu popełnienia przestępstwa złożonym przez Państwową Komisję (…)*[29].

Państwowa Komisja zaznaczyła w zażaleniu m.in. to, że przepisy Ustawy nie ograniczają uprawnienia Komisji wyłącznie do tych postępowań, które zostały wszczęte na skutek przekazanego przez nią zawiadomienia.

Sąd rozpatrujący zażalenie uchylił zaskarżone postanowienie, stwierdzając brak jakichkolwiek podstaw do odmowy udziału Państwowej Komisji w postępowaniu na prawach oskarżyciela posiłkowego.

Wątpliwości interpretacyjne dotyczące terminu upoważniającego Państwową Komisję do wstąpienia do postępowania na prawach oskarżyciela posiłkowego doprowadziły w jednej z powyższych spraw do skierowania zagadnienia prawnego do Sądu Najwyższego. Sąd okręgowy procedujący na etapie odwoławczym zakwestionował uprawnienie Państwowej Komisji do wniesienia apelacji od wyroku sądu pierwszej instancji. Oświadczenie Państwowej Komisji o wstąpieniu zostało złożone w toku postępowania przed sądem pierwszej instancji i nie zostało podważone przez ten sąd. Sąd okręgowy podał także w wątpliwość kwestię dopuszczalności udziału Państwowej Komisji w tej sprawie, powołując się na fakt ustawowego powołania Państwowej Komisji w trakcie już toczącego się procesu, który rozpoczął się w 2018 r., czyli przed ukonstytuowaniem Państwowej Komisji.

Trzecia kwestia, która została objęta pytaniem prawnym, dotyczyła zgody pokrzywdzonego na udział Państwowej Komisji w postępowaniu sądowym. Wątpliwości sądu odnosiły się do formy i trybu udzielania zgody. Według sądu okręgowego możliwe jest przyjęcie dwóch odmiennych stanowisk dotyczących kwestii, czy przedmiotowa zgoda powinna zostać wyrażona przed Państwową Komisją, czy przed sądem prowadzącym postępowanie.

Obecnie Państwowa Komisja oczekuje na rozpoznanie przez Sąd Najwyższy zagadnień przedstawionych przez sąd okręgowy. Pozwoli to na uzyskanie wiążące-

[28] Art. 54 § 1 k.p.k.:
Jeżeli akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny, pokrzywdzony może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej złożyć oświadczenie, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

[29] Art. 22 Ustawy o Państwowej Komisji:
1. Komisja niezwłocznie przekazuje zgłoszenie, o którym mowa w art. 21 ust. 1, prokuratorowi prokuratury właściwej ze względu na miejsce zamieszkania osoby poszkodowanej.
2. Dokonanie zgłoszenia, o którym mowa w art. 21 ust. 1, jest równoznaczne z zawiadomieniem organu powołanego do ścigania przestępstw w rozumieniu art. 240 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 i 1517).

go rozstrzygnięcia w tej konkretnej sprawie. Orzeczenie Sądu Najwyższego będzie mieć znaczenie dla kształtowania przyszłego orzecznictwa sądów powszechnych w omawianym zakresie. Posiedzenie Sądu Najwyższego wyznaczono na 1 lipca 2022 r. W terminie tym odroczono rozpoznanie sprawy do 21 września 2022 r.

Wobec występujących w praktyce sądów różnic w stosowaniu przepisów uprawniających Państwową Komisję do uczestnictwa w sądowym postępowaniu karnym na prawach oskarżyciela posiłkowego, Państwowa Komisja przygotowała i złożyła na ręce Prezydenta RP projekt kompleksowych zmian w prawie karnym[30] oraz projekt zmian Ustawy[31]. Oba dokumenty, obok wielu innych propozycji, doprecyzowują obowiązujące przepisy w zakresie udziału Państwowej Komisji na prawach oskarżyciela posiłkowego w postępowaniu karnym. Znowelizowanie przepisów zgodnie z przygotowanymi projektami pozwoliłoby usunąć występujące w praktyce orzeczniczej wątpliwości. Państwowa Komisja oczekuje na skierowanie przedłożonych projektów do Sejmu RP.

W zdecydowanej większości postępowań udział Państwowej Komisji na prawach oskarżyciela posiłkowego nie budził wątpliwości sądów.

W bieżącym okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja zgłosiła swój udział na prawach oskarżyciela posiłkowego w 12 postępowaniach toczących się przed sądem.

Łącznie od 24 listopada 2020 r. do 30 czerwca 2022 r. w takim charakterze Państwowa Komisja występowała w 15 sprawach. W jednej z nich postępowanie zostało zakończone prawomocnym wyrokiem, w trzech – wyrok jest nieprawomocny. W odniesieniu do czterech spraw trwa postępowanie przed sądem drugiej instancji. W dwóch z nich Państwowa Komisja złożyła apelację od wyroku sądu pierwszej instancji, w dwóch pozostałych przystąpiła do sprawy na prawach oskarżyciela posiłkowego na etapie postępowania odwoławczego.

2.4. Opis przypadków

Na wagę uczestnictwa Państwowej Komisji w postępowaniach karnych wskazują podane niżej przykłady spraw, w których aktywny udział Państwowej Komisji miał wpływ na przebieg postępowania i jego wynik oraz stanowił pomoc w ochronie praw procesowych pokrzywdzonego wykorzystaniem seksualnym dziecka. Jak wynika z rozmów pokrzywdzonych małoletnich i ich opiekunów prawnych z przedstawicielem Państwowej Komisji uczestniczącym w postępowaniu na prawach oskarżyciela posiłkowego, już sama obecność Państwowej Komisji w prowadzonym postępowaniu stanowi duże wsparcie dla tych osób.

Przykładem sprawy, w której Państwowa Komisja bierze czynny udział od chwili przyjęcia zgłoszenia, w trakcie postępowania przygotowawczego i na prawach oskarżyciela posiłkowego w postępowaniu sądowym, jest postępowanie toczące się przed jednym z sądów rejonowych. Śledztwo w tej sprawie zostało wszczęte po przekazaniu przez Państwową Komisję zgłoszenia pochodzącego od rodzica. Pokrzywdzonym przestępstwem wykorzystania seksualnego jest 14-letni chłopiec, z którym dorosły sprawca, w związku z ich wspólnymi zainteresowaniami, nawiązał kontakt poprzez komunikator internetowy. W toku przeprowadzonego śledztwa ustalono, że na początku znajomości relacja pokrzywdzonego ze sprawcą dotyczyła wyłącznie wspólnych zainteresowań. Z czasem jednak uległa ona zmianie. Pomiędzy dorosłym a dzieckiem doszło do kontaktów o charakterze seksualnym. Ponadto sprawca proponował małoletniemu pokrzywdzonemu spożywanie alkoholu, palenie papierosów i sponsorowanie imprez w gronie rówieśników. W lipcu 2021 r. prokurator skierował do sądu akt oskarżenia. W toku procesu dwóch biegłych seksuologów nie stwierdziło u oskarżo-

[30] *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy* przekazany Prezydentowi RP 2 lutego 2021 r.

[31] *Projekt ustawy o zmianie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15* przekazany Prezydentowi RP 26 kwietnia 2021 r.

nego występowania zaburzeń preferencji seksualnych pod postacią pedofilii ani zaburzeń osobowości.

Po zamknięciu przewodu sądowego przedstawiciel Państwowej Komisji w całości przyłączył się do stanowiska prokuratora i wniósł o uznanie oskarżonego za winnego popełnienia trzech zarzucanych mu czynów oraz wymierzenie za to kary łącznej czterech lat pozbawienia wolności i orzeczenie zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego na odległość nie mniejszą niż 100 m, a także zakazu kontaktowania się z nim przez okres pięciu lat. Ponadto wniosek obejmował orzeczenie nawiązki na rzecz pokrzywdzonego w kwocie 10 000 zł.

Sprawa zakończyła się nieprawomocnym wyrokiem skazującym. Sąd wymierzył oskarżonemu karę łączną trzech lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności za przypisane mu czyny. W poczet tej kary zaliczony został okres tymczasowego aresztowania, który – począwszy od 1 marca 2021 r. – jest nadal stosowany. Sąd orzekł także zakaz kontaktowania się i zbliżania do pokrzywdzonego na okres sześciu lat, nawiązkę w kwocie 8000 zł na jego rzecz, a także przepadek dowodu rzeczowego w postaci laptopa, na którym przechowywane były treści o charakterze pornograficznym z udziałem dzieci. Apelację w tej sprawie wniósł obrońca oskarżonego. Postępowanie przed sądem odwoławczym jest w toku.

W innej sprawie postępowanie zainicjowało zgłoszenie pochodzące od osoby obcej dla pokrzywdzonego dziecka, która pełniła funkcje kuratora społecznego sprawującego nadzór nad rodziną. Zgłaszająca zwróciła się do Państwowej Komisji o monitorowanie przebiegu postępowania karnego w tej sprawie, wskazując na występujące w rodzinie dysfunkcje.

Państwowa Komisja po zapoznaniu się z okolicznościami sprawy uznała, że zachodzi potrzeba wsparcia interesów małoletniej pokrzywdzonej w czasie procesu sądowego i złożyła oświadczenie o wstąpieniu do postępowania na prawach oskarżyciela posiłkowego.

Mężczyzna oskarżony w tej sprawie nie jest spokrewniony z pokrzywdzonym dzieckiem, jednocześnie dobrze się zna z małoletnią. Pozostawał bowiem w wieloletnim związku partnerskim z matką dziewczynki, z którą ma trójkę obecnie dorosłych dzieci. Zarzut aktu oskarżenia obejmuje dopuszczenie się wobec dziecka poniżej 15 lat innych czynności seksualnych. Wobec oskarżonego stosowany jest środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania.

W niniejszej sprawie zostały zlecone trzy opinie sądowo-seksuologiczne, które wskazują na występowanie u oskarżonego zaburzeń preferencji seksualnych o charakterze pedofilii. Przedstawiciel Państwowej Komisji w toku postępowania sądowego złożył wniosek – w zakresie postępowania dowodowego – o zwrócenie się przez sąd do placówki medycznej, która sprawowała podstawową opiekę medyczną nad pokrzywdzoną w celu ustalenia okoliczności wystawienia przez lekarza pediatrę skierowania na badanie ginekologiczne dziecka. Sąd dopuścił ten wniosek dowodowy i zaliczył w poczet materiału dowodowego dokumentację przesłaną przez przychodnię lekarską.

W stanowisku końcowym przedstawiciel Państwowej Komisji przyłączył się do wniosków prokuratora, który wniósł o uznanie oskarżonego za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu i wymierzenie mu kary czterech lat i dwóch miesięcy pozbawienia wolności. Ponadto orzeczenie zakazu zbliżania się do małoletniej pokrzywdzonej na odległość 50 m i kontaktowania się z nią przez okres 10 lat oraz orzeczenie dożywotniego zakazu zajmowania stanowiska albo wykonywania zawodu związanego z opieką nad małoletnimi. Mając na względzie krzywdę, jaka została wyrządzona dziecku, przedstawiciel Państwowej Komisji poparł wcześniej złożony wniosek o zasądzenie od oskarżonego zadośćuczynienia na rzecz małoletniej pokrzywdzonej w wysokości 50 000 zł wraz z ustawowymi odsetkami.

Sąd rejonowy uznał oskarżonego za winnego popełnienia przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. i skazał go na karę czterech lat pozbawienia wolności. Orzekł także wobec oskarżonego zakaz kontaktowania się z małoletnią pokrzywdzoną i zakaz zbliżania się do niej na odległość mniejszą niż 20 m na okres 7 lat oraz dożywotni zakaz zajmowania stanowisk, wykonywania zawodów oraz prowadzenia działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem dzieci lub opieką nad nimi. Dodatkowo sąd orzekł zadośćuczynienie na rzecz pokrzywdzonej w kwocie 10 000 zł. Wyrok jest nieprawomocny.

W tej grupie spraw znajduje się również postępowanie, obecnie prawomocnie zakończone, które toczyło się

przeciwko księdzu, ówczesnemu proboszczowi jednej z parafii w Polsce. Ksiądz został uznany przez sąd za winnego wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej 15 roku życia, polegającego na co najmniej 6-krotnym doprowadzeniu pokrzywdzonego ministranta do innej czynności seksualnej (czyn z art. 200 § 1 k.k). Sąd wymierzył oskarżonemu karę trzech lat pozbawienia wolności, a także orzekł środki karne w postaci zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym i zakazu prowadzenia działalności związanej z edukacją, wychowaniem i opieką nad małoletnimi przez okres ośmiu lat. Ponadto wymierzył nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego w wysokości 20 000 zł.

W tej sprawie, po uwzględnieniu prośby pokrzywdzonego, Państwowa Komisja wstąpiła do postępowania, które wówczas toczyło się przed sądem drugiej instancji. Wobec wniesienia apelacji jedynie przez obrońcę oskarżonego obecny na rozprawie przedstawiciel Państwowej Komisji złożył wniosek o jej oddalenie w całości i utrzymanie w mocy zaskarżonego wyroku. W zakresie winy i orzeczonej kary sąd odwoławczy utrzymał w mocy zaskarżony wyrok.

W innej sprawie, w której Państwowa Komisja uczestniczyła na prawach oskarżyciela posiłkowego w postępowaniu sądowym toczącym się przed sądem okręgowym przeciwko dziadkowi małoletniej, oskarżonemu postawiono zarzut wielokrotnego doprowadzenia swojej wnuczki do poddania się innym czynnościom seksualnym. Sąd okręgowy uniewinnił oskarżonego, stwierdzając, że przeprowadzone w sprawie dowody nie pozwalają na uznanie, że oskarżony dopuścił się zarzucanych mu czynów.

W ocenie sądu wypowiedzi dziewczynki dowodziły, że niekorzystne oceny, które formułowała wobec dziadka, nie były jej własnymi opiniami. Zdaniem sądu zostały one przez nią zasłyszane albo wręcz jej zasugerowane. Oceniając zeznania pokrzywdzonego dziecka, sąd pierwszej instancji nie zgodził się z wnioskami biegłego psychologa oraz zespołu biegłych z zakresu psychologii i seksuologii klinicznej co do prawdomówności małoletniej. Nie uznał także oceny biegłych w zakresie ich stwierdzenia, że u pokrzywdzonej występują symptomy dziecka wykorzystanego seksualnie.

Państwowa Komisja wniosła apelację od wyroku sądu pierwszej instancji w całości na niekorzyść oskarżonego. W ocenie Państwowej Komisji dokonana przez sąd pierwszej instancji ocena zeznań pokrzywdzonego dziecka w zakresie czynów zarzucanych oskarżonemu była jednostronna, dowolna i przekraczała granice swobodnej oceny dowodów. Państwowa Komisja zwróciła także uwagę na to, że w toku postępowania przed sądem okręgowym przeprowadzony został dowód z opinii biegłego psychologa, który ocenił relację małoletniej pokrzywdzonej jako wiarygodną. Zdaniem biegłych podawane przez pokrzywdzoną informacje były wynikiem jej własnych przeżyć.

Twierdzenia pokrzywdzonego dziecka, zdaniem Państwowej Komisji, stanowiły główny dowód mogący być podstawą skazania oskarżonego za zarzucane mu czyny. Wobec akcentowania przez sąd wadliwości opinii biegłego psychologa oraz opinii zespołu biegłych konieczne jest przeprowadzenie dowodu z dodatkowej opinii sądowo-psychologicznej małoletniej pokrzywdzonej. W apelacji Państwowa Komisja wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi okręgowemu. Apelacja oczekuje na rozstrzygnięcie sądu drugiej instancji.

Kolejnym przykładem jest sprawa tocząca się przeciwko lekarzowi oskarżonemu o dopuszczenie się innej czynności seksualnej wobec swojej pacjentki, która nie miała wówczas ukończonych 15 lat. By wesprzeć osobę pokrzywdzoną, Państwowa Komisja zgłosiła udział w tym postępowaniu (za zgodą osoby pokrzywdzonej) na prawach oskarżyciela posiłkowego. Państwowa Komisja wniosła o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego lekarza seksuologa co do ewentualnego występowania u oskarżonego zaburzeń preferencji seksualnych. W ocenie Państwowej Komisji zachodziło bowiem uzasadnione podejrzenie występowania u oskarżonego zaburzeń preferencji seksualnych. Wskazywać na to mogły charakter i okoliczności zarzucanego mu czynu, jak również zabezpieczone u oskarżonego liczne materiały pornograficzne. Ponadto Państwowa Komisja wniosła o zawiadomienie właściwej izby lekarskiej o zachowaniu oskarżonego, które mogło naruszyć zasady etyki lekarskiej oraz przepisy związane z wykonywaniem zawodu lekarza, m.in. przyjmowanie małoletniej, która nie ukończyła lat 15 pod nieobecność rodzica. Pełnomocnik pokrzywdzonej poparł wniosek Państwowej Komisji i także wniósł o zbadanie oskarżonego przez zespół złożony z biegłego seksuologa oraz dwóch biegłych lekarzy psychiatrów. Sąd rejonowy nie uwzględnił wniosków Państwowej Komisji i pełnomocnika pokrzywdzonej. Sprawa pozostaje w toku.

2.5. Zadośćuczynienie za krzywdę doznaną przez małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem seksualnym oraz naprawienie szkody

Jednym z celów procesu karnego jest naprawienie szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu przestępstwem lub zadośćuczynienie za wyrządzoną mu krzywdę. Naprawienie szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę można orzec na podstawie art. 46 § 1 k.k.[32] Sąd ma obowiązek orzec w tym przedmiocie, jeżeli z takim wnioskiem wystąpił pokrzywdzony lub inny podmiot uprawniony (np. osoba najbliższa, osoba pozostająca na utrzymaniu pokrzywdzonego lub prokurator, działając z urzędu). Wniosek może zostać złożony do zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej[33].

Przepis art. 46 § 1 k.k. uprawnia również sąd do zasądzenia odszkodowania lub zadośćuczynienia z urzędu, w razie skazania za każde przestępstwo, którego skutkiem była szkoda lub krzywda. Warunkiem dopuszczalności orzekania jest wydanie wyroku skazującego, w którym stwierdza się winę oskarżonego, co oznacza ostateczne przypisanie sprawcy popełnienia przestępstwa, z którego wynikła szkoda lub które spowodowało wyrządzenie pokrzywdzonemu krzywdy[34].

Szkoda, o której mowa wyżej, jest rozumiana jako uszczerbek majątkowy (materialny). Stanowi różnicę pomiędzy stanem majątku pokrzywdzonego przed zdarzeniem wywołującym szkodę oraz po jego wystąpieniu, czyli faktycznie utracone korzyści, a także korzyści spodziewane. Krzywda zaś stanowi uszczerbek niemajątkowy, polegający na negatywnych doznaniach oraz cierpieniach fizycznych i psychicznych pokrzywdzonego.

Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę dotyczy sytuacji, gdy doszło do naruszenia dóbr osobistych pokrzywdzonego (np. zdrowia, wolności) lub do wyrządzenia mu innej krzywdy moralnej (bez spowodowania szkody majątkowej albo obok spowodowania szkody majątkowej)[35].

Ustalenie rozmiaru krzywdy opiera się na zasadach wynikających z prawa cywilnego, w tym wypracowanych w orzecznictwie i piśmiennictwie. Zadośćuczynienie ma charakter całościowy i powinno stanowić rekompensatę za całą doznaną krzywdę.

Zdaniem Państwowej Komisji w każdym przypadku skazania sprawcy za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej wobec małoletniego poniżej lat 15 orzeczenie obowiązku naprawienia szkody czy zadośćuczynienia za doznane krzywdy powinno być zasadą, niezależnie od tego, jaka kara lub środek karny został wymierzony sprawcy przestępstwa. Dlatego też w każdej sprawie, w której Państwowa Komisja działa na prawach oskarżyciela posiłkowego, Państwowa Komisja występowała z wnioskiem w tym przedmiocie. Wysokość roszczenia w każdym przypadku jest konsultowana z pokrzywdzonym lub jego opiekunem prawnym oraz prokuratorem. We wszystkich zakończonych wyrokiem skazującym postępowaniach sąd uwzględnił wniosek Państwowej Komisji w tym przedmiocie.

[32] W razie skazania sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej orzeka, stosując przepisy prawa cywilnego, obowiązek naprawienia, w całości albo w części, wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; przepisów prawa cywilnego o możliwości zasądzenia renty nie stosuje się.

[33] Art. 49a k.p.k. *Pokrzywdzony, a także prokurator, może aż do zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej złożyć wniosek, o którym mowa w ar. 46 § 1* Kodeksu karnego.

[34] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2017 r., II KK 67/17, „Prokuratura i Prawo" 2017, nr 4, poz. 2.

[35] P. Kozłowska-Kalisz [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2022.

2.6. Udział Państwowej Komisji w postępowaniu cywilnym w charakterze osoby zaufania

Osoba pokrzywdzona przestępstwem może ubiegać się o naprawienie wyrządzonej jej szkody lub zadość-uczynienia za doznaną krzywdę zarówno w toku postępowania karnego, jak i na drodze cywilnej.

Co do zasady, tak jak to zostało opisane wyżej, Państwowej Komisji przysługuje uprawnienie do aktywnego występo-wania w procesie karnym. W każdej sprawie, w której Państwowa Komisja działa na prawach oskarżyciela po-siłkowego, wypowiada się również odnośnie obowiązku naprawienia wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody lub zadośćuczynienia. W tym zakresie składa wnioski lub zajmuje stanowisko wobec wniosku złożonego przez stronę.

W postępowaniu cywilnym Państwowa Komisja nie może zgłosić udziału na prawach strony, bowiem nie przewidują tego przepisy Ustawy ani procedury cywilnej. Artykuł 154 § 1 k.p.c. umożliwia jednak obecność w sali rozpraw innych osób niż tylko strony, przedstawiciele ustawowi, pełnomocnicy oraz prokurator. Są to osoby zaufania, które ze względu na ich wiedzę i doświadczenie życiowe wspierają stronę podczas posiedzenia sądu i czuwają nad przebiegiem postępowania. Osoby zaufania nie mają wprawdzie uprawnień przysługujących stronie i nie mogą zabierać głosu w toku posiedzenia, składać wniosków dowodowych, czy też skarżyć orzeczenia, są jednak oparciem dla poszkodowanego, który obdarzył ich szczególnym zaufaniem.

Obecnie Państwowa Komisja, w odpowiedzi na wniosek poszkodowanego, bierze udział w jednym postępowaniu cywilnym w charakterze osoby zaufania. Postępowanie toczy się przed sądem okręgowym w sprawie o zadośćuczynienie za doznane przez poszkodowanego krzywdy wskutek naruszenia jego dóbr osobistych przez sprawcę skazanego przez sąd karny.

2.7. Wnioski do Prokuratora Generalnego o wniesienie skargi nadzwyczajnej albo kasacji od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach przestępstw seksualnych na szkodę dzieci do 15 roku życia

Skarga nadzwyczajna i kasacja należą do nadzwyczajnych środków zaskarżenia, których celem jest wyeliminowanie z obrotu prawnego orzeczeń dotkniętych poważnymi wadami w postaci bezwzględnych przyczyn odwoławczych lub innych naruszeń prawa o rażącym charakterze, a jednocześnie takich, które miały istotny wpływ na treść orzeczenia. Możliwość wniesienia skutecznej skargi nadzwyczajnej lub kasacji jest czasowo ograniczona. Niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej albo kasacji na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Prawo wniesienia do Sądu Najwyższego nadzwyczajnych środków zaskarżenia przysługuje m.in. Prokuratorowi Generalnemu[36].

Zgodnie z Ustawą Państwowa Komisja może kierować do Prokuratora Generalnego wnioski o wniesienie skargi nadzwyczajnej albo kasacji od prawomocnego orzeczenia kończącego sprawę w zakresie przestępstw wykorzystania seksualnego dziecka poniżej lat 15[37].

[36] Art. 521 § 1 k.p.k. oraz art. 89 *Ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym* (Dz.U. z 2021 r. poz. 154).
[37] Art. 3 ust. 2 pkt 4.

W omawianym okresie sprawozdawczym do Państwowej Komisji wpłynęła jedna prośba o skierowanie do Prokuratora Generalnego wniosku o wniesienie skargi nadzwyczajnej. Sprawa, której dotyczył wniosek, została zakończona umorzeniem na etapie postępowania przygotowawczego, które toczyło się w fazie *in rem*, co oznacza, że nikomu nie został postawiony zarzut popełnienia przestępstwa seksualnego wobec dziecka. Z przepisów ustawy o Sądzie Najwyższym jednoznacznie wynika, że nie można złożyć skargi nadzwyczajnej od innych orzeczeń niż orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego. Skarga nadzwyczajna nie przysługuje zatem na postanowienie wydane przez prokuratora. Po przeprowadzonej analizie Państwowa Komisja nie znalazła podstaw do uwzględnienia wniosku o wniesienie skargi nadzwyczajnej z powodów formalnych.

Państwowa Komisja z urzędu analizuje akta prawomocnie zakończonych postępowań pod kątem zasadności skierowania wniosku o wniesienie nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

Od dnia rozpoczęcia przyjmowania zgłoszeń, tj. 24 listopada 2020 r., Państwowa Komisja wniosła do Prokuratora Generalnego łącznie siedem wniosków w wyżej wskazanym zakresie, w tym w bieżącym okresie sprawozdawczym – pięć.

Państwowa Komisja skierowała do Prokuratora Generalnego trzy wnioski o wniesienie kasacji oraz dwa wnioski o wniesienie skargi nadzwyczajnej. Dwa wnioski o wniesienie kasacji dotyczyły wyroków skazujących, a jeden – postanowienia sądu rejonowego w przedmiocie rozpoznania zażalenia na decyzję prokuratora o umorzeniu śledztwa.

Do chwili obecnej dwa z wniosków o kasację, wniesionych z inicjatywy Państwowej Komisji przez Prokuratora Generalnego, zostały rozpoznane przez Sąd Najwyższy. W obu przypadkach Sąd Najwyższy podzielił argumentację zawartą we wnioskach Państwowej Komisji o wniesienie kasacji i uchylił zaskarżone wyroki, przekazując sprawy sądom rejonowym do ponownego rozpoznania[38].

2.7.1. Wnioski o wniesienie kasacji

Kasacja, co do zasady, może być wniesiona tylko z powodu uchybień stanowiących bezwzględne podstawy uchylenia orzeczenia[39] lub innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. Kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary. Wspomnianego ograniczenia nie stosuje się do kasacji wniesionych przez Prokuratora Generalnego w sprawach o zbrodnie.

Jako przykład sprawy zakończonej orzeczeniem sądu innym niż wyrok, w której Państwowa Komisja zwróciła się do Prokuratora Generalnego z wnioskiem o wniesienie kasacji, jest postępowanie umorzone na etapie śledztwa.

Zgodnie z orzecznictwem i doktryną, prawomocne postanowienie o umorzeniu postępowania przygotowawczego prowadzonego przeciwko konkretnej osobie stwarza stan powagi rzeczy osądzonej[40] (postępowanie *in personam*). Dlatego też, w przeciwieństwie do orzeczeń wydanych w postępowaniu prowadzonym *in rem*, prawo dopuszcza możliwość zaskarżenia kasacją orzeczenia sądu utrzymującego w mocy postanowienie o umorzeniu postępowania prowadzonego przeciwko osobie[41].

Przedmiotowe postępowanie było prowadzone przeciwko osobie podejrzanej o doprowadzenie przemocą małoletniej poniżej lat 15 do poddania się innej czynności seksualnej. Prokurator umorzył śledztwo wobec stwierdzenia, że podejrzany nie popełnił zarzucanego mu czynu.

W uzasadnieniu tej decyzji wskazano, że nie udało się ustalić danych osób, które mogłyby być naocznymi

[38] Sygn. akt IV K 345/21, sygn. akt II KK 600/21.
[39] Art. 439 k.p.k.
[40] Powaga rzeczy osądzonej – moc prawna prawomocnego orzeczenia sądu, wydanego co do istoty sprawy, wiążąca w tej sprawie wszystkie sądy i urzędy, wykluczająca ponowne rozstrzygnięcie tej samej sprawy (wg PWN).
[41] Szerzej: *Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2016 r.*, I KZP 6/16, OSNKW 2017/1/1.

świadkami jakichkolwiek zachowań podejrzanego wskazujących na jego zaburzenia seksualne lub niemoralne zachowanie wobec dzieci. Przesłuchany w charakterze podejrzanego potencjalny sprawca zaprzeczył wszelkim stawianym mu zarzutom.

Postanowienie o umorzeniu śledztwa zostało zaskarżone przez pokrzywdzoną, która zarzuciła błędy w śledztwie polegające na nieprzeprowadzeniu dowodu z opinii zespołu złożonego z psychiatry, psychologa i seksuologa. Wypowiedzi biegłych miałaby pomóc w ustaleniu, czy u podejrzanego występują zaburzenia preferencji seksualnych. Ponadto skarżąca wniosła o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych dotyczącej jej samej w celu stwierdzenia, czy występują u niej objawy stresu pourazowego lub symptomy skrzywdzenia przemocą seksualną. Zażalenie pokrzywdzonej nie zostało uwzględnione. Sąd utrzymał w mocy postanowienie o umorzeniu śledztwa i zaakceptował w całości argumentację zawartą w postanowieniu prokuratora. Sąd odwoławczy uznał zarzuty podniesione w zażaleniu za próbę polemiki z prawidłowymi ustaleniami śledztwa.

W ocenie Państwowej Komisji postanowienie sądu rejonowego zapadło z rażącym naruszeniem przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. We wniosku do Prokuratora Generalnego Państwowa Komisja zaznaczyła, że w toku śledztwa nie zostały dopełnione wszystkie czynności wymagane do ustalenia, czy zaistniało przestępstwo. Organ prowadzący zaniechał zgromadzenia materiału dowodowego, który byłby wystarczający do podjęcia prawidłowej decyzji merytorycznej. Sąd, rozpoznając zażalenie na postanowienie o umorzeniu śledztwa, nie rozważył podnoszonego zarzutu braku kompletności zgromadzonego przez prokuratora materiału dowodowego, w następstwie czego doszło do utrzymania w mocy postanowienia o umorzeniu śledztwa.

Prokurator Generalny nie podzielił argumentacji i wniosku Państwowej Komisji. W jego ocenie kontrola odwoławcza została przeprowadzona rzetelnie. Zarówno prokurator, jak również i sąd, podejmując decyzję o umorzeniu śledztwa, dokonali szczegółowej analizy całokształtu zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego. Dopuszczenie opinii biegłych sądowych wskazanych w zażaleniu pokrzywdzonej, zdaniem Prokuratora Generalnego, nie mogłoby wpłynąć na zmianę stanowiska zajętego w przedmiocie umorzenia postępowania przygotowawczego.

W kolejnym wniosku Państwowa Komisja zwróciła się do Prokuratora Generalnego o wniesienie kasacji od wyroku sądu drugiej instancji w sprawie doprowadzenia trzech małoletnich poniżej lat 15 do poddania się innej czynności seksualnej przez nadużycie stosunku zależności (art. 199 § 3 k.k.).

Sąd pierwszej instancji, przy zastosowaniu instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, wymierzył oskarżonemu za każdy z czynów karę jednego roku pozbawienia wolności. Orzeczone kary połączył i wymierzył karę łączną jednego roku pozbawienia wolności, zawieszając wykonanie orzeczonej kary łącznej na okres próby trzech lat. Ponadto sąd orzekł wobec oskarżonego zakaz zajmowania wszelkich stanowisk, wykonywania wszelkich zawodów i działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na okres dwóch lat.

Apelację od ww. wyroku wnieśli prokurator (na niekorzyść oskarżonego – w części dotyczącej orzeczenia o karze) i obrońca oskarżonego. Sąd drugiej instancji zmienił wyrok sądu pierwszej instancji w ten sposób, że przypisane oskarżonemu czyny zakwalifikował jako przestępstwo z art. 200 § 1 k.k. (seksualne wykorzystanie małoletniego) i na podstawie tego przepisu, przy zastosowaniu instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, wymierzył oskarżonemu za każdy z czynów karę jednego roku pozbawienia wolności oraz karę łączną jednego roku pozbawienia wolności, zawieszając warunkowo wykonanie kary łącznej na okres próby trzech lat. W pozostałej części zaskarżony wyrok utrzymano w mocy.

Kierując wniosek o wniesienie kasacji, Państwowa Komisja stwierdziła, że sąd drugiej instancji dopuścił się rażącego i mającego istotny wpływ na treść orzeczenia naruszenia przepisów prawa przez orzeczenie środka karnego (zakazu zajmowania wszelkich stanowisk, wykonywania wszelkich zawodów i działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi) bez wskazania, jakich czynów jednostkowych dotyczy. Tymczasem ustawodawca dopuszcza wymierzenie kary lub środka karnego wyłącznie za popełnienie zindywidualizowanego przestępstwa. Odmienne rozstrzygnięcie, polegające na orzeczeniu

środka karnego w wyroku skazującym za więcej niż jedno przestępstwo, ale bez wskazania, za które z nich wymierza się ten środek, narusza ustawową dyrektywę opisującą obligatoryjne elementy każdego wyroku skazującego[42] i zarazem sprzeciwia się pryncypialnej zasadzie odpowiedzialności karnej za czyn zabroniony pod groźbą kary[43].

W ocenie Państwowej Komisji sąd rejonowy, przypisując oskarżonemu winę co do trzech przestępstw przeciwko wolności seksualnej popełnionych na szkodę trzech małoletnich poniżej lat 15, winien był orzec odrębnie środki karne odnośnie każdego z tych przestępstw. Rozpoznając apelację, sąd okręgowy zmienił zaskarżony wyrok, czego konsekwencją była utrata mocy orzeczenia sądu pierwszej instancji w zakresie kary łącznej i środka karnego. W takiej sytuacji zachodziła więc potrzeba określenia nowego środka karnego za popełnione przestępstwa.

We wniosku o wniesienie kasacji Państwowa Komisja podkreśliła, że uchybienie polegające na orzekaniu środków karnych w sposób „oderwany" od przestępstwa lub ciągu przestępstw przypisanych oskarżonemu jest traktowane jako wyjątkowo rażące naruszenie zarówno przepisów prawa procesowego, jak i materialnego.

Państwowa Komisja zwróciła również uwagę, że zarówno sąd pierwszej instancji, jak i sąd kontrolujący orzeczenie zaniechały powołania biegłego seksuologa na okoliczność zaburzeń preferencji seksualnych oskarżonego. Nie zostały zatem wyjaśnione istotne okoliczności sprawy. Organ procesowy powinien z urzędu dbać zarówno o wyjaśnienie wątpliwości co do stanu psychicznego oskarżonego, jak i co do tego, czy – na tle ujawnionego czynu – nie pozostaje on w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych. Opinia biegłego seksuologa – niezależnie od jej ewentualnego wpływu na ocenę stanu psychicznego skazanego – może mieć istotne znaczenie dla ewentualnego wymiaru kary i środka karnego, a także wpłynąć na rodzaj stosowanych środków probacyjnych[44].

Przepisy procedury karnej stanowią wprawdzie, że kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary, jednak Państwowa Komisja nie mogła pominąć w swoich rozważaniach faktu, że sądy obu instancji w sposób rażąco błędny uznały, iż oskarżony dopuścił się przypisanych mu przestępstw w warunkach uzasadniających zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Prokurator Generalny w odpowiedzi na wniosek Państwowej Komisji poinformował, że nie znalazł podstaw do wniesienia kasacji na niekorzyść oskarżonego. W jego ocenie sam fakt wniesienia przez prokuratora apelacji na niekorzyść oskarżonego w części dotyczącej kary nie uprawniał automatycznie sądu, który rozpoznawał tę apelację, do uchylenia rozstrzygnięcia o środku karnym, bowiem prokurator nie sformułował takiego zarzutu.

W trzecim wniosku do Prokuratora Generalnego Państwowa Komisja zwróciła się o wniesienie kasacji od prawomocnego wyroku wydanego w sprawie prezentowania małoletniemu poniżej lat 15 wykonania czynności seksualnej w celu zaspokojenia seksualnego sprawcy.

W tej sprawie sąd uwzględnił wniosek oskarżonego o skazanie go bez przeprowadzenia rozprawy i wymierzenie mu określonej kary, mimo że wniosek ten pozostawał w sprzeczności z przepisami prawa. Nie zawierał bowiem żądania orzeczenia wobec oskarżonego środka karnego w postaci zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na czas określony albo dożywotnio. Orzeczenie powyższego środka karnego jest obligatoryjne w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

W ocenie Państwowej Komisji wyrok sądu pierwszej instancji nie ograniczył możliwości podjęcia przez oskarżonego szeroko pojętej działalności, w której miałby

[42] Art. 413§ 2 k.p.k.
[43] Art. 1 § 1 k.k.
[44] Środki probacyjne to środki stosowane wobec sprawcy przestępstwa pozostającego na wolności, stosowane przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego, warunkowym zawieszeniu wykonywania kary albo warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbywania reszty kary.

swobodny kontakt z dziećmi. Brak ten spowodował, że w istotnym stopniu wyrok w zakresie rozstrzygnięcia o karze był wadliwy.

Prokurator Generalny poinformował Państwową Komisję, że jej wniosek został uwzględniony i w tej sprawie została wniesiona kasacja do Sądu Najwyższego. Wyrokiem z 12 stycznia 2022 r. Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok w części dotyczącej braku rozstrzygnięcia o środku karnym i sprawę w tym zakresie przekazał sądowi rejonowemu do ponownego rozpoznania.

2.7.2. Wnioski o wniesienie skargi nadzwyczajnej

Zgodnie z ustawą o Sądzie Najwyższym, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna – o ile orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia[45].

Skargę nadzwyczajną można wnieść w terminie pięciu lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania. Niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie sześciu miesięcy od dnia jej rozpoznania[46].

W pierwszej ze spraw, w której Państwowa Komisja bezsprzecznie uznała potrzebę wzruszenia prawomocnego wyroku, doszło uprzednio do wniesienia kasacji przez Prokuratora Generalnego. Sąd Najwyższy oddalił kasację jako oczywiście bezzasadną. Sprawa dotyczy zgwałcenia małoletniej poniżej 15 roku życia. Państwowa Komisja po analizie akt postępowania we wszystkich instancjach zwróciła się do Prokuratora Generalnego z wnioskiem o wniesienie skargi nadzwyczajnej od wyroku sądu apelacyjnego. Sąd okręgowy uznał oskarżonego za winnego tego, że przemocą doprowadził małoletnią poniżej lat 15 do obcowania płciowego (art. 197 § 3 pkt 2 k.k.) i za to wymierzył mu karę trzech lat pozbawienia wolności.

Na skutek apelacji obrońcy oskarżonego sąd odwoławczy zmienił wyrok sądu pierwszej instancji w ten sposób, że w ramach czynu zarzucanego oskarżonemu uznał go za winnego obcowania płciowego z małoletnią poniżej lat 15 (art. 200 § 1 k.k.). Dodatkowo, przy zastosowaniu instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, wymierzył oskarżonemu karę jednego roku pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawiesił na okres próby wynoszący trzy lata.

Sąd odwoławczy nie miał wątpliwości co do prawidłowości ustaleń faktycznych sądu okręgowego, że oskarżony obcował płciowo z małoletnią, ale jednocześnie ocenił, że takim zachowaniem zrealizował znamiona przestępstwa seksualnego wykorzystania małoletniej, a nie zbrodni zgwałcenia. Za dowolne uznał bowiem ustalenia sądu pierwszej instancji, że do obcowania płciowego doszło z użyciem przemocy. Sąd pierwszej instancji pojęcie przemocy rozumiał jako takie oddziaływanie środkami fizycznymi, które przełamują lub całkowicie uniemożliwiają opór pokrzywdzonego. Sąd drugiej instancji uznał natomiast, że do przyjęcia, iż została zastosowana przemoc, nie wystarczy wykazanie użycia siły fizycznej, ale też stwierdzenie, że to ta siła doprowadziła do przełamania oporu ofiary.

Prokurator Generalny wniósł kasację od wyroku sądu drugiej instancji. W uzasadnieniu postanowienia o oddaleniu kasacji Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na odmienne poglądy sądów pierwszej i drugiej instancji w wykładni pojęcia „przemoc". Zauważył, że sformułowany przez sąd drugiej instancji pogląd, zwłaszcza uwagi co do przemocy i jej natężenia, nie spotkał się z zarzutem zawartym w kasacji, co musiało zostać odebrane jako akceptowanie przez wnoszącego kasację takiego wywodu prawnego. Zdaniem Sądu Najwyższego pokrzywdzona bezspornie dała oskarżonemu sygnał,

[45] Art. 89 § 1 pkt 2.
[46] Art. 89 § 3.

że nie chce żadnego aktu seksualnego, a dowodził tego jej słowny sprzeciw oraz jej płacz. Jednakże z uwagi na względy proceduralne Sąd Najwyższy oddalił kasację.

W ocenie Państwowej Komisji wyrok sądu apelacyjnego zapadł z rażącą obrazą prawa materialnego, tj. art. 197 § 3 pkt 2 k.k. poprzez błędną wykładnię tego przepisu, a w efekcie jego niezastosowanie. Przyjęto bowiem, że ustalone czynności sprawcze podejmowane przez oskarżonego nie wyczerpują znamienia zastosowania przemocy. Analiza prawidłowo ustalonego stanu faktycznego, a zwłaszcza to, że oskarżony doprowadził pokrzywdzoną do obcowania płciowego, przytrzymując ją ciężarem swojego ciała oraz krępując jej ręce, a tym samym przełamując opór pokrzywdzonej, daje podstawy do przyjęcia, że sprawca wyczerpał znamiona przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 k.k.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego[47] wskazuje, że przytrzymywanie ciała osoby w celu odbycia stosunku seksualnego stanowi przemoc w rozumieniu art. 197 k.k. Na gruncie tego przepisu przemoc interpretowana jest szeroko i oznacza właściwie wszelkie zmuszenie z wykorzystaniem siły fizycznej.

Zmiana kwalifikacji prawnej czynu przypisanego oskarżonemu w wyroku sądu odwoławczego, której skutkiem było złagodzenie wymierzonej kary, nastąpiła z obrazą art. 197 § 3 pkt 2 k.k. W ocenie Państwowej Komisji naruszenie przepisu prawa materialnego miało rażący charakter i w istotny sposób wpłynęło na treść zaskarżonego wyroku.

Merytoryczne rozpoznanie przez Sąd Najwyższy kasacji wniesionej przez Prokuratora Generalnego od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji nie zamyka drogi do ewentualnego zaskarżenia tego samego orzeczenia skargą nadzwyczajną. Charakter skargi jako środka prawnego przejawia się w wyłączeniu możliwości ponownego badania zaskarżonego orzeczenia przez pryzmat tych samych zarzutów, które zostały już rozpoznane w ramach kontroli kasacyjnej.

W ocenie Państwowej Komisji skarga nadzwyczajna w omawianej sprawie była konieczna dla przywrócenia zasady praworządności i sprawiedliwości proceduralnej, a także ochrony zaufania do państwa i wymiaru sprawiedliwości ze względu na konieczność zachowania standardów rzetelnego procesu. Prokurator Generalny poinformował Państwową Komisję o wniesieniu skargi nadzwyczajnej do Sądu Najwyższego. Państwowa Komisja oczekuje na jej rozpoznanie.

W innej, bulwersującej opinię publiczną sprawie, Państwowa Komisja skierowała do Prokuratora Generalnego wniosek o wniesienie skargi nadzwyczajnej od wyroku sądu apelacyjnego na niekorzyść oskarżonych – matki, jej konkubenta oraz dziadka macierzystego, którzy przez dwa lata znęcali się nad trzema dziewczynkami w wieku 5, 6 i 8 lat.

Działania Państwowej Komisji zostały podjęte z urzędu po ujawnieniu w mediach informacji o obniżeniu przez sąd odwoławczy kar dla oskarżonych. Dodatkowo ustalone okoliczności faktyczne wskazywały na drastyczny sposób działania sprawców. Małoletnie pokrzywdzone były wykorzystywane seksualnie przez osoby najbliższe. Były gwałcone, bite, kopane, obrażane i poniżane. Matka, jej konkubent i dziadek grozili dzieciom śmiercią. Za znęcanie się nad małoletnimi oraz wykorzystywanie ich seksualnie sąd okręgowy, który orzekał w tej sprawie w pierwszej instancji, przy zastosowaniu nadzwyczajnego obostrzenia kary, skazał matkę i dziadka na kary po 18 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności, a konkubenta matki na karę 17 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Ponadto orzekł wobec oskarżonych zakaz kontaktowania się i zbliżania do pokrzywdzonych na odległość mniejszą niż 50 metrów przez okres 10 lat oraz zasądził zadośćuczynienie za doznane krzywdy w kwocie po 100 000 zł dla każdej z dziewczynek.

Sąd odwoławczy obniżył kary pozbawienia wolności – do 12 lat w przypadku matki i dziadka oraz do 11 lat wobec konkubenta matki. Sąd uznał, że kary orzeczone przez sąd pierwszej instancji raziły swą surowością i były trudne do zaakceptowania oraz że samo wypełnienie przez oskarżonych swoim zachowaniem znamion przypisanych im przestępstw nie może być traktowane jako okoliczność obciążająca. W ocenie sądu odwoławczego oskarżeni nie spowodowali u dziewczynek obrażeń fizycznych, co powinno znaleźć swoje odzwierciedlenie w wymierzonych im karach.

Prokurator Generalny wniósł kasację od wyroku sądu drugiej instancji w części dotyczącej orzeczenia o karze, podnosząc zarzut rażącej niewspółmierności orzeczonych wobec oskarżonych kar pozbawienia wolności. W kasacji zaakcentowano

[47] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2020 r., V KK 393/20, LEX nr 3277584.

rozmiar cierpień psychicznych doznanych przez dzieci i długi czas trwania przestępczego zachowania oskarżonych. Podkreślono także fakt działania oskarżonych ze szczególnym okrucieństwem, które zmierzało nie tylko do zaspokojenia ich popędu płciowego, ale również wskazywało na chęć poniżenia pokrzywdzonych oraz dominacji nad nimi.

Sąd Najwyższy oddalił kasację wniesioną przez Prokuratora Generalnego jako oczywiście bezzasadną. Do postanowienia Sądu Najwyższego nie sporządzono uzasadnienia z uwagi na brak wniosku strony.

Kierując do Prokuratora Generalnego wniosek o wniesienie skargi nadzwyczajnej w opisywanej sprawie, Państwowa Komisja zarzuciła sądowi drugiej instancji przeprowadzenie wadliwej kontroli odwoławczej spowodowanej pobieżnym rozważeniem zarzutu „niewspółmierności kary", z pominięciem istotnych okoliczności mogących mieć wpływ na rozstrzygniecie.

Powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego[48] oraz sądów powszechnych[49], Komisja zwróciła uwagę, że sąd pierwszej instancji ma ustawowo zagwarantowaną swobodę w ferowaniu wyroku, w tym kształtowaniu wymiaru kary w granicach zakreślonych ustawą. Rolą sądu odwoławczego w tym zakresie jest kontrolowanie, czy granice swobodnego uznania sędziowskiego, stanowiącego zasadę sądowego wymiaru kary, nie zostały przekroczone w rozmiarach niedających się zaakceptować. Sąd odwoławczy może zmienić wymiar, czy też rodzaj orzeczonej wobec sprawcy kary, ale jedynie wówczas, gdy stwierdzi, że kara orzeczona przez sąd pierwszej instancji jest rażąco niewspółmierna. W ocenie Państwowej Komisji sąd drugiej instancji, zmieniając orzeczone kary, wkroczył w obszar co do zasady zastrzeżony dla sądu pierwszej instancji. W sytuacji, gdy sąd odwoławczy wydaje orzeczenie zmieniające, powinno być to poprzedzone szczegółową analizą całokształtu materiału dowodowego zebranego w sprawie i wnikliwą jego oceną, która powinna być następnie przedstawiona w uzasadnieniu tego orzeczenia.

Państwowa Komisja zwróciła ponadto uwagę, że sąd pierwszej instancji w sposób szczegółowy, logicznie i rzeczowo wyjaśnił, dlaczego w okolicznościach sprawy zasadne było orzeczenie wobec oskarżonych zaostrzonych kar pozbawienia wolności. Za takim stanowiskiem przemawiało wyjątkowe okrucieństwo, bezwzględność, brutalność i determinacja w działaniu oskarżonych, a także brak refleksji nad swoim postępowaniem.

Zdaniem Państwowej Komisji sąd drugiej instancji zbagatelizował generalne dyrektywy wymiaru kary[50], a w szczególności sposób działania i motywację sprawców. Sąd odwoławczy przyjął, że orzeczona przez niego kara będzie wystarczająca dla osiągnięcia celów kary. Nie wykazał jednak, na czym opiera swoje przekonanie.

Państwowa Komisja oceniła, że sąd odwoławczy, ograniczając się jedynie do oceny wybranych czynników mających wpływ na wymiar kar orzeczonych przez sąd okręgowy, bez pogłębionej analizy w tym zakresie, pozbawił małoletnie pokrzywdzone właściwej ochrony, przez co naruszył podstawowe zasady i gwarancje konstytucyjne. Wyrok sądu drugiej instancji nie tylko nie urzeczywistniał zasad sprawiedliwości społecznej, lecz wręcz pogłębiał stopień ich naruszenia.

Prokurator Generalny nie uwzględnił wniosku Państwowej Komisji o wniesienie skargi nadzwyczajnej w tej sprawie.

[48] M.in.: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2020 r., V KK 676/19, LEX nr 3119632; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2019 r., III KK 75/18, LEX nr 2657505; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2020 r., II DSS 15/19, LEX nr 3260299; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2020 r., V KK 382/19, LEX nr 2946540.

[49] M.in.: wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 10 maja 2017 r., II AKa 98/17, LEX nr 2362581; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 8 lutego 2018 r., II AKa 451/17, LEX nr 2499256; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 31 stycznia 2018 r., II AKa 208/17, LEX nr 2463381.

[50] Art. 53 k.k.: *§ 1. Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.*
§ 2. Wymierzając karę, sąd uwzględnia w szczególności motywację i sposób zachowania się sprawcy, zwłaszcza w razie popełnienia przestępstwa na szkodę osoby nieporadnej ze względu na wiek lub stan zdrowia, popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim, rodzaj i stopień naruszenia ciążących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, a także zachowanie się pokrzywdzonego.
§ 3. Wymierzając karę, sąd bierze także pod uwagę pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą albo ugodę pomiędzy nimi osiągniętą w postępowaniu przed sądem lub prokuratorem.

3.

Działania Państwowej Komisji w sprawach z wątkiem międzynarodowym

Swobodny przepływ osób w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz ponadnarodowy charakter przestępczości powoduje, że coraz częściej dochodzi do sytuacji prowadzenia w różnych państwach postępowania karnego w odniesieniu do tego samego zdarzenia przestępczego.

Przykładem jest sprawa, w której Państwowa Komisja przekazała do prokuratury rejonowej zgłoszenie podejrzenia popełnienia przestępstwa wykorzystania seksualnego na szkodę małoletniej poniżej lat 15. Z treści zawiadomienia wynikało, że ojciec małoletniej – obywatel Austrii – stosował wobec rodziny przemoc psychiczną i fizyczną, a wobec jednej z córek również przemoc seksualną. Zgłaszająca wraz małoletnimi córkami opuściła wspólne miejsce zamieszkania rodziny w Austrii i przyjechała do Polski.

Po przekazaniu przez Państwową Komisję zgłoszenia prokurator wszczął śledztwo w sprawie dopuszczenia się na terenie Austrii i Niemiec innej czynności seksualnej wobec małoletniej poniżej lat 15. Śledztwo zostało zawieszone z uwagi na konieczność wystąpienia w drodze międzynarodowej pomocy prawnej o przesłuchanie świadków mogących mieć wiedzę co do okoliczności będących przedmiotem postępowania. Decyzję o zawieszeniu postępowania prokurator uzasadnił długotrwałą przeszkodą uniemożliwiającą prowadzenie śledztwa.

Państwowa Komisja zwróciła uwagę prokuratorowi, że z treści zgłoszenia matki pokrzywdzonej małoletniej wynikało, iż o swoich podejrzeniach zawiadomiła również właściwe organy w Austrii. W związku z tym należało – w ocenie Państwowej Komisji – wystąpić do odpowiednich władz austriackich o udostępnienie informacji o postępowaniu tam prowadzonym.

Zgodnie z *Decyzją ramową Rady 2009/948/WSiSW z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie zapobiegania konfliktom jurysdykcji w postępowaniu karnym i w sprawie rozstrzygania takich konfliktów*[51] na organy państw członkowskich właściwe do prowadzenia postępowania karnego nałożony jest obowiązek nawiązania kontaktu z właściwym organem drugiego państwa, jeżeli istnieją uzasadnione powody, by przypuszczać, że w tym państwie członkowskim toczy się postępowanie karne wobec tej samej osoby i w sprawie tych samych czynów. W przypadku ustalenia, że w dwóch państwach toczą się równoległe postępowania, właściwe organy podejmują bezpośrednie konsultacje, by uniknąć negatywnych skutków takiego stanu rzeczy. Rozwiązanie to może – w stosownych przypadkach – prowadzić do skoncentrowania postępowania karnego w jednym państwie członkowskim.

Do omawianego stanu prawnego odnoszą się również przepisy polskiej procedury karnej[52]. Sąd albo prokurator występuje wtedy do właściwego sądu lub innego organu państwa członkowskiego Unii Europejskiej z wnioskiem o udzielenie informacji o tym postępowaniu.

Prokuratura poinformowała Państwową Komisję, że podjęła czynności celem ustalenia ewentualnego zakresu

[51] Dz.U.UE.L.2009.328.42 z dnia 2009.12.15.
[52] Art. 592a k.p.k.

wystąpienia do władz austriackich. Postępowanie prowadzone przez prokuraturę w Polsce pozostaje w toku a Państwowa Komisja monitoruje jego przebieg. W sprawie dotyczącej rodziców małoletniej pokrzywdzonej toczy się jeszcze jedno postępowanie – w trybie *Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r.*[53] (zwanej dalej: konwencją haską) – o nakazanie powrotu małoletniej pokrzywdzonej oraz jej siostry do Austrii. Państwowa Komisja zwróciła się do Prokuratora Generalnego o zbadanie sytuacji rodzinnej małoletnich oraz rozważenie zgłoszenia jego udziału w toczącym się postępowaniu przed sądem cywilnym.

Konwencja haska przyjmuje jako zasadę niezwłoczny powrót dziecka do państwa – miejsca jego stałego pobytu[54]. Przewiduje jednak, że – pomimo bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania – w pewnych okolicznościach powrót dziecka jest niewskazany. Ostatecznie sąd okręgowy przyjął wprawdzie, że doszło do bezprawnego zatrzymania dzieci, jednakże oddalił wniosek ojca o ich powrót do Austrii, uznając, że powrót naraziłby dzieci na znaczną szkodę fizyczną lub psychiczną.

W innej sprawie do Państwowej Komisji zwróciła się z prośbą o pomoc matka kilkuletniej dziewczynki, która – zgodnie z orzeczeniem sądu wydanym w trybie konwencji haskiej – miała powrócić do miejsca dotychczasowego stałego pobytu (USA), gdzie mieszka jej ojciec.

Jak wskazano w zgłoszeniu, sąd okręgowy rozpoznający sprawę w pierwszej instancji oddalił wniosek ojca małoletniej o wydanie dziecka z uwagi na przyznanie się przez wnioskującego przed sądem, że miewa myśli seksualne związane z córką. Co więcej, ojciec małoletniej w toku postępowania prowadzonego w trybie konwencji haskiej ujawnił okoliczności związane z jego osobą oraz stanem zdrowia, które same w sobie podawały w wątpliwość zasadność orzeczenia powrotu dziecka do USA. Mimo to sąd drugiej instancji, na skutek apelacji ojca, zmienił zaskarżone orzeczenie i nakazał powrót małoletniej.

Państwowa Komisja po przeanalizowaniu okoliczności podanych przez matkę małoletniej pokrzywdzonej uznała, że istnieje ryzyko związane z powrotem małoletniej pod opiekę ojca, zwróciła się do Prokuratora Generalnego o zbadanie sytuacji rodzinnej dziecka oraz rozważenie wystąpienia do Sądu Najwyższego ze skargą kasacyjną lub ze skargą nadzwyczajną od orzeczenia sądu apelacyjnego. Państwowa Komisja uznała bowiem, że informacje podane przez ojca małoletniej, który wnioskował o powrót córki do USA, są niepokojące i mogą wskazywać na realne zagrożenie dla dziecka.

Prokurator Generalny poinformował Państwową Komisję, że skierował do Sądu Najwyższego w tej sprawie skargę kasacyjną. W skardze kasacyjnej zawarty został jednocześnie wniosek o wstrzymanie wykonania zaskarżonego postanowienia do czasu jej rozpoznania. Państwowa Komisja oczekuje na rozpoznanie sprawy przez Sąd Najwyższy.

Dwie przedstawione w tym rozdziale sprawy stanowią wprawdzie znikomą część ogółu podjętych w okresie sprawozdawczym przez Państwową Komisję spraw, jednak wymagały one opisania w raporcie z powodu wagi poruszonych w nich zagadnień.

W pierwszym roku działalności Państwowej Komisji nie odnotowano wpływu zgłoszeń o podobnym charakterze.

[53] Dz.U. z 1995 r. poz. 528, z późn. zm.
[54] Art. 12.

4.

Decyzje merytoryczne prokuratora i sądu w sprawach monitorowanych przez Państwową Komisję

W pierwszym raporcie Państwowej Komisji z lipca 2021 r. dane zawarte w niniejszym rozdziale nie mogły być przedstawione, bowiem zdecydowana większość spraw dotyczących wykorzystania seksualnego dziecka poniżej lat 15 była nadal procedowana na etapie postępowania przygotowawczego lub przed sądem. Z tego względu informacje podane poniżej obejmują wszystkie sprawy zarejestrowane przez Państwową Komisję od początku jej działalności (od 24 listopada 2020 r. do 30 czerwca 2022 r.), w których postępowanie karne zostało zakończone przez prokuratora albo sąd.

Spośród wszystkich spraw zgłoszonych lub podjętych z urzędu przez Państwową Komisję prokurator lub sąd wydali następujące decyzje merytoryczne:

a. odmowa wszczęcia postępowania przygotowawczego – w 167 sprawach, w tym z powodu przedawnienia karalności czynu – w 95,

b. umorzenie postępowania przygotowawczego – w 152 sprawach, w tym z powodu przedawnienia karalności czynu – w 61,

c. akt oskarżenia – w 40 sprawach,

d. prawomocny wyrok skazujący – w 27 sprawach.

Wyżej zaprezentowane dane dotyczą spraw zakończonych na etapie postępowania przygotowawczego lub postępowania sądowego. Powyższe liczby pokazują, że blisko połowa zarejestrowanych przez Państwową Komisję spraw jest nadal procedowana.

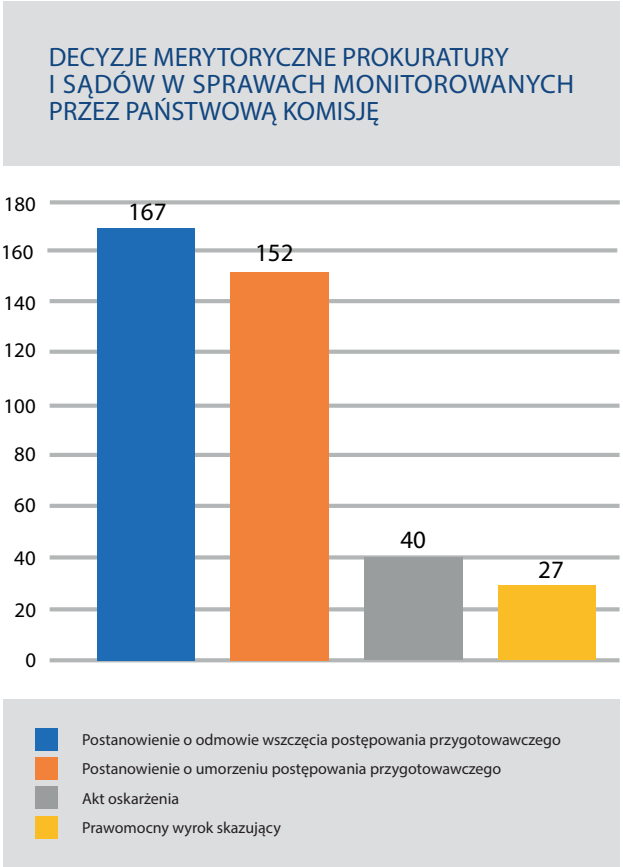

Wykres 12. Decyzje merytoryczne prokuratury i sądów w sprawach monitorowanych przez Państwową Komisję

Poniżej wskazano najczęściej występujące negatywne przesłanki procesowe, które stanowiły podstawę wydanej przez prokuratora decyzji o umorzeniu postępowania lub odmowie jego wszczęcia.

W sprawach zakończonych odmową wszczęcia postępowania przygotowawczego podstawą decyzji prokuratora były:

a. stwierdzenie, że czynu nie popełniono albo że brak jest danych dostatecznie uzasadniających jego popełnienie (art. 17 §1 pkt 1 k.p.k),

b. stwierdzenie, że czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa (art. 17 §1 pkt 2 k.p.k),

c. śmierć oskarżonego (art. 17 §1 pkt 5 k.p.k),

d. przedawnienie karalności (art. 17 §1 pkt 6 k.p.k),

e. stwierdzenie, że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone albo – wcześniej wszczęte – toczy się (art. 17 §1 pkt 7 k.p.k),

f. stwierdzenie, że zachodzi inna okoliczność wyłączająca ściganie (art. 17 §1 pkt 11 k.p.k).

POSTANOWIENIA O ODMOWIE WSZCZĘCIA POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO – PODZIAŁ WG PODSTAWY PRAWNEJ

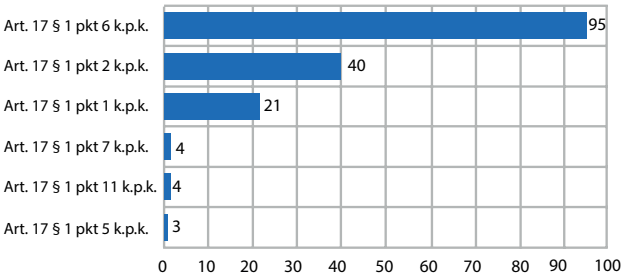

Wykres 13. Postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego – podział wg podstawy prawnej

Jak zobrazowano na wykresie, najczęściej przyjętą przez prokuratora podstawą prawną decyzji o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego było przedawnienie karalności czynów.

Na drugim miejscu znalazło się stwierdzenie, że czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa. Na trzecim miejscu – uznanie, że czynu nie popełniono albo że brak jest danych dostatecznie uzasadniających jego popełnienie.

W sprawach zakończonych umorzeniem postępowania przygotowawczego podstawą decyzji prokuratora było:

a. stwierdzenie, że czynu nie popełniono albo że brak jest danych dostatecznie uzasadniających jego popełnienie (art. 17 §1 pkt 1 k.p.k),

b. stwierdzenie, że czyn nie zawiera znamion czyny zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa (art. 17 §1 pkt 2 k.p.k.),

c. stwierdzenie, że sprawca nie podlega karze na podstawie ustawy (art. 17 §1 pkt 4 k.p.k.),

d. przedawnienie karalności (art. 17 §1 pkt 6 k.p.k.),

e. stwierdzenie, że zachodzi inna okoliczność wyłączająca ściganie (art. 17 §1 pkt 11 k.p.k.).

POSTANOWIENIA O UMORZENIU POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO – PODZIAŁ WG PODSTAWY PRAWNEJ

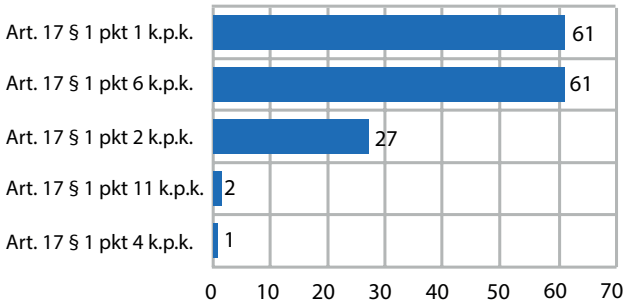

Wykres 14. Postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego – podział wg podstawy prawnej

Z powyższego wykresu wynika, że najczęściej przyjmowaną podstawą prawną decyzji o umorzeniu postępowania przygotowawczego było przyjęcie, że czynu nie popełniono albo że brak jest danych dostatecznie uzasadniających jego popełnienie oraz stwierdzenie przedawnienia karalności czynu. Kolejną przesłanką umorzeń był brak znamion czynu zabronionego albo przyjęcie, że sprawca nie popełnia przestępstwa.

Na podstawie analizy treści prawomocnych wyroków zapadłych w 27 sprawach, które objęte były monitorowaniem lub w których Państwowa Komisja brała udział na prawach oskarżyciela posiłkowego, stwierdzić należy,

że najczęściej, tj. w 16 sprawach, sądy stosowały i wymierzały oskarżonym kary za czyny opisane i zakwalifikowane jako: obcowanie płciowe lub doprowadzenie dziecka do poddania się czynnościom seksualnym (art. 200 § 1 k.k.), udostępnianie i prezentowanie małoletniemu treści pornograficznych (art. 200 § 3 i 4 k.k.).

W sześciu analizowanych sprawach sądy, orzekając o winie sprawców, przyjęły, że dopuścili się oni przestępstw zgwałcenia małoletniego poniżej 15 lat (w typie podstawowym i kwalifikowanym) lub wymuszenia na dziecku czynności seksualnej (art. 197 § 1, 2 i 3 k.k.).

W sześciu prawomocnie zakończonych sprawach sądy skazały sprawców za przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletnich poniżej lat 15 za pośrednictwem systemów teleinformatycznych lub sieci telekomunikacyjnej – tzw. grooming (art. 200a § 1 k.k.).

Analizując powyższe dane, należy pamiętać, że niektóre wyroki obejmują skazanie za więcej niż jeden czyn lub przy zastosowaniu kumulatywnej (łącznej) kwalifikacji prawnej (np. art. 197 § 3 pkt 2 i 3 k.k. oraz art. 200 §1 k.k.).

W 11 sprawach monitorowanych przez Państwową Komisję wyroki są nieprawomocne.

5.

Nieprawidłowości stwierdzone przez Państwową Komisję w toku badania postępowań przygotowawczych

Dokonana przez Państwową Komisję analiza akt spraw postępowań przygotowawczych, dotyczących podejrzenia popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę dziecka poniżej lat 15, pozwoliła na stwierdzenie nieprawidłowości, które zostały zgłoszone prokuratorowi nadrzędnemu nad prokuratorem prowadzącym to postępowanie. Wśród najważniejszych lub powtarzających się należy wskazać uchybienia w zakresie:

a. reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego,

b. niewyczerpania inicjatywy dowodowej,

c. opieszałości w podejmowaniu czynności procesowych,

d. kwalifikacji prawnej czynu zabronionego osoby wskazanej jako sprawca,

e. przyczyn lub doboru podstaw prawnych umorzenia,

f. doręczenia decyzji procesowej.

Opisane poniżej przypadki nieprawidłowości w analizowanych przez Państwową Komisję sprawach mają na celu wskazanie problemów występujących w praktyce w postępowaniach przygotowawczych. Nie dają jednak podstaw do wyciągania wniosków dotyczących skali zjawiska.

5.1. Uchybienia w zakresie reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym

Reprezentacja małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym jest różnie prawnie regulowana, w zależności od tego, czy sprawcą przestępstwa jest rodzic dziecka, czy inna osoba. Zgodnie z art. 51 § 2 k.p.k., gdy pokrzywdzonym jest małoletni – co do zasady – reprezentują go rodzice albo osoba, pod której stałą pieczą pozostaje. Jednak w szczególnej sytuacji, gdy podejrzanym (oskarżonym) o popełnienie przestępstwa jest jedno z rodziców, dziecko nie może być reprezentowane przez drugiego rodzica. W takim przypadku istnieje obowiązek ustanowienia kuratora dla osoby małoletniej pokrzywdzonej przestępstwem.

W uchwale Sądu Najwyższego podjętej w składzie siedmiu sędziów[55] wskazano, że rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać

[55] Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, OSNKW 2010/10/84.

praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców. Zawarty w 98 k.r.o. zakaz reprezentacji dziecka przez rodziców obowiązuje przed sądem oraz każdym organem państwowym, odnosi się do każdego postępowania sądowego, a zatem również karnego, w sytuacji gdy stroną przeciwną jest jeden z rodziców. Zakaz reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego przez jego rodzica jest uzasadniony nie tylko w tych postępowaniach karnych, w których drugi rodzic jest oskarżonym, ale także na etapie *in rem*, czyli w sytuacji, gdy drugiemu z rodziców nie przedstawiono jeszcze zarzutu popełnienia przestępstwa na szkodę jego dziecka[56].

Zgodnie z art. 98 § 2 pkt 2 *Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*[57]*: żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.* Przepis ten, zgodnie z art. 98 § 3 k.r.o., stosuje się odpowiednio w postępowaniu przed sądem lub innym organem państwowym.

W ocenie Państwowej Komisji w każdej sprawie karnej, w której pokrzywdzonym jest dziecko, niezależnie od jej etapu (*ad rem*, *ad personam*), prokurator powinien zwrócić się do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora natychmiast po powzięciu informacji, że potencjalnym sprawcą przestępstwa na szkodę dziecka jest jedno z jego rodziców. Tylko wtedy zagwarantowana jest ochrona dobra pokrzywdzonego przestępstwem dziecka i jego interesów procesowych.

Z analizy spraw prowadzonej przez Państwową Komisję wynika, że w dalszym ciągu nie wszyscy małoletni pokrzywdzeni są należycie reprezentowani w postępowaniu karnym, w którym osobą podejrzaną/sprawcą przestępstwa jest jedno z rodziców.

W kilku sprawach ujawniono nie tylko uchybienia w zakresie reprezentacji pokrzywdzonych dzieci, ale również całkowity brak inicjatywy organu procesowego w tym zakresie. Oznacza to, że zdarzają się przypadki postępowań, w których – z przyczyn opisanych wyżej – rodzice są wyłączeni z reprezentowania dziecka i nie został ustanowiony dla niego kurator procesowy.

Szczególne znaczenie ma także spełnienie przez kuratora procesowego warunków, które wynikają z przepisów prawa. Zgodnie z art. 991 § 1 k.r.o. kuratorem reprezentującym dziecko może być ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka.

Ustawodawca uznał, że radca prawny i adwokat, jako profesjonalni pełnomocnicy, dysponujący największą wiedzą oraz doświadczeniem zawodowym w reprezentowaniu innych osób, gwarantują właściwe zabezpieczenie interesów dziecka w postępowaniu karnym. Osoby te, oprócz legitymizowania się odpowiednim wykształceniem, powinny także charakteryzować się znajomością potrzeb dziecka. Wymóg ten oznacza, iż kurator reprezentujący małoletniego potrafi podejmować decyzje zgodne z dobrem i interesem dziecka. Obowiązująca od 20 września 2019 r.[58] zasada reprezentacji dziecka przez profesjonalnego pełnomocnika w sposób znaczący przyczynia się do zwiększenia ochrony praw małoletnich pokrzywdzonych w postępowaniu karnym.

Stwierdzone przez Państwową Komisję nieprawidłowości w reprezentacji skrzywdzonych wykorzystaniem seksualnym dzieci poniżej 15 roku życia dotyczyły najczęściej:

a. braku wyznaczenia kuratora procesowego,

b. wyznaczenia do pełnienia funkcji kuratora procesowego osoby nieposiadającej wymaganych prawem kwalifikacji,

c. wystąpienia z wnioskiem o wyznaczenie kuratora procesowego w końcowej fazie postępowania przygotowawczego.

[56] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2015 r., I KZP 8/15, OSNKW 2015/12/100.
[57] Dz.U. z 2020 r. poz. 1359.
[58] *Ustawa z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U. poz. 1146).

Za przykład może posłużyć następujące postępowanie. W jednej ze spraw pozostających w zainteresowaniu Państwowej Komisji małoletni pokrzywdzeni reprezentowani byli przez matkę, mimo że podejrzanym o popełnienie przestępstwa z art. 200 § 1 k.k. na ich szkodę był ojciec. Prokurator umorzył śledztwo w sprawie wobec braku danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu. W zarządzeniu polecił doręczenie ww. orzeczenia matce małoletnich pokrzywdzonych oraz jej pełnomocnikowi. Pełnomocnik matki wniósł zażalenie na postanowienie o umorzeniu śledztwa. Zażalenie przyjęto w celu jego merytorycznego rozpoznania, błędnie uznając, że zostało złożone przez uprawniony podmiot.

Małoletnim pokrzywdzonym, jako stronom postępowania przygotowawczego, przysługiwało zażalenie na postanowienie prokuratora o umorzeniu śledztwa. Jednak wydanie przez prokuratora zarządzenia o doręczeniu odpisu postanowienia o umorzeniu śledztwa ich matce było bezskuteczne. Ta sama uwaga dotyczy ustanowionego przez nią pełnomocnika. Z kolei dzieci, z uwagi na swój wiek, nie mogły podejmować takich decyzji procesowych. W tych okolicznościach prokurator powinien wystąpić do sądu opiekuńczego z wnioskiem o wyznaczenie dla małoletnich kuratora. Brak kuratora procesowego skutkował sytuacją, w której nie było osoby uprawnionej do oceny zasadności wydanej przez prokuratora decyzji końcowej i ewentualnego jej zaskarżenia.

Państwowa Komisja, kierując do prokuratora nadrzędnego wniosek o zbadanie sprawy w trybie zwierzchniego nadzoru, zwróciła uwagę na konieczność ustanowienia dla małoletnich pokrzywdzonych kuratora procesowego i doręczenie mu odpisu postanowienia o umorzeniu śledztwa. Prokurator poinformował, że polecił prokuratorowi rejonowemu podjęcie czynności zmierzających do usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości dotyczących reprezentacji małoletnich.

Podobne uchybienia jak w wyżej opisanej sprawie stwierdzono również w innym postępowaniu. Prokurator odmówił wszczęcia śledztwa i zarządził doręczenie odpisu tego postanowienia matce małoletniej, pomimo tego że jako sprawcę przestępstwa wykorzystania seksualnego wskazano ojca pokrzywdzonej. Również w tej sprawie nie został ustanowiony kurator procesowy. Doprowadziło to do sytuacji, w której nie było podmiotu uprawnionego do złożenia w imieniu małoletniej zażalenia na odmowę wszczęcia śledztwa.

Państwowa Komisja w piśmie skierowanym do prokuratora sprawującego nadzór służbowy nad tym postępowaniem zwróciła uwagę na opisane uchybienie i wniosła o podjęcie działań w celu wyeliminowania nieprawidłowości. Prokurator podzielił zastrzeżenia Państwowej Komisji i polecił usunięcie nieprawidłowości w zakresie dotyczącym kuratora procesowego. Jednostka prowadząca zobowiązana została do pilnego skierowania wniosku do sądu opiekuńczego, a po wyznaczeniu kuratora – do doręczenia mu odpisu postanowienia kończącego postępowanie.

W innej ze spraw prowadzonych przez Państwową Komisję małoletni pokrzywdzony reprezentowany był co prawda przez kuratora, ale do tej roli sąd wyznaczył sekretarza sądowego, wbrew przepisom określającym kwalifikacje kuratora procesowego.

Wobec tego Państwowa Komisja w piśmie do prokuratora zwróciła uwagę, że kuratorem małoletniego pokrzywdzonego powinien być adwokat lub radca prawny, a nie sekretarz sądowy. Zaznaczyła, że powołanie do roli kuratora procesowego osoby innej niż profesjonalny pełnomocnik stanowi ewidentne naruszenie przepisów prawa oraz procesowych praw pokrzywdzonego. W związku z brakiem reakcji na postawione przez Państwową Komisję wątpliwości co do osoby wyznaczonej do reprezentacji dziecka w postępowaniu, Państwowa Komisja w piśmie do prokuratora nadrzędnego zwróciła się o zbadanie, do jakiego postępowania sądowego został wyznaczony kurator oraz czy w postępowaniu przygotowawczym pokrzywdzone dziecko reprezentuje właściwie ustanowiony kurator procesowy.

W odpowiedzi prokurator okręgowy podzielił stanowisko Państwowej Komisji co do nieprawidłowości w ustanowieniu kuratora procesowego oraz dodatkowo podniósł, że nie rozstrzygnięto w zakresie czynów, których miał się dopuścić brat pokrzywdzonego. Polecił ponowne ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego, po podjęciu umorzonego postępowania. Prokurator wskazał także, że zasadne jest, aby w toku postępowania pokrzywdzony był reprezentowany przez profesjonalistę, który będzie w stanie zagwarantować ochronę jego praw. Jednocześnie polecono uzupełnienie postępowa-

nia o dodatkowe czynności procesowe, w szczególności uzyskanie opinii biegłego psychologa na okoliczność ustalenia, czy małoletni przejawia zachowania, które mogłyby wskazywać na stosowanie wobec niego przemocy, w tym przemocy seksualnej oraz przesłuchanie świadka – wychowawcy placówki. Państwowa Komisja monitoruje postępowanie w sprawie.

Etap postępowania przygotowawczego, w którym wyznaczony zostaje kurator procesowy małoletniego pokrzywdzonego, ma istotne znaczenie dla ochrony dobra i interesów dziecka. Ustanowienie kuratora dla dziecka w początkowej fazie postępowania gwarantuje należytą ochronę praw pokrzywdzonego. Kwestie te podniesione zostały przez Państwową Komisję w rekomendacji 6 i 7 z jej *Pierwszego Raportu*.

Jako przykład nieprawidłowości wskazać można postępowanie prowadzone przez jedną z prokuratur rejonowych w sprawie doprowadzenia małoletniego poniżej 15 lat do innej czynności seksualnej przez konkubenta matki. Prokurator wystąpił do sądu o ustanowienie kuratora procesowego dopiero w końcowej fazie postępowania przygotowawczego. Wkrótce po skierowaniu wniosku, a przed decyzją sądu o ustanowieniu kuratora, prokurator umorzył śledztwo w tej sprawie. W praktyce oznaczało to, że małoletni pokrzywdzony nie był wcale reprezentowany w toku postępowania. Ustanowienie kuratora procesowego było iluzoryczne.

Państwowa Komisja poinformowała o stwierdzonej nieprawidłowości prokuratora nadrzędnego, który polecił prokuratorowi rejonowemu podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie podobnych uchybień w prowadzonych postępowaniach.

Konieczne jest zasygnalizowanie braku przepisów nakazujących ustanowienie kuratora małoletniego w sytuacji, gdy – z uwagi na relacje pomiędzy rodzicem niekrzywdzącym a sprawcą krzywdzenia seksualnego dziecka – rodzica tego dotyczy konflikt interesów i nie może w sposób właściwy reprezentować dziecka. Przykładowo, dotyczy to partnera rodzica niekrzywdzącego albo osoby z różnych powodów mu bliskiej.

Prokurator w takiej sytuacji powinien szczególnie wnikliwie przeanalizować wszystkie okoliczności, by ustalić, czy rodzic może reprezentować dziecko w postępowaniu karnym.

W ocenie Państwowej Komisji należy w trybie pilnym wprowadzić ustawowy obowiązek wyznaczania kuratora procesowego w sprawach, w których wskazanym sprawcą jest osoba z kręgu osób bliskich rodziców i dziecka.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że po skierowaniu przez Państwową Komisję do prokuratury pism dotyczących występujących w postępowaniach przygotowawczych nieprawidłowości w ustanawianiu kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem wykorzystania seksualnego – trzech prokuratorów prokuratury okręgowej wystosowało do podległych prokuratorów wytyczne. Wytyczne nakazywały wdrożenie działań, które zapewnią prawidłowość i terminowość podejmowania czynności w związku z koniecznością zapewnienia małoletniemu należytego reprezentowania. Polecono ponadto omówienie przedmiotowej problematyki z podległymi prokuratorami oraz podjęcie działań w celu wyeliminowania w przyszłości nieprawidłowości dotyczących ustanawiania kuratora procesowego.

5.2. Uchybienia w zakresie niewyczerpania inicjatywy dowodowej w postępowaniu przygotowawczym

Z punktu widzenia celów każdego postępowania karnego ważne jest, by postępowanie dowodowe było prowadzone sprawnie i wnikliwie. Jeśli organ procesowy potrafi właściwie ocenić już przeprowadzone dowody i prawidłowo wyciągnąć wnioski z nich płynące, to wówczas każdy kolejny etap postępowania ma szansę być prawidłowo zaplanowany i zrealizowany.

Przeprowadzone przez Państwową Komisję analizy akt postępowań przygotowawczych wykazały uchybienia w obszarze szeroko pojętego postępowania dowodowego.

Przykładem sprawy z dostrzeżonymi przez Państwową Komisję nieprawidłowościami w omawianym zakresie jest postępowanie ze zgłoszenia dotyczącego podejrzenia

popełnienia przestępstw polegających na posiadaniu i rozpowszechnianiu treści pornograficznych z udziałem dzieci poniżej lat 15, a także nawiązywaniu kontaktu z małoletnimi za pośrednictwem internetu w celu spotkania się z nimi w świecie rzeczywistym.

Po niezwłocznym przekazaniu przez Państwową Komisję zgłoszenia do prokuratury rejonowej zostało wszczęte śledztwo, które po przeprowadzeniu zaledwie dwóch czynności procesowych zostało umorzone.

W ocenie Państwowej Komisji błędem było ograniczenie działań prokuratora wyłącznie do przesłuchania potencjalnego sprawcy oraz sprawdzenia zawartości należących do niego telefonów komórkowych. Organy ścigania nie dochowały należytej staranności w sprawdzaniu danych zawartych w zawiadomieniu. W toku śledztwa funkcjonariusze policji zabezpieczyli do badań wyłącznie telefony komórkowe należące do potencjalnego sprawcy, bez ustalenia, czy jest on w posiadaniu innych nośników danych, takich jak komputery czy tablety. Ponadto zaniechano przesłuchania w charakterze świadków osób mogących dysponować informacjami o takich czynach, jak utrwalanie, przechowywanie i rozpowszechnianie treści pornograficznych z udziałem dzieci. W szczególności nie ustalono i – co za tym idzie – nie przesłuchano osoby, która złożyła zawiadomienie. Wprawdzie zgłoszenie nie zawierało danych personalnych autora, jednak pochodziło ze skrzynki e-mailowej i należało podjąć czynności zmierzające do ustalenia właściciela konta poczty elektronicznej.

W związku z tym Państwowa Komisja zwróciła się do zastępcy Prokuratora Generalnego o spowodowanie zbadania akt tej sprawy oraz podjęcie jej na nowo – w celu uzupełnienia materiału dowodowego. Państwowa Komisja zwróciła uwagę na konieczność wyczerpania inicjatywy dowodowej. Dopiero tak przeprowadzone postępowanie przygotowawcze da gwarancję prawidłowości decyzji kończącej postępowanie (w formie umorzenia bądź skierowania do sądu aktu oskarżenia). Prokuratura Krajowa podzieliła stanowisko Państwowej Komisji o przedwczesności umorzenia postępowania i konieczności uzupełnienia materiału dowodowego.

Kolejnym przykładem jest sprawa podjęta z zawiadomienia małoletniej matki, dotyczącego próby nawiązania kontaktu z jej dzieckiem przez obce osoby dorosłe za pośrednictwem mediów społecznościowych, a także sieci telekomunikacyjnej.

Przeprowadzona przez Państwową Komisję analiza akt postępowania przygotowawczego pozwoliła na ocenę, że jego zakończenie decyzją o odmowie wszczęcia śledztwa było przedwczesne. Prokurator przeprowadził bowiem jedynie czynności postępowania sprawdzającego. Czynności podejmowane na tym etapie nie pozwalają na przeprowadzenie szerokiego – tak jak w śledztwie – postępowania dowodowego. Zgodnie z art. 307 § 2 k.p.k. w postępowaniu sprawdzającym przeprowadza się jedynie dowody w ograniczonym zakresie. Nie można np. zlecić wydania opinii biegłemu ani przesłuchać świadków, bowiem te czynności wymagają spisania protokołu, a ww. przepis tego zabrania.

Zdaniem Państwowej Komisji tylko w toku śledztwa możliwa byłaby dogłębna weryfikacja okoliczności opisanych w zawiadomieniu. Skoro matka dziecka na poparcie swoich twierdzeń przedstawiła organom ścigania dowody świadczące o zabronionych kontaktach obcego mężczyzny z jej córką, to należało w pierwszej kolejności zabezpieczyć nośniki elektroniczne, jakimi posługiwało się dziecko i poddać je badaniom biegłego z zakresu informatyki.

W sprawie istniały wyraźne przesłanki uzasadniające wszczęcie śledztwa. Konieczny był kontakt z administratorem serwisu społecznościowego oraz operatorem sieci komórkowej. Podkreślić należy, że z dostarczonych przez matkę małoletniej bilingów wynikało, że anonimowy mężczyzna kontaktował się z jej córką ponad 100 razy.

Powyższe okoliczności, w zestawieniu z treścią zawiadomienia matki małoletniej (korespondencja dotyczyła seksualności dziecka), obligowały organ procesowy do wszechstronnego wyjaśnienia sprawy. Państwowa Komisja w piśmie do prokuratora zwierzchniego podniosła wskazane wyżej zastrzeżenia, złożyła wniosek o podjęcie czynności w ramach śledztwa oraz zwróciła się o objęcie postępowania zwierzchnim nadzorem służbowym.

Z informacji przekazanych Państwowej Komisji wynika, że sprawa jest badana w trybie zwierzchniego nadzoru służbowego oraz że wniosek Państwowej Komisji został przekazany zgodnie z właściwością prokuratorowi regionalnemu – w celu rozpoznania i dalszego procedowania

zgodnie z kompetencjami. Państwowa Komisja została poinformowana o podjęciu postępowania i objęciu go zwierzchnim nadzorem służbowym.

Zadaniem postępowania karnego jest nie tylko zwalczanie przestępstw, ale również zapobieganie im oraz powrotności sprawcy do czynu karalnego. W sprawach z zakresu postępowań przeciwko wolności seksualnej i obyczajności popełnionych na szkodę dzieci istotne znaczenie mają ekspertyzy specjalistów, w tym z zakresu psychiatrii, psychologii i seksuologii. Podczas prowadzenia postępowania przygotowawczego oraz w toku sądowego procesu karnego – ukierunkowanych na ustalenie kwestii odpowiedzialności karnej podejrzanego (oskarżonego) – organy procesowe posiłkują się wiedzą specjalistyczną posiadaną przez biegłych.

Dopuszczenie dowodu z opinii eksperta pozwala ustalić rodzaj zaburzenia lub preferencje seksualne potencjalnego sprawcy oraz ocenić ryzyko jego powrotu do przestępstwa. Z tym wiąże się stosowanie adekwatnych środków karnych i probacyjnych oraz dobór właściwego procesu terapeutycznego. W przypadku osób skazanych na karę pozbawienia wolności diagnoza sądowo-seksuologiczna jest pomocna przy kwalifikowaniu skazanego do odpowiedniego oddziału jednostki penitencjarnej.

Brak opinii specjalistów poważnie uszczupla możliwości sądu w ocenie zdarzenia i jego sprawcy. Zgodnie z art. 193 § 1 k.p.k.: Jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych. Analizowane przez Państwową Komisję akta niektórych spraw wskazują, że organ prowadzący postępowanie przygotowawcze błędnie ocenił potrzebę dopuszczenia dowodu z opinii biegłego w sytuacji, gdy ujawnione okoliczności wyraźnie wskazywały na konieczność podjęcia takiej inicjatywy procesowej.

Zapoznając się z aktami sprawy, która obecnie toczy się przed sądem rejonowym przeciwko oskarżonemu lekarzowi, o doprowadzenie swojej pacjentki – wówczas małoletniej poniżej lat 15 – do innej czynności seksualnej, Państwowa Komisja dostrzegła, że – pomimo zaawansowanego etapu postępowania karnego – nie przeprowadzono dowodu z opinii seksuologicznej dotyczącej oskarżonego, choć w śledztwie dodatkowo ustalono, że oskarżony zgromadził wiele materiałów pornograficznych z udziałem młodych kobiet.

W tej sprawie Państwowa Komisja występuje w postępowaniu sądowym na prawach oskarżyciela posiłkowego. Uznając bezwzględną potrzebę zasięgnięcia specjalistycznej opinii, Państwowa Komisja złożyła formalny wniosek dowodowy w tym zakresie. Wniosek nie został uwzględniony przez sąd orzekający w sprawie. Postępowanie sądowe jest w toku.

Analizowane przez Państwową Komisję sprawy nie pozostawiają wątpliwości, że sprawcy wykorzystania seksualnego dzieci powinni być obligatoryjnie badani przez biegłych z zakresu psychiatrii i seksuologii. Stanowisko Państwowej Komisji zostało już wyrażone w rekomendacji 14, sformułowanej w jej *Pierwszym Raporcie* z lipca 2021 r.

5.3. Uchybienia w zakresie opieszałości w podejmowaniu czynności procesowych w postępowaniu przygotowawczym

Jeśli reakcja organu procesowego na informacje o przestępstwie będzie opóźniona, może dojść do utraty dowodów mających istotne znaczenie w procesie ustalania stanu faktycznego. Jedną z gwarancji prawidłowo prowadzonego postępowania przygotowawczego jest plan czynności i sprawna jego realizacja. Wykrycie i ukaranie sprawcy, a także skuteczna ochrona praw pokrzywdzonego zależą od aktywności organu procesowego. W związku z tym Państwowa Komisja informuje o każdej sprawie, w której dostrzeżono przewlekłość lub inne uchybienia w procedowaniu, prokuratora nadrzędnego nad jednostką, która jest odpowiedzialna za dane postępowanie.

Dla przykładu – w okresie sprawozdawczym do Państwowej Komisji wpłynęło zgłoszenie zawierające wniosek o monitorowanie postępowania prowadzonego przez jedną z prokuratur rejonowych. Matka małoletniej pokrzywdzonej poinformowała Państwową Komisję

o swoich zastrzeżeniach co do sposobu procedowania w śledztwie, które zostało podjęte na skutek jej zawiadomienia. Sprawa dotyczy przestępstwa popełnionego za pośrednictwem internetu. Dorosły mężczyzna nawiązał kontakt z małoletnią córką zgłaszającej. Poprzez portale społecznościowe wysyłał dziecku zdjęcia i wiadomości o treściach pornograficznych. Z czasem eskalował swoje działania, próbując nakłonić dziewczynkę do spotkania z nim w świecie rzeczywistym.

Zgłaszająca wskazała, że czynności procesowe są podejmowane w sposób opieszały, a organ prowadzący pomija ważne informacje w sprawie, takie jak np. lokalizacja komputera potencjalnego sprawcy, którą ustalili we własnym zakresie członkowie rodziny pokrzywdzonego dziecka. Mając na uwadze zastrzeżenia przekazane przez matkę pokrzywdzonej, Państwowa Komisja zwróciła się do prokuratora nadrzędnego o zbadanie sposobu procedowania w sprawie.

Na podstawie otrzymanych odpowiedzi Państwowa Komisja ustaliła, że badanie aktowe przeprowadzone przez prokuraturę okręgową potwierdziło zastrzeżenia sformułowane przez matkę pokrzywdzonego dziecka. Sprawa została objęta również zwierzchnim nadzorem służbowym. Postępowanie pozostaje w toku. Państwowa Komisja monitoruje jego przebieg.

Przykładem przewlekłości postępowania może być także sprawa dotycząca podejrzenia wykorzystywania seksualnego ministrantów przez księdza pełniącego funkcję proboszcza.

Przeprowadzona przez Państwową Komisję analiza akt postępowania sprawdzającego pozwoliła na ustalenie, że przez trzy miesiące prokuratura nie podjęła czynności. Skutkowało to naruszeniem terminów procesowych do wydania decyzji o wszczęciu śledztwa bądź odmowie jego wszczęcia.

Brak informacji z prokuratury o sposobie rozpoznania zawiadomienia skłonił Państwową Komisję do zwrócenia się do niej o udzielenie informacji, na jakim etapie znajduje się postępowanie. Prokurator udzielił odpowiedzi po upływie miesiąca, zapewniając o wdrożeniu czynności i oczekiwaniu na informacje z kurii diecezjalnej. Późniejsza analiza akt wykazała jednak, że prokurator zwrócił się do strony kościelnej dopiero po trzech miesiącach od dnia zarejestrowania sprawy.

Odpowiedź z kurii została wysłana niezwłocznie. Pomimo tego prokurator nie odniósł się do zawartych w niej informacji i w dalszym ciągu nie podejmował działań w celu zweryfikowania okoliczności opisanych w zawiadomieniu. Odpowiadając na kolejne pismo Państwowej Komisji, poinformował o przekazaniu części materiałów do innej jednostki, na terenie której miało mieć miejsce jedno ze zdarzeń. Prokurator w piśmie zapewnił także, że w dalszym ciągu prowadzi czynności sprawdzające w kierunku art. 200 § 1 k.k., sugerując przy tym, że zachodzi prawdopodobieństwo wystąpienia negatywnej przesłanki procesowej w postaci przedawnienia karalności czynu.

Decyzję kończącą opisywane postępowanie prokuratura wydała dopiero 30 grudnia 2021 r., po upływie ponad pół roku od wpłynięcia zawiadomienia. Jako podstawę odmowy wszczęcia śledztwa wskazano art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. (brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu). Czynności sprawdzające w tej sprawie trwały od 30 marca do 30 grudnia 2021 r. Zgodnie z decyzją kończącą nie doprowadziły do zebrania dostatecznych danych uzasadniających wszczęcie śledztwa. Ponadto z uzasadnienia postanowienia o odmowie wynika, że prokurator hipotetycznie założył, iż czyny będące przedmiotem wyjaśniania uległy przedawnieniu.

Państwowa Komisja oceniła opisane wyżej działania prokuratora jako przewlekłe. Zgodnie bowiem z art. 307 § 1 k.p.k. postępowanie sprawdzające powinno zostać zakończone najpóźniej w terminie 30 dni od otrzymania zawiadomienia.

Przekazanie części materiałów do innej prokuratury odbyło się bez należytej staranności. Nie sprawdzono dokładnie, która jednostka organizacyjna jest właściwa miejscowo do oceny zdarzeń. Skutkiem tego wyłączone materiały, po ustaleniu przez prokuraturę błędnego przekazania, zostały ponownie przesłane do kolejnej jednostki organizacyjnej prokuratury. Tym samym spowodowało to nieuzasadnione przedłużenie postępowania.

Państwowa Komisja poinformowała Prokuraturę Krajową o ujawnieniu powyższych nieprawidłowości, jednakże w odpowiedzi uzyskała informację, że *pomimo dostrze-*

żenia w obu sprawach mankamentów natury materialnoprawnej, jak też procesowej, nie ujawniono podstaw do wzruszenia decyzji końcowych.

Sprawność przeprowadzania czynności procesowych ma istotne znaczenie w aspekcie osiągnięcia celów postępowania, o których mowa w art. 2 § 1 k.p.k. Zwłoka lub brak szybkiej reakcji organu procesowego na zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa może skutkować zmniejszeniem szans na ustalenie sprawcy i skuteczne pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej.

5.4. Uchybienia w zakresie kwalifikacji prawnej czynu zabronionego osoby wskazanej jako sprawca

Analiza wpływających do Państwowej Komisji spraw ujawniła problem z przyjmowaniem przez organy ścigania prawidłowej kwalifikacji prawnej zachowania przestępczego sprawcy.

W ustalonych okolicznościach jednej ze spraw dorosły mężczyzna szedł za małoletnią, która wracała ze szkoły. Mężczyzna był osobą obcą dla dziecka. Po zatrzymaniu wyjaśnił, że na widok przypadkowo napotkanego dziecka odczuł silny popęd seksualny, nad którym nie mógł zapanować. Chciał dotknąć pośladków dziecka, a idąc za małoletnią, masturbował się.

W toku postępowania wyjaśniającego prowadzonego przez policję przyjęto, że sprawca swoim zachowaniem dopuścił się jedynie nieobyczajnego wybryku, stanowiącego wykroczenie. W ocenie Państwowej Komisji zgromadzony w sprawie materiał dowodowy dawał podstawę do rozważenia, że zachowanie sprawcy można by zakwalifikować jako przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniej.

Dobrem prawnym podlegającym ochronie na gruncie *Kodeksu wykroczeń* jest obyczajność publiczna. Wskazuje się, że obejmuje ona powszechnie przyjęty i wymagany sposób publicznego zachowania, którego naruszenie wywołuje lub może wywołać negatywną reakcję innych osób w postaci zażenowania, zgorszenia, gniewu, sprzeciwu czy potępienia. Nieobyczajne zachowanie to takie, które sprzeciwia się normom kulturowym, zasadom współżycia społecznego, przyjętym zwyczajom publicznych zachowań jednostek[59].

W ocenie Państwowej Komisji zachowania sprawcy nie można ujmować jedynie w kategorii wykroczenia polegającego na nieobyczajnym wybryku. Z uwagi na możliwość popełnienia przestępstwa Państwowa Komisja zwróciła się do zastępcy Prokuratora Generalnego o spowodowanie zbadania akt postępowania wyjaśniającego w trybie nadzoru oraz pogłębioną analizę przebiegu zdarzenia.

Państwowa Komisja została poinformowana o przekazaniu sprawy prokuratorowi regionalnemu w celu dokonania analizy akt w zakresie prawidłowości przyjętej kwalifikacji prawnej.

Prokurator regionalny wskazał w piśmie skierowanym do Państwowej Komisji, że podziela jej wątpliwości co do zasadności przyjętej kwalifikacji prawnej czynu, przez przyjęcie odpowiedzialności sprawcy z Kodeksu wykroczeń. Uznał taką decyzję prowadzącego postępowanie za co najmniej przedwczesną.

W innej ze spraw prokurator błędnie zakwalifikował czyn opisany w postanowieniu o odmowie wszczęcia dochodzenia. Czyn ten miał miejsce w bliżej nieustalonym dniu, pomiędzy 1972 a 1980 r. i polegał na prezentowaniu małoletniej poniżej lat 15 wykonania innej czynności seksualnej.

W tej sprawie przyjęto kwalifikację prawną czynu z art. 204 § 4 k.k., który penalizował zachowanie sprawcy polegające na zwabianiu lub uprowadzeniu innej osoby w celu uprawiania prostytucji za granicą. Przepis ten został uchylony 8 września 2010 r. Natomiast w postanowieniu o od-

[59] Szerzej: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1982 r., III KRN 189/92, LEX nr 162227; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 września 1936 r., III K 1035/36, OSN(K) 1937/2/48.

mowie wszczęcia dochodzenia został powołany art. 200 § 4 k.k., który również nie miał zastosowania, jeżeli przyjąć za organem śledczym, że opisane w zawiadomieniu czyny zostały popełnione najpóźniej w 1980 r., a więc w dacie obowiązywania *Kodeksu karnego* z 1969 r.

Na powyższe uchybienie Państwowa Komisja zwróciła uwagę w piśmie do prokuratora nadrzędnego. Prokurator rejonowy poinformował, że przedstawione uwagi zostały uwzględnione, co w konsekwencji doprowadziło do wydania postanowienia o sprostowaniu błędnej kwalifikacji prawnej czynu.

Inną istotną nieprawidłowością, która została ujawniona w sprawach badanych przez Państwową Komisję jest pominięcie przez organ prowadzący określonych wątków lub zdarzeń. Do takich sytuacji dochodzi wówczas, gdy prokurator zaniecha procesowego wyjaśnienia okoliczności, które zostały ujawnione przez świadków, a mogą one wskazywać na możliwość dokonania czynu zabronionego innego niż ten, który jest przedmiotem już toczącego się postępowania.

Jako przykład takiej sprawy można wskazać postępowanie, w którym Państwowa Komisja występuje na prawach oskarżyciela posiłkowego. Z akt wynikało, że na etapie postępowania przygotowawczego prokurator pominął informacje zawarte w zeznaniach pokrzywdzonej, dotyczące drugiego potencjalnego sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka. Mężczyzna, którego wskazała małoletnia pokrzywdzona, został przesłuchany w charakterze świadka, co w ocenie Państwowej Komisji było błędem procesowym. Należało bowiem wyłączyć materiały w powyższym zakresie do odrębnego postępowania i w jego ramach szczegółowo zbadać wszystkie opisane przez pokrzywdzoną okoliczności zdarzenia. Pamiętać należy, że każda czynność seksualna skierowana wobec osoby małoletniej poniżej lat 15 jest przestępstwem. Skoro pokrzywdzona już na etapie śledztwa zeznała, że jeszcze inny mężczyzna, obok oskarżonego, podejmował wobec niej czynności mogące wskazywać na molestowanie seksualne, to obowiązkiem organu procesowego było przeprowadzenie wnikliwej oceny prawnokarnej tych okoliczności.

Państwowa Komisja zwróciła uwagę na opisane wyżej zaniechanie w piśmie do prokuratora nadrzędnego. Zgodnie z informacją zawartą w udzielonej odpowiedzi prokurator wszczął postępowanie przygotowawcze, by wyjaśnić rolę drugiego potencjalnego sprawcy w kontekście zeznań małoletniej pokrzywdzonej.

Rzetelnie przeprowadzone postępowanie dowodowe, zgodna ze stanem faktycznym ocena zachowania sprawcy, a także przyjęcie prawidłowej kwalifikacji prawnokarnej czynu zabronionego – to warunki konieczne dla właściwej reakcji państwa na działanie przestępcze. Pozwoli to także na pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej za czyn, który popełnił.

5.5 Uchybienia w zakresie przyczyn lub doboru podstaw prawnych umorzenia postępowania przygotowawczego

Z analizy prowadzonych przez Państwową Komisję spraw wynika, że organy ścigania niejednokrotnie mają problem z przyjęciem prawidłowej podstawy prawnej oraz podaniem przyczyny zakończenia postępowania przygotowawczego. Nawet jeżeli wskazane nieprawidłowości mają niewielki wpływ na zasadność końcowych rozstrzygnięć, problem ten nie powinien być bagatelizowany. Prawidłowy dobór podstawy prawnej zakończenia postępowania przygotowawczego jest nie tylko obligatoryjnym elementem każdej poprawnie skonstruowanej decyzji procesowej, ale ma również istotne znaczenie praktyczne. W przypadku zbiegu materialnych przesłanek procesowych prawidłową przesłanką zakończenia postępowania jest najdalej z nich idąca. Przykładowo, jeżeli ustalono, że czynu w ogóle nie popełniono, przyczyną umorzenia postępowania nie może być brak znamion czynu zabronionego. Jeżeli brak jest realizacji znamion czynu zabronionego, nie może z kolei dojść do umorzenia postępowania ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu[60].

[60] M. Grzesik, *Funkcjonowanie art. 17 § 1 punkty 1–4 oraz art. 322 k.p.k. w praktyce prokuratorskiej*, „Prokuratura i Prawo" 2016, nr 3.

Artykuł 17 k.p.k. określa materialne i formalne przesłanki procesowe warunkujące możliwość prowadzenia postępowania karnego. Są one aktualne na każdym etapie postępowania, zarówno w fazie postępowania przygotowawczego, jak i postępowania przed sądem. Przesłanki procesowe można podzielić na pozytywne, czyli takie, które muszą wystąpić, aby postępowanie karne mogło być wszczęte i prowadzone, oraz negatywne (ujemne), zwane przeszkodami procesowymi. Ich wystąpienie powoduje niemożność prowadzenia postępowania.

W jednej ze spraw analizowanych przez Państwową Komisję, która dotyczyła doprowadzenia małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego, prokurator umorzył śledztwo, przyjmując za podstawę swojej decyzji art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k., tj. stwierdzenie, że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone. W uzasadnieniu wyraził pogląd, że zakres przedmiotowy postępowania całkowicie pokrywa się z przedmiotem innego postępowania, zakończonego wydaniem postanowienia o umorzeniu śledztwa wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa. Stanowisko prokuratora podzielił sąd, który nie uwzględnił zażalenia kuratora procesowego małoletniego pokrzywdzonego.

W ocenie Państwowej Komisji postanowienie prokuratora o umorzeniu śledztwa zapadło z rażącym naruszeniem art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. Z przepisu tego wynika, że negatywną przesłanką procesową jest stan rzeczy osądzonej *(res iudicata)*, który występuje wtedy, gdy postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone, a więc gdy ostatecznie rozstrzygnięto w przedmiocie procesu. Niedopuszczalne jest wówczas wszczęcie i prowadzenie od nowa postępowania prawomocnie już zakończonego (zakaz *ne bis in idem*).

Zasadnicze znaczenie ma procesowe pojawienie się w postępowaniu osoby podejrzanego. Dopiero od tego momentu powstaje procesowa przeszkoda do wszczęcia i prowadzenia innego postępowania o ten sam czyn i przeciwko temu samemu podejrzanemu.

Postanowienie o umorzeniu śledztwa, na które powołał się prokurator, było postanowieniem w sprawie, czyli w sytuacji procesowej, w której nikomu nie postawiono zarzutu (*in rem*). Samo wszczęcie postępowania w sprawie, a następnie umorzenie go w fazie *in rem*, nie powoduje stanu powagi rzeczy osądzonej. Postępowanie umorzone w tym stadium może bowiem zostać podjęte w każdym czasie, co wprost wynika z art. 327 § 1 k.p.k. Swoboda decyzji o kontynuowaniu takiego postępowania została pozostawiona prokuratorowi, który nie jest skrępowany upływem czasu (poza upływem okresu przedawnienia) i nie jest uzależniony od wystąpienia nowych okoliczności faktycznych lub prawnych. Oznacza to, że umorzone postępowanie przygotowawcze może być w każdym czasie podjęte na nowo na mocy postanowienia prokuratora.

Pierwotna decyzja o umorzeniu postępowania – i w konsekwencji rezygnacja z wniesienia aktu oskarżenia – jest oczywiście skuteczna i wywołuje określone następstwa procesowe na danym etapie sprawy. Nadal jednak – aż do chwili upływu okresu przedawnienia – jest całkowicie pozbawiona waloru trwałości, bowiem, jak wskazano wyżej, prokurator w dowolnym momencie może zdecydować o kontynuowaniu wcześniej umorzonej sprawy, jeśli nie było podstaw do formułowania zarzutów wobec konkretnej osoby. Nie zmienia tego również ewentualna decyzja sądu o utrzymaniu w mocy postanowienia prokuratora w przedmiocie zakończenia postępowania, które było prowadzone w sprawie, a nie przeciwko osobie podejrzanej.

Przenosząc powyższe rozważania prawne na jedną z analizowanych przez Państwową Komisję spraw, należało stwierdzić, że nie doszło w niej do powagi rzeczy osądzonej, gdyż w chwili wydawania postanowienia o umorzeniu postępowanie toczyło się w sprawie (*in rem*), czyli nie przedstawiono nikomu zarzutu o popełnienie przestępstwa z art. 200 § 1 k.k.

Państwowa Komisja zwróciła się do Prokuratury Krajowej z wnioskiem o spowodowanie zbadania akt w trybie zwierzchniego nadzoru służbowego, wskazując, że przyjęta przez prokuratora podstawa decyzji o umorzeniu śledztwa była niewłaściwa.

Prokurator okręgowy poinformował Państwową Komisję, że nie znalazł podstaw do uznania decyzji prokuratora o umorzeniu śledztwa na podstawie art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. za niezasadną. Jego zdaniem podstawą umorzenia śledztwa może być przesłanka w postaci *res iudicata* określona w art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. w sytuacji, gdy wcześniej wszczęte

i prawomocnie umorzone śledztwo było prowadzone w fazie *in rem* i nie przekształciło się w fazę *in personam*.

Państwowa Komisja, nie zgadzając się z powyższym stanowiskiem prokuratora okręgowego, zwróciła się ponownie do Prokuratury Krajowej o zbadanie prawidłowości decyzji o umorzeniu śledztwa. W kolejnym piśmie Państwowa Komisja podtrzymała stanowisko i argumentację dotyczącą stosowania zakazu *res iudicata* i przywołała bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego[61].

W odpowiedzi na powyższe Prokurator Regionalny poinformował, że brak jest podstaw do przyjęcia, że w opisanej sprawie doszło do naruszenia przesłanki procesowej w postaci *res iudicata*. Państwowa Komisja podtrzymuje swoje stanowisko w sprawie.

W innej ze spraw prowadzonych przez Państwową Komisję prokurator odmówił wszczęcia śledztwa w sprawie doprowadzenia małoletnich poniżej lat 15 do wykonania innych czynności seksualnych, tj. o przestępstwo z art. 200 § 1 k.k. – wobec stwierdzenia, że zachodzi inna okoliczność wyłączająca ściganie (art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k.).

W toku czynności sprawdzających ustalono, że potencjalny sprawca w chwili popełnienia czynów nie miał jeszcze ukończonych 13 lat. Podejmując decyzję o odmowie wszczęcia postępowania, prokurator słusznie stwierdził, że w sprawie zachodzi negatywna przesłanka procesowa wyłączająca ściganie, albowiem wskazywany sprawca był nieletni, tym samym nie podlegał odpowiedzialności karnej na podstawie *Kodeksu karnego* (art. 10 § 1 k.k.). Nie mógł również ponosić odpowiedzialności za swój czyn jako nieletni sprawca czynu karalnego na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Ocenę jego zachowania powinien natomiast przeprowadzić sąd rodzinny w aspekcie przejawów demoralizacji. Art. 23 k.p.k. nakłada na prokuratora obowiązek powiadomienia sądu rodzinnego w sytuacji, gdy w toku podjętych działań ujawnione zostały okoliczności mogące świadczyć o demoralizacji małoletniego albo o gorszącym wpływie na niego.

Zdaniem Państwowej Komisji stanowisko prokuratora, dotyczące zaistnienia negatywnej przesłanki procesowej w postaci „innej okoliczności wyłączającej ściganie", było błędne.

Jak wskazuje się w orzecznictwie, przez „inne okoliczności wyłączające ściganie" należy rozumieć przeszkody prawne inne niż wskazane w art. 17 § 1 pkt 1–10 k.p.k., wynikające z ustawy albo umów międzynarodowych, takie jak np. abolicja, konsumpcja skargi publicznej, list żelazny[62].

W omawianej sprawie, kiedy ustalono, że domniemany sprawca był osobą nieletnią poniżej 13 roku życia, należało odmówić wszczęcia śledztwa na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k., czyli przy zastosowaniu przesłanki, że sprawca nie popełnia przestępstwa.

Na powyższe uchybienia Państwowa Komisja zwróciła uwagę w pisemnym stanowisku skierowanym do Prokuratury Krajowej

W odpowiedzi Prokuratura Krajowa poinformowała, że dostrzeżono nieprawidłowości wskazane przez Państwową Komisję, w związku z czym prokurator okręgowy skierował wystąpienie instrukcyjne do prokuratora rejonowego, zwracając uwagę na stwierdzone uchybienia i zobowiązując go do podjęcia działań zmierzających do ich wyeliminowania w przyszłości.

Stosowanie właściwych przepisów przez prokuratora – jako organ prowadzący i odpowiedzialny za prawidłowość formalną postępowania karnego – jest gwarancją szacunku do obowiązującego w Polsce prawa. Zadaniem prokuratury jest wykonywanie zadań z zakresu ścigania przestępstw i stanie na straży praworządności.

[61] Wyroki Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2013 r., II KK 135/13, LEX nr 1321738; z dnia 23 stycznia 2019 r., III KK 697/18, LEX nr 2610280; z dnia 9 października 2008 r., V KK 252/08, LEX nr 531352; z dnia 2 marca 2011 r., IV KK 399/10, LEX nr 795216.

[62] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 2018 r., V KK 497/18, LEX nr 2575873.

5.6 Uchybienia w zakresie doręczenia decyzji procesowej w postępowaniu przygotowawczym

W okresie objętym raportem Państwowa Komisja ujawniła w dwóch sprawach uchybienie w przedmiocie doręczenia decyzji merytorycznej wydanej przez organ procesowy. Wprawdzie są to przykłady jednostkowe, to jednak należy je przedstawić ze względu na istotne znaczenie prawidłowego doręczania stronom decyzji kończących postępowanie, które zostały wydane w toku postępowania przygotowawczego. Strona jest bowiem związana zachowaniem terminu zawitego[63] do wniesienia środka odwoławczego od niekorzystnej – w jej ocenie – decyzji kończącej postępowanie.

W pierwszej ze spraw organ prowadzący postępowanie sprawdzające zaniechał doręczenia zawiadamiającemu i jednocześnie pokrzywdzonemu odpisu postanowienia w przedmiocie odmowy wszczęcia postępowania w sprawie o przestępstwo na tle seksualnym wobec osoby poniżej lat 15.

Jednocześnie, zgodnie z wydanym przez prokuratora zarządzeniem, Państwowa Komisja otrzymała odpis wyżej wskazanej decyzji. Zaznaczyć należy, że zgłoszenie w tej sprawie zostało przekazane prokuratorowi za pośrednictwem Państwowej Komisji, zgodnie z obowiązkiem ustawowym wynikającym z art. 22 Ustawy.

Zgłaszający, po tym, jak dowiedział się o wydaniu przez prokuratora decyzji kończącej w sprawie i przesłaniu jej odpisu jedynie do Państwowej Komisji, zwrócił się z pisemną prośbą o doręczenie mu przez Państwową Komisję postanowienia. Poinformował przy tym, że nie otrzymał odpisu jakiegokolwiek postanowienia. Państwowa Komisja odmówiła doręczenia pokrzywdzonemu decyzji prokuratora, uznając brak kompetencji Państwowej Komisji do podejmowania takich czynności w zastępstwie organu prowadzącego postępowanie.

Skoro uprawniony nie został poinformowany o treści postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania, to nie mógł skorzystać z przysługującego mu prawa do zaskarżenia decyzji kończącej. Co więcej, na skutek braku doręczenia samej decyzji pokrzywdzony nie został prawidłowo pouczony o przysługujących mu uprawnieniach. Stanowiło to naruszenie gwarancji procesowych osoby pokrzywdzonej.

W niniejszej sprawie Państwowa Komisja przekazała pismo do prokuratora nadrzędnego, informując go o występujących w sprawie stwierdzonych nieprawidłowościach. Z otrzymanej odpowiedzi wynika, że prokurator dostrzegł błąd w postaci braku doręczenia decyzji i przesłał jej odpis pokrzywdzonemu.

Tożsamą nieprawidłowość Państwowa Komisja stwierdziła w innym postępowaniu, które zakończyło się decyzją o umorzeniu śledztwa w sprawie doprowadzenia małoletniego poniżej lat 15 do innych czynności seksualnych przez jego matkę. Również w tej sprawie Państwowa Komisja zrealizowała ustawowy obowiązek i przekazała otrzymane zgłoszenie do prokuratury. Zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa seksualnego na szkodę dziecka dokonał jego ojciec.

Prokurator po zakończeniu postępowania przesłał Państwowej Komisji odpis postanowienia kończącego postępowanie, nie doręczył jednak odpisu decyzji zawiadamiającemu – ojcu małoletniego pokrzywdzonego. Państwowa Komisja została tu uznana za instytucję zawiadamiającą w tej sprawie.

Z informacji uzyskanej z prokuratury wynika, że postępowanie w tej sprawie zostało podjęte na nowo. Państwowa Komisja monitoruje je.

Działanie polegające na przekazywaniu przez Państwową Komisję do właściwego miejscowo prokuratora każdego zgłoszenia będącego w istocie zawiadomieniem o przestępstwie wynika wprost z art. 22 Ustawy i jest

[63] Niezachowanie terminu wskazanego w przepisie prawa skutkuje utratą prawa do wniesienia środka odwoławczego.

realizacją ustawowego obowiązku Państwowej Komisji. Nie uprawnia to jednak do przyjęcia, że Państwowa Komisja jest zawiadamiającym o przestępstwie w rozumieniu art. 305 § 4 k.p.k. Zgodnie z art. 22 Ustawy dokonanie zgłoszenia do Państwowej Komisji jest równoznaczne z zawiadomieniem organu powołanego do ścigania przestępstw w rozumieniu art. 240 k.k. Państwowa Komisja niezwłocznie przekazuje zgłoszenie o możliwości podejrzenia popełnienia czynu zabronionego polegającego na wykorzystaniu seksualnym dziecka prokuratorowi prokuratury właściwej ze względu na miejsce zamieszkania pokrzywdzonego.

6.

Opiniowanie projektów aktów normatywnych z zakresu właściwości Państwowej Komisji oraz inne działania

W okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja zaopiniowała trzy projekty ustaw:

a. *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*[64] (opracowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości) – w opinii Państwowa Komisja podzieliła projektowane regulacje zwiększające materialnoprawną ochronę małoletnich pokrzywdzonych, część propozycji była zbieżna z opracowanym przez Państwową Komisję projektem zmian przepisów prawa karnego złożonym na ręce Prezydenta RP. W opinii powtórzone zostały postulaty Państwowej Komisji w zakresie zmian przepisów prawa karnego materialnego, które nie były przedmiotem opiniowanego projektu;

b. *Senacki projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy*[65] – Państwowa Komisja poparła zaproponowane rozwiązanie. Jest ono uzupełnieniem kodeksowej regulacji przymusowego leczenia skazanego, u którego stwierdzono uzależnienie od alkoholu albo środków odurzających lub substancji psychotropowych, a także skazanego za przestępstwo określone w art. 197–203 k.k. popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. Stanowi wykonanie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 marca 2021 r., sygn. akt SK 9/18 (Dz.U. poz. 472);

c. *Rządowy projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*[66] – Państwowa Komisja poparła konieczność zmiany prawa w zakresie nieletnich, gdyż wynika ona ze zmian dokonujących się w społeczeństwie. *Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz.U. z 2018 r. poz. 969), z kilkoma modyfikacjami wymuszonymi głównie orzecznictwem ETPCz, obowiązuje od 40 lat i nie przystaje do obecnej rzeczywistości. Zdaniem Państwowej Komisji na aprobatę zasługuje podjęcie działań prawnych w kierunku zapewnienia wymiarowi sprawiedliwości możliwości proporcjonalnej i adekwatnej reakcji na zachowania nieletnich naruszające normy prawne i społeczne. Podkreśliła, że przy zmianie przepisów należy uwzględnić wagę problematyki związanej z postępowaniem w sprawach nieletnich, dążyć do zracjonalizowania i uporządkowania zagadnień zapobiegania i zwalczania demoralizacji nieletnich, wychodząc również naprzeciw uzasadnionym oczekiwaniom społecznym, które podążają w kierunku uczynienia tej polityki skuteczniejszą. Rozwiązania są zbliżone do rozstrzygnięć znanych z postępowania karnego, jednak w pełni powinny uwzględniać specyfikę podmiotu, który jest w centrum zainteresowania wymiaru sprawiedliwości. Państwowa Komisja zgłosiła do opiniowanego projektu wiele uwag i nowych propozycji.

[64] Druk sejmowy 2024.
[65] Druk sejmowy 2250.
[66] Druk sejmowy 218367.

Państwowa Komisja opracowała i skierowała do Komitetu Praw Dziecka ONZ[67] *Raport z realizacji zaleceń Komitetu Praw Dziecka z dnia 2 października 2015 r.*[68], wskazując obszary wymagające interwencji państwa polskiego – dla pełnej realizacji w naszym porządku krajowym postanowień *Konwencji o prawach dziecka*[69]. Ratyfikując *Konwencję*, państwa zobowiązują się do podjęcia *wszelkich odpowiednich środków legislacyjnych, administracyjnych i innych* w celu pełnej realizacji zawartych w niej praw.

W ocenie Państwowej Komisji prawa dzieci skrzywdzonych wykorzystywaniem seksualnym nie są jeszcze w Polsce respektowane w wystarczającym stopniu. Konieczne jest wprowadzenie dodatkowych mechanizmów ochrony prawnej, opieki psychologicznej i prewencji. Państwowa Komisja opracowała 17 rekomendacji. Dotyczyły one przede wszystkim zmian w prawie, które systemowo poprawią skuteczność wyjaśniania, ścigania i prewencji przestępstw wykorzystania seksualnego dzieci. Zwiększą też ochronę małoletnich w czasie procedur prowadzonych przez organy ścigania i sądy karne. Państwowa Komisja wskazała w rekomendacjach w szczególności[70]:

a. brak możliwości zatarcia faktu skazania za przestępstwo wykorzystania seksualnego małoletnich oraz zakaz warunkowego umarzania takich przestępstw;

b. rezygnację z możliwości orzekania przez sądy kar nieizolacyjnych (grzywna, kara ograniczenia wolności) jako nieadekwatnych do wagi przestępstw wykorzystania seksualnego dzieci;

c. zakwalifikowanie zmuszania małoletnich do prostytucji jako zbrodnię;

d. wprowadzenie obowiązku występowania prokuratora z wnioskiem do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego, gdy podejrzanym jest jeden z rodziców i 3-dniowy termin dla sądu na rozpoznanie wniosku;

e. jeśli dziecko nie ma ustanowionego kuratora procesowego – wprowadzenie do procedury karnej obowiązkowego przydzielenia dziecku adwokata;

f. urealnienie zakazu dostępu dzieci do treści pornograficznych przez sieci teleinformatyczne – z wykorzystaniem rozwiązań prawnych i technologicznych funkcjonujących w innych państwach;

g. stworzenie oraz sfinansowanie szybkiej ścieżki z priorytetowym dostępem do opieki psychologicznej dla dzieci, co do których wystąpiło podejrzenie wykorzystania seksualnego;

h. uzupełnienie podstawy programowej szkół podstawowych o tematykę profilaktyki wykorzystania seksualnego.

Przedstawiciel Państwowej Komisji był członkiem polskiej delegacji, która 13–14 września 2021 r. uczestniczyła w 88 sesji Komitetu Praw Dziecka ONZ.

[67] Wykonanie zaleceń monitoruje 18-osobowy Komitet Praw Dziecka z siedzibą w Genewie, który co najmniej co 5 lat zbiera sprawozdania (raporty) państw-stron *Konwencji o prawach dziecka*, dotyczące realizacji praw zawartych w *Konwencji* i dwóch protokołach fakultatywnych (w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne i w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii). Komitet bada sprawozdanie każdego z państw-stron *Konwencji* i formułuje zalecenia w formie tzw. uwag końcowych. Obok raportów rządowych *Komitet* rozpatruje także raporty alternatywne przygotowane przez organizacje pozarządowe i inne podmioty.

[68] https://pkdp.gov.pl/wp-content/uploads/2021/09/Konwencja_o_Prawach_Dziecka_i_rekomendacje_PK_-_raport_niezalezny.pdf (dostęp: czerwiec 2022)

[69] *Konwencja o prawach dziecka* jest najważniejszym dokumentem dotyczącym praw dziecka. Została uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r. Prace zostały zainicjowane w 1979 r. projektem rządu polskiego. Polska ratyfikowała *Konwencję o prawach dziecka* w 1991 r.

[70] Szczegółowy opis rekomendacji znajduje się w *Raporcie z realizacji zaleceń Komitetu Praw Dziecka z dnia 2 października 2015 r.*, zamieszczonym na stronie internetowej Państwowej Komisji.

CZĘŚĆ III

ROZEZNANIE MOŻLIWOŚCI ZBADANIA ZJAWISKA WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO DZIECI

1.

Wystąpienia Państwowej Komisji

Państwowa Komisja wystąpiła o dane dotyczące zjawiska wykorzystania seksualnego do organizacji i podmiotów prowadzących działalność edukacyjną, wychowawczą, opiekuńczą, kulturalną i związaną z kulturą fizyczną, wypoczynkiem i leczeniem, a także samorządów zawodowych, kościołów oraz związków wyznaniowych.

1.1. Uwagi wprowadzające

Jednym z podstawowych zadań, jakie ustawodawca nałożył na Państwową Komisję, jest *badanie sposobu reagowania organów państwa, organizacji i podmiotów oraz osób prywatnych w zakresie wyjaśniania przypadków nadużyć seksualnych, w tym ustalanie przypadków niezawiadomienia właściwego organu o podejrzeniu popełnienia nadużycia seksualnego* (art. 2 ust. 2 pkt 2 Ustawy). Poprzez organizacje i podmioty rozumiemy działania *organów państwa oraz organizacji pozarządowych, podmiotów i instytucji prowadzących działalność edukacyjną, wychowawczą, opiekuńczą, kulturalną i związaną z kulturą fizyczną, wypoczynkiem i leczeniem, a także samorządów zawodowych, kościołów oraz związków wyznaniowych, w tym kościelnych osób prawnych* (art. 1 pkt 3 Ustawy). Ustawodawca zobo-

wiązał również Państwową Komisję do przedstawiania w corocznym raporcie prowadzonych przez siebie działań, wniosków oraz rekomendacji *dla organów państwa oraz organizacji i podmiotów w zakresie zapobiegania nadużyciom seksualnym i ich zwalczania, a także podejmowania działań umożliwiających pociągnięcie do odpowiedzialności sprawców tych nadużyć* (art. 42 ust. 1 pkt 3 Ustawy). Przywołane w tym miejscu zobowiązania – dyspozycje – zwracają uwagę na kluczowy obszar działania, jaki ma podejmować Państwowa Komisja. Jej zadaniem jest analizowanie oraz badanie rzeczywistości związanej z funkcjonowaniem szeroko rozumianych instytucji zajmujących się m.in. leczeniem, wychowaniem, opieką oraz edukacją dzieci. Działania te w sposób bezpośredni powiązane są z jednej strony z badaniem przypadków, w których sprawca przestępstwa pedofilii zaangażowany był w działania ww. organizacji lub podmiotów (mowa zatem o badaniu skali zjawiska). Z drugiej zaś strony zadaniem Państwowej Komisji jest monitorowanie aktywności omawianych podmiotów w zakresie tworzenia standardów dotyczących prewencji wykorzystania seksualnego dzieci przez osoby, które zawodowo mają z nimi bezpośredni kontakt.

Badanie kolejnych kontekstów zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci jest procesem długotrwałym, który wymaga określenia obszarów wzbudzających szczególne zainteresowanie badawcze. Konieczne jest także dokonanie wstępnej oceny aktualnego stanu faktycznego oraz formalnego, w tym przypadku dotyczącego w szczególności działań podejmowanych przez podmioty oraz organizacje, które mają kontakt z osobami małoletnimi ze względów zawodowych.

Państwowa Komisja w ramach prezentowanego raportu przedstawia przede wszystkim:

- wstępne działania podjęte w ramach badania zjawiska przez sprawców wysokofunkcjonujących, w tym w szczególności osób mających na co dzień kontakt z dziećmi ze względów zawodowych,
- opis wystąpień kierowanych do podmiotów i organizacji, których reprezentanci, przedstawiciele, pracownicy oraz współpracownicy mają kontakt z dziećmi w ramach działań zawodowych/służbowych,
- opinie ekspertów na co dzień pracujących w obszarze seksuologii oraz ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, w tym w szczególności osób małoletnich, które doświadczyły wykorzystania seksualnego,
- wstępne wnioski stanowiące kluczowy element dalszych działań badawczych lub legislacyjnych.

1.2. Rozeznanie możliwości zbadania zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci przez sprawców wysokofunkcjonujących – przegląd dotychczasowych działań

W pierwszym opublikowanym przez Państwową Komisję raporcie zwrócono uwagę na tzw. sprawców wysokofunkcjonujących. Jak wskazywano wówczas: *wg danych literaturowych blisko 10% sprawców przestępczości seksualnej wobec dzieci stanowią osoby z wyższym wykształceniem. Ten typ sprawców omawianej przestępczości charakteryzuje się szczegółowym planowaniem aktywności seksualnej z dziećmi w ten sposób, żeby z jednej strony realizować swoje zaburzone preferencje seksualne, a z drugiej – zmniejszyć szansę na wykrycie sprawy. (…) istnieje niepokojąca hipoteza dotycząca sprawców wysokofunkcjonujących. Zgodnie z nią osoby skazane za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej dzieci to w przytłaczającej większości osoby, które „dały się złapać"*[1]. Wyniki badań akt spraw karnych z lat 2017–2020 przedstawione w cytowanym dokumencie ukazują rzeczywistość, zgodnie z którą *sprawcy wysokofunkcjonujący (…) stanowią niewielki (2%) ułamek wśród wszystkich skazanych za przestępstwa seksualne wobec dzieci. Podejrzewa się, że sprawcy posiadający wysoki status ekonomiczny z reguły pozostają bezkarni,*

[1] Cyt. za: *Pierwszy Raport Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15*, Warszawa 2021r., s. 59.

a przestępstwa, których się dopuszczają, nie zostają wykryte lub zgłoszone odpowiednim organom. Może wynikać to zarówno z możliwości skorzystania z płatnej pomocy prawnej, jak również korzystania z płatnych usług związanych z wykorzystaniem dzieci (np. darknet czy prostytucja dziecięca w innych krajach)[2]. Analiza zachowań przestępczych osób pracujących w zawodach, których przedstawiciele na co dzień pracują z dziećmi, stanowi istotny element badań poświęconych skali zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci. Wysokofunkcjonujący przedstawiciele zawodów zaufania publicznego przez szereg lat znajdowali się poza obiektem zainteresowania badaczy zgłębiających omawiane zagadnienie. Państwowa Komisja zaznaczała w pierwszym raporcie, że *w Wielkiej Brytanii, w 2015 r., spośród 682 aresztowanych w związku z posiadaniem pornografii z udziałem małoletnich, co siódmy aresztowany wykonywał zawód zaufania publicznego. Dotyczyło to obszarów edukacji, służb porządku publicznego, prawa czy medycyny. Można zatem zauważyć, że wybór pozycji zawodowej przez sprawcę nie dotyczy konkretnego zawodu, a możliwości uzyskania łatwego dostępu do małoletnich. Z kolei badania amerykańskie wskazują, że w 2004 r., ok. 5% osób pracujących w sektorze edukacji dopuściło się wykorzystania seksualnego wobec dziecka*[3].

Analizy ilościowe oraz jakościowe prowadzone w ostatnich latach w naszym kraju nadal ukazują niski procent udziału osób posiadających wyższe wykształcenie w grupie osób skazanych za przestępstwo pedofilii. Konrad Burdziak i Paulina Banasiak, analizując w 2017 r. statystyki skazań za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę osób małoletnich w latach 2010–2015, zwrócili uwagę, że sprawcy z wyższym wykształceniem stanowili 3% tej grupy[4]. Karolina Lewandowska na podstawie badań jakościowych przeprowadzonych w 2006 r. przez studentów Uniwersytetu Warszawskiego[5] wskazuje, że w społecznym odbiorze sprawcą przestępstw seksualnych tego rodzaju są najczęściej mężczyźni w wieku 30–40 lat. To najczęściej rodzic, ojciec, dziadek lub nauczyciel, ksiądz, pan od WF-u, instruktor karate, dyrygent chóru, taksówkarz, robotnik, opiekun, psycholog. Jak dodaje badaczka, *są to przede wszystkim role zawodowe, które dają możliwość dużego kontaktu z dziećmi. Respondenci uważali, że wybór zawodu jest jednym z kluczowych sposobów docierania do ofiar.* W przywołanych wynikach badań zwrócono uwagę nie tylko na wyższy status społeczny sprawców, ale również dostęp do środków finansowych ułatwiających zarówno popełnienie przestępstwa, jak i obronę po jej dokonaniu: *w opinii części badanych sprawcy rekrutują się przede wszystkim z elity społecznej, kulturalnej, intelektualnej – są to osoby znane, szanowane, zamożne. (…) status ekonomiczny sprawców jawi się jako niezwykle ważny element ułatwiający wykorzystywanie seksualne dzieci (zdobywanie treści zakazanych, tj. pornografia z udziałem dzieci, możliwość przekupywania dzieci prezentami). W badanej grupie zwrócona została uwaga, że sprawca najczęściej potrafi sprawnie komunikować się z dzieckiem, zdobywając jego sympatię i zaufanie. Badane osoby mające wykształcenie wyższe najczęściej kojarzyły sprawcę jako osobę, która ma niski stopień wykształcenia. Z kolei respondenci z niższym wykształceniem określały, iż „sprawcy posiadają wyższy stopień edukacji". W opinii większości badanych dominował pogląd, zgodnie z którym sprawcy podejmują działania w sposób świadomy, wybierając role rodzinne oraz zawodowe, poszukują „dostępu do ofiar"*[6].

Warto podkreślić fakt, iż polskie ustawodawstwo zwraca szczególną uwagę na ochronę małoletnich przed przestępstwem seksualnym właśnie w sytuacji, w której wobec dziecka realizowane są profesjonalne działania, w tym wychowawcze, opiekuńcze lub lecznicze. Podejście to dostrzec można w szczególności w treści *Ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym* (Dz.U. z 2020 r. poz. 152). Zgodnie z brzmieniem art. 2 – *W rozumieniu ustawy przestępczość*

[2] Tamże, s. 136.
[3] Tamże, s. 61.
[4] K. Burdziak, P. Banasiak, *Sprawcy przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności osoby małoletniej – analiza kryminologiczna*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017, s. 65.
[5] K. Lewandowska, *Społeczny wizerunek sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone" 2007, nr 1, s. 2–3: *Badanie miało charakter jakościowy: z 40 dorosłymi osobami przeprowadzono wywiady swobodne na temat ich wiedzy i wyobrażeń dotyczących sprawców wykorzystywania seksualnego dzieci. Badanie zostało przeprowadzone w pierwszej połowie 2006 r. Respondentami były osoby w wieku 21–56 lat, z wykształceniem wyższym (20 osób) i podstawowym (15 osób), 5 osób legitymowało się wykształceniem średnim. W badaniu wzięło udział nieznacznie więcej kobiet (22) niż mężczyzn (18).*
[6] Tamże.

na tle seksualnym obejmuje przestępstwa przeciwko wolności seksualnej wymienione w rozdziale XXV Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 i 2128). Omawiana ustawa nakłada szczególne obowiązki na *pracodawców i innych organizatorów w zakresie działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi* (art. 3 pkt 2). W sposób szczególny należy zwrócić uwagę na treść art. 21 ust. 1 ww. aktu prawnego, zgodnie z którym: *Przed nawiązaniem z osobą stosunku pracy lub przed dopuszczeniem osoby do innej działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi pracodawcy lub inni organizatorzy w zakresie takiej działalności są obowiązani do uzyskania informacji, czy dane tej osoby są zamieszczone w Rejestrze z dostępem ograniczonym lub w Rejestrze osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze*. Mowa tutaj o Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym, z którego uzyskać można informacje o konkretnej osobie, która w przeszłości m.in. popełniła przestępstwo wykorzystania seksualnego dziecka poniżej 15 roku życia. Wprowadzenie podobnego przepisu posiada kluczowe znaczenie prewencyjne – w sposób istotny ogranicza możliwość realizacji wobec dziecka działań leczniczych, wychowawczych, edukacyjnych i opiekuńczych wykonywanych przez osobę skazaną wcześniej za przestępstwo pedofilii. Istnienie zgromadzonego w Rejestrze zbioru danych jest także realizacją postulatów, jakie pojawiały się już w pierwszej dekadzie XXI wieku w zakresie potrzeby ochrony dzieci, które doświadczyć mogą przemocy seksualnej nie tylko ze strony członków rodziny, ale również przedstawicieli zawodów zaufania publicznego na co dzień pracujących z dziećmi. Warto nadmienić, że funkcjonowanie Rejestru pozwala zarówno pracodawcy, jak i (pośrednio) rodzicom na podjęcie aktywnego działania, którego celem jest sprawdzenie, czy dziecko korzysta ze świadczeń profesjonalistów w bezpiecznym dla siebie środowisku[7].

Analiza działań organizacyjnych oraz inicjatyw badawczych podejmowanych poza Polską w sposób niebudzący wątpliwości wskazuje na zasadność tezy, zgodnie z którą konieczne jest badanie środowisk profesjonalistów podejmujących na co dzień prace z dziećmi pod kątem procedur ochrony małoletnich przed wszelkimi formami wykorzystania seksualnego, jakie realizować mogą osoby wykorzystujące swoją pozycję zawodową względem małoletniego. Omawiane badanie dotyczy zarówno aktywności podejmowanych indywidualnie, jak i inicjatyw organizowanych przez instytucje. Warto zwrócić uwagę na działania, jakie przez lata w omawianych zakresach podejmowała australijska Komisja Królewska ds. Odpowiedzi Instytucji na Wykorzystywanie Seksualne Dzieci. Jak przypomina Andrzej Kobyliński: *Głównym zadaniem tej Komisji stało się zbadanie reakcji najważniejszych instytucji i organizacji funkcjonujących w Australii na skargi, podejrzenia czy oskarżenia dotyczące molestowania seksualnego osób nieletnich*. Cytowany tutaj badacz dodaje, że: *Analiza informacji zebranych podczas posiedzeń zamkniętych, które miały miejsce między 7 maja 2013 r. a 30 kwietnia 2014 r., pokazuje, że przypadki molestowania seksualnego dzieci miały miejsce w Australii w 1719 instytucjach oraz różnego rodzaju organizacjach, wspólnotach, stowarzyszeniach itp. 60,1% (1033) tych instytucji było organizacjami o charakterze religijnym (faith-based organisations). 68,1% (703) wszystkich organizacji religijnych stanowiły instytucje funkcjonujące w ramach Kościoła katolickiego. Z informacji uzyskanych na posiedzeniach zamkniętych wynika, że 90% sprawców nadużyć było mężczyznami. Ofiary nadużyć potrzebowały przeciętnie 22 lat, żeby zacząć rozmawiać z kimkolwiek o własnej krzywdzie. 28,8% ofiar było wykorzystanych przez duchownych różnych religii i denominacji. 15,7% takich czynów dopuścili się nauczyciele*[8].

Prace podejmowane przez australijską Komisję ukierunkowane były na pogłębioną analizę działań realizowanych przez instytucje podejmujące w stosunku do dzieci zadania: edukacyjne, wychowawcze, opiekuńcze i lecznicze. Stąd też dostrzec należy w pracach tego gremium odwołanie się do prewencji przestępstw pedofilnych, które popełnić mogli przedstawiciele takich zawodów, jak nauczyciele, trenerzy, duchowni, opiekunowie, przedstawiciele organizacji harcerskich. W dokumentach prezentowanych przez ww. Komisję wskazywano na istnienie potencjal-

[7] Por. J. Podlewska, O. Kudanowska, *Ochrona dziecka przed krzywdzeniem ze strony profesjonalistów. Analiza obowiązującego stanu prawnego*, „Dziecko Krzywdzone" 2008, nr 3, s. 1–18 oraz M. Terlikowska, E. Jusz, *Ja ci wierze*, Wydawnictwo ESPRE, Kraków 2022, s. 182.

[8] Cyt. za A. Kobyliński, *Problem molestowania seksualnego dzieci w Australii*, „Studia Ecologiae et Bioethicae" 2016, nr 14, s. 61.

nych niebezpieczeństw dotyczących wykorzystania seksualnego dzieci pozostających pod opieką specjalistów, czego dowodem były wypowiedzi osób skrzywdzonych. Wspomniana Komisja w zakresie poprawy bezpieczeństwa dzieci w instytucjach rekomenduje:

- *wdrażanie standardów bezpieczeństwa dziecka,*
- *poprawa regulacji i nadzoru,*
- *usprawnienie sposobu składania skarg (…),*
- *zapewnienie pracownikom umiejętności i wiedzy w zakresie zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa,*
- *zapewnienie bezpieczeństwa i dobrego samopoczucia dzieci*[9].

Także w innych krajach podjęte zostały działania systemowe, których celem było nie tylko uświadomienie społeczeństwa w zakresie destruktywnych skutków wykorzystania seksualnego, którego dzieci doświadczają w wielu przypadkach ze strony osób najbliższych (w szczególności członków rodziny, lub osób zaprzyjaźnionych[10]), ale także działań niezgodnych z prawem, jakie podejmować mogą osoby zatrudnione w instytucjach sprawujących opiekę nad dziećmi, np. w szkole. W ostatnim czasie organizacja Prevent Child Abuse America, realizująca swoje działania na terenie USA, dokonała analizy wszystkich amerykańskich standardów związanych z ochroną małoletnich przed przemocą seksualną, jaką podejmować mogą względem nich niektóre osoby zatrudnione w placówkach oświatowych. Analizowano przepisy dotyczące projektów podejmujących kwestię bezpieczeństwa uczniów oraz następujące obszary działań:

- *profilaktykę wykorzystywania seksualnego dzieci, na których koncentruje się ten projekt (…);*
- *edukację profilaktyczną w szkołach; zasady kontroli pracowników szkoły w celu zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci;*
- *kryminalizację niewłaściwego zachowania seksualnego specyficznego dla pedagoga/nauczyciela; tworzenie państwowych grup zadaniowych ds. wykorzystywania seksualnego*[11].

W kontekście wskazanych działań warto zwrócić uwagę na kampanię *MassKids and the Enough Abuse Campaign*. Jej celem jest, z jednej strony, rzecznictwo społeczne kierowane w stronę dzieci, które doświadczyły wykorzystania seksualnego. Z drugiej strony ukierunkowana jest ona na instytucje, które kompetencje dotyczące ochrony małoletnich mają wesprzeć. Ostatni element kampanii dotyczy zmiany przepisów – celem skuteczniejszej ochrony praw dziecka, w tym praw dziecka doświadczającego wykorzystania seksualnego[12].

Odnosząc się do działań sprawców wykonujących zawody zaufania publicznego ukierunkowane na szeroko rozumianą działalność pedagogiczno-wychowawczą, spotkać można w literaturze przedmiotu pogląd wskazujący na kluczowe znaczenie:

- wyjaśniania spraw przestępstw wykorzystania dzieci przez przedstawicieli środowiska sportowców,
- konieczności wypracowania odpowiednich procedur prewencyjnych.

W cytowanym opracowaniu Justyny Podlewskiej i Olgi Kudanowskiej zwrócono uwagę na mnogość możliwości realizacji zadań sportowych przez dziecko. Choć – z założenia – podobne aktywności posiadają pozytywny charakter, to jednocześnie dostrzeżono, że z perspektywy formalnej możliwe jest prowadzenie aktywności szkoleniowo-trenerskiej bez dokładniejszego nadzoru zewnętrznego[13].

Szczególny charakter relacji, jaka łączyć może zawodnika z trenerem, oraz pojawiające się sytuacje skrzywdzenia dziecka ukazane zostały w sposób dokładny w filmie do-

[9] *A brief guide to the Final Report,* Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse 2017, s. 8.
[10] Por. *Pierwszy Raport Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15,* https://pkdp.gov.pl/raport-panstwowej-komisji/, s. 113 (dostęp: 14.07.2022).
[11] *A Call to Action for Policymakers and Advocates: Child Sexual Abuse Prevention Legislation in the States,* Prevent Child Abuse, America 2021, s. 4.
[12] Tamże, s. 116.
[13] J. Podlewska, O. Kudanowska, *Ochrona dziecka przed krzywdzeniem ze strony profesjonalistów. Analiza istniejącego stanu prawnego,* https://www.dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/333/218, s. 14 (dostęp: 14.07.2022).

kumentalnym *Groomed. W sieci pedofila*. Jak wskazano w materiałach medialnych dotyczących tego materiału, *to poruszająca i osobista historia reżyserki Gwen van de Pas. Po latach kobieta wraca do rodzinnego miasta w poszukiwaniu informacji na temat mężczyzny, który wykorzystywał ją seksualnie, gdy była dzieckiem. (…) Rozmawia z innymi ofiarami pedofilów, psychologami, a także osobami skazanymi za przestępstwa seksualne. W trakcie pracy nad filmem autorka doznaje przemiany – odnajduje w sobie przez lata skrywany gniew, a przede wszystkim odważnie mierzy się ze złem, którego wielu dorosłych nie dostrzega*[14]. Już na samym początku produkcji dowiadujemy się, że Gwen van de Pas doświadczyła krzywdy oraz przemocy seksualnej ze strony trenera, osoby, której przez szereg lat ufała. W filmie dostrzec można, w jaki sposób sprawca zdobywa zaufanie osoby skrzywdzonej, w jaki sposób buduje z nią kontakt. Widzimy także, jak doświadczenie krzywdy z dzieciństwa od osoby zaufanej wpływa destruktywnie na życie dorosłego człowieka[15].

Celia Brackenridge oraz Sandra Kirby stawiają w swoich analizach tezę, wg której dostrzeganym w środowisku sportowców swoistym źródłem wykorzystywania seksualnego dzieci przez niektórych trenerów jest – *de facto* – postrzeganie ich nie tyle jako osób małoletnich, ile raczej młodych dorosłych. Badaczki, analizując omawiane zjawisko, wskazują, że w działaniach sportowych dostrzec można, iż nie tyle dojrzałość metrykalna, emocjonalna lub biologiczna ma najważniejsze znaczenie w relacji, ile raczej dojrzałość sportowa. Tym samym, z jednej strony dostrzegamy silną relację mistrz – uczeń, często w sportach kontaktowych relację dotykową. Z drugiej natomiast perspektywy widzimy, że często osiąganie przez dzieci spektakularnych sukcesów w zawodach sportowych sprawia, iż sprawcy przestępstw wchodzą z nimi w relacje seksualne właściwe dla osób dorosłych, tym samym wykorzystując dzieci. Owo wykorzystanie może przybierać formę uwiedzenia, na co – zdaniem ww. badaczek – szczególnie narażone są zawodniczki. Sprawca, w tym przypadku trener, wykorzystuje swoją szczególną, uprzywilejowaną pozycję zawodową, sytuacyjną oraz organizacyjną. Celia Brackenridge i Sandra Kirbi zaznaczają, że *z badań dotyczących zarówno wykorzystywania seksualnego, jak i wieku sportowego wynika, że sportowcy mogą być bardziej podatni na proces uwodzenia poprzedzający faktyczne wykorzystywanie seksualne, kiedy najbardziej zagrożona jest ich kariera sportowa, to znaczy, kiedy osiągnęli wysoki poziom, ale są tuż poniżej poziomu elitarnego. Nazywamy to „etap nieuchronnych osiągnięć”.* Jak dodano, dla sportowców osiągających sukcesy osobiste koszty rezygnacji z uprawiania sportu można uznać za *wyższy niż dla innych. Początkujący sportowiec może odpaść bez utraty twarzy, może znaleźć innego trenera lub inny sport bez utraty reputacji i zainwestować*[16]. W przypadku osoby, dla której bliskie jest osiągnięcie wysokiego sukcesu, na który pracowała często przez wiele lat, pojawić się może kilka istotnych elementów prowadzących zarówno do uwiedzenia, jak i dalszych zachowań o bezpośrednio seksualnym charakterze ze strony trenera – przewaga sytuacyjna (autorytet sportowy, możliwość załatwienia miejsca w kadrze), pierwsze zachowania seksualne, poczucie winy, pojawienie się dalszej zależności. Warto w tym miejscu nadmienić, że przywołane badaczki opublikowały swoje analizy pod koniec lat 90. XX wieku. Już wówczas zwracały uwagę, że w owym czasie temat wykorzystania seksualnego dzieci przez niektórych trenerów bywał umniejszany przez część środowiska sportowego[17]. Niestety także wnioski z badań przeglądowych wskazują na brak dostatecznego zainteresowania się środowiska sportowego problemem potencjalnego wykorzystania seksualnego dzieci przez niektórych trenerów. Jak zaznaczała w 2014 r. Renata Włoch, *w Polsce brakuje systematycznych badań ilościowych i jakościowych na temat naruszeń w sporcie. Z nielicznymi wyjątkami polskie związki sportowe nie wprowadziły żadnych regulacji, nie istnieją też żadne procedury na wypadek wystąpienia naruszeń. Co więcej, polskie środowisko sportowe nadal tkwi w stanie negacji, w którym środowisko australijskie, brytyjskie czy amerykańskie tkwiło na początku lat 90.: przyjmują założenie, że brak wiedzy o naruszeniach oznacza brak naruszeń, co jest niebezpieczne zwłaszcza w odniesieniu do sportu dzieci i młodzieży.* Autorka ta, cytując Celię Brackenridge, zaznacza: *Nie ma podstaw, by zakładać, że sport jest wyjątkowym obszarem życia spo-*

[14] *A brief guide to the Final Report*, Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, 2017, s. 8.
[15] Por. A. Hortom, *Groomed: how a film-maker learned to confront a childhood of abuse*, https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2021/mar/16/groomed-gwen-van-de-pas-documentary (dostęp: 25.05.2022).
[16] C. Brackenridge, S. Kirby, *Playing safe: Assessing the risk of sexual abuse to elite child athletes*, „International Review for the Sociology of Sport Special Issue on Youth Sport” 1997, s. 12.
[17] Tamże, s. 12–15.

łecznego, w którym nie dochodzi do naruszeń praw dzieci. Dlaczego niektórzy ludzie nadal dziwią się, że dochodzi do wykorzystywania dzieci w sporcie? Dziwne byłoby raczej to, gdyby do niego nie dochodziło.

- *Wszystkie dyscypliny sportowe są narażone na występowanie naruszeń, choć badania dowodzą, że nieco częściej występują one w dyscyplinach wymagających wczesnej specjalizacji sportowej.*

- *Zagrożenie wykorzystywaniem seksualnym i krzywdą emocjonalną rośnie dla zawodnika wraz z wiekiem i jest częstsze w tzw. sporcie elitarnym*[18].

Aktualne wnioski z badań, w tym wyniki polskich analiz, wskazują, że omawiane zjawisko jest nie tyle umniejszane, ile raczej nieobjęte dostatecznym zainteresowaniem ze strony decydentów funkcjonujących w podmiotach i organizacjach. W styczniu 2020 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka ogłosiła rozpoczęcie projektu *Sport a prawa człowieka*, którego jednym z głównych zagadnień jest problem zachowań o charakterze dyskryminacyjnym w sporcie. Do obszaru tego zalicza się również zjawisko molestowania seksualnego. Jak czytamy we wstępnym opracowaniu ww. organizacji prawnoczłowieczej: *Obywatelski ruch* #Me Too, *który zyskał globalny rozgłos w drugiej połowie 2017 r., doprowadził nie tylko do szeroko zakrojonej, globalnej debaty na temat molestowania seksualnego, ale również do swego rodzaju pokoleniowej zmiany dotyczącej postrzegania tej problematyki, wyraźnej identyfikacji tego, jakie zachowania kategorycznie nie znajdują społecznego przyzwolenia, a przede wszystkim dania szansy ofiarom bądź grupom stykającym się z tym zjawiskiem na co dzień, aby ich głos został wreszcie usłyszany. Opisywane zjawisko nie omija żadnej z dziedzin życia społecznego, ze sportem włącznie*[19].

Jak dodano, przyczyny występowania zjawiska wykorzystania seksualnego w sporcie są złożone, a są nimi m.in. *specyfika wykonywanego przez sportowców zawodu, w którym ciało stanowi narzędzie pracy oraz szczególny charakter relacji trener – sportowiec*[20]. Omawiane prace są jedną z pierwszych krajowych analiz dotyczących zjawiska wykorzystania seksualnego. Fundacja skupiła się w pierwszym rzędzie na ocenie działań podejmowanych przez polskie uczelnie sportowe w zakresie przeciwdziałania zjawisku molestowania seksualnego. Jak czytamy: *Pytania dotyczyły m.in. przewidywanych przez uczelnie procedur antydyskryminacyjnych – ze szczególnym uwzględnieniem przeciwdziałania molestowaniu seksualnemu, rodzajów przypadków molestowania seksualnego studentów/doktorantów oraz członków kadr akademickich zgłaszanych do władz uczelni w latach 2010–2018, prowadzenia przez uczelnie rejestru tego rodzaju przypadków, a także istnienia w nich ogólnouczelnianych organów odpowiadających za przeciwdziałanie dyskryminacji (jak np. Rzecznik ds. dyskryminacji)*[21].

Z badań, jakie przeprowadziła Julia Gerlich, wynika, że: *Wszystkie akademie wychowania fizycznego udzieliły odpowiedzi, które wykazały, iż uczelnie nie są w wystarczający sposób przygotowane do radzenia sobie z omawianym zjawiskiem. Szczególny niepokój powinny wzbudzić niepodejmowanie działań o charakterze edukacyjnym (zarówno dla pracowników, jak i studentów) dotyczących badanej problematyki, a także brak odpowiednich gwarancji proceduralnych, który jest problemem powszechnie występującym nie tylko w przypadku akademii wychowania fizycznego, ale ogólnie polskich uczelni publicznych, a który ujemnie wpływa nie tylko na możliwość przeciwdziałania problemowi, ale również znacząco utrudnia samo jego wykrywanie*[22].

Dostrzegany w tym miejscu brak aktywnych działań profilaktycznych zauważany jest w inicjatywach rodzicielskich. Julia Rudolph, Melanie J. Zimmer-Gembeck, Dianne C. Shanley, Russell Hawkins, badając rodzicielskie strategie chroniące dziecko przed wykorzystaniem seksualnym (strategie inne niż wyłącznie rozmowa), wskazują, że zdaniem rodziców (grupa 24 osób z USA) najważniejsza jest aktywna ochrona *dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym. Badani rodzice uważali, że dzieci niemające bliskiej relacji z rodzicami są bardziej narażone na wykorzystywanie. Mówili o potrzebie zbudowania dobrej relacji z dzieckiem, aby było gotowe im się zwierzyć oraz pewniejsze siebie*

[18] Cyt. za R. Włoch, *Naruszenia nietykalności cielesnej i psychicznej, których ofiarami są zawodnicy, Przegląd literatury przedmiotu, badań empirycznych i regulacji związków sportowych*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2014, s. 2 i 22.
[19] *Sport a prawa człowieka: molestowanie i molestowanie seksualne w sporcie*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2020, s. 1.
[20] Tamże, s. 1.
[21] Tamże, s. 2.
[22] Tamże.

i mniej podatne na wpływy innych. Badani wymienili również brak nadzoru jako istotny czynnik ryzyka, a prawie wszyscy rodzice wspomnieli też o uważnym obserwowaniu dziecka. Za istotne uznali ograniczenie takich form aktywności dziecka, jak nocowanie poza domem[23]. Autorzy, odnosząc się do interesującego nas wątku sportu, dodali, że z kolei grupa 28 rodziców z Australii zaznaczała, proponując konkretne rozwiązania, że stara się *zmniejszać ryzyko wykorzystywania poprzez monitorowanie sytuacji społecznych (takich jak grupowe zajęcia sportowe, umawianie się na wspólną zabawę czy nocowanie u kolegów), obserwowanie poziomu komfortu u dziecka w sytuacjach społecznych oraz ostrożność w kontaktach z dorosłymi (zwłaszcza mężczyznami), z którymi dzieci nie chcą spędzać czasu lub którzy odnoszą się do dziecka z przesadną serdecznością*[24].

W polskich poradnikach przeznaczonych dla profesjonalistów podkreśla się konieczność ochrony dziecka przed sprawcą, który wykorzystywać może zajęcia sportowe wpierw do uwiedzenia dziecka, a następnie do dalszego uwikłania „w nieprawidłowe relacje"[25].

Zbliżone konteksty dotyczące prewencji w zakresie wykorzystania seksualnego dzieci pojawiają się także w odniesieniu do kolejnej grupy osób zawodowo mającej kontakt z dziećmi. Mowa tutaj o harcerzach, a w szczególności przełożonych określonych grup harcerskich (na różnych poziomach). Opublikowana przez amerykańską organizację Child USA analiza z 2020 r. wskazuje na szeroki zakres zjawiska wykorzystania seksualnego w środowisku amerykańskich skautów. Autorzy raportu przebadali 1576 przypadków skarg osób pozywających Skautów Ameryki w związku z zarzutami wykorzystywania seksualnego, którego doświadczyli jako dzieci uczęszczające na zajęcia harcerskie w latach 1944–2019. Jak czytamy: *W badaniu tym zbadano odpowiedzi ofiar, które zgłosiły się i domagają się zadośćuczynienia za wyrządzone im szkody*. Autorzy badający przedmiotowe przypadki zwrócili uwagę na najważniejsze statystyki:

- 82% osób małoletnich doświadczyło molestowania przez dorosłego/przełożonego w grupie skautów,
- 3,8% osób doświadczyło molestowania przez młodzież w harcerstwie,
- 19,7% osób (około 1 na 5) doświadczyło molestowania przez więcej niż jedną osobę,
- 71,2% osób (prawie 3 na 4) doświadczyło wielokrotnego molestowania,
- 3% deklaruje, że ktoś inny wiedział o nadużyciu w czasie, gdy ono trwało,
- ponad 3 na 4 (78,7%) ofiary były molestowane podczas trwania obozów harcerskich, spotkań lub innych zajęć,
- 45,5% osób skrzywdzonych ma wiedzę, zgodnie z którą sprawca wykorzystywał innych harcerzy.

Omawiając wskazany raport, należy dodać, że ofiary nadużyć seksualnych ujawniały swoje doświadczenia w skautingu średnio z 29-letnim opóźnieniem. Średni wiek pokrzywdzonego, w którym ujawnił on przestępstwo, to 42 lata. Natomiast średni wiek, w którym pokrzywdzony doświadczył czynu pedofilskiego, wynosił 11,5 roku.

Autorzy raportu zwracają uwagę, że w 63,9% przypadków po ujawnieniu faktu wykorzystania dziecka przez przełożonego ta osoba dorosła nadal pozostawała w strukturach skautingu. Warto w tym obszarze zwrócić także uwagę na konsekwencje podobnych działań przestępczych. Wśród osób skrzywdzonych pojawiają się następujące opinie dotyczące wpływu wykorzystania seksualnego w dzieciństwie na ich dorosłe życie:

- 99,7% jest zdania, że wykorzystanie seksualne spowodowało długotrwałe negatywne skutki w ich życiu,
- 59,4% doświadcza uzależnienia od alkoholu lub substancji odurzających,
- 39,6% twierdzi, że wykorzystanie seksualne w dzieciństwie doprowadziło do szkód, które negatywnie wpłynęły na ich edukację,

[23] Cyt. za J. Rudolph, M.J. Zimmer-Gembeck, D.C. Shanley, R. Hawkins, Profilaktyka wykorzystywania seksualnego dzieci – rodzicielstwo, programy i zmniejszanie ryzyka, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka" vol. 19, nr 2 (2020), s. 135.
[24] Tamże, s. 135.
[25] *Jak chronić dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym? Poradnik dla profesjonalistów,* Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2019, s. 23.

- 76,5% doświadcza problemów w intymnych kontaktach,
- 44,9% ma problemy z zatrudnieniem,
- 20,0% zaznacza, że nadużycia seksualne negatywnie wpłynęło na ich zdrowie fizyczne,
- 61,1% twierdzi, że wykorzystanie seksualne spowodowało lub nadal powoduje reakcje w postaci doświadczania stanu stresu pourazowego,
- 87,2% osób z badanej grupy twierdzi, że nadużycia seksualne negatywnie wpłynęły na ich zdrowie psychiczne lub emocjonalne,
- 54,5% osób, które w omawianej grupie doświadczyło przemocy seksualnej, szukało w pewnym momencie swojego życia możliwości terapii lub porady w zakresie zdrowia psychicznego[26].

Warto wskazane spostrzeżenia amerykańskich badaczy uzupełnić o spostrzeżenia Amy Zabin, badaczki oraz muzykoterapeutki pracującej ze sprawcami przestępstw na tle seksualnym. W swojej głośnej książce *Rozmowy z pedofilem* przedstawia postać Alana, który właśnie w skautingu podjął jedne z pierwszych działań, których skutkiem było wielokrotne molestowanie seksualne dzieci. Jak sam zaznacza: *Większość chłopców zostaje harcerzami, kiedy ma dziesięć czy jedenaście lat, ale ja, będąc w tym wieku, nie interesowałem się żadną działalnością, która zmuszałaby mnie do stowarzyszania się z rówieśnikami, chłopcami starszymi ode mnie i dorosłymi. Jednak w czternastym roku życia miałem – jak sądziłem – przewagę wieku i chociaż niektórzy młodsi chłopcy mieli dłuższy staż i większe doświadczenie w harcerstwie, to, że byłem nastolatkiem, dawało mi wyższą pozycję i pewną kontrolę. Wstępując do harcerstwa w wieku czternastu lat, podjąłem – jak uważam – pierwszą świadomą decyzję, by zająć się aktywnym poszukiwaniem ofiar, bo taką możliwość dawało mi członkostwo w tej organizacji. Nie porzuciłem nagle wszystkich innych zajęć i nie oddałem się wyłącznie „polowaniu" na młodsze dzieci, ale zdecydowanie spotęgowało to mój proces seksualizacji*[27].

1.3. Wystąpienia Państwowej Komisji do instytucji i organizacji w sprawie problemu wykorzystania seksualnego dzieci poniżej 15 roku życia

W ostatnim okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja wielokrotnie występowała do instytucji oraz organizacji, których pracownicy, reprezentanci lub też osoby związane w innej formie mogą mieć kontakt z dziećmi, które nie ukończyły 15 roku życia. Omawiane wystąpienia podzielić można na dwie zasadnicze grupy, które opisywane będą oddzielnie. Mowa tutaj o:

- instytucjach i organizacjach, w których pracują/ zrzeszone są osoby na co dzień pracujące dziećmi,
- ekspertach pracujących z osobami, które doświadczyły w dzieciństwie wykorzystania seksualnego, bądź też ze sprawcami przestępstwa pedofilii.

Wstępne wnioski z tej części działań Państwowej Komisji przedstawione zostaną na końcu rozdziału. Wskazane powyżej dwie grupy przedstawione zostaną w sposób, który pozwoli na najdokładniejszy opis podjętych działań. W pierwszej grupie mowa będzie o środowiskach zawodowych lekarzy, pielęgniarek, nauczycieli, harcerzy, artystów, duchownych oraz trenerów sportowych.

Państwowa Komisja poprosiła instytucje oraz organizacje, w których skupieni są przedstawiciele wskazanych profesji, o udzielenie odpowiedzi na pytania, które przedstawione zostaną każdorazowo w miejscu opisu podjętych działań. Państwowa Komisja – w ramach omawianych aktywności – zwróciła się z prośbą o przekazanie oryginałów bądź kserokopii dokumentacji stosownych postępowań

[26] M.A. Hamilton, C.E. Timon, *Analysis of Victims of Abuse in Scouting*, Child USA, 2020, s. 3–5.
[27] Cyt. za A. Zabin, *Rozmowy z pedofilem. Dla dobra naszych dzieci*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2021, s. 25 (wersja elektroniczna).

prowadzonych w powyższym zakresie przez związek/instytucję lub organizację.

Ostatni ze wskazanych kontekstów dotyczących *de facto* akt postępowania stanowił najistotniejszy element wystąpień Państwowej Komisji do wszystkich izb lekarskich, izb pielęgniarskich oraz komisji dyscyplinarnych dla nauczycieli działających przy urzędach wojewódzkich. Wskazane podmioty posiadają ustawowe określone zasady postępowania dyscyplinarnego osób wykonujących zawód lekarza, pielęgniarki/położnej lub nauczyciela[28].

Przedstawiając inicjatywy odnoszące się do drugiej grupy podmiotów, należy podkreślić, że wystąpienia Państwowej Komisji kierowane były do trzech grup ekspertów, którzy wypowiadali się na zadane pytania dotyczące nie tylko skali zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci, z jaką spotykali się w swojej pracy zawodowej, ale również najważniejszych wniosków, jakie wyłaniają się z ich praktyki. O odpowiedzi na pytania poproszeni zostali:

- rzecznicy praw pacjenta szpitala psychiatrycznego (niezależni urzędnicy na co dzień wykonujący swoje zadania w oddziałach psychiatrycznych, w tym oddziałach psychiatrii dziecięcej oraz psychiatrii młodzieżowej)[29],
- pracownicy oddziałów psychiatrycznych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży oraz osoby pracujące w poradniach zdrowia psychicznego kierujących swoje usługi dla osób małoletnich,
- seksuolodzy.

Dokładne pytania wystosowane do ekspertów przedstawione zostaną każdorazowo w miejscu opisu podjętych działań. W dalszej części przedstawione będą informacje dotyczące dotychczasowych wystąpień kierowanych do poszczególnych instytucji oraz organizacji.

1.3.1. Związki sportowe

7 września 2021 r. Państwowa Komisja wysłała 68 pism do polskich związków sportowych[30]. Zawierały one pytania dotyczące sposobu reagowania danego związku na przypadki podejrzenia molestowania seksualnego dzieci poniżej 15 lat, przyjętych wewnętrznych procedur mających na celu wyjaśnienie takich przypadków, działań edukacyjnych oraz prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu dzieci biorących udział w zajęciach sportowych prowadzonych przez trenerów zrzeszonych w danym związku, liczby spraw (zakończonych oraz obecnie prowadzonych) dotyczących podejrzenia molestowania seksualnego dzieci poniżej 15 roku życia przez trenerów lub inne osoby zrzeszone w danym związku, a także liczbę zawiadomień skierowanych do organów ścigania w przedmiocie podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby małoletniej. Jednocześnie Państwowa Komisja

[28] Mowa tutaj o osobach wykonujących swoją pracę dydaktyczno-pedagogiczną na podstawie *Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela* (Dz.U.2021.1762 t.j.).

[29] Mowa tutaj o niezależnych ekspertach wykonujących działania z zakresu ochrony praw i wolności człowieka na terenie oddziałów psychiatrycznych. Por. *Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego* (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 685). Art. 10b (*Zadania Rzecznika Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego*):
1. Ochrona praw osób, o których mowa w art. 10a ust. 1, jest zadaniem Rzecznika Praw Pacjenta, które realizuje w szczególności przy pomocy Rzeczników Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego.
2. Do zadań Rzecznika Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego należy w szczególności:
1) pomoc w dochodzeniu praw w sprawach związanych z przyjęciem, leczeniem, warunkami pobytu i wypisaniem ze szpitala psychiatrycznego;
2) wyjaśnianie lub pomoc w wyjaśnianiu ustnych i pisemnych skarg tych osób;
3) współpraca z rodziną, przedstawicielem ustawowym, opiekunem prawnym lub faktycznym tych osób;
4) inicjowanie i prowadzenie działalności edukacyjno-informacyjnej w zakresie praw osób korzystających ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez szpital psychiatryczny.
3. W zakresie zadań, o których mowa w ust. 1 i 2, Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego współpracuje z:
1) Rzecznikiem Praw Obywatelskich;
2) Rzecznikiem Praw Dziecka;
3) konsultantem krajowym i konsultantami wojewódzkimi w dziedzinie psychiatrii.

[30] Były to wszystkie związki sportowe wymienione na stronie internetowej Ministerstwa Sportu i Turystyki.

zwróciła się z prośbą o przekazanie oryginałów bądź kserokopii dokumentacji stosownych postępowań prowadzonych w powyższym zakresie przez dany związek.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęły 24 odpowiedzi, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

1.3.2. Kuratoria oświaty, komisje dyscyplinarne dla nauczycieli

1 lutego 2022 r. Państwowa Komisja wysłała pisma do 16 kuratoriów oświaty. Zwróciła się w nich o udzielenie informacji, czy w okresie od 13 lipca 2017 r. w danym kuratorium oświaty, bądź też w komisjach dyscyplinarnych prowadzone były jakiekolwiek postępowania dotyczące nauczycieli w sprawie wykorzystania seksualnego małoletnich, tj. czy dopuścili się oni czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletnich poniżej lat 15[31]. Państwowa Komisja zwróciła się z prośbą o przekazanie dokumentacji tych spraw, jeżeli były prowadzone takie postępowania.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęły odpowiedzi z 11 kuratoriów, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

1.3.3. Związki harcerskie

23 lutego 2022 r. Państwowa Komisja wysłała pięć pism do związków harcerskich. Zawierały one pytania dotyczące sposobu reagowania danego związku na przypadki podejrzenia molestowania seksualnego dzieci poniżej 15 lat; przyjętych wewnętrznych procedur mających na celu wyjaśnienie takich przypadków; działań edukacyjnych oraz prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu dzieci biorących udział w zajęciach prowadzonych przez osoby zrzeszone w danym związku; liczby spraw (zakończonych oraz obecnie prowadzonych) dotyczących podejrzenia molestowania seksualnego dzieci poniżej 15 roku życia przez opiekunów, wychowawców lub inne osoby zrzeszone w danym związku oraz liczby zawiadomień skierowanych do organów ścigania w przedmiocie podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby małoletniej. Państwowa Komisja zwróciła się także z prośbą o przekazanie dokumentacji stosownych postępowań prowadzonych w powyższym zakresie przez dany związek.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęła jedna odpowiedź, która zostanie poddana dalszym pracom analitycznym.

1.3.4. Izby lekarskie

15 października 2021 r. Państwowa Komisja wysłała 25 pism do sądów lekarskich[32], w których zwróciła się o udzielenie informacji, czy w okresie od 13 lipca 2017 r. prowadzone były przez dany okręgowy sąd lekarski jakiekolwiek postępowania dotyczące lekarzy w sprawie wykorzystania seksualnego małoletnich, tj. czy lekarze dopuścili się czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletnich poniżej lat

[31] Każdy kurator oświaty, w ramach zapisanych w *Ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 z późn. zm.)* obowiązków: *wykonuje zadania i kompetencje w zakresie oświaty określone w ustawie i przepisach odrębnych na obszarze województwa, a w szczególności: (…) współdziała z właściwymi organami, organizacjami i innymi podmiotami w sprawach dotyczących warunków rozwoju dzieci i młodzieży, w tym w przeciwdziałaniu zjawiskom patologii społecznej, a także może wspomagać działania tych podmiotów* (art. 51 ust. 1 pkt 14 ustawy – *Prawo oświatowe).* W tym miejscu dodać trzeba, że zgodnie z art. 77 ust. 1 *Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela* (Dz.U. 1982 nr 3 poz. 19): *W sprawach dyscyplinarnych nauczycieli orzekają komisje dyscyplinarne.*

[32] Mowa tutaj o odpowiedzialności zawodowej lekarzy na podstawie rozdz. 5 *Ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich* (Dz.U.2021.1342 t.j.).

15. Państwowa Komisja zwróciła się także z prośbą o przekazanie dokumentacji tych spraw, jeżeli były prowadzone takie postępowania.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęło 16 odpowiedzi, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

1.3.5. Izby pielęgniarskie

15 października 2021 r. Państwowa Komisja wysłała 45 pism do sądów pielęgniarek i położnych, w których zwróciła się o udzielenie informacji, czy w okresie od 13 lipca 2017 r. prowadzone były przez dany okręgowy sąd pielęgniarek i położnych jakiekolwiek postępowania dotyczące postępowania pielęgniarek i położnych w sprawie wykorzystania seksualnego małoletnich, tj. czy ktoś ze środowiska pielęgniarskiego lub położniczego dopuścił się czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletnich poniżej lat 15. Państwowa Komisja zwróciła się także z prośbą o przekazanie dokumentacji tych spraw, jeżeli były prowadzone takie postępowania.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęło 37 odpowiedzi, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

1.3.6. Związki artystyczne

23 lutego 2022 r. Państwowa Komisja wysłała 26 pism do związków i stowarzyszeń artystycznych. Zawierały one pytania dotyczące sposobu reagowania danego związku na przypadki podejrzenia molestowania seksualnego dzieci poniżej 15 lat; przyjętych wewnętrznych procedur mających na celu wyjaśnienie takich przypadków; działań edukacyjnych oraz prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu dzieci biorących udział w zajęciach prowadzonych przez osoby zrzeszone w danym związku; liczby spraw (zakończonych oraz obecnie prowadzonych) dotyczących podejrzenia molestowania seksualnego dzieci poniżej 15 roku życia przez osoby zrzeszone w danym związku oraz liczby zawiadomień skierowanych do organów ścigania w przedmiocie podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby małoletniej. Państwowa Komisja zwróciła się także z prośbą o przekazanie dokumentacji stosownych postępowań prowadzonych w powyższym zakresie przez dany związek.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęło osiem odpowiedzi, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

1.3.7. Wystąpienia do związków wyznaniowych

1.3.7.1. Korespondencja ze Stolicą Apostolską

W 2021 r. Państwowa Komisja prowadziła szeroką korespondencję ze Stolicą Apostolską. 23 czerwca 2021 r. zostało wysłane pismo do watykańskiej Kongregacji Nauki Wiary. Państwowa Komisja zapytała w nim, ile Kongregacja prowadziła w latach 2002–2020 spraw dotyczących polskich duchownych w związku z przestępstwem wykorzystania seksualnego osób, które nie ukończyły 15 roku życia; ile spraw prowadzonych było w tym zakresie w poszczególnych latach; ile ze spraw zakończyło się wyrokiem skazującym wydanym w stosunku do osoby duchownej (jakie wymierzono sankcje/kary); jakich przestępstw dotyczyły ww. sprawy; na podstawie jakich przepisów prawa kanonicznego zostały wymierzone; ile z osób skazanych zostało wydalonych ze stanu duchownego; których polskich diecezji oraz których polskich zgromadzeń zakonnych dotyczyły wskazane sprawy (poproszono o podanie liczby w odniesieniu do poszczególnych diecezji oraz zgromadzeń zakonnych); ile spraw obecnie

nadzoruje Kongregacja Nauki Wiary w stosunku do polskich duchownych oraz ile ze wskazanych tutaj spraw dotyczy biskupów lub wyższych przełożonych kościelnych.

20 lipca 2021 r. została nadesłana odpowiedź z Watykanu wskazująca na konieczność skierowania zapytania do innej dykasterii. W wyniku powyższego 30 września 2021 r. Państwowa Komisja skierowała pismo do sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej, w którym powtórnie zadała pytania z pisma wysłanego uprzednio do Kongregacji Nauki Wiary.

25 października 2021 r. do Państwowej Komisji wpłynęło pismo z Ambasady RP przy Stolicy Apostolskiej będące odpowiedzią na pismo skierowane do sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej. Wskazano w nim konieczność kierowania pism drogą dyplomatyczną. 8 grudnia 2021 r. Państwowa Komisja skierowała więc pismo do Ministerstwa Spraw Zagranicznych z prośbą o przekazanie pisma do ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej, aby ten przekazał je do sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej, spełniając tym samym wszystkie wymogi formalne drogi dyplomatycznej. W piśmie tym zostały powtórzone kwestie, o które pytała Państwowa Komisja w pierwotnej korespondencji. W dniu 2 marca 2022 r. Państwowa Komisja otrzymała odpowiedź na wskazane w tym miejscu wystąpienie. Zwrócono w nim uwagę, że wnioskowane informacje przekazane zostały do poszczególnych diecezji lub instytutów religijnych, których dotyczą. Podkreślono, że oczekiwane dane mogą być przekazane przez odpowiednie instytucje kościelne znajdujące się na terenie Polski, gdyż to im Stolica Apostolska przekazuje informacje dotyczące rozstrzygnięcia w danej sprawie.

1.3.7.2. Delegaci ds. ochrony dzieci i młodzieży przy męskich zgromadzeniach zakonnych

7 lipca 2021 r. Państwowa Komisja wysłała 71 pism do delegatów ds. ochrony dzieci i młodzieży funkcjonujących w ramach zakonów w Kościele katolickim. Zwróciła się o udzielenie informacji, czy w okresie od 1 stycznia 2001 r. do chwili otrzymania pisma prowadzone były – przez wyższego przełożonego zgromadzenia lub zakonu bądź ustanowionego przez niego delegata – procesy karno-administracyjne wobec osób duchownych wskazywanych jako sprawcy wykorzystywania seksualnego małoletnich poniżej 15 lat. Państwowa Komisja zwróciła się także o przekazanie oryginałów bądź kserokopii dokumentacji stosownych postępowań prowadzonych w powyższym zakresie, jeśli miały one miejsce.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęło siedem odpowiedzi, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

1.3.7.3. Korespondencja ze związkami wyznaniowymi

17 lutego 2022 r. Państwowa Komisja wysłała pisma do przedstawicieli Kościołów Ewangelicko-Reformowanego oraz Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Zwróciła w nich uwagę na konieczność utworzenia procedur w ramach związków wyznaniowych, które obejmowałyby sytuacje, w których doszło do wykorzystania seksualnego dzieci przez duchownych, a także inne osoby związane organizacyjnie ze związkiem. Podkreśliła, że regulacje te mogłyby stanowić bardzo skuteczną metodę przeciwdziałania przestępstwom o charakterze seksualnym w ramach wspólnoty, a także karania takich zachowań w razie ich zaistnienia. Obok katalogu wewnętrznych kar, jak i unormowań dotyczących współpracy ze świeckimi instytucjami (w tym organami ścigania), Państwowa Komisja zaznaczyła potrzebę powstania odpowiednich wskazań dotyczących prewencji – tak, aby możliwie jak najbardziej ograniczyć, a docelowo wyeliminować powstawanie sytuacji wykorzystywania seksualnego małoletnich. Jako przykłady działań możliwych do wdrożenia zostały przedstawione wybrane procedury obowiązujące w innych związkach wyznaniowych.

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęła jedna odpowiedź, która zostanie poddana dalszym pracom analitycznym.

W roku 2021 r. Państwowa Komisja wysłała pisma do przedstawicieli Kościoła Greckokatolickiego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, Kościoła Zielonoświątkowego, Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz Świadków Jehowy. Wcześniej prowadziła szeroką korespondencję z przedstawicielami Kościoła Rzymskokatolickiego. W omawianym okresie sprawozdawczym wpłynęła również odpowiedź na wcześniej wysłane pismo, kierowane do zboru Świadków Jehowy, a także odpowiedź od przedstawiciela Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

1.4. Wystąpienia Państwowej Komisji do ekspertów w zakresie seksuologii oraz ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży

W *Pierwszym Raporcie* Państwowa Komisja przedstawiła szereg rekomendacji dotyczących wsparcia psychospołecznego osób doświadczających w dzieciństwie dramatu wykorzystania seksualnego. Odnosząc się do konieczności tworzenia systemu skutecznej prewencji, sformułowano także wystąpienia dotyczące działań resocjalizacyjno-terapeutycznych, którymi objęci powinni zostać sprawcy przestępstw seksualnych opuszczających instytucje izolacyjne. Mowa tutaj o następujących rekomendacjach:

- Stworzenie oraz sfinansowanie szybkiej ścieżki interwencyjnej zapewniającej priorytetowy dostęp do opieki psychologicznej dla dzieci, co do których wystąpiło podejrzenie wykorzystania seksualnego;
- Uzupełnienie podstawy programowej Ministerstwa Edukacji i Nauki o tematykę profilaktyki wykorzystania seksualnego;
- Wprowadzenie oddziaływań terapeutycznych do opieki postpenitencjarnej dla opuszczających zakłady karne osób uprzednio skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15.

Przedstawione obszary wpisują się w dyskusję polskiego społeczeństwa dotyczącą sytuacji istniejącej w systemie ochrony zdrowia psychicznego, w tym także trudnej sytuacji dotyczącej ochrony zdrowia psychicznego dzieci. Doniesienia medialne odnoszące się do liczby prób samobójczych, jakie dokonały osoby niepełnoletnie[33], oraz informacje wskazujące na trudną sytuację, w jakiej nadal znajduje się system wsparcia terapeutycznego dla dzieci w kryzysie psychicznym, sprawiają, iż poznanie opinii przedstawicieli środowiska seksuologów, pracowników placówek zajmujących się ochroną zdrowia psychicznego oraz osób zajmujących się ochroną praw pacjenta szpitala psychiatrycznego (w tym dzieci) ma kluczowe znaczenie. Dzięki uzyskanym informacjom oraz uwagom możliwe jest zlokalizowanie obszarów, w których konieczne jest dokonanie zmian. Owe zmiany winny skutkować przede wszystkim skonstruowaniem sprawnego systemu wspierania dzieci i młodzieży, które m.in. w wyniku wykorzystania seksualnego doświadczają różnego rodzaju zaburzeń psychicznych[34].

[33] *Duży wzrost liczby prób samobójczych wśród dzieci. Statystyki policji,* Tvn24.pl, https://tvn24.pl/polska/proby-samobojcze-dzieci-statystyki-policji-2021-2020-2019-rok-5559981 (dostęp: 30.05.2022).

[34] Szerzej na temat zjawiska kryzysu w polskiej psychiatrii, w tym w szczególności w psychiatrii dziecięcej zob. W. Bereś, J. Schwertner, *Szramy. Jak psychosystem niszczy nasze dzieci,* Wydawnictwo Wielka Litera, Warszawa 2020; A. Kiedrzynek, *Zapaść psychiatrii dziecięcej. Warszawski oddział do zamknięcia,* https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/zapasc-psychiatrii-dzieciecej-warszawski-oddzial-do-zamkniecia/0g446ng (dostęp: 30.05.2022); *Warszawa bez psychiatrii dziecięcej? Wypowiedzenia złożyło pięciu z sześciu lekarzy z kliniki w IPiN,* https://www.rynekzdrowia.pl/Uslugi-medyczne/Warszawa-bez-psychiatrii-dzieciecej-Wypowiedzenia-zlozylo-pieciu-z-szesciu-lekarzy-z-kliniki-w-IPiN,225567,8.html (dostęp: 30.05.2022); *Debata „Psychiatria dzieci i młodzieży w kryzysie" w TVN24,* https://tvn24.pl/polska/debata-psychiatria-dzieci-i-mlodziezy-w-kryzysie-w-tvn24-5444763 (dostęp: 30.05.2022).

1.4.1. Ośrodki zdrowia psychicznego – szpitale i poradnie

15 kwietnia 2021 r. Państwowa Komisja wysłała 39 pism do szpitalnych oddziałów psychiatrycznych ogólnych dla dzieci. Kolejna wysyłka miała miejsce 21 kwietnia 2021 r. – pisma zostały wysłane do 23 oddziałów dziennych psychiatrycznych dla dzieci. Ostatnia tura wysyłek odbyła się 17 maja 2021 r., a jej adresatami było 69 oddziałów psychiatrycznych dla dzieci. Rozróżnienie wysyłek wynikało z uprzedniego podziału podmiotów na trzy oddzielne bazy, dokonanego z uwagi na odmienność źródeł pochodzenia danych. Pisma w każdej z trzech wysyłek zawierały pytania dotyczące:

- liczby małoletnich pacjentów (którzy nie ukończyli 15 roku życia) korzystających w ciągu ostatnich dwóch lat z terapeutycznej pomocy danej placówki, wymagających wsparcia m.in. z powodu wykorzystania seksualnego;
- ogólnej charakterystyki spraw dotyczących małoletnich pacjentów będących ofiarami wykorzystania seksualnego.

Państwowa Komisja szczególnie zainteresowana była odpowiedzią na następujące pytania:

- Kto był sprawcą?
- W jakim wieku były dzieci doświadczające wykorzystania seksualnego?
- W jakim okresie ono trwało?
- Z kim dziecko trafiło do specjalisty?
- Czy miało wsparcie w swojej rodzinie podczas leczenia w danej placówce?
- Jakie były najczęstsze rozpoznania przed rozpoczęciem terapii?
- Jaki rodzaj działań podjęto w danej placówce (np. terapia indywidualna, terapia rodzinna, farmakoterapia, muzykoterapia, terapia zajęciowa itd.)?
- Z jakimi problemami (zdrowotnymi, społecznymi) najczęściej boryka się dziecko, które zostało wykorzystane seksualnie?
- Ile zawiadomień o możliwości popełniania przestępstwa dotyczącego wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej lat 15 dana placówka zgłosiła do prokuratury/sądu/policji?
- Czy obecne rozwiązania dotyczące pracy i postępowania z pokrzywdzonymi przestępstwem seksualnym dziećmi są wystarczające, jeśli nie, to jak można je zmienić, co zaproponować?

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęło 17 odpowiedzi na pisma z wysyłki pierwszej, 3 z wysyłki drugiej, oraz 19 z wysyłki trzeciej, co daje sumę 39 odpowiedzi na 131 wysłanych pism. Odpowiedzi, jakie uzyskała Państwowa Komisja, zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

Na podstawie otrzymanych odpowiedzi można stwierdzić, że należy zwrócić szczególną uwagę na następujące kwestie:

Propozycje działań/ zmian systemowych

- Gruntowne przebudowanie sieci wsparcia psychologicznego dla dzieci i młodzieży.
- Stworzenie jednoznacznych wytycznych określających procedurę zgłoszenia podejrzenia wykorzystania seksualnego.
- Opracowanie systemowych rozwiązań dla psychiatrii dziecięcej.
- Promowanie miejsc, w których udzielane jest wsparcie skrzywdzonym.
- Stworzenie ogólnodostępnej bazy instytucji pomocowych.
- Podkreślanie w dyskursie społecznym, że winny jest wyłącznie sprawca, a nie ofiara.

- Zwalczanie wtórnej wiktymizacji.
- Wzbudzenie zaufania do policji, sądów i prokuratury jako skutecznie działających instytucji.
- Wypracowanie sposobów wczesnego rozpoznania i interwencji wobec nieletnich sprawców.
- Wspieranie organizacji pożytku publicznego udzielających pomocy pokrzywdzonym.
- Wdrożenie leczenia środowiskowego dla dzieci i młodzieży.
- Przeprowadzenie kampanii społecznej z zakresu ochrony dzieci.

Propozycje działań/zmian edukacyjno-prewencyjnych

- Wsparcie rodzin z występującymi trudnościami wychowawczymi.
- Edukowanie dzieci w sferze seksualności, swojego ciała, granic właściwych zachowań.
- Szkolenia specjalistów pracujących z dziećmi, w tym kadry pedagogicznej w placówkach edukacyjnych, szczególnie w zakresie rozpoznawania krzywdzenia, algorytmów reagowania na poziomie wsparcia dziecka oraz działań prawnych.
- Szkolenia policjantów podnoszące ich kompetencje psychologiczne.
- Edukowanie rodziców w zakresie rozpoznawania, sposobów reagowania na podejrzenie lub ujawnienie wykorzystania seksualnego.
- Pilnowanie, aby chęć zgłoszenia przestępstwa przez specjalistów, nie zaburzała więzi terapeutycznej.
- Wprowadzenie etatów psychologa i pedagoga w każdej szkole w większym wymiarze.
- Pogłębianie zaufania dzieci do osób sprawujących nad nimi opiekę (rodzice, nauczyciele, specjaliści).
- Stworzenie aplikacji na telefon komórkowy pomagającej dokonać zgłoszenia nadużycia.
- Wzbudzenie gotowości u rodziców w poszukiwaniu specjalistycznej opieki i pomocy dla dziecka.

Propozycje działań/zmian w obszarze wsparcia diagnostyczno-terapeutycznego

- Dążenie do pełnej refundacji świadczeń specjalistycznych dla pokrzywdzonych.
- Położenie nacisku na to, aby to ofiary same sygnalizowały zaistniałe przestępstwa.
- Utworzenie „szkół dla rodziców" przy poradniach i placówkach edukacyjnych.
- Zwiększenie dostępności terapii indywidualnych i rodzinnych – w tym skrócenie czasu oczekiwania na nie.
- Skondensowanie świadczeń do jednej placówki, która rozpoznaje problem i udziela kompleksowego wsparcia dziecku.
- Umożliwienie odbywania lub kontynuowania terapii w okolicy miejsca zamieszkania.
- Objęcie opieką terapeutyczną rodzin poszkodowanych.
- Umożliwienie skutecznej terapii tym, których nie stać na prywatną pomoc specjalistyczną.

Propozycje działań/zmian o charakterze prawnym

- Prowadzenie nadzoru nad opiekunami małoletnich.

- Wprowadzenie regulacji prawnych uniemożliwiających sprawcom kontakt z małoletnimi do czasu wyjaśnienia sprawy.
- Doszacowanie liczby stwierdzonych nadużyć.
- Analiza umorzonych spraw dotyczących wykorzystania seksualnego dzieci.
- Zmiana podejścia do zeznań poszkodowanych, których zeznania często są podważane z powodu odbywania przez nich leczenia psychiatrycznego, które niejednokrotnie jest skutkiem wykorzystania seksualnego.
- Uwrażliwienie biegłych sądowych na postępowania dotyczące przestępstw seksualnych.
- Uregulowanie zasad dotyczących tego, jakie informacje w jakich przypadkach mogą być udzielane przez specjalistę organom ścigania.
- Opracowanie protokołów postępowania na wzór procedury Niebieskiej Karty.
- Ograniczenie kontaktu dziecka z opiekunem podejrzanym o przestępstwo względem niego.
- Przyspieszenie procedur prawnych.
- Wypracowanie jednolitych standardów w ścieżce diagnostyczno-procesowej.

W związku z zasygnalizowaną przez oddziały opieki psychiatrycznej potrzebą przeprowadzenia kampanii społecznej z zakresu przestępstw na tle seksualnym, kierowanej przede wszystkim do osób małoletnich, Państwowa Komisja w 2021 r. przeprowadziła ogólnopolską internetową kampanię edukacyjno-prewencyjną. W następnych latach planowane są kolejne podobne działania.

1.4.2. Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego

Państwowa Komisja wysłała pismo do Rzecznika Praw Pacjenta. Zawierało one pytania dotyczące:

- liczby spraw małoletnich pacjentów (którzy nie ukończyli 15 roku życia), jakie w ciągu ostatnich dwóch lat prowadzili rzecznicy praw pacjenta szpitala psychiatrycznego w odniesienia do pacjentów, którzy korzystali z terapeutycznej pomocy danej placówki w związku z koniecznością wsparcia osoby będącej ofiarą wykorzystania seksualnego;
- ogólnej charakterystyki spraw dotyczących małoletnich pacjentów będących ofiarami wykorzystania seksualnego (m.in.: Kto był sprawcą? W jakim wieku były dzieci? Z kim dziecko trafiło do specjalisty? Czy dziecko miało wsparcie w swojej rodzinie? Czy dziecko miało/ rodzina miała wsparcie prawne w omawianej sytuacji?);
- charakterystyki działań podjętych przez szpital/ oddział psychiatryczny (Czy udzielone było wsparcie lekarskie/ terapeutyczne dziecku oraz rodzinie dziecka? Czy zawiadomione zostały o przestępstwie organy ścigania? Ile było zawiadomień?);
- problemów, z jakimi najczęściej boryka się dziecko, które zostało wykorzystane seksualnie (zdrowotnymi, społecznymi);
- rodzaju realizowanych przez rzeczników/ oddziały psychiatryczne/ poradnie działań w ramach uprawnień przewidzianych w ustawie o ochronie zdrowia psychicznego;
- informacji, czy w placówkach psychiatrycznych, które o opinię poprosiła Państwowa Komisja, dochodzi-

ło w ostatnich dwóch latach do przypadków wykorzystania seksualnego osób poniżej lat 15 (Jeśli tak, to jakie zostały podjęte działania przez dany szpital/oddział?);

- informacji, czy obecne rozwiązania dotyczące pracy i postępowania z pokrzywdzonymi przestępstwem seksualnym dziećmi, będącymi pacjentami oddziałów psychiatrycznych, są wystarczające (Jeśli nie, to jak można je, zdaniem Rzecznika, zmienić, co zaproponować?).

Pismo zawierało również prośbę do Rzecznika, aby ten dokonał rozeznania pośród podległych mu rzeczników praw pacjenta szpitala psychiatrycznego we wskazanych wcześniej obszarach.

Rzecznik w swojej odpowiedzi zawarł informacje dotyczące charakterystyki prowadzonych spraw, działań podejmowanych przez rzeczników praw pacjenta oraz trudności, z jakimi się spotykają.

Na podstawie tejże odpowiedzi można stwierdzić, że należy zwrócić szczególną uwagę na następujące kwestie:

Propozycje działań/zmian systemowych

- Niesienie pomocy nie tylko skrzywdzonym, ale i ich rodzinie.
- Utworzenie specjalnych hosteli, w których małoletni/nieletni, pozostając pod opieką specjalistów, mogliby kontynuować naukę.

Propozycje działań/zmian edukacyjno-prewencyjnych

- Właściwe przygotowanie personelu medycznego do kontaktu z dzieckiem, które doświadczyło wykorzystania seksualnego.
- Odpowiednia współpraca personelu w poczuciu odpowiedzialności w ramach zespołów terapeutycznych.

Propozycje działań/zmian w obszarze wsparcia diagnostyczno-terapeutycznego

- Pilnowanie przestrzegania procedur dotyczących postępowania z pokrzywdzonymi.
- Zwiększenie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży leczonych w placówkach.
- Wprowadzenie obowiązku rejestrowania osób odwiedzających pacjentów w oddziale oraz czasu ich pobytu.

Propozycje działań/zmian o charakterze prawnym

- Reagowanie na symptomy przemocy seksualnej (w tym – powiadamianie odpowiednich instytucji o możliwości popełnienia przestępstwa).
- Zrezygnowanie z założenia, że dziecko z diagnozą psychiatryczną jest niewiarygodnym świadkiem dla sądu.

1.4.3. Seksuolodzy

Państwowa Komisja wysłała pisma do 56 seksuologów[35], w których zwróciła się o odpowiedzi na poniższe pytania:

- O czym należy wiedzieć, by skuteczniej przeciwdziałać wykorzystaniu seksualnemu i efektywniej pomagać ofiarom oraz osobom z grupy ryzyka (w ramach zapobiegania przestępczości na tle seksualnym)?
- Jakie działania warto podjąć, by ofiary wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie, w dorosłym życiu ponownie nie doświadczyły przemocy seksualnej lub same nie stały się jej sprawcami?
- Które z działań zapobiegawczych należałoby wdrożyć niezwłocznie w perspektywie krótko- i długofalowej?
- W jakim zakresie i jakie zmiany powinny być wprowadzone, by udzielać skutecznej i odpowiedniej pomocy nie tylko pokrzywdzonym, ale także ich najbliższym oraz świadkom?
- Które z nich powinny być wprowadzone niezwłocznie?
- Jakie działania warto podjąć w celu zminimalizowania możliwości wystąpienia negatywnych skutków wykorzystywania seksualnego u wszystkich tych osób?
- Czy obecne rozwiązania dotyczące pracy i postępowania ze sprawcami czynów o charakterze pedofilnym są wystarczające? Jeśli nie, to jak można je zmienić, co zaproponować?
- Jaki system odziaływań (skierowany do społeczeństwa, skierowany do potencjalnych sprawców przestępstw seksualnych, którzy nie zostali jeszcze skazani, oraz w ramach systemu sprawiedliwości karnej wobec sprawców przemocy seksualnej) powinien być wdrożony, aby przeciwdziałać i zwalczać przestępstwa seksualne wobec małoletnich? sprawców przemocy seksualnej) powinien być wdrożony, aby przeciwdziałać i zwalczać przestępstwa seksualne wobec małoletnich?
- Jakie działania powinni podejmować funkcjonariusze organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, świadkowie przestępstwa i inni – w trakcie samego ujawnienia faktu wykorzystania, na etapie postępowania przygotowawczego i sądowego oraz po zakończeniu procesu sądowego?
- Co należy zrobić, o czym należy pamiętać i czego przestrzegać?
- Jakie systemowe zmiany, w tym zamiany prawne, powinny zostać wprowadzone, by pomoc w zakresie psychoterapii, psychiatrii i innych form wsparcia mogła być świadczona na jak najwyższym poziomie?
- Co należy zmienić w pierwszej kolejności?
- Jakie zmiany systemowe powinny być wprowadzone, aby lepiej chronić dzieci i młodzież przed wykorzystywaniem seksualnym?
- Które z nich powinny być wprowadzone niezwłocznie?
- Czy oficjalne zalecenia i wytyczne dotyczące procesu szkolenia i dopuszczenia do wykonywania zawodu seksuologów świadczących pomoc dzieciom i młodzieży oraz biegłych sądowych w tej specjalności są wystarczające i respektowane?
- Jakie są możliwości skutecznego egzekwowania istniejących zaleceń i wytycznych?
- Jak wygląda sytuacja w Polsce na tle innych krajów UE?

[35] Mowa tutaj zarówno o ekspertach posiadających specjalizację lekarską z zakresu seksuologii, osobach mających certyfikat seksuologa klinicznego, jak i psychoterapeutach specjalizujących się w obszarze seksuologii. Osoby te wytypowane zostały na podstawie wcześniejszego rozeznania dotyczącego pracujących na terenie Polski specjalistów zajmujących się terapeutycznym wsparciem osób wykorzystanych seksualnie w dzieciństwie oraz terapią sprawców przestępstw na tle seksualnym.

- Jakie aspekty procesu szkolenia i dopuszczenia do wykonywania zawodu seksuologa w Polsce warto wzmacniać i promować, a jakie wymagają ulepszenia?
- Jakie zmiany dotyczące procesu powoływania biegłych sądowych z zakresu seksuologii należy wprowadzić?
- Jakiej współpracy oczekiwaliby eksperci seksuolodzy ze strony Państwowej Komisji w zakresie przeciwdziałania przestępstwom wykorzystywania seksualnego małoletnich oraz świadczenia pomocy ofiarom?

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęły odpowiedzi od 18 seksuologów, które zostaną poddane dalszym pracom analitycznym.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że należy zwrócić szczególną uwagę na następujące kwestie:

Propozycje działań/zmian systemowych

- Opracowanie całościowego modelu wsparcia, przeciwdziałania i z walczania naduż yć seksualnych wobec dzieci, uwzględniającego różne sektory i instytucje.
- Utworzenie kompleksowej procedury postępowania diagnostyczno-terapeutycznego w stosunku do sprawców przestępstw o charakterze seksualnym.
- Utworzenie Instytutu Seksuologii Sądowej zajmującego się m.in. działalnością naukowo-dydaktyczną.
- Opracowanie kompleksowych standardów diagnozowania i leczenia sprawców i ofiar.
- Utworzenie rejestru sprawców połączonego z zasadą okresowych kontroli w placówkach leczniczych.
- Zwrócenie uwagi na potrzeby z obszaru pozazdrowotnego (np. pomoc prawna).
- Objęcie szczególną opieką ofiary przestępstw, w tym wprowadzenie opieki asystenta społecznego.

Propozycje działań/zmian edukacyjno-prewencyjnych

- Rozszerzenie programu nauczania na uczelniach medycznych i psychologicznych o blok zajęć z seksuologii sądowej.
- Prowadzenie szkoleń dla rodziców, nauczycieli, pedagogów, pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych z zakresu normy i patologii rozwoju psychoseksualnego dziecka, symptomów wykorzystania oraz postępowania w wypadku podejrzenia nadużyć seksualnych.
- Poszerzenie kompetencji terapeutów, psychologów, pedagogów oraz seksuologów o działania interwencji kryzysowej.
- Edukowanie rodziców z zakresu korzystania z internetu przez ich dzieci.
- Edukacja całego społeczeństwa za pośrednictwem mediów.
- Zacieśnienie współpracy pomiędzy szkołami, poradniami, ośrodkami terapeutycznymi, pomocą społeczną, sądami i policją.
- Odpowiednie przygotowanie sprawców do wyjścia na wolność po odbyciu kary.
- Zwrócenie uwagi na profesjonalne wsparcie terapeutyczne dla sprawców po odbyciu kary.
- Utworzenie ośrodków terapeutycznych dla sprawców po odbyciu kary.
- Monitorowanie procesu readaptacji społecznej sprawcy po odbyciu kary.
- Zwiększenie liczby placówek oferujących wsparcie terapeutyczne w warunkach wolnościowych, jak i ambulatoryjnych, oraz odpowiednia ich lokalizacja (rozmieszczenie).

- Rozpowszechnienie informacji o funkcjonowaniu telefonów zaufania i podobnych linii pomocowych.
- Powołanie zespołu ekspertów złożonego z krajowych konsultantów.
- Umożliwienie ofiarom bezpłatnej, szybkiej i długotrwałej pomocy świadczonej przez psychologa lub lekarza seksuologa.
- Utworzenie ogólnodostępnej listy specjalistów z podaniem ich stażu pracy i kwalifikacji.
- Propagowanie aktualnej wiedzy seksuologicznej.
- Utworzenie rządowego programu szkoleń dla psychologów i seksuologów.

Propozycje działań/zmian w obszarze wsparcia diagnostyczno-terapeutycznego

- Utworzenie sieci lecznictwa ambulatoryjnego dla sprawców i ofiar.
- Utworzenie sieci placówek interwencyjnych.
- Ułatwienie dostępu do psychologów i seksuologów dla dzieci i ich rodziców (w tym w placówkach edukacyjnych).
- Tworzenie poradni seksuologicznych w mniejszych miejscowościach.
- Rozszerzenie refundacji Narodowego Funduszu Zdrowia o świadczenia komercyjnych placówek.
- Pomoc terapeutyczna dla osób, które nie popełniły przestępstwa, a są zaniepokojone swoimi reakcjami seksualnymi.
- Objęcie pomocą terapeutyczną całej rodziny pokrzywdzonego dziecka.
- Przyspieszenie udzielania pomocy ofiarom, wprowadzenie „szybkiej terapii".
- Poddawanie sprawców odpowiednim oddziaływaniom terapeutycznym uwzględniającym rodzaj ich zaburzeń.

Propozycje działań/zmian o charakterze prawnym

- Zwrócenie szczególnej uwagi na przygotowanie pokrzywdzonego do przesłuchania i samo przesłuchanie.
- Przeciwdziałanie wtórnej wiktymizacji.
- Skuteczne uniemożliwienie kontaktu podejrzanego z ofiarą do czasu rozstrzygnięcia sprawy.
- Pogłębianie wiedzy specjalistów na temat stawiania fałszywych oskarżeń o przemoc seksualną, np. podczas spraw rozwodowych.
- Przeciwdziałanie wykorzystywaniu dziecka w sytuacjach konfliktowych pomiędzy rodzicami.
- Stworzenie instytucji odwoławczej od błędnie opracowanych opinii i ekspertyz.
- Wprowadzenie kompleksowych badań oskarżonych o przemoc seksualną przez psychologa, psychiatrę, specjalistów w zakresie psychotraumatologii, seksuologów.
- Właściwe dobieranie biegłych przez sąd, z uwzględnieniem ich odpowiedniego wykształcenia i fachowości w danej dziedzinie.
- Prowadzenie szkoleń dla biegłych sądowych.
- Podwyższenie kar za przestępstwa seksualne wobec dzieci.

- Wprowadzenie odpowiedzialności karnej dla matek lub partnerów sprawców za brak reakcji na nadużycia seksualne wobec dzieci.
- Zapewnienie bezpieczeństwa dla osób zgłaszających podejrzenia o popełnieniu przestępstwa.
- Prawne uregulowanie zawodu psychologa oraz psychoterapeuty.
- Uproszczenie procedury ubiegania się o status seksuologa klinicznego.
- Korzystanie z rozwiązań obowiązujących w innych państwach (np. ograniczenie dostępu do treści pornograficznych, jak ma to miejsce w Wielkiej Brytanii; wprowadzenie instytucji doradcy ofiary, jak ma to miejsce w Stanach Zjednoczonych).

W związku z zasygnalizowaną przez środowisko seksuologów potrzebą powołania zespołu ekspertów, w skład którego wchodziliby konsultanci krajowi w dziedzinie psychiatrii, psychiatrii dzieci i młodzieży, psychoterapii dzieci i młodzieży, psychologii klinicznej oraz seksuologii, Państwowa Komisja wysłała 27 stycznia 2022 r. zaproszenia do ww. konsultantów dotyczące utworzenia takiego zespołu. Pozytywny odzew i informacje o gotowości do współpracy zaowocowały zorganizowanym 10 marca 2022 r. pierwszym spotkaniem zespołu ekspertów z Państwową Komisją. Współpraca ta jest kontynuowana.

2.

Wstępne wnioski z uzyskanych odpowiedzi

Jak już wskazano, opisane powyżej aktywności Państwowej Komisji stanowią wstęp do długofalowych działań badawczych związanych z oceną:

- sposobu reagowania instytucji zrzeszających podobne osoby,
- skali zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci przez wysokofunkcjonujących sprawców wykonujących zawód/funkcję wiążącą się z zaufaniem społecznym.

Kierowanie pierwszych wystąpień pisemnych podyktowane jest chęcią uzyskania rzetelnych odpowiedzi dotyczących realizowanych przez daną instytucję lub organizację w przeszłości działań i inicjatyw oraz danych dotyczących obecnego stanu faktycznego. To niejako pierwszy krok działań prognozujących aktualny stan rzeczy. Aktywność ta nie pozwala na wyciąganie generalnych wniosków, w tym wniosków dotyczących np. krajowej populacji danego zawodu. Trudne będzie również postawienie niebudzących wątpliwości hipotez. Jednocześnie jednak inicjatywa ta pozwala na odnalezienie kluczowych obszarów, jakie winny zostać pogłębione w ramach dalszych prac badawczych. To także ważny element procesu pozwalający na lokalizację przestrzeni dotąd niedostrzeganych, *de facto* ukrytych bądź też pomijanych.

Wstępna ocena sytuacji, jaką możemy zaobserwować w wyniku podjętych działań i uzyskanych odpowiedzi, pozwala na sformułowanie poniższych uwag:

- Zaobserwować można różnicę w responsywności udzielanych Państwowej Komisji odpowiedzi. Z jednej strony mamy np. izby pielęgniarskie oraz kuratoria oświaty, które w znacznej większości udzieliły odpowiedzi na zadane pytania. Z drugiej strony, związki sportowe, harcerzy, zakonnych delegatów, ekspertów w zakresie seksuologii oraz związki artystów, od których do Państwowej Komisji spłynęły nieliczne odpowiedzi. Sytuacja ta skłania do zwrócenia uwagi na nieefektywność aktualnie obowiązujących przepisów prawa dotyczących działalności Państwowej Komisji. Należy przypomnieć, że Państwowa Komisja została powołana m.in. do identyfikowania *problemów pojawiających się w praktyce ścigania przypadków nadużyć seksualnych i karania sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15, zwanych dalej „przestępstwami pedofilii"* (art. 2 ust. 2 pkt 2 Ustawy). To, że liczne podmioty nie zareagowały na pytania dotyczące ochrony małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym ze strony osób mających zawodowo z nimi kontakt, jest bardzo niepokojące. Wszak pytania te kierowała instytucja państwowa, która powołana została do wyjaśniania przypadków sytuacji, w wyniku których osoby małoletnie cierpią w wyniku doświadczenia przemocy seksualnej. Sytuacja ta skłania do powtórzenia postulatu uzupełnienia przepisów ustawowych o prawo Państwowej Komisji do oczekiwania od instytucji i organizacji przekazania w określonym czasie informacji dotyczących prowadzonych działań, w tym działań w zakresie edukacji i prewencji[36]. W omawianym zakresie pojawia się również kluczowe pytanie. Dlaczego niektóre instytucje na co dzień zajmujące się wsparciem dzieci w procesie wychowawczym (harcerze, sportowcy) nie przekazują informacji dotyczących podejmowanych działań prewencyjnych w zakresie

[36] Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na treść proponowanego przez Państwową Komisję przepisu dotyczącego omawianej materii: identyflkacja problemów pojawiających się w praktyce ścigania przypadków nadużyć seksualnych i karania sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15, zwanych dalej „przestępstwami pedofllii".

ochrony małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym? Jest to wątpliwość, która wymaga dalszych analiz oraz aktywnych działań sprawdzających.

- Zapoznając się z treścią odpowiedzi kierowanych do Państwowej Komisji przez instytucje i organizacje, zauważyć można, że problematyka wykorzystania seksualnego dzieci nie znalazła się w obszarze zainteresowania organów odpowiedzialności dyscyplinarnej. We wszystkich z uzyskanych odpowiedzi ze środowiska lekarskiego pojawiała się informacja, zgodnie z którą sądy lekarskie ani razu od 2017 r. nie zajmowały się wyjaśnianiem naruszenia zasad etycznych przez lekarza w związku z podejrzeniem wykorzystania seksualnego osoby poniżej lat 15. Jednocześnie jednak w doniesieniach medialnych pojawiają się informacje o naruszeniu tych zasad. Także do Państwowej Komisji docierają informacje o sprawach, w których jako sprawca wskazany jest lekarz. Zagadnienie to wymaga zatem dalszej analizy faktograficznej. Konieczne jest również dokonanie oceny aktualnie obowiązujących przepisów prawa wskazujących na korelacje między normami ustawowymi oraz deontologicznymi (etycznymi zasadami wykonywania zawodu). Pojawia się bowiem pytanie, na jakim etapie postępowania prokuratorskiego/sądowego powinien być zawiadamiany określony organ zawodowej odpowiedzialności dyscyplinarnej.

- Warto zwrócić uwagę na istotne pozytywne zjawiska, jakie pojawiają się w kontekście oceny sposobów reagowania na przypadki wykorzystania seksualnego dzieci. Przykładem może być środowisko nauczycieli. Obecnie obowiązujące przepisy dotyczące zasad reakcji dyscyplinarnej – na podstawie wstępnej oceny liczby kierowanych do Państwowej Komisji spraw – w tym akt postępowań – można określić jako skuteczne. Nadesłane do Państwowej Komisji materiały wymagają pogłębionej analizy jakościowej z racji ich wielowątkowego charakteru.

- Już wstępna ocena zgromadzonych materiałów pozwala Państwowej Komisji na wyciagnięcie wniosku wskazującego na konieczność pogłębionej analizy:

a. skali zjawiska wykorzystania seksualnego w środowiskach na co dzień zawodowo zajmujących się dziećmi,

b. sposobu reagowania środowisk na wskazane tutaj zachowania przestępcze.

Szczególnie istotne jest również podjęcie działań badawczych skierowanych do określonych organizacji oraz instytucji. W wyniku opisanych w tym rozdziale działań możliwe jest wyciągniecie wniosku dotyczącego odmiennego charakteru licznych organizacji i instytucji (np. opiekuńczych, wychowawczych, medycznych, artystycznych), których przedstawiciele pracują zawodowo z dziećmi. Z jednej strony dostrzegamy korporacje zawodowe zrzeszone w samorządy, które posiadają stosowne przepisy dyscyplinarne, oraz rozbudowaną sieć instytucji zawodowych zajmujących się troską o standardy etyczne wykonywania zawodu. W podobnych przypadkach szczególnie istotne jest poznanie sposobu reagowania zarówno organów dyscyplinarnych, jak i przedstawicieli środowiska zawodowego, reagujących na informację o podejrzeniu popełnienia przestępstwa pedofilii. Z drugiej strony mamy instytucje, które w wyniku zrzeszenia się koordynują prace, jakie ich przedstawiciele podejmują z dziećmi. Nie są to jednakże organizacje rozbudowane, niejednokrotnie wykonują swoje działania lokalnie. Można mieć wątpliwości, czy tematyka ochrony dzieci przed wykorzystaniem seksualnym była istotnym elementem budowania odpowiedzialnych procedur reagowania. Jest także trzecia grupa instytucji. Mowa o różnych formach zrzeszeń zawodowych, których przedstawiciele nie pracują na co dzień z dziećmi. Wnioski, jakie pojawiają się po wstępnej ocenie nadsyłanych odpowiedzi, wskazują, iż instytucje te nie rejestrują spraw dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej zrzeszonych w nich przedstawicieli, gdyż ich praca nie wiąże się z działalnością na rzecz małoletnich. Jest to jednak, jak się zdaje, podejście błędne. W literaturze przedmiotu oraz doniesieniach medialnych zauważyć można przypadki wykorzystania seksualnego dzieci przez przedstawicieli zawodów zaufania publicznego, którzy na co dzień nie prowadzą działalności pedagogicznej skierowanej do dzieci. Mowa tutaj np. o przedstawicielach środowiska artystycznego lub sportowego, którzy zostali oskarżeni o molestowanie seksualne dzieci. Pytania Państwowej Komisji dotyczące liczby tego rodzaju spraw w części przypadków spotykały się z wymijającą odpowiedzią typu *Nasz związek nie zajmuje się działalnością związaną z dziećmi*. Kluczowe jest jednak, czy dany związek posiada stosowne procedury dyscyplinarne, które można zastosować wobec przedstawiciela związku

(np. sportowego, artystycznego), który został oskarżony o/skazany za przestępstwo pedofilii.

Odmienność wskazanych typów instytucji/organizacji skłania do przyjęcia wniosku, zgodnie z którym konieczne jest zastosowanie dla każdego z nich odmiennej metodologii badań. Inna forma aktywności analitycznej dotyczyć będzie np. analizy akt postępowania dyscyplinarnego nauczycieli, a inna aktywność musi zostać podjęta w sytuacji, w której np. większość związków harcerskich nie odpowiedziała na zadane przez Państwową Komisję pytania, jednocześnie uniemożliwiając dokonanie wstępnej oceny podejmowanych, kluczowych dla ochrony praw dziecka działań. Odmienna aktywność badawcza dotyczyć musi także środowisk, które do tej pory nie podejmowały działań prewencyjnych w omawianym zakresie, jednocześnie mając świadomość, iż część przedstawicieli ich środowiska oskarżona była o działania naruszające wolność seksualną dziecka.

- Pojawia się również wciąż aktualne pytanie dotyczące skutecznych narzędzi badawczych wobec instytucji, które odmawiają przekazania dokumentów do badań. Mowa tutaj zwłaszcza o braku realnej możliwości analizowania zakończonych spraw kanonicznych, w których jako sprawca wskazany był duchowny. Decyzja Stolicy Apostolskiej o oczekiwaniu na podjęcie działań prawnomiędzynarodowych w każdej ze spraw, które są przedmiotem zainteresowania organu sądowego, realnie utrudnia zebranie materiału badawczego. Aktualnie kluczowe wydaje się stworzenie niezależnego, wewnętrznego (wewnątrzkościelnego) gremium, które, posiadając stosowne umocowanie prawne, dokona analizy sposobu reagowania w przeszłości przez odpowiednie instytucje kościelne oraz ich przedstawicieli. Współdziałanie w tym zakresie z instytucjami państwowymi wydaje się rozwiązaniem koniecznym. Wiedza ekspercka (w tym przypadku prawnokanoniczna) spotkać się może z doświadczeniem badaczy, którzy podejmują się stosownych analiz dokumentów sądowych.

W kontekście analizy działań związków wyznaniowych należy podkreślić również konieczność dalszych pogłębionych analiz przypadków wykorzystania seksualnego dzieci, jakich dopuścili się przedstawiciele innych niż katolicka wspólnot chrześcijańskich/religijnych. Zagadnienie to nie spotkało się jak dotąd z należytym zainteresowaniem badawczym. Odpowiedzi uzyskane z poszczególnych chrześcijańskich związków i wspólnot nie pozwalają na wyciągnięcie generalnych wniosków.

CZĘŚĆ IV

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNO-PREWENCYJNA

1.

Pierwsza kampania społeczna *#RozmawiajReaguj*

Bazując na wynikach badań aktowych prezentowanych w *Pierwszym Raporcie* z 2021 r., Państwowa Komisja przeprowadziła kampanię społeczną, której celem było uświadomienie dorosłych mających kontakt z dziećmi, że dziecko wykorzystane seksualnie nigdy nie jest winne tego, co się stało, zawsze całkowita odpowiedzialność jest po stronie sprawcy. Kampania została przeprowadzona pod hasłem #RozmawiajReaguj.

1.1. Założenia kampanii społecznej

Celem kampanii *#RozmawiajReaguj* było zwrócenie uwagi społeczeństwa na problem, z jakim mierzą się dzieci, które zostały wykorzystane seksualnie. Informacje przekazane w kampanii mają pomóc dorosłym przemyśleć problem i podejście do dziecka wykorzystanego seksualnie – tak, aby pierwsza reakcja dorosłego była prawdziwym wsparciem dla małoletniego. W konsekwencji większa świadomość dorosłych ma zmierzać do zdjęcia z dzieci wykorzystanych seksualnie poczucia winy, pokazania, że winny jest zawsze sprawca wykorzystania.

Kampania społeczna skierowana była do wszystkich dorosłych mających kontakt z dziećmi, w szczególności do dorosłych pochodzących z miast do 50 tys. mieszkańców oraz ze wsi. Główny przekaz dotyczył tego, że wykorzystania seksualnego może doznać każde dziecko.

Skrzywdzone dziecko mierzy się z dojmującym poczuciem winy wynikającym z błędnego przekonania, że to przez jego zachowanie doszło do wykorzystania seksualnego. Dlatego tak ważne jest kształtowanie postaw u dorosłych, którzy w pierwszych chwilach po otrzymaniu informacji o wykorzystaniu seksualnym małoletniego powinni dać wsparcie i pomoc dziecku, a nie utwierdzać je w jego błędnych przekonaniach lub wielokrotnie wracać do zdarzenia, powodując tym dalszą krzywdę. Dziecko, które nie odczuwa wsparcia i pomocy z zewnątrz, nie widzi często szans na ratunek.

1.2. Przekaz kampanii społecznej

Kampania *#RozmawiajReaguj* została zbudowana na:

- przekazach odwołujących się do emocji dorosłych

Nie wybaczysz sobie, że nie zauważyłeś.

Nie wybaczysz sobie, że nie rozmawiałeś.

Nie wybaczysz sobie, że nie uwierzyłeś.

- sposobach myślenia i odczuwania przez dzieci

To moja wina, że dałam się dotknąć. Mówił, że to nic złego.

Mówił mi, że przecież się znamy.

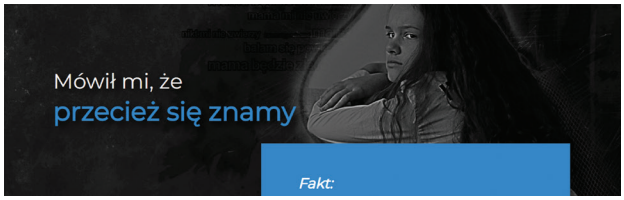

Poprosił, abym przesłała swoje zdjęcie z wakacji. Mówił, że jestem piękna.

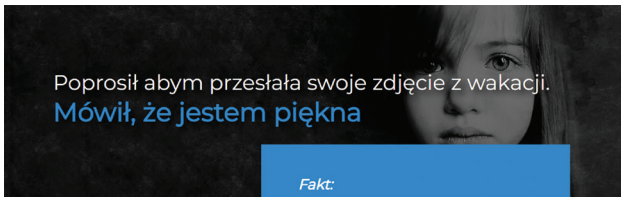

Przyszedł do mojego pokoju i bawiliśmy się w lekarza.

Powiedział, że nikt mi nie uwierzy.

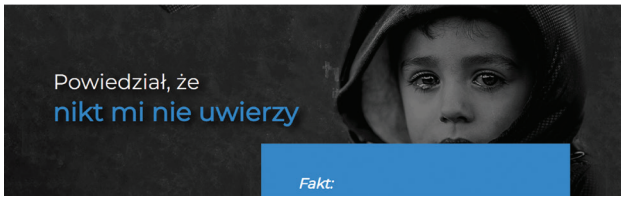

- mitach w sposobie myślenia, które kształtują pierwszą reakcję dorosłych po uzyskaniu informacji o wykorzystaniu seksualnym dziecka oraz na faktach wynikających z badań Państwowej Komisji z 2021 r., które pozwoliły na stwierdzenie, że powszechne sposoby myślenia nie mają odzwierciedlenia w rzeczywistości

Mit

„Nic się nie stało, skoro tylko dotykał"

Fakt:

Dotykanie intymnych części ciała dziecka, również przez ubranie, to przestępstwo seksualne. Jest to częste zachowanie sprawców wykorzystania seksualnego, które u dziecka wywołuje poważne konsekwencje psychiczne: lęk, poczucie winy i depresję. Potraktuj to poważnie, daj dziecku czas na ujawnienie trudnych uczuć.

Nie wybaczysz sobie, że zlekceważyłeś.

Mit

„Sprawcami wykorzystywania seksualnego są obcy"

Fakt:

Według danych z Pierwszego Raportu sprawcami wykorzystywania seksualnego dzieci w dużej mierze były osoby znane dziecku, np. sąsiedzi, przyjaciele rodziny, konkubenci, krewni. Przemoc seksualna zadana przez bliską osobę wiąże się z traumą trudną do przezwyciężenia przez całe życie.

Nie wybaczysz sobie, że nie uwierzyłeś.

Mit

„Moje dziecko wie jak korzystać z Internetu bezpiecznie, ja się na Internecie nie znam"

Fakt:

Według badań Państwowej Komisji coraz częstszym miejscem, w którym dochodzi do wykorzystania seksualnego jest Internet. Konieczne są rozmowy z dzieckiem na temat bezpiecznego korzystania z sieci. Dziecko, które nie otrzymuje wystarczającej uwagi od rodziców, szuka jej wśród innych – a sprawcy przemocy seksualnej wykorzystują tę sytuację.

Nie wybaczysz sobie, że nie rozmawiałeś.

Mit

„Dzieci zazwyczaj wymyślają, fantazjują"

Fakt:

Dzieci uwielbiają marzyć i opowiadać niezwykłe historie, dzięki którym rozwijają swoją wyobraźnię. Dlatego często to, co mówią, nie jest traktowane poważnie przez dorosłych. Nie lekceważ jednak nigdy słów dzieci – wysłuchaj ich – w takiej historii często kryje się okrutna prawda.

Nie wybaczysz sobie, że nie uwierzyłeś.

Mit

„W mojej rodzinie to niemożliwe"

Fakt:

Badania przedstawione w Pierwszym Raporcie dowodzą, że przemoc seksualna może dotyczyć każdego dziecka – zarówno chłopca, jak i dziewczynki – w każdym wieku. Niezależnie od miejsca zamieszkania czy statusu rodziny. Rozmowy z dziećmi chronią je przed wykorzystywaniem seksualnym.

Nie wybaczysz sobie, że nie rozmawiałeś.

- wspierających sposobach reagowania przez dorosłych w momencie uzyskania informacji o wykorzystaniu seksualnym dziecka

Jak postępować?

Rozmawiaj

Nie lekceważ tego, co mówi dziecko. Daj mu możliwość wyrażenia własnych uczuć, ale nie wypytuj o szczegóły, jeśli nie jest na to gotowe. Nie zarzucaj go pytaniami i własnymi wątpliwościami. Nie naciskaj.

Słuchaj

Dziecko potrzebuje Twojej uwagi. Musi wiedzieć, że je wysłuchasz. Szczególnie gdy dzieje się coś niepokojącego. Nie pozostawiaj go samego z jego lękami i pytaniami. Daj dziecku przyzwolenie na ujawnienie trudnych uczuć.

Uwierz

Dopuść do siebie myśl, że dziecko spotkała krzywda i pamiętaj, że sprawca jest w stu procentach winny. Dziecko nigdy nie odpowiada za czyjeś złe zachowania i intencje. Stań po jego stronie. To właśnie teraz najbardziej Cię potrzebuje.

Reaguj

Jeśli widzisz niepokojące zachowanie u dziecka – reaguj. Zapytaj o pomoc specjalistę lub zadzwoń na bezpłatny i całodobowy numer telefonu 116 111 lub 800 12 12 12. Nie bój się prosić o wsparcie. Podejrzenie przestępstwa wykorzystania seksualnego dziecka możesz zgłosić Państwowej Komisji telefonicznie lub pisemnie, dane znajdziesz na naszej stronie www.pkdp.gov.pl.

Wszystkie te informacje miały na celu przedstawienie skomplikowanej i trudnej sytuacji emocjonalnej dzieci wykorzystywanych seksualnie oraz ich najbliższych. Ukazano zarówno emocje i myśli dziecka, jak i trudne odczucia oraz reakcje rodziców wynikające m.in. z błędnych przekonań.

Jednocześnie kampania dawała opiekunom podstawowe informacje pomocne we właściwym reagowaniu oraz podważała popularne mity dotyczące wykorzystywania seksualnego dzieci, które mogą prowadzić do wtórnej wiktymizacji małoletnich.

1.3. Efekty kampanii społecznej

Efektem kampanii miało być zachęcenie dorosłych opiekunów do większej uważności w kontakcie z dziećmi oraz do budowania postawy wspierającej małoletnich doświadczonych wykorzystaniem seksualnym. Ważne, aby dziecko otrzymało informację, że dorosły mu wierzy, jest po jego stronie i postara się mu pomóc. Rozmowa powinna przede wszystkim budować zaufanie i bezpieczeństwo – tak, aby pierwsza reakcja dorosłego po ujawnieniu wykorzystania seksualnego była prawdziwym wsparciem.

Kampania *#RozmawiajReaguj* miała uświadomić dorosłym opiekunom nie tylko złożoność emocji odczuwanych przez małoletnich wykorzystanych seksualnie, ale również wzmocnić dorosłych, którzy mierzą się z taką sytuacją, poprzez pokazanie im, że dysponują wszystkimi potrzebnymi zasobami, aby zastosować „apteczkę pierwszej pomocy i wsparcia"(rozmawiaj, słuchaj, uwierz, reaguj).

Kampania została przeprowadzona w grudniu 2021 r. i w maju 2022 r. Łącznie trwała 7 dni w 2021 r. oraz 21 dni w 2022 r. W tym okresie banery kampanii wyświetliły się w internecie ponad 23 mln razy. Widoczność kampanii w grudniu 2021 r. była wyższa od średniej rynkowej i kształtowała się na poziomie 63,4%, tzn. przewyższała o 8–13 pkt procentowych średni rynkowy wskaźnik widoczności reklam. Uwagę użytkowników przyciągało wykorzystanie wizerunku osoby (twarz małoletniej dziewczynki i chłopca).

W grudniu 2021 r. kampanię widziało 35% mężczyzn oraz 65% kobiet, z tym że największą częstotliwość kontaktu z reklamą mieli mężczyźni od 35 roku życia. Najwyższy współczynnik klikalności (CTR) w banery generowały osoby w wieku 35–44 lat (CTR 0,18%). Pod kątem rozkładu geograficznego najwyższy CTR notowały głównie małe i średnie miasta, co oznacza, że kampania dotarła do najbardziej pożądanej grupy. W grudniu 2021 r. banery były najchętniej klikane na stronach z kategorii: parenting, informacyjne, zdrowie i wiara.

Kampania realizowana w dniach 9–29 maja jako główne założenie przyjęła liczbę wyświetleń na poziomie 7 mln. Po 21 dniach osiągnięto 9 374 284 wyświetleń.

W maju 2022 r. kampanię widziało 4 639 336 mężczyzn oraz 3 836 690 kobiet. Największą częstotliwość kontaktu z reklamą zapewnili mężczyźni w wieku 35–44 lat (28,08%).Najwyższy współczynnik klikalności został osiągnięty w komunikacie „nie zauważyłeś", niemniej jednak różnica pomiędzy grupami nie była znacząca. Wszystkie komunikaty charakteryzowały się podobną skutecznością względem uzyskania kliknięcia. Pod względem odbiorców na rynku najbardziej zaangażowaną grupą (CTR 0,14%) byli rodzice nastolatków (13–17 lat). W maju 2022 r. banery były najchętniej klikane na stronach internetowych związanych z wyjazdami i koloniami dla dzieci, opieką, wychowaniem i zdrowiem dzieci oraz serwisach/portalach przeznaczonych dla nauczycieli, rodziców i opiekunów dzieci (CTR 0,09%).

Kampania *#RozmawiajReaguj* została opisana w mediach internetowych, nagłośniona przez TVP3 Katowice, Polskie Radio 24.pl, Polskie Radio. Kampanię opisały takie media, jak m.in. portal parentingowy grupy naTemat – MamaDu oraz portal branżowy mediów Wirtualne Media.

2.

Broszury informacyjno-edukacyjne

W ramach prac edukacyjnych przygotowywany jest projekt broszur, których celem jest dotarcie z treściami informacyjnymi, edukacyjnymi i prewencyjnymi do jak największej liczby odbiorców poprzez dystrybucję w placówkach szkolno-wychowawczych, ochrony zdrowia oraz ośrodkach pomocy społecznej i komisariatach policji na terenach wiejskich oraz małych miast poniżej 50 tys. mieszkańców.

Broszura psychoedukacyjna kierowana jest w założeniu głównie do rodziców, opiekunów i pracowników szkół. Zawiera informacje dotyczące definicji przestępstwa, rodzajów przemocy seksualnej wobec małoletniego, objawów świadczących o możliwości wykorzystania seksualnego dziecka i sposobów reagowania na nie, a także informacji, gdzie szukać pomocy (adresy instytucji i placówek oraz telefony zaufania). W drugiej z przygotowywanych broszur w prostej formie graficznej zawarte zostaną treści dotyczące kompetencji, zakresu działań oraz oferowanego przez Państwową Komisję wsparcia.

3.

Szkolenia profilaktyczno-prewencyjne

Państwowa Komisja zdecydowała o objęciu szkoleniem w dziedzinie profilaktyki wykorzystania seksualnego gminy wiejskie, miejskie i miejsko-wiejskie.

Do uczestniczenia w szkoleniu będą zapraszani lokalni liderzy, gdyż to oni mają największy wpływ na środowisko. Są dla społeczności wiarygodni, mogą więc skutecznie wprowadzać informacje profilaktyczne, jak również reagować na wszelkie zachowania świadczące o molestowaniu seksualnym dzieci. W tej grupie znajdują się zarówno przedstawiciele lokalnych samorządów, jak i organizacji pozarządowych, kobiety z kół gospodyń wiejskich, osoby z ochotniczych straży pożarnych i inne.

Dobór uczestników wynika z przekonania, że właśnie te osoby, z uwagi na autorytet i zaufanie społeczne, mogą stać się skuteczne w swoich działaniach na rzecz ochrony dzieci podejmowanych przez małe społeczności. Podczas szkolenia przeprowadzonego przez pracowników Departamentu Edukacji i Prewencji uczestnicy zapoznają się z podstawowymi zagadnieniami dotyczącymi wykorzystywania seksualnego dzieci. W programie uwzględniono informacje rodzajach przemocy seksualnej, jej skutkach dla pokrzywdzonych, sprawcach, rozpoznawaniu sygnałów świadczących o krzywdzeniu, wspieraniu dziecka i rodzin dotkniętych przestępstwem. W trakcie trwania szkolenia przewiduje się prowadzenie dyskusji z uczestnikami – tak, aby lepiej rozpoznać lokalne problemy i potrzeby w zakresie edukacji i profilaktyki.

Celem szkolenia jest przede wszystkim uwrażliwienie na krzywdę i wzrost odpowiedzialności za dzieci wśród dorosłych mieszkańców małych miast i wsi – środowisk, które w *Pierwszym Raporcie* Państwowej Komisji uznane zostały za miejsca, gdzie częściej niż gdzie indziej dochodzi do przestępstwa wykorzystywania seksualnego nieletnich.

4.

Kontakty międzynarodowe

Szukając skutecznych sposobów wdrażania rekomendacji dotyczącej włączenia potencjalnych sprawców przestępstw seksualnych do kategorii adresatów działań profilaktycznych, Państwowa Komisja analizowała także rozwiązania stosowane w innych krajach.

Za szczególnie interesujące rozwiązanie uznała jeden z projektów niemieckich, dlatego skontaktowała się z przedstawicielem Charité – Uniwersytetu Medycznego w Berlinie, zarządzającego samopomocową platformą Troubled Desire (https://troubled-desire.com/de/assessment.html, Online-Selbsthilfe-Programm) przeznaczoną do autodiagnozy osób, które rozpoznają i odczuwają u siebie zainteresowanie seksualne dziećmi i młodocianymi. Nie chcąc realizować swojego popędu, szukają odpowiedniego wsparcia. Ta platforma internetowa umożliwia dostęp do sprawdzonej wiedzy na temat zaburzeń preferencji seksualnych i korzystania z opracowanych materiałów psychoedukacyjnych. Dostęp do tego narzędzia, skonstruowanego przez zespół prof. Klausa M. Beiera, jest anonimowy i bezpłatny, możliwy w 11 językach.

Pytania skierowane do zespołu Charité skoncentrowane były wokół następującej tematyki: jak jest finansowane wsparcie psychologiczne, czy potrzebne jest ubezpieczenie, czy z narzędzia mogą korzystać jedynie osoby objęte ubezpieczeniem i obywatele Niemiec, jak dokładnie wygląda procedura wsparcia. Z uzyskanej od przedstawiciela Charité odpowiedzi wynika, że platforma nie jest finansowana z ubezpieczenia zdrowotnego, zainteresowane osoby powinny we własnym zakresie skontaktować się z terapeutą. Zgodnie z informacją, jaką Państwowa Komisja otrzymała drogą e-mailową 2 marca 2022 r. , Charité zapowiedziało, że prawdopodobnie jeszcze w tym roku pojawi się wersja polska.

Państwowa Komisja ustaliła również, na podstawie treści zawartych na platformie, że korzystając ze specjalnego formularza diagnostycznego, można sprawdzić, czy potrzebujemy kontaktu ze specjalistą. Jak wynika z informacji zawartej na stronie troubled-desire.com, celem platformy jest zapobieganie wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i korzystaniu z pornografii dziecięcej oraz złagodzenie cierpienia doświadczanego przez osoby o skłonnościach pedofilskich, a także zapobieżenie realizowania kontaktów seksualnych z dziećmi. U osób, które zmagają się z chęcią realizacji popędu ukierunkowanego w stronę małoletnich, mogą występować poważne problemy społeczne i osobiste: depresja, lęki i tendencja do izolacji społecznej, co z kolei może wpłynąć na zwiększenie prawdopodobieństwa działania pod wpływem impulsów. W efekcie może dojść do szkodliwych zachowań seksualnych przejawiających się w przestępstwach seksualnych wobec dzieci. Zrozumienie problemu spowodowało objęcie przez rząd niemiecki zintegrowaną pomocą profilaktyczną osób ze skłonnościami pedofilskimi i włączenie jej do systemu opieki zdrowotnej. Rząd tego kraju uznał, że każda osoba ma prawo do leczenia profilaktycznego bez kosztów finansowych lub ujawniania swojej tożsamości. Platforma jest jednym z narzędzi, których zadanie stanowi zminimalizowanie ryzyka dokonywania takich przestępstw oraz pomaganie osobom zainteresowanym seksualnie dziećmi tak, aby popęd nie był realizowany poprzez problematyczne zachowania seksualne. Istnieją strategie łagodzenia objawów związanych ze stresem i sposoby integrowania zainteresowań seksualnych bez ich realizowania. Niemiecka platforma pozwala wcielać je w życie.

Analizując materiał pozyskany od przedstawiciela Charité i treści zawarte na samej platformie, Państwowa Komi-

sja rozważa możliwości stworzenia podobnych narzędzi pomocowych skierowanych do potencjalnych sprawców przemocy seksualnej wobec małoletnich poniżej 15 roku życia, które ułatwiłyby im dostęp do specjalistycznej pomocy i pomogły powstrzymać się od realizacji popędu. Obecnie trwają konsultacje z zajmującymi się tą problematyką w Polsce specjalistami zmierzające do rozeznania możliwych form adaptacji tego pomysłu do polskich warunków.

5.

Współpraca z Ministerstwem Sportu i Turystyki

Współpraca z organizacjami podlegającymi kontroli Ministerstwa Sportu i Turystyki została zapoczątkowana 7 września 2021 r., kiedy to Państwowa Komisja wystąpiła z zapytaniem do 68 polskich związków sportowych o wprowadzone procedury przeciwdziałania przemocy seksualnej wobec dzieci oraz liczbę wykrytych przypadków przestępstw wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej lat 15. Na zapytanie Państwowej Komisji do 10 maja 2022 r. odpowiedziały 24 polskie związki sportowe. Najszerszej odpowiedzi udzielił Polski Związek Piłki Nożnej, który wskazał przyjęte wewnętrzne wytyczne, opublikowane w 104-stronicowej pozycji *Rekomendacje Polskiego Związku Piłki Nożnej dotyczące bezpieczeństwa dzieci* jako przykład dobrych praktyk.

Po wstępnej analizie uzyskanego materiału Państwowa Komisja uznała za konieczne nawiązanie współpracy z Ministerstwem Sportu i Turystyki. 5 oraz 26 kwietnia 2022 r. członkowie Państwowej Komisji spotkali się z przedstawicielami Ministerstwa, tworząc międzyinstytucjonalny zespół roboczy, w skład którego weszli: szef Gabinetu Politycznego Ministra Sportu i Turystyki Michał Sroka, dyrektor Gabinetu Politycznego Ministra Sportu i Turystyki Marcin Pawlik, dyrektor generalny Ministerstwa Sportu i Turystyki Marek Redźko, dyrektor Instytutu Sportu dr Urszula Włodarczyk, zastępca dyrektora ds. badań i wdrożeń Instytutu Sportu dr Konrad Witek, dyrektor Departamentu Prawnego Piotr Gałązka, zastępca dyrektora Departamentu Sportu dla Wszystkich Marta Szulińska, przedstawiciel Departamentu Turystyki Hanna Jakonowska oraz pracownicy Departamentu Prawnego – Agata Wierzbicka i Departamentu Sportu Wyczynowego – Juliusz Rzewuski.

W obradach zespołu wzięli udział przedstawiciele Państwowej Komisji. 10 maja 2022 r. odbyło się kolejne spotkanie w ramach nawiązanej współpracy, tym razem przedstawicieli Instytutu Sportu z członkami Państwowej Komisji w kontekście planowanych badań zjawiska wykorzystania seksualnego w obszarze sportu.

Szeroko zakrojone i podjęte na długo przed nawiązaniem współpracy z Ministerstwem Sportu i Turystyki prace badawcze Państwowej Komisji nad problemem wykorzystywania seksualnego dzieci w sporcie pozwoliły na wyznaczenie pewnych szczególnie istotnych dla wzajemnej współpracy problemów. Analizy prac podjętych przez zagraniczne komisje przeciwdziałające przypadkom wykorzystywania seksualnego dzieci i działań podejmowanych przez różne instytucje zagraniczne wskazują, że obszar sportu jest szczególnie narażony na zjawisko „zmowy milczenia", a skutki wykorzystywania mogą być destrukcyjne dla pokrzywdzonych. Dzieci i młodzież doświadczając przemocy seksualnej, której sprawcą jest trener/instruktor, mogą obawiać się wyjawienia prawdy ze względu na ostracyzm – trener pozostaje bowiem w oczach wielu autorytetem, pełni funkcję budzącą powszechny podziw i zaufanie. Innym problemem, ujawnionym przez zagraniczne ośrodki badawcze, jest weryfikowanie uprawnień osób, które mają zawodowy kontakt z dziećmi i młodzieżą. Zauważono, że – ze względu na dużą rotację osób w obszarze sportu – kryteria dopuszczenia do pracy z dziećmi są zaniżane. Rodzi to zagrożenie dla ich bezpieczeństwa. Mając na uwadze powyższe, Państwowa Komisja zwróciła się do Ministerstwa Sportu i Turystyki z prośbą o udzielenie informacji na temat procedur przyjętych w organizacjach

sportowych w zakresie ochrony dzieci i młodzieży. Następnie, po wnikliwej analizie przedstawionego *Kodeksu dobrego zarządzania dla polskich związków sportowych*, Państwowa Komisja przygotowuje projekt zmian.

Dalsza współpraca z Ministerstwem Sportu i Turystyki obejmuje strategiczne obszary działań oraz możliwości wzmocnienia systemu ochrony dzieci w sporcie na drodze ustawodawczej, jak również zmian w zakresie przyjętych przez polskie związki sportowe dobrych praktyk. Państwowa Komisja przedstawiła swoją propozycję zmian w *Kodeksie*. Została także zaproszona do zgłoszenia poprawek do planowanej nowelizacji ustawy o sporcie. Dalsza współpraca Państwowej Komisji z Instytutem Sportu obejmuje przygotowanie wspólnych badań naukowych nad skalą wykorzystywania seksualnego dzieci w obszarze sportu w Polsce.

6.

Współpraca z Ministerstwem Sprawiedliwości

17 listopada 2021 r. Państwowa Komisja brała udział w spotkaniu inaugurującym prace Zespołu ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności przy Ministerstwie Sprawiedliwości. Od tego czasu Państwowa Komisja wzięła udział we wszystkich obradach Zespołu. Prace rozpoczęte w listopadzie 2021 r. są nadal kontynuowane, a we wszystkie aktywnie angażuje się Państwowa Komisja.

Zespół ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności został powołany przez Ministra Sprawiedliwości zarządzeniem z 29 września 2021 r. Jak czytamy w rozporządzeniu, celem powołania go jest *próba stworzenia krajowej odpowiedzi na problem wykorzystywania seksualnego dzieci poprzez dokonanie pogłębionej analizy aktualnie funkcjonujących rozwiązań, wraz z określeniem planu przyszłych zmian systemowych, zapewniających jeszcze bardziej skuteczną ochronę małoletnich*. Zespół tworzą i w ramach jego prac obradują przedstawiciele i pracownicy zarówno Ministerstwa Sprawiedliwości, jak i innych kluczowych resortów, instytucji i organizacji odpowiedzialnych za ochronę dzieci i młodzieży przed przemocą seksualną, tj. – oprócz Państwowej Komisji – przedstawiciele Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Sportu i Turystyki, Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz m.in. Prokuratury Krajowej, Komendy Głównej Policji, Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji, Komendy Głównej Straży Granicznej, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, NASK-PIB/Dyżurnet.pl, Rzecznika Praw Dziecka, sędziowie, biegli sądowi z zakresu psychologii, naukowcy i eksperci z dziedziny prawa karnego i sądownictwa.

Państwowa Komisja wielokrotnie zgłaszała propozycje wprowadzenia zmian obejmujących różne płaszczyzny życia społecznego. Projekty zgłaszane przez Państwową Komisję dotyczą konieczności zwiększenia ochrony praw małoletnich poprzez wprowadzenie nowych typów przestępstw, tj. upublicznianie nagiego wizerunku dziecka w celu zaspokojenia seksualnego siebie lub innej osoby oraz nawiązywanie kontaktu z małoletnim przez sieć telekomunikacyjną lub internet w celu wykorzystywania seksualnego małoletniego w cyberprzestrzeni. Chodzi również o nadanie priorytetowego charakteru sprawom karnym dotyczącym wykorzystywania seksualnego dzieci, obligatoryjności przydzielania adwokata pokrzywdzonemu, przyspieszenia trybu rozpatrywania wniosków procesowych, w tym powoływania kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego, obligatoryjności seksuologicznego opiniowania sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci i kierowania sprawców przestępstw seksualnych dokonanych pod wpływem alkoholu na terapię uzależnień oraz organizacji szkoleń i dopuszczania do specjalistycznych kursów biegłych opiniujących w sprawach karnych, podnoszenia kwalifikacji prawników w zakresie znajomości problemu i skutków wykorzystania seksualnego dzieci. Uwagi Państwowej Komisji przedstawiane podczas obrad Zespołu stanowią wynik badań aktowych i innych prac badawczych przeprowadzonych przez Państwową Komisję i zaprezentowanych w postaci szczegółowych analiz i rekomendacji w *Pierwszym Raporcie*, opublikowanym 26 lipca 2021 r. Zgłaszane przez Państwową Komisję wnioski pochodzą także z licznych obrad i spotkań z ekspertami i przedstawicielami władz rządowych oraz z konsultacji z pracownikami instytucji odpowiedzialnych za specjalistyczną pomoc i opiekę nad dziećmi.

Dotychczas w ramach obrad Zespołu ds. Przeciwdziałania Przestępczości przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności odbyły się spotkania w dniach 15–17 grudnia 2021 r., 10 stycznia 2022 r., 11 marca 2022 r. Powstało kilka dokumentów podsumowujących prace Zespołu i zawierających plan działań na przyszłość. We wszystkich pracach czynny udział biorą przedstawiciele Państwowej Komisji, czuwając nad uwzględnieniem licznych postulowanych zmian i rekomendacji opublikowanych w *Pierwszym Raporcie* Państwowej Komisji.

7.

Udział w 47 Zjeździe Psychiatrów Polskich „Gdy nauka spotyka się z praktyką"

Wystąpienie Państwowej Komisji skupione było wokół możliwości pomocy, jaką może ona zaoferować zarówno pacjentom dotkniętym traumą wykorzystania seksualnego w dzieciństwie, jak i pracującym z nimi specjalistom. Przedstawiono też istotne dla środowiska wyniki badań Państwowej Komisji dotyczące profilu sprawców skazanych za wykorzystanie seksualne dzieci, wybranych procedur sądowych oraz wynikających z tych badań rekomendacji.

Kwestie te zostały przedstawione uczestnikom Kongresu przez reprezentantki Państwowej Komisji. Dane pochodzą z badań przestępczości seksualnej na szkodę dzieci poniżej lat 15 w Polsce przeprowadzonych przez Państwową Komisję na podstawie akt zakończonych postępowań karnych z lat 2017–2020. Szczegóły badania można znaleźć pod linkiem https://pkdp.gov.pl/bazawiedzy/raporty-komisji/.

Wynikłe z badań rekomendacje w obszarze psychiatryczno-psychologicznym obejmują następujące zagadnienia:

- ujednolicenie standardów dotyczących kosztów specjalizacji z seksuologii,
- obligatoryjne opiniowanie seksuologiczne i psychiatryczne sprawców,
- włączenie potencjalnych sprawców do systemu profilaktyki,
- wprowadzenie oddziaływań terapeutycznych po odbyciu kary za przestępstwa seksualne wobec małoletnich.

Współpraca z praktykami, którzy mają bezpośredni kontakt z osobami borykającymi się z wykorzystaniem seksualnym dzieci, ma dla Państwowej Komisji ogromne znaczenie – prelegentki zaapelowały do psychiatrów mających takie doświadczenie o nawiązanie kontaktu.

47 Zjazd Psychiatrów Polskich „Gdy nauka spotyka się z praktyką" jest jednym z największych tego rodzaju spotkań środowiska specjalistów zajmujących się zdrowiem psychicznym organizowanym w Polsce raz na trzy lata. Każdorazowo biorą w nim udział największe autorytety w tej dziedzinie. Zjazd tym razem odbył się na Uniwersytecie Medycznym w Łodzi, w dniach 8–11 czerwca 2022 r., pod patronatem Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Więcej o Zjeździe: https://zjazd2022.pl/.

8.

Środki kompensacyjne

Z badania opinii Polaków wobec zjawiska wykorzystania seksualnego (FCBOS 2021) wynika, że 90% badanych respondentów uważa, iż na podstawie wyroku skazującego w sprawie wykorzystania seksualnego dziecka pokrzywdzony powinien otrzymać zadośćuczynienie lub odszkodowanie ze strony sprawcy.

Trwają badania dotyczące środków kompensacyjnych na podstawie akt wydziałów cywilnych sądów rejonowych i okręgowych. Jest to kolejny etap badania tego zagadnienia, gdyż w pierwszym roku swojej działalności Państwowa Komisja dokonała analizy skali zadośćuczynień, odszkodowań i nawiązek przyznawanych w sprawach karnych. Głównym źródłem danych do badań jest analiza akt spraw cywilnych oraz dane z ministerialnego Funduszu Sprawiedliwości i finansowanych z tego funduszu ośrodków pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem. Ich celem jest sprawdzenie m.in., jakie kwoty trafiają do osób, które doświadczyły wykorzystania seksualnego jako dzieci.

Triada objawów – lęk, poczucie winy i depresja – pojawia się u skrzywdzonego dziecka jako konsekwencja wykorzystania seksualnego. Wiele osób, które zostały wykorzystane seksualnie jako dzieci, boryka się z trwającą latami traumą, dlatego pomoc psychologiczna – nie tylko dla samego dziecka, ale i dla całej rodziny – ma kluczowe znaczenie dla profilaktyki traumy związanej z tym czynem. Pomoc terapeutyczna w Polsce jest niestety trudno dostępna w ramach ubezpieczenia zdrowotnego ze względu na długi okres oczekiwania, a możliwa do uzyskania w krótkim terminie pomoc komercyjna jest kosztowna i pozostaje nierzadko poza zasięgiem materialnym rodzin. Tak zwana kompensacja wyrządzonej przestępstwem szkody jest jedną z podstawowych funkcji prawa karnego. Ze spraw badanych przez Państwową Komisję wynika, że sądy karne w 83% przypadków nie orzekły o żadnym środku kompensacyjnym. Tylko w 8% spraw orzekły zadośćuczynienie. Sąd może przyznać zadośćuczynienie bez wniosku osoby pokrzywdzonej. Jeśli został złożony wniosek, wówczas ma taki obowiązek. Jeżeli utrudnione jest określenie rozmiaru wyrządzonej przez sprawcę szkody, sąd może zamiast tego orzec nawiązkę w wysokości do 200 000 zł na rzecz pokrzywdzonego. Z możliwości żądania środków kompensacyjnych niestety nie korzystają również prokuratorzy. Wyniki zeszłorocznych badań jednoznacznie wskazują, że jeśli nawet w procesie karnym zostanie orzeczona rekompensata dla pokrzywdzonego, to jest ona niewielka. Najczęstszy przedział przyznanego zadośćuczynienia stanowią kwoty 1000–5000 zł, natomiast nawiązki 500–1000 zł – w sytuacji, gdy minimalny koszt potrzebnej skrzywdzonemu dziecku terapii to 10 000 zł rocznie. Pieniądze w ramach zadośćuczynienia są więc bardzo potrzebne – z badań zaprezentowanych w *Pierwszym Raporcie* Państwowej Komisji wynika, że sytuacja finansowa w ponad połowie rodzin, w których dziecko zostało wykorzystane, zwykle jest przeciętna lub trudna (60%).

Państwowa Komisja w ramach badania tego zagadnienia wystosowała pytania do Funduszu Sprawiedliwości, do ośrodków pomocy pokrzywdzonym finansowanych z tego Funduszu, zbadała rozwiązania wprowadzone w innych krajach oraz wysłała zapytania do wszystkich wydziałów cywilnych sądów rejonowych i okręgowych w Polsce z prośbą o informację, ile spraw o przyznanie środków kompensacyjnych z tytułu wykorzystania seksualnego dzieci zostało przyznanych w ostatnich pięciu latach. Zwróciła się również z prośbą o przysłanie akt tych spraw. Analizy akt prowadzone są w modelu mieszanym (mixed method), a wyniki zostaną opublikowane w najbliższych miesiącach w raporcie merytorycznym.

CZĘŚĆ V

SPRAWY ZGŁOSZONE DO POSTĘPOWAŃ WYJAŚNIAJĄCYCH

1.

Specyfika postępowań wyjaśniających

1.1. Przesłanki prowadzenia postępowania wyjaśniającego

Zgodnie z art. 26 oraz art. 27 ust. 1 Ustawy, podjęcie i prowadzenie przez Państwową Komisję postępowania wyjaśniającego jest możliwe tylko w przypadku wydania prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania karnego ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa, po uprzednim przekazaniu Państwowej Komisji przez prokuratora albo właściwy sąd ww. prawomocnego postanowienia wraz z aktami sprawy.

1.1.1. Umorzenie postępowania karnego bądź odmowa jego wszczęcia

Przedawnienie karalności przestępstwa nie tylko nie uniemożliwia prowadzenia postępowania wyjaśniającego, ale jest warunkiem jego wszczęcia. W kontekście powyższego należy również wskazać, że w Ustawie nie przewidziano ograniczeń odnoszących się do okresu popełnienia przestępstw, czy też przedawnienia ich karalności, co

oznacza, że przedmiotem postępowań wyjaśniających mogą być czyny niezależnie od tego, kiedy je popełniono i kiedy ich karalność uległa przedawnieniu. Przykładowo – jedna z przekazanych do Państwowej Komisji spraw dotyczy czynu popełnionego w 1961 r., czyli przed ponad 60 laty. Zawiadomienie o nim miało miejsce w 2020 r., tj. po upływie 49 lat od daty przedawnienia jego karalności. Jest to jednocześnie – spośród znanych Państwowej Komisji – najdawniej popełnione przestępstwo i najwcześniej przedawnione. Z kolei najpóźniej popełniony czyn odnosi się do grudnia 2005 r. (ponad 16 lat temu). Jest to zarazem czyn, którego karalność ustała najpóźniej. Zawiadomienie o nim miało bowiem miejsce w kwietniu 2021 r. – zaledwie 12 dni po upływie przedawnienia jego karalności. Podkreślenia wymaga także fakt, że wolą ustawodawcy było, aby – pomimo braku możliwości wymierzenia jakiejkolwiek kary lub jakiegokolwiek środka karnego sprawcom przestępstw skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności dzieci z uwagi na przedawnienie ich karalności – czyny te nie były chronione tajemnicą ani nie uległy zapomnieniu. To dlatego wprowadzono regulacje dotyczące postępowań wyjaśniających, których przedmiotem jest badanie konkretnej sprawy w celu ustalenia, czy wystąpił przypadek nadużycia seksualnego wobec dziecka, i ewentualnie w konsekwencji – dokonanie wpisu w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym. W tym wypadku ustanie karalności przestępstwa – brak możliwości pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej – również nie stanowi przeszkody do wpisania go w Rejestrze. Zaznaczyć przy tym trzeba, że wpis w Rejestrze nie jest wymierzeniem kary ani zastosowaniem środka karnego, lecz pełni funkcję prewencyjną. Podkreślenia wymaga to, że wpisanie do Rejestru osoby dopuszczającej się nadużyć seksualnych wobec dziecka ma istotne i wymierne znaczenie, gdyż wpływa na poprawę bezpieczeństwa dzieci mogących być przecież potencjalnymi ofiarami tej osoby. Stąd też tak ważne jest, aby – niezależnie od upływu nawet wielu lat i pomimo przedawnienia karalności tego typu przestępstw – zawiadamiać organy ścigania lub Państwową Komisję (art. 21 i art. 22 Ustawy) o ich wystąpieniu. Nie można pominąć informacji, że postępowania wyjaśniające są podejmowane i prowadzone z urzędu. Prokurator albo właściwy sąd mają obowiązek przekazania prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności wraz z aktami sprawy (art. 26 Ustawy), zaś Państwowa Komisja po ich otrzymaniu zobowiązana jest do przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego (art. 27 ust. 1 Ustawy). Najistotniejsze jest, jak już zostało wskazane, aby w ogóle zawiadomić organy ścigania lub Państwową Komisję o zaistnieniu przestępstwa. Jest to – co do zasady – jedyna czynność, jaką musi podjąć osoba poszkodowana albo inna osoba mająca wiedzę o przestępstwie, aby w przyszłości – po ziszczeniu się warunków z art. 26 i art. 27 ust. 1 Ustawy – prowadzone było postępowanie wyjaśniające. Pozostałe czynności prowadzone są przez prokuraturę albo właściwy sąd, a w razie prawomocnego zakończenia przez nie postępowania, ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa, przez Państwową Komisję. Co więcej, Państwowa Komisja wydaje postanowienie o wpisie w Rejestrze po przeprowadzeniu postępowania wyjaśniającego na podstawie akt sprawy przekazanych przez prokuratora albo właściwy sąd, wysłuchania osoby poszkodowanej, wysłuchania osoby wskazanej jako sprawca w aktach sprawy przekazanych przez prokuratora albo właściwy sąd (art. 28 ust. 1 Ustawy). Wszystkie te czynności Państwowa Komisja podejmuje z urzędu. Państwowa Komisja w ramach postępowania wyjaśniającego może podejmować także inne czynności – również z urzędu, może m.in. wysłuchać osobę dokonującą zgłoszenia lub inną osobę w charakterze świadka, zasięgnąć opinii biegłego, zapoznać się z innymi materiałami, w tym dokumentami zgromadzonymi w sprawie lub przedstawionymi przez osobę poszkodowaną oraz osobę wskazaną jako sprawca (art. 28 ust. 2 Ustawy, art. 30 ust. 2 Ustawy). Ponadto Państwowa Komisja może wystąpić do właściwego prokuratora o podjęcie niezbędnych czynności w celu dokonania ustaleń odnoszących się do prowadzonego postępowania wyjaśniającego (art. 35 Ustawy). Dzięki powyższemu na osobie poszkodowanej nie spoczywa ciężar udowodnienia, że osoba wskazana jako sprawca dopuściła się względem niej nadużycia seksualnego, co z różnych względów może być dla niej niebywale uciążliwe, zwłaszcza w kontekście odtwarzania traumatycznych zdarzeń z przeszłości. Ponadto Państwowa Komisja ma możliwość w sposób znaczący uzupełnić materiał dowodowy znajdujący się w przekazanych przez prokuratora lub właściwy sąd aktach sprawy, który w wielu przypadkach jest skąpy – zwłaszcza dotyczy to sytuacji, kiedy w ogóle odmówiono wszczęcia śledztwa. W tym miejscu zaznaczyć trzeba, że zebrany przez prokuratora lub właściwy sąd materiał dowodowy może podlegać odmiennej ocenie w ramach postępowania wyjaśniającego

przez Państwową Komisję, w szczególności po przeprowadzeniu przez nią dodatkowych czynności i uzupełnieniu tego materiału dowodowego. Ważny jest także fakt, że odmowa osoby wskazanej jako sprawca udziału w czynnościach podejmowanych w postępowaniu wyjaśniającym nie stanowi przeszkody do wydania przez Państwową Komisję postanowienia o wpisie w Rejestrze, jeżeli pozostałe zebrane materiały dowodowe dają do tego podstawę (art. 28 ust. 6 Ustawy). Nie ma więc obaw o to, że osoba wskazana jako sprawca swoimi działaniami bądź zaniechaniami będzie celowo przewlekała postępowanie wyjaśniające. Powyższe uregulowanie pozwala Państwowej Komisji na sprawne przeprowadzenie postępowań wyjaśniających, ogranicza czas ich trwania, co z kolei znacząco zmniejsza ryzyko wtórnej wiktymizacji osoby poszkodowanej oraz ogranicza jej negatywne emocje związane z analizowaniem bolesnych zdarzeń z przeszłości i oczekiwaniem na rozstrzygnięcie Państwowej Komisji.

1.1.2. Brak zawiadomienia organów ścigania o wykorzystaniu seksualnym dziecka a możliwość prowadzenia postępowania wyjaśniającego

Możliwość prowadzenia przez Państwową Komisję postępowania wyjaśniającego uwarunkowana jest tym, czy uprzednio prawomocnie odmówiono wszczęcia postępowania karnego albo umorzono je ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa. Ażeby prokurator albo właściwy sąd mógł w ogóle wydać postanowienie zawierające któreś z wymienionych rozstrzygnięć, musi posiadać wiedzę o przestępstwie. Dlatego, aby w przyszłości mogło być prowadzone przez Państwową Komisję postępowanie wyjaśniające, należy najpierw zawiadomić organy ścigania o przestępstwie. Przypomnieć należy, że zgodnie z art. 304 § 1 k.p.k. każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję. Co istotne – niedopełnienie tego obowiązku w zakresie czynów określonych w art. 197 § 3 i 4, art. 198 i art. 200 k.k. stanowi czyn zabroniony z art. 240 k.k., za który przewidziana jest kara pozbawienia wolności do lat trzech.

Zgodnie z art. 21 ust. 1 Ustawy podejrzenie popełnienia przestępstwa można zgłaszać również do Państwowej Komisji. Dokonanie takiego zgłoszenia, w myśl art. 22 ust. 2 Ustawy, jest równoznaczne z zawiadomieniem organu powołanego do ścigania przestępstw (m.in. prokuratora lub policji). Zgłoszenie ma charakter odformalizowany – może być wniesione przez każdego, pisemnie lub ustnie do protokołu, a nawet za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Podkreślić należy, że osoba wnosząca zgłoszenie podejrzenia popełnienia przestępstwa do Państwowej Komisji nie ma już obowiązku zawiadamiać o tym organów powołanych do ścigania przestępstw, gdyż dokonuje tego z urzędu Państwowa Komisja, niezwłocznie przekazując zgłoszenie prokuratorowi prokuratury właściwej ze względu na miejsce zamieszkania osoby poszkodowanej (art. 22 ust. 1 Ustawy). Zgłoszenie podejrzenia popełnienia przestępstwa do Państwowej Komisji jest o tyle korzystniejsze z punktu widzenia osoby poszkodowanej, że zyskuje ona dodatkowe wsparcie Państwowej Komisji, zwiększające gwarancje sprawności i rzetelności w wyjaśnianiu okoliczności związanych z przestępstwem. Państwowa Komisja po przekazaniu zgłoszenia monitoruje bowiem czynności podejmowane przez organ powołany do ścigania przestępstw (art. 24 Ustawy). Co ważne, w sytuacji gdy po przekazaniu przez Państwową Komisję zgłoszenia prokurator albo właściwy sąd ustalą, że doszło do przedawnienia karalności przestępstwa i na tej podstawie odmówią wszczęcia śledztwa albo umorzą postępowanie, po wydaniu w tym przedmiocie stosownych postanowień i ich uprawomocnieniu się, z urzędu przekażą Państwowej Komisji te postanowienia wraz z aktami sprawy (art. 26 Ustawy). Po ich otrzymaniu Państwowa Komisja – również z urzędu – podejmie postępowanie wyjaśniające (art. 27 ust. 1 Ustawy).

Dotychczas do Państwowej Komisji wpłynęły akta 122 spraw, z czego 22 sprawy prowadzone były wskutek uprzedniego zgłoszenia do Państwowej Komisji możliwości popełnienia przestępstwa. Z ww. zgłoszeń 18 pochodziło natomiast od osób poszkodowanych.

1.2. Osoba poszkodowana

Państwowa Komisja umożliwia osobom skrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym w dzieciństwie dochodzenie sprawiedliwości po upływie okresu przedawnienia karalności. Ustawodawca wskazał, że podjęcie postępowania wyjaśniającego w przedmiocie wpisu w Rejestrze następuje po otrzymaniu prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia albo umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności – postanowienia wraz z aktami sprawy. Oznacza to, że warunkiem wszczęcia postępowania wyjaśniającego jest prawomocne zakończenie postępowania karnego ze względu na przedawnienie karalności oraz przedstawienie akt sprawy do Państwowej Komisji. Wyjątkowość postępowań wyjaśniających polega na tym, że podjęcie postępowania nie jest uzależnione od podjęcia inicjatywy przez osobę poszkodowaną i nie wymaga żadnego formalnego wniosku. Zgodnie z art. 27 ust. 2 Ustawy osoba poszkodowana jest zawiadamiana przez Państwową Komisję o podjęciu postępowania wyjaśniającego i może być wysłuchana w obecności ustanowionego przez nią pełnomocnika. Na tle innych postępowań specyfika postępowania wyjaśniającego wyróżnia się tym, że ani wiek osoby poszkodowanej, ani jej śmierć nie determinują prowadzenia postępowania przez Państwową Komisję. Innymi słowy, śmierć osoby poszkodowanej nie zamyka drogi do prowadzenia postępowania wyjaśniającego.

1.2.1. Wiek osoby poszkodowanej a przedawnienie

W obowiązującym stanie prawnym osoby skrzywdzone wykorzystaniem seksualnym, które dopiero jako osoby dorosłe, po ukończeniu 30 lat, mają odwagę mówić o doznanych w dzieciństwie krzywdach, mogą dokonać zgłoszenia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa i w konsekwencji uczestniczyć w postępowaniu wyjaśniającym prowadzonym przez Państwową Komisję.

Dokonując analizy wieku osoby poszkodowanej na podstawie danych statystycznych w sprawach przekazanych Państwowej Komisji, należy odnieść się do regulacji dotyczących przedawnienia karalności przestępstwa przeciw wolności seksualnej i obyczajności, jeśli pokrzywdzonym jest małoletni. W przepisach karnych wiek osoby pokrzywdzonej jest brany pod uwagę przy obliczaniu terminów przedawnienia karalności. Zgodnie z obowiązującym stanem prawnym (art. 101 § 4 k.k.) przedawnienie karalności przestępstw przeciw wolności seksualnej i obyczajności – jeśli pokrzywdzonym jest małoletni – nie może nastąpić przed ukończeniem przez niego 30 roku życia. Wcześniej obowiązujące przepisy przewidywały natomiast, że przedawnienie nie może nastąpić przed upływem 5 lat od ukończenia przez pokrzywdzonego 18 lat.

Z analizy wpływających do Państwowej Komisji spraw wynika, że osoby poszkodowane są w różnym wieku – od 28 do 73 roku życia. Najliczniejszą grupę wśród poszkodowanych stanowią osoby pomiędzy 30 a 39 rokiem życia. Najstarsza osoba poszkodowana ma 73 lata, a zgłoszenia dokonała w wieku 71 lat, po upływie 59 lat od czynu. Z analizy akt wynika również, że najkrótszy czas, jaki upłynął od uzyskania przez osobę poszkodowaną pełnoletniości do zgłoszenia przestępstwa, to ponad 6 lat, natomiast najdłuższy czas to ponad 53 lata.

1.2.2. Śmierć osoby poszkodowanej

Analiza akt wpływających do Państwowej Komisji i przypadków, w których nastąpiła śmierć osoby poszkodowanej, zwraca uwagę na dwa zagadnienia – śmierć osoby poszkodowanej jeszcze przed dokonaniem zgłoszenia do organów ścigania lub do Państwowej Komisji i śmierć osoby poszkodowanej w trakcie postępowania lub po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego, przed przekazaniem akt sprawy do Państwowej Komisji przez prokuratora lub właściwy sąd. Żaden z powyższych przypadków nie hamuje postępowania wyjaśniającego.

Zarówno zawiadomienia o przestępstwie do organów ścigania, jak i zgłoszenia do Państwowej Komisji, nie musi dokonywać sama osoba poszkodowana. Uprawniona do zgłoszenia w obu tych przypadkach jest każda osoba, która posiada taką informację. Ustawodawca przyznał uprawnienie zgłoszenia do Państwowej Komisji podejrzenia o popełnieniu nadużycia seksualnego każdemu, zarówno osobie poszkodowanej, osobie mającej wiedzę o zdarzeniu nadużycia seksualnego, w tym osobie najbliższej dla osoby poszkodowanej, jak i przedstawicielowi organizacji pozarządowej, podmiotom i instytucjom prowadzącym działalność edukacyjną, wychowawczą, opiekuńczą, kulturalną i związaną z kulturą fizyczną, wypoczynkiem i leczeniem, a także samorządom zawodowym, kościołom oraz związkom wyznaniowym, w tym kościelnym osobom prawnym. Z analizy akt wpływających do Państwowej Komisji wynika, że w 72 sprawach zawiadamiającym była osoba poszkodowana. Pozostałe zgłoszenia zostały dokonane przez osoby trzecie bądź instytucje. Oznacza to, że śmierć osoby poszkodowanej, nawet przed dokonaniem samego zgłoszenia, nie uniemożliwia prowadzenia postępowania wyjaśniającego i wydania postanowienia o wpisie w Rejestrze. Państwowa Komisja może przyjąć zgłoszenie nawet w sytuacji, gdy osoba poszkodowana zmarła. Sprawa zostanie przekazana do organów ścigania, a po jej prawomocnym zakończeniu akta zostaną przekazane do Państwowej Komisji celem podjęcia postępowania wyjaśniającego.

Z analizy akt przeprowadzonych przez Państwową Komisję wynika, że w dwóch sprawach nastąpiła śmierć osoby poszkodowanej. W jednej z nich śmierć osoby poszkodowanej miała miejsce jeszcze przed wydaniem postanowienia w przedmiocie umorzenia postępowania, a do zawiadomienia organów ścigania doszło po 10 latach od jej śmierci. W drugiej sprawie śmierć poszkodowanego miała miejsce po kilku miesiącach po złożeniu zawiadomienia do organów ścigania, ale przed prawomocnym zakończeniem postępowania. Sprawa została przekazana do Państwowej Komisji po upływie ponad dwóch lat od śmierci osoby poszkodowanej.

1.3. Anonimizacja

Państwowa Komisja zapewnia dyskrecję, poszanowanie prywatności oraz ochronę praw i godności osób, których dotyczą postępowania wyjaśniające.

Ustawodawca przewidział prowadzenie postępowań wyjaśniających z zachowaniem wszelkich gwarancji konstytucyjnych. Istotne jest, aby czynności osób zaproszonych do udziału w postępowaniu przeprowadzane były każdorazowo w takich warunkach, by osobom tym z jednej strony zapewnić anonimowość, a z drugiej – zagwarantować możliwość zapoznania się z całością zgromadzonego w sprawie materiału.

Artykuł 5 Ustawy, regulujący kwestię przetwarzania informacji, gwarantuje zachowanie anonimowości osobom, których dotyczą postępowania wyjaśniające. Wszelka dokumentacja zgromadzona przez Państwową Komisję w toku postępowania wyjaśniającego oraz postanowienia o wpisie lub odmowie wpisu do Rejestru, jak również uchwały umarzające postępowanie w przypadku śmierci osoby wskazanej jako sprawca oraz w sytuacji, gdy osoba poszkodowana wniesie sprzeciw na prowadzenie postępowania wyjaśniającego, nie stanowi informacji publicznej i nie podlega udostępnieniu. Wiadomości uzyskane w toku wysłuchań stanowią tajemnicę prawnie chronioną, a wysłuchania odbywają się wyłącznie na posiedzeniach zamkniętych bez udziału osób postronnych. Czynności z udziałem zaproszonych osób oraz ich dane osobowe nie zostaną opublikowane i ujawnione osobom postronnym. W sprawach, w których nastąpi wpis do Rejestru, dane osoby poszkodowanej nie zostaną w nim ujawnione. Postanowienie o wpisie zostanie bowiem przekazane do Biura Informacyjnego Krajowego Rejestru Karnego po uprzednim dokonaniu anonimizacji danych osoby poszkodowanej. Powyższe uregulowania mają chronić osobę poszkodowaną przed ponowną traumą związaną z uczestnictwem w czynności wysłuchania oraz wtórną wiktymizacją.

1.4. Brak wpływu uprzednio toczących się lub zakończonych postępowań kościelnych i dyscyplinarnych na podjęcie oraz prowadzenie postępowań wyjaśniających

Prowadzenie postępowań dyscyplinarnych oraz kościelnych nie ma wpływu na prowadzenie przez Państwową Komisję postępowań wyjaśniających. Wszczęcie postępowania wyjaśniającego jest niezależne od tego, czy w konkretnej sprawie prowadzone było postępowanie dyscyplinarne przed organami dyscyplinarnymi albo postępowanie kościelne, w tym także – czy nadal jest w toku wstępne dochodzenie prowadzone przez ordynariusza w sprawach przestępstw zagrożonych karą utraty przynależności do stanu duchownego.

W tym miejscu w zarysie nakreślone zostaną przesłanki postępowania kościelnego, aby pokazać, że działania podejmowane przez Kościół są niejako skorelowane z prawem krajowym, a powszechny obowiązek denuncjacji dotyczy również zwierzchników Kościoła – ustawa *Kodeks karny* przewiduje bowiem sankcje za brak wypełnienia powszechnego obowiązku zgłoszenia. Podjęcie i prowadzenie postępowania wyjaśniającego przez Państwową Komisję jest niezależne, a na jego prowadzenie nie mają wpływu wcześniej toczące się, czy też zakończone już postępowanie kościelne oraz jego rozstrzygnięcie.

Karny proces kanoniczny to postępowanie procesowe toczące się przed sądem kościelnym. Poprzedzone jest ono dochodzeniem wstępnym, które ma na celu wykrycie przestępstwa wraz z okolicznościami jego popełnienia. Jednymi z najcięższych przestępstw, za które grozi wydalenie ze stanu duchownego, są czyny karalne z osobą poniżej 15 roku życia oraz ciężkie naruszenie szóstego przykazania *Dekalogu*, popełnione wobec osób małoletnich (współżycie, pornografia z udziałem małoletnich). Kanoniczny proces karny kończy się wydaniem karnego dekretu administracyjnego lub wyroku sądowego (najcięższą sankcją dla księży jest wydalenie ze stanu duchownego).

Przepisy prawa kościelnego stanowią także o konieczności przestrzegania obowiązującego prawa krajowego. W polskim systemie prawnym istnieje obowiązek denuncjacji, którego przestrzeganie obejmuje również Kościół. Na delegatów biskupich oraz kurię nałożona jest sankcjonowana prawnie powinność powiadomienia państwowych organów ścigania o przestępstwach molestowania i seksualnego wykorzystania małoletniego. *Kodeks karny* w art. 240 penalizuje zachowanie polegające na braku niezwłocznego zawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw – w sytuacji posiadania wiarygodnej wiadomości o karalnym przygotowaniu, usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego, dotyczącego m.in. gwałtu wobec osoby małoletniej poniżej lat 15 oraz innego seksualnego jej wykorzystania. Niewypełnienie takiego obowiązku zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat trzech.

Postępowanie w sferze kanonicznej i jego rozstrzygnięcie nie ma wpływu na wszczęcie oraz prowadzenie postępowania wyjaśniającego. Osoba duchowna podlega, niezależnie od odpowiedzialności sankcjonowanej prawem kościelnym, odpowiedzialności przed sądem powszechnym. Wobec kapłana, tak jak w przypadku każdego obywatela, może zostać orzeczona kara przewidziana przepisami *Kodeksu karnego.* W sytuacji, gdy postępowanie wszczęte i prowadzone przez organy wymiaru sprawiedliwości zostało umorzone lub odmówiono jego wszczęcia z uwagi na przedawnienie karalności, sprawa trafia do Państwowej Komisji. Postępowanie wyjaśniające prowadzone jest niezależnie od toczącego się wcześniej postępowania kościelnego. Na tok postępowań prowadzonych przez Państwową Komisję nie ma też wpływu rozstrzygnięcie, jakie zapadło w postępowaniu kościelnym. Postępowania wyjaśniające są prowadzone swoim torem, w oparciu o przepisy Ustawy. Rezultatem postępowania wyjaśniającego – w sytuacji uznania wskazanej osoby za sprawcę czynu – przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o którym mowa w rozdziale XXV *Kodeksu karnego*, popełnionym na szkodę małoletniego poniżej lat 15, jest rozstrzygnięcie o wpisie do Rejestru Państwowej Komisji, który wchodzi w skład Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym.

Kolejnym zagadnieniem jest kwestia postępowań dyscyplinarnych, które toczą się przed organami dyscyplinarnymi będącymi elementem samorządu zawodowego,

władz uczelnianych bądź przed przełożonymi – komisją dyscyplinarną, sądem dyscyplinarnym lub przełożonym dyscyplinarnym (regulacje zawarte są w ustawach dotyczących poszczególnych grup zawodowych). Podstawowym założeniem odpowiedzialności dyscyplinarnej jest odpowiedzialność pracownika w sytuacji, gdy dopuści się naruszenia obowiązków pracowniczych określonych w ustawie, zwłaszcza w poszczególnych pragmatykach służbowych. W korelacji z prowadzonymi przez Państwową Komisję sprawami pozostają postępowania dyscyplinarne dotyczące zatrudnienia w organizacjach i instytucjach prowadzących działalność edukacyjną, wychowawczą, opiekuńczą, kulturalną oraz związaną z kulturą fizyczną, wypoczynkiem i leczeniem. Państwowa Komisja w żadnym zakresie nie jest związana rozstrzygnięciem organów dyscyplinarnych. Prowadzone postępowania dyscyplinarne oraz wydane rozstrzygnięcia nie stanowią przeszkody w prowadzeniu postępowań wyjaśniających. Postępowania przed Państwową Komisją mogą być prowadzone niezależnie od postępowań dyscyplinarnych, nie mają też na nie wpływu etap postępowań dyscyplinarnych, czy też zapadłe w ich toku rozstrzygnięcia.

Analiza spraw, które wpłynęły do Państwowej Komisji, wskazuje, że spośród 122 spraw – 53 sprawy dotyczą osób duchownych, a tylko w części z nich prowadzono postępowania kościelne, w 2 sprawach toczyło się natomiast postępowanie dyscyplinarne.

Państwowa Komisja nie dysponuje szczegółowymi danymi odnośnie toczących się postępowań dyscyplinarnych – w żadnej sprawie nie przekazano rozstrzygnięcia kończącego. Wyniki przeprowadzonej analizy akt ukazują, że w jednym przypadku (informacja od osoby zgłaszającej potwierdzona oświadczeniem osoby poszkodowanej) osoba wskazana jako sprawca została zwolniona dyscyplinarnie (szkoła/harcerstwo). Brak jednak szczegółowych i potwierdzonych danych.

Z analizy postępowań kościelnych i ze zgromadzonych przez Państwową Komisję informacji wynika, że w 32 sprawach zawiadomienie o przestępstwie wpłynęło od kurii bądź osób duchownych z nią niezwiązanych. Ponadto w 12 sprawach prowadzone było wstępne dochodzenie kanoniczne, w 10 wszczęto karny proces kanoniczny przed Trybunałem Metropolitalnym zakończony wydaniem orzeczenia. We wszystkich 10 sprawach wydano dekrety karne uznające winę i skazujące na kary kanoniczne. W dwóch zakończonych sprawach osoba duchowna została wydalona ze stanu kapłańskiego, a w ośmiu zastosowano karę suspensy. Wydanymi przez sądy kościelne dekretami karnymi zastosowano kary kanoniczne obejmujące odsunięcie księży od pełnienia funkcji proboszcza lub wikariusza, zakaz publicznego sprawowania funkcji kapłańskich, odsunięcie od pracy parafialnej oraz kontaktu z dziećmi i młodzieżą.

2.

Możliwość dochodzenia roszczeń wynikających z czynu zabronionego po upływie przedawnienia karalności

2.1. Sposoby naprawienia szkody – ogólna charakterystyka

Przestępstwo wywołuje następstwa w różnych sferach życia osoby nim pokrzywdzonej. Zakres i trwałość skutków przestępstwa zależy m.in. od rodzaju przestępstwa, sposobu i okresu działania sprawcy oraz od cech pokrzywdzonego.

Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności osoby małoletniej poniżej 15 roku życia godzą w różnorakie dobra prawne osoby małoletniej, przede wszystkim w jej prawidłowy rozwój moralny i fizyczny oraz w wolność seksualną. Ofiary przestępstw seksualnych doświadczają zaburzeń emocjonalnych i zaburzeń obrazu własnej osoby, zaburzeń somatycznych, interpersonalnych, seksualnych i uzależnień.

Skutki doznanego w dzieciństwie przestępstwa seksualnego utrzymują się często przez wiele lat i wpływają na życie pokrzywdzonego nie tylko w dzieciństwie, ale także w okresie dorosłości. Oprócz naruszenia sfery niemajątkowej życia poszkodowanego wywołują często konsekwencje w jego majątku szczególnie wtedy, gdy do usunięcia skutków naruszenia jest konieczna pomoc medyczna lub psychologiczna. Trzeba zaznaczyć, że próby usunięcia lub zmniejszenia skutków pokrzywdzenia przestępstwem seksualnym wymagają na ogół profesjonalnej pomocy wielu specjalistów.

W ujęciu cywilistycznym doświadczenie przestępstwa seksualnego i jego następstw jest szkodą dotykającą osoby, a niekiedy także majątku osoby pokrzywdzonej. Pokrzywdzony przestępstwem seksualnym jest uprawniony do domagania się jej naprawienia. Sposobami naprawienia szkody są w szczególności zadośćuczynienie pieniężne i odszkodowanie.

Doznany z powodu przestępstwa uszczerbek majątkowy pokrzywdzonego jest naprawiany przez zapłatę odszkodowania lub renty. Do często doświadczanych na skutek przestępstwa o charakterze seksualnym uszczerbków majątkowych należą wydatki na pomoc terapeutyczną i medyczną dla osoby pokrzywdzonej. Wysokość odszkodowania (tzn. świadczenia naprawiającego szkodę majątkową) powinna w pełni kompensować doznany przez poszkodowanego przestępstwem uszczerbek majątkowy, np. pokrywać wydatki na leczenie i terapię.

Zadośćuczynienie pieniężne to kwota przyznawana uprawnionemu w celu naprawienia szkody niemajątkowej (krzywdy). Należy zaznaczyć, że słowo „szkoda" zarówno w języku potocznym, jak i języku prawnym jest używane w szerokim znaczeniu, obejmującym szkodę majątkową i krzywdę. W takim rozumieniu jest też używane w niniejszym opracowaniu.

Najczęściej występujące skutki przestępstw seksualnych mają charakter niemajątkowy, dotyczą sfery życia osobistego. Należą do nich m.in. depresja, lęk i napięcie, zaburzenia snu i odżywiania, zaburzenia samooceny, zaburzenia seksualne.

Zadośćuczynienie ma przede wszystkim charakter kompensacyjny. Ma naprawić wszelką wyrządzoną poszkodowanemu szkodę niemajątkową, tzn. krzywdę istniejącą w dniu podjęcia decyzji o przyznaniu zadośćuczynienia, krzywdę, której poszkodowany już doznał, jak i tę, o której można z wysokim prawdopodobieństwem przypuszczać, że poszkodowany doświadczy jej w przyszłości z uwagi na pokrzywdzenie przestępstwem.

Rolą zadośćuczynienia jest pełna kompensacja krzywdy, dlatego wysokość zadośćuczynienia musi uwzględniać wszystkie okoliczności sprawy, w szczególności:

a. czas trwania cierpień fizycznych i psychicznych oraz ich intensywność;

b. konieczność podjęcia odpowiedniego leczenia lub terapii;

c. czas trwania i ewentualną nieodwracalność skutków zdrowotnych;

d. wiek poszkodowanego;

e. brak możliwości posiadania potomstwa lub zawarcia małżeństwa;

f. ograniczenie aktywności życiowej, np. wycofanie się z życia rodzinnego lub towarzyskiego, niechęć do współżycia seksualnego, unikanie przez pokrzywdzonego miejsc i zachowań przypominających o przestępstwie;

g. niekorzystne prognozy na przyszłość;

h. postawę odpowiedzialnego za krzywdę i jego zachowanie względem pokrzywdzonego.

W sytuacji gdy poszkodowany utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo gdy zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość, naprawienie wynikłej z tego powodu szkody majątkowej może nastąpić przez zapłatę renty.

Renta ma pokryć stałe, powtarzające się wydatki, powstałe w związku przyczynowym ze zdarzeniem, które wywołało szkodę, w szczególności z przestępstwem. W wypadku przestępstw przeciwko wolności seksualnej najczęściej wchodzi w rachubę renta z tytułu zwiększonych potrzeb, wynikających np. z konieczności ponoszenia wydatków na długotrwałe leczenie.

Jeśli pokrzywdzony przestępstwem przeciwko wolności seksualnej doświadczył uszczerbku majątkowego na skutek np. utraty możliwości wykonywania zawodu lub ukończenia studiów, jest uprawniony do domagania się renty z tytułu zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość. W celu uzyskania renty poszkodowany musi wykazać związek pomiędzy przestępstwem a utratą możliwości wykonywania zawodu lub studiowania oraz wysokość wynikającego stąd uszczerbku majątkowego. To samo dotyczy renty z tytułu utraty zdolności do pracy zarobkowej.

Przyznawane przez sądy kwoty różnią się w zależności od rozmiaru krzywdy.

W zakończonej prawomocnie w 2020 r. sprawie, w której powód przed ukończeniem 15 roku życia został pokrzywdzony czynem przeciwko wolności seksualnej, sąd za odpowiednią uznał kwotę 300 tys. zł zadośćuczynienia.

W innej sprawie, w której powodem była osoba pokrzywdzona we wczesnym dzieciństwie czynem o charakterze pedofilskim, sąd zasądził od sprawcy kwotę 50 tys. zł zadośćuczynienia. W ugodzie pozasądowej powód uzyskał dodatkowo od zwierzchników sprawcy kwotę przeznaczoną na naprawienie szkody majątkowej (pokrycie kosztów terapii).

W kolejnej sprawie pokrzywdzony powód uzyskał od sprawcy milion złotych zadośćuczynienia i rentę. Sąd uznał, że krzywda powoda, wynikająca z wielokrotnie doświadczanych w dzieciństwie zgwałceń, wymaga przyznania wysokiego zadośćuczynienia. Kwota zadośćuczynienia została ustalona w sposób uwzględniający wysoką intensywność cierpień fizycznych i psychicznych powoda oraz długotrwałość niekorzystnych zmian w jego społecznym funkcjonowaniu. Renta została przyznana z uwagi na konieczność pokrycia wywołanych przestępstwem kosztów leczenia i terapii psychologicznej.

Wspólną cechą wspomnianych spraw jest nie tylko zasądzenie stosunkowo wysokich kwot zadośćuczynienia, ale także wydanie orzeczenia zasądzającego obowiązek naprawienia szkody po długim czasie od pokrzywdzenia przestępstwem lub po upływie terminu przedawnienia karalności czynu[1].

2.2. Podmiot zobowiązany do naprawienia szkody

Obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej spoczywa przede wszystkim na bezpośrednim sprawcy szkody, tzn. na osobie, która popełniła przestępstwo. Oprócz sprawcy za szkodę wyrządzoną przestępstwem przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej odpowiadają także:

a. ten, kto sprawcę do wyrządzenia szkody nakłonił albo udzielił pomocy w wyrządzeniu szkody (art. 422 *Kodeksu cywilnego*);

b. zwierzchnik – za szkodę wyrządzoną przez podwładnego, tzn. przez osobę, która przy wykonywaniu czynności podlega kierownictwu zwierzchnika i ma obowiązek stosować się do jego wskazówek (art. 430 *Kodeksu cywilnego*);

c. osoba zobowiązana do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku, stanu psychicznego lub fizycznego nie można przypisać winy (art. 427 *Kodeksu cywilnego*);

d. osoba, która powierzyła wykonanie czynności innej osobie – jest odpowiedzialna za szkodę wyrządzoną przez sprawcę przy wykonywaniu powierzonej mu czynności (art. 429 *Kodeksu cywilnego*, wina w wyborze).

Przez zwierzchnika rozumie się nie tylko osobę fizyczną, ale także osobę prawną i inną jednostkę organizacyjną mającą zdolność prawną. Jako zwierzchnik za wyrządzoną przez podwładnego szkodę odpowiadają np. jednostki samorządu terytorialnego jako organy prowadzące szkoły (np. za szkodę doznaną przez ucznia na skutek zawinionego zaniechania pracowników szkoły), szpitale i inne podmioty lecznicze (odpowiadają w szczególności za niewykonanie przez personel medyczny obowiązku zapewnienia pacjentowi bezpiecznych warunków przebywania w szpitalu) oraz kościelne osoby prawne, które odpowiadają za szkody wyrządzone przez duchownych przy wykonywaniu powierzonych im czynności duszpasterskich.

Prowadzone w ostatnich latach postępowania odszkodowawcze przeciwko kościelnym osobom prawnym doprowadziły do uznania odpowiedzialności parafii, diecezji i zgromadzeń zakonnych za szkody wynikające z popełnionych przez duchownych przestępstw przeciwko wolności seksualnej osób małoletnich. Za wystarczającą przesłankę odpowiedzialności kościelnej osoby prawnej sądy uznawały wykorzystanie powierzonych duchownemu czynności duszpasterskich i statusu duchownego do pozyskania zaufania osoby pokrzywdzonej.

Małoletni poniżej 13 roku życia z zasady nie odpowiada za wyrządzoną przez siebie szkodę. Za wyrządzoną przez niego szkodę może odpowiadać osoba zobowiązana do nadzoru nad nim. A jeśli nie ma osób zobowiązanych do nadzoru nad takim małoletnim albo gdy nie można od nich uzyskać naprawienia szkody, poszkodowany może żądać naprawienia szkody od samego sprawcy, jeśli wymagają tego zasady współżycia społecznego (w szczególności gdy wniosek o potrzebie przyznania odszkodowania od samego małoletniego sprawcy szkody wynika z porównania sytuacji majątkowej poszkodowanego i sprawcy).

Z przedstawionej analizy wynika, że system odpowiedzialności za szkodę pozwala na dochodzenie roszczeń odszkodowawczych nie tylko od bezpośredniego sprawcy, ale także od innych osób, które na podstawie przepisów

[1] Podane przykłady rozstrzygnięć w sprawie roszczeń wynikających z pokrzywdzenia przestępstwem przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej poniżej 15 roku życia wybrano z uwagi na znaczną wysokość przyznanych świadczeń.

prawa cywilnego są zobowiązane do jej naprawienia. Szerokie ukształtowanie zakresu podmiotów odpowiedzialnych za szkodę to rozwiązanie korzystne dla poszkodowanego, ponieważ w wypadku braku możliwości pozwania bezpośredniego sprawcy pozwala na wystąpienie z roszczeniem przeciwko innej odpowiedzialnej za szkodę osobie.

Dodatkowo sytuację poszkodowanego polepsza solidarna odpowiedzialność osób zobowiązanych do naprawienia szkody – poszkodowany może zdecydować, czy wystąpić z roszczeniem przeciwko jednemu z odpowiedzialnych, czy też przeciwko niektórym lub przeciwko wszystkim.

Uprawnienie do wyboru osoby, od której poszkodowany będzie dochodził roszczenia, ma także znaczenie z punktu widzenia możliwości wyegzekwowania zasądzonego roszczenia. Przewidując, że jeden z odpowiedzialnych za szkodę nie będzie w stanie zapłacić żądanej kwoty, poszkodowany może skierować pozew, a później ewentualne postępowanie egzekucyjne przeciwko temu z odpowiedzialnych, który dysponuje środkami wystarczającymi do wykonania wyroku zasądzającego świadczenie. Takie rozwiązanie uchroni poszkodowanego przed sytuacją, w której wygrana w sprawie o odszkodowanie lub zadośćuczynienie będzie miała znaczenie jedynie symboliczne z uwagi na niewypłacalność pozwanego.

2.3. Przedawnienie roszczeń o naprawienie szkody

Roszczenia o naprawienie wyrządzonych przestępstwem szkód podlegają przedawnieniu. Upływ terminu przedawnienia oznacza, że zobowiązany do spełnienia roszczenia może się uchylić od jego spełnienia. Możliwość przedawnienia roszczenia wymaga od uprawnionego do jego dochodzenia zachowania staranności i podjęcia w swoim interesie działań, które uniemożliwią przedawnienie, a w szczególności wymaga wniesienia w odpowiednim terminie pozwu o zapłatę.

Roszczenie o naprawienie wyrządzonej przestępstwem szkody – co do zasady – przedawnia się w terminie 20 lat od dnia popełnienia przestępstwa (art. 442^1 § 2 k.c.). Przedawnienie następuje bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie zobowiązanej do jej naprawienia.

Do zastosowania 20-letniego terminu przedawnienia roszczenia odszkodowawczego nie jest konieczne uprzednie skazanie sprawcy za popełnienie przestępstwa. Sąd cywilny jest uprawniony do samodzielnego ustalenia, czy zdarzenie, z którego wynikła szkoda, jest zbrodnią czy występkiem.

Jeżeli doznany przez pokrzywdzonego przestępstwem uszczerbek ma charakter szkody na osobie, to przedawnienie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie zobowiązanej do jej naprawienia (art. 442^1 § 3 k.c.).

Szkodę na osobie odróżnia się od szkody na mieniu, która jest uszczerbkiem dotykającym składnika mienia osoby poszkodowanej. Do szkód na osobie zalicza się uszkodzenie ciała i rozstrój zdrowia o charakterze fizycznym lub psychicznym (np. nerwice, choroby psychiczne).

Dla rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia nie jest konieczne poznanie zakresu szkody ani trwałości jej następstw. To poszkodowany powinien wykazać, kiedy dowiedział się o szkodzie i o zobowiązanej do jej naprawienia osobie. Uznaje się, że z zasady datą dowiedzenia się o szkodzie w postaci choroby jest data uzyskania przez poszkodowanego miarodajnego i autorytatywnego orzeczenia kompetentnej placówki medycznej.

Przedawnienie szkód na osobie dopiero po upływie trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie zobowiązanej do jej naprawienia, oznacza, że pokrzywdzony przestępstwem może starać się o naprawienie wyrządzonej mu szkody na osobie nawet po upływie 20 lat od dnia przestępstwa. Czas, który minął od dnia popełnienia przestępstwa, nie ma zatem znaczenia dla ustalenia daty przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody na osobie.

Jednocześnie odrębne unormowanie terminu przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody na osobie pozwala na uniknięcie przedawnienia roszczenia jeszcze przed ujawnieniem się szkody (i przed powstaniem wynikłe-

go z niej roszczenia). W wypadku braku omawianego unormowania upływ 20-letniego terminu przedawnienia roszczenia o naprawienia szkody uniemożliwiałby dochodzenie naprawienia szkody, która powstała już po upływie tego terminu.

Jeżeli zatem szkoda w postaci zaburzeń depresyjnych lub zaburzeń życia seksualnego mających cechy rozstroju zdrowia ujawni się dopiero po upływie 20 lat od dnia popełnienia przestępstwa, poszkodowany będzie mógł dochodzić jej naprawienia, tj. zapłaty zadośćuczynienia, odszkodowania lub renty, w ciągu trzech lat od dnia dowiedzenia się o szkodzie i o osobie zobowiązanej do jej naprawienia.

Sytuację pokrzywdzonego przestępstwem, który chciałby dochodzić naprawienia szkody po długim czasie po zaistnieniu przestępstwa poprawia dodatkowo możliwość ustalenia odpowiedzialności cywilnej pozwanego na przyszłość (art. 189 k.p.c.). Możliwość ustalenia w wyroku odpowiedzialności pozwanego za szkody mogące powstać z tego samego zdarzenia w przyszłości służy wyeliminowaniu lub zmniejszeniu trudności dowodowych, które z uwagi na upływ czasu mogą wystąpić z kolejnym procesie odszkodowawczym.

Jeśli poszkodowany uzyska orzeczenie ustalające odpowiedzialność pozwanego na przyszłość, to w kolejnym procesie o naprawienie szkody, która powstała po wydaniu tego orzeczenia, będzie z zasady zwolniony z obowiązku udowodnienia istnienia wszystkich przesłanek odpowiedzialności podmiotu zobowiązanego do naprawienia szkody.

Upływ terminu przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody nie musi skutkować niepowodzeniem starań o zobowiązanie odpowiedzialnego za szkodę do jej naprawienia. Jeżeli poszkodowany wniesie powództwo o zapłatę już po upływie terminu przedawnienia roszczenia, sąd rozważy możliwość oddalenia powództwa z uwagi na przedawnienie dochodzonego roszczenia tylko na zgłoszony we właściwym czasie zarzut pozwanego.

Nawet w sytuacji podniesienia przez pozwanego zarzutu przedawnienia roszczenia powód wygra proces i uzyska odszkodowanie, jeżeli wykaże, że powołanie się przez pozwanego na przedawnienie roszczenia jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Jako argumenty wspierające wniosek o sprzeczności zarzutu przedawnienia z zasadami współżycia społecznego poszkodowany może wykorzystać charakter uszczerbku, jakiego doznał z winy sprawcy szkody (uniemożliwiający wniesienie powództwa w terminie), stosunkowo niedługi czas pomiędzy upływem terminu przedawnienia a wniesieniem powództwa, naganność postępowania pozwanego sprawcy szkody (np. zwodzenie z zapłatą odszkodowania do momentu upływu terminu przedawnienia).

2.4. Możliwość dochodzenia roszczeń wynikających z czynu zabronionego – po uprzednim umorzeniu postępowania lub odmowie wszczęcia śledztwa z uwagi na przedawnienie karalności

Przedawnienie karalności czynu oznacza, że organ procesowy nie wszczyna postępowania w sprawie popełnienia tego czynu, a jeśli postępowanie zostało już wszczęte, ma obowiązek je umorzyć (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.c.). Inaczej niż w wypadku przedawnienia roszczenia (np. uprawnienia do żądania zapłaty odszkodowania) – organ procesowy w postępowaniu karnym nie może zaniechać wzięcia przedawnienia karalności czynu pod uwagę. Sąd lub prokurator w każdej sprawie z urzędu badają, czy nie nastąpiło przedawnienie karalności, a w wypadku stwierdzenia upływu terminu przedawnienia podejmują odpowiednią decyzję uniemożliwiającą prowadzenie postępowania (sąd umarza postępowanie, a prokurator – umarza lub odmawia wszczęcia postępowania).

Długość okresu przedawnienia przestępstwa zależy przede wszystkim od wysokości ustawowego zagrożenia karą (art. 101 § 1 k.k.). Okresy przedawnienia poszczegól-

nych przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (z rozdziału XXV k.k.) wynoszą od 5 do 20 lat od czasu ich popełnienia. Okres przedawnienia przestępstwa ulega przedłużeniu, jeżeli w trakcie jego biegu wszczęto postępowanie karne dotyczące tego przestępstwa (art. 102 k.k.).

W wypadku popełnionych na szkodę małoletniego przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, a także wtedy, gdy treści pornograficzne obejmują udział małoletniego, przedawnienie karalności przestępstwa nie może nastąpić przed ukończeniem przez pokrzywdzonego 30 roku życia (art. 101 § 4 k.k.).

Ustalenie dnia 30 urodzin pokrzywdzonego jako najwcześniejszego terminu przedawnienia wspomnianych przestępstw na szkodę małoletniego oznacza wydłużenie okresu przedawnienia. Jest to zauważalne w następującym przykładzie.

Jeśli małoletni w wieku 10 lat został pokrzywdzony przestępstwem z art. 200 § 1 k.k. , którego okres przedawnienia wynosi 15 lat, to karalność czynu nie ustanie po 15 latach, ale dopiero w dniu 30 urodzin pokrzywdzonego, tzn. po ok. 20 latach. Okres przedawnienia karalności czynu został zatem przedłużony o ok. 5 lat.

Należy zaznaczyć, że przepis wydłużający okres przedawnienia karalności popełnionego na szkodę małoletniego przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności do ukończenia przez pokrzywdzonego 30 roku życia obowiązuje od 26 maja 2014 r. Przed jego wejściem w życie niektóre przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego przedawniały się najwcześniej z upływem 5 lat od ukończenia przez pokrzywdzonego 18 roku życia. Przed 18 grudnia 2008 r. w *Kodeksie karnym* nie było przepisów uzależniających upływ okresu przedawnienia karalności popełnionego na szkodę małoletniego przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności od uzyskania przez pokrzywdzonego określonego wieku. Jak wynika z podanego wcześniej przykładu, brak takiego przepisu oznaczał wcześniejsze ustanie karalności przestępstwa.

Upływ terminu przedawnienia karalności czynu i związane z przedawnieniem decyzje procesowe o odmowie wszczęcia postępowania lub o umorzeniu postępowania uniemożliwiają poniesienie przez sprawcę czynu odpowiedzialności karnej. Nie uniemożliwiają stwierdzenia, że wskazana jako sprawca osoba dopuściła się czynu na szkodę pokrzywdzonego i nie pozbawiają go uprawnienia do domagania się naprawienia wyrządzonej mu przestępstwem szkody (możliwość dochodzenia roszczeń o naprawienie szkody jest z zasady ograniczona terminem przedawnienia).

Jest tak w szczególności dlatego, że w sytuacji braku wyroku skazującego za przestępstwo decydujący w sprawie cywilnej o przyznaniu zadośćuczynienia lub odszkodowania sąd jest uprawniony do samodzielnej oceny dowodów i do stwierdzenia tego, czy będący źródłem szkody czyn miał miejsce i jakie wywołał skutki. Odmowa wszczęcia lub umorzenie postępowania karnego z uwagi na przedawnienie karalności czynu nie uniemożliwiają wszczęcia i przeprowadzenia postępowania cywilnego o naprawienie wyrządzonej przestępstwem szkody.

Jednocześnie umorzenie lub odmowa wszczęcia postępowania karnego, z uwagi na upływ terminu przedawnienia karalności czynu, są niezbędnym warunkiem podjęcia przez Państwową Komisję postępowania wyjaśniającego, w którym przeprowadza się badanie m.in. tego, czy wskazany przez pokrzywdzonego czyn miał miejsce i kto był jego sprawcą.

Zakończenie prowadzonego przez Państwową Komisję postępowania wyjaśniającego i prawomocny wpis do Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym potwierdza zaistnienie czynu przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej i okoliczności jego popełnienia. Treść postanowienia jednoznacznie wskazuje sprawcę i jego sposób działania.

Jeżeli postępowanie karne wobec sprawcy czynu przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej nie może być prowadzone z uwagi na upływ terminu przedawnienia karalności, pokrzywdzony przestępstwem nie może skorzystać z przewidzianych w procedurze karnej środków naprawienia szkody. W celu uzyskania zadośćuczynienia lub odszkodowania może w takim wypadku skorzystać z sądowej lub pozasądowej mediacji albo zdecydować o wniesieniu pozwu przeciwko odpowiedzialnej za szkodę osobie.

Decydując się na wniesienie pozwu o zapłatę, poszkodowany musi przygotować się na wykazanie wszystkich podstaw odpowiedzialności pozwanego – w toku postępowania powinien wykazać szkodę i jej wysokość, winę sprawcy oraz związek przyczynowy pomiędzy zachowaniem sprawcy a szkodą. Wynika to z konstrukcji postępowania cywilnego, którego strona ma obowiązek przedstawienia dowodów i wykazania faktów, z których wywodzi skutki prawne. Sąd tylko wyjątkowo dopuszcza dowód z urzędu (tzn. bez inicjatywy strony), zachowując przy tym zasadę bezstronności.

Jeśli dochodzący zasądzenia świadczenia powód nie wykaże zasadności roszczenia, sąd oddali powództwo i może obciążyć przegranego obowiązkiem zapłaty kosztów sądowych i kosztów procesu. Dlatego ważne jest przygotowanie odpowiedniego materiału dowodowego, który będzie wystarczającą podstawą uznania racji powoda.

Ustalenia faktyczne z kończącego postępowanie wyjaśniające postanowienia Państwowej Komisji są dokonywane na podstawie zgromadzonych w toku postępowania dowodów. Państwowa Komisja jest uprawniona do wysłuchania osoby poszkodowanej i osoby wskazanej jako sprawca, do przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków i z opinii biegłych oraz dowodu z dokumentów, w tym z dokumentów zawartych w przekazanych przez sąd lub prokuratora aktach sprawy.

Wytworzone w toku postępowania wyjaśniającego dokumenty, w tym protokoły posiedzeń (zawierające oświadczenia poszkodowanego oraz osoby wskazanej jako sprawca) i kończące postępowanie postanowienie o wpisie do Rejestru mają status dokumentów urzędowych, co – w porównaniu z dokumentami prywatnymi – wzmacnia ich wartość dowodową w postępowaniu cywilnym.

Jako dokumenty urzędowe korzystają z domniemania autentyczności i z domniemania zgodności ich treści z prawdą. Domniemania obowiązują, dopóki strona nie przeprowadzi dowodu, który je podważy. Jednocześnie w orzecznictwie sądowym uznaje się, że możliwość podważenia przez stronę autentyczności lub zgodności dokumentu urzędowego z prawdą nie dotyczy orzeczenia sądowego. Oznacza to, że ustalenia prawomocnego orzeczenia sądu odwoławczego, które utrzymało w mocy postanowienie Państwowej Komisji o wpisaniu oznaczonej osoby do Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym, nie mogą być podważane w procesie o naprawienie szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu takim przestępstwem.

W celu dokonania trafnych ustaleń faktycznych Państwowa Komisja jest uprawniona do przeprowadzenia dowodu nie tylko na wniosek, ale także z urzędu. W odróżnieniu od uprawnień sądu w spornym postępowaniu cywilnym uprawnienie Państwowej Komisji do przeprowadzenia dowodu bez wniosku uczestnika postępowania nie ma charakteru wyjątkowego.

Kompetencje Państwowej Komisji w zakresie dokonywania ustaleń faktycznych wzmacnia dodatkowo uprawnienie do zwrócenia się do prokuratora o podjęcie niezbędnych czynności nakierowanych na ustalenie faktów. Dzięki temu Państwowa Komisja ma możliwość prowadzenia postępowania dowodowego z wykorzystaniem sposobów działania i narzędzi pozostających w dyspozycji organów ścigania, niedostępnych w sprawie cywilnej o zapłatę.

Nie ulega wątpliwości, że ustalenie w toku postępowania wyjaśniającego, czy przestępstwo przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej miało miejsce, w jakich okolicznościach zostało popełnione, jakie wywołało skutki i kto był jego sprawcą, ma znaczenie dla oceny podstaw do domagania się od sprawcy naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody.

Jeśli przeprowadzone w toku postępowania wyjaśniającego dowody zostaną wykorzystane w postępowaniu cywilnym o zapłatę, z pewnością ułatwią wykazanie przez poszkodowanego przesłanek odpowiedzialności pozwanego sprawcy przestępstwa.

Co więcej, kompetencja Państwowej Komisji do prowadzenia postępowania dowodowego z urzędu oraz możliwość korzystania w postępowaniu wyjaśniającym z pomocy organów ścigania sprawiają, że w toku postępowania wyjaśniającego można pozyskać dowody i ustalić fakty, których ustalenie w typowo skargowym postępowaniu cywilnym o zapłatę byłoby niemożliwe lub utrudnione.

Ma to istotne znaczenie w przypadku postępowań prowadzonych po długim czasie od popełnienia przestępstwa, typowych dla szkód wynikłych z pokrzywdzenia przestępstwem w dzieciństwie (gdy organ procesowy umarza postępowanie karne lub odmawia wszczęcia postępowania z uwagi na przedawnienie karalności czynu). W przypadku tych postępowań uzyskanie dowodów w sprawie o zapłatę, bez możliwości skorzystania z narzędzi, którymi dysponują organy ścigania, jest znacznie utrudnione z uwagi na upływ czasu.

Wykazanie w postępowaniu wyjaśniającym, że poszkodowany został pokrzywdzony przestępstwem przeciwko wolności seksualnej, jest podstawą do przyjęcia przez sąd w postępowaniu cywilnym, że zgłoszona przez powoda szkoda wynika z przestępstwa. Wyniki postępowania wyjaśniającego – potwierdzające, że doszło do popełnienia przestępstwa – nie tylko ułatwiają postępowanie dowodowe w procesie cywilnym, ale także pozwalają na przyjęcie dłuższego okresu przedawnienia roszczeń pokrzywdzonego powoda, właściwego dla roszczeń wynikających z przestępstwa.

2.5. Podsumowanie

Przedstawiona analiza pozwala na sformułowanie wniosku o istnieniu ścisłego związku prowadzonego przez Państwową Komisję postępowania wyjaśniającego, którego podstawowe cele (wyjaśnienie przypadków przestępstw przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej poniżej 15 roku życia, wydanie postanowienia w przedmiocie wpisu do Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym, zapobieganie nadużyciom seksualnym w przyszłości) wymagają wnikliwego postępowania dowodowego – z przebiegiem i celami postępowania cywilnego, w którym po przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd rozstrzyga o zasadności roszczenia o naprawienie wyrządzonej przestępstwem szkody. Zarówno w postępowaniu wyjaśniającym, jak i w postępowaniu cywilnym o zapłatę, bada się zaistnienie czynu przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej i ustala jego sprawcę.

Państwowa Komisja w znacznie szerszym zakresie niż sąd w postępowaniu cywilnym prowadzi postępowanie dowodowe z urzędu. Ma przy tym możliwość korzystania z niedostępnych w postępowaniu cywilnym narzędzi pozostających w dyspozycji organów ścigania. Z uwagi na skargowość postępowania cywilnego i zasadnicze niedziałanie orzekającego w sprawie o odszkodowanie sądu z urzędu zgromadzone w toku postępowania wyjaśniającego dowody mogą okazać się niezwykle przydatne w procesie o zapłatę odszkodowania. Kończąca postępowanie prawomocna decyzja o wpisaniu sprawcy do Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym potwierdza fakt zaistnienia przestępstwa i wskazuje jego sprawcę.

Z tego względu udział w postępowaniu wyjaśniającym ułatwi osobie pokrzywdzonej przestępstwem uzyskanie od sprawcy przestępstwa środków koniecznych do naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody.

3.

Opis spraw zgłoszonych do postępowań wyjaśniających

W niniejszej części opisano sprawy, które zostały przekazane Państwowej Komisji od listopada 2020 r. przez prokuratora albo właściwy sąd na podstawie art. 26 Ustawy. Są to sprawy, w których prokurator lub właściwy sąd wydał prawomocne postanowienie o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa pedofilii. Ustalenie niektórych zmiennych nie zawsze było możliwe z uwagi na brak danych w aktach postępowania karnego. Przedstawiony opis dotyczy więc zmiennych, w których ponad 90% informacji to ustalone z dokumentów dane z poszczególnych spraw.

Poniższy opis bazuje na 122 sprawach, które wpłynęły do Państwowej Komisji od samego początku jej działalności (53 sprawy do lipca 2021 r. i 69 spraw po lipcu 2021 r.).

Niektóre sprawy dotyczyły więcej niż jednego czynu, dlatego liczba czynów nie odpowiada liczbie spraw. Różnica pomiędzy ogólną liczbą spraw (122) a liczbą spraw wynikających z poszczególnych wykresów jest spowodana brakiem w analizowanych aktach odpowiednich danych. Dotyczy to także różnicy w liczbie czynów i liczbie osób pokrzywdzonych.

Zapoznając się z poniższymi danymi, nie można wyciągać ogólnych wniosków na temat skali zjawiska i typologii sprawców, gdyż może to prowadzić do nadinterpretacji tych informacji. Dane nie mają charakteru danych statystycznych reprezentatywnych dla ogółu populacji w Polsce, a dotyczą wyłącznie zgłoszonych do Państwowej Komisji spraw przedawnionych.

3.1. Osoby wskazane jako sprawcy i osoby wskazane jako pokrzywdzeni

LICZBA SPRAW Z UWZGLĘDNIENIEM LICZBY OSÓB WSKAZANYCH JAKO SPRAWCY

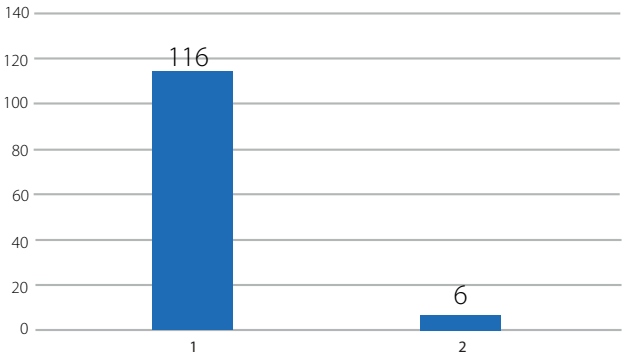

Wykres 15. Liczba spraw z uwzględnieniem liczby osób wskazanych jako sprawcy

Wśród przekazanych Państwowej Komisji 122 spraw 22 to sprawy wieloosobowe, tj. takie, w których występują 2 lub więcej osoby wskazane jako pokrzywdzone lub osoby wskazane jako sprawcy. Po stronie osób wskazanych jako sprawcy maksymalnie występowały dwie osoby. W pozostałych przypadkach była to jedna osoba.

LICZBA SPRAW Z UWZGLĘDNIENIEM LICZBY OSÓB WSKAZANYCH JAKO POKRZYWDZONE

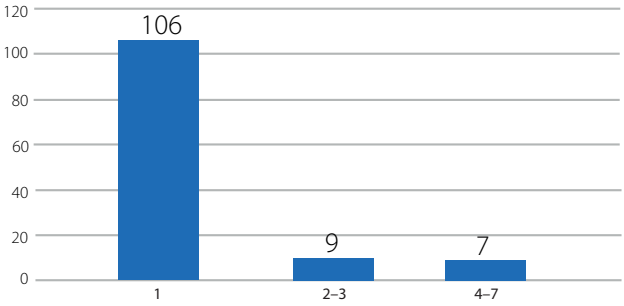

Wykres 16. Liczba spraw z uwzględnieniem liczby osób wskazanych jako pokrzywdzone

Na 122 sprawy przekazane Państwowej Komisji po stronie osób wskazanych jako pokrzywdzone maksymalnie występowało siedem osób. Łącznie w 16 sprawach występowała więcej niż jedna osoba wskazana jako pokrzywdzona.

3.2. Podmioty zawiadamiające i podmiot zawiadamiany

LICZBA SPRAW Z UWZGLĘDNIENIEM PODMIOTÓW SKŁADAJĄCYCH ZAWIADOMIENIE O PRZESTĘPSTWIE

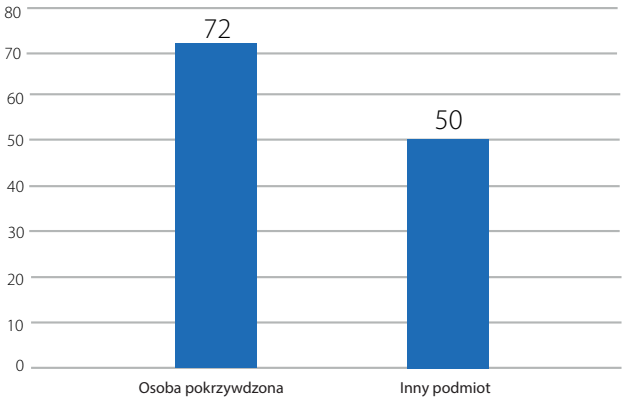

Wykres 17. Liczba spraw z uwzględnieniem podmiotów składających zawiadomienie o przestępstwie

W 122 przypadkach, które trafiły do Państwowej Komisji, osobami zawiadamiającymi relatywnie najczęściej były osoby pokrzywdzone. Wśród innych podmiotów znajdowały się zarówno osoby spokrewnione z pokrzywdzonym, jak i instytucje oraz osoby duchowne.

LICZBA SPRAW ZGŁOSZONYCH DO PAŃSTWOWEJ KOMISJI

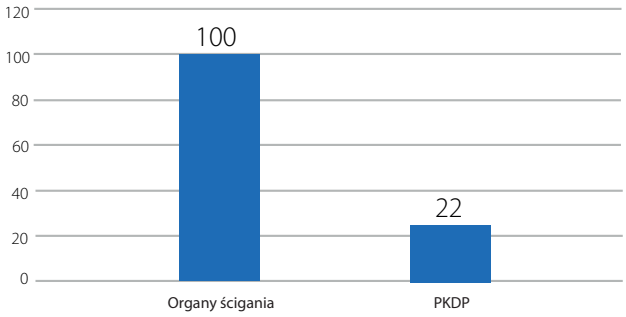

Wykres 18. Adresat zawiadomienia o przestępstwie

Wśród przekazanych Państwowej Komisji 122 spraw w zdecydowanej większości spraw zawiadomienie było kierowane do organów ścigania. W 22 sprawach zawiadomienie wpłynęło do Państwowej Komisji.

3.3. Miejsce popełnienia czynu

MIEJSCOWOŚĆ POPEŁNIENIA CZYNU Z UWZGLĘDNIENIEM LICZBY MIESZKAŃCÓW

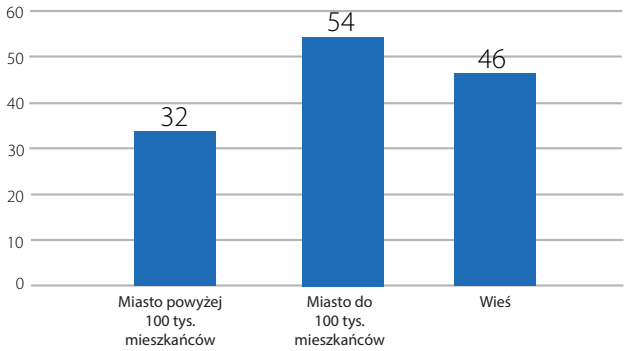

Wykres 19. Miejscowość popełnienia czynu z uwzględnieniem liczby mieszkańców

Z analizy 122 spraw zgłoszonych Państwowej Komisji wynika, że relatywnie najczęściej wskazywanymi miejscami popełnienia czynu były obszary wiejskie i miasta do 100 tys. mieszkańców.

MIEJSCE POPEŁNIENIA CZYNU WEDŁUG WOJEWÓDZTW

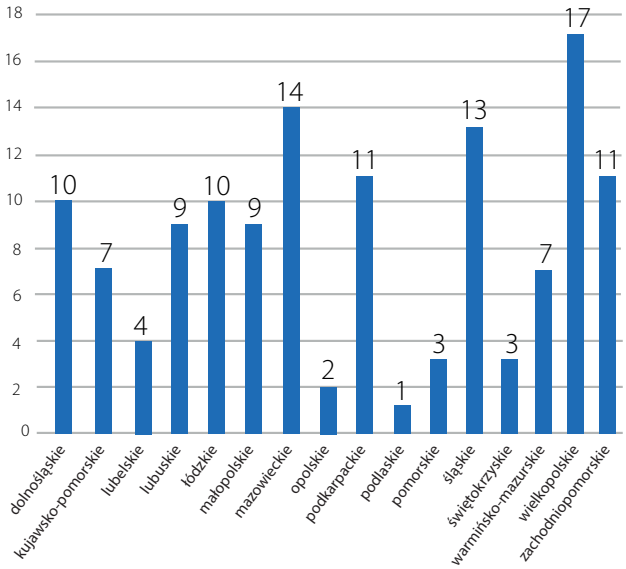

Wykres 20. Miejsce popełnienia czynu według województw

W oparciu o 122 sprawy, które trafiły do Państwowej Komisji, można wskazać, że relatywnie najwięcej czynów miało miejsce w województwie wielkopolskim, a relatywnie najmniej w województwie podlaskim.

3.4. Kwalifikacja czynów i czynności podejmowane w postępowaniu karnym

3.4.1. Kwalifikacja prawna czynów

KWALIFIKACJA PRAWNA CZYNÓW

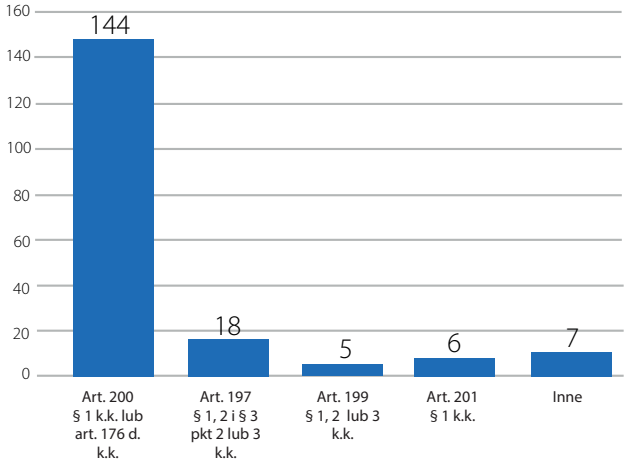

Wykres 21. Kwalifikacja prawna czynów

W sprawach, które trafiły do Państwowej Komisji (122 sprawy), czyny w ramach postępowań karnych były zakwalifikowane relatywnie najczęściej z art. 200 § 1 k.k. lub art. 176 k.k. z 1969 r. (d.k.k.). W grupie „inne", znajdują się kwalifikacje prawne z art. 198 k.k., art. 203 *Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks Karny*, art. 169 d.k.k., art. 170 d.k.k.

W części spraw jeden czyn zakwalifikowano z dwóch lub więcej przepisów *Kodeksu karnego*, np. z art. 199 § 2 k.k. oraz art. 200 § 1 k.k.

PRZESŁUCHANIE ŚWIADKÓW

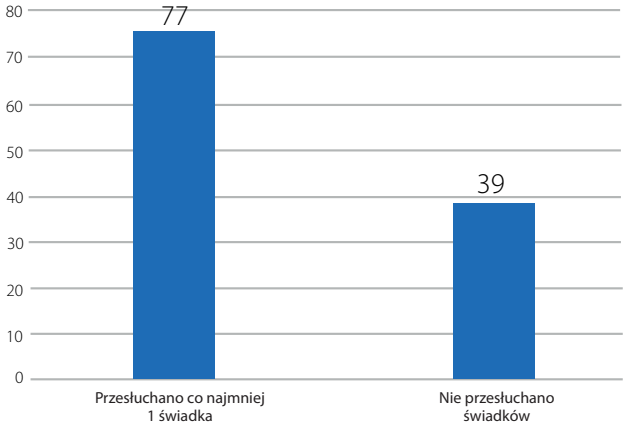

Wykres 22. Przesłuchanie świadków

W toku analizy pozyskanych 122 spraw okazało się, że najczęstszą czynnością dowodową w ramach postępowania karnego było przesłuchanie świadków. Wykres prezentuje rozkład spraw według omawianej zmiennej. W większości z analizowanych spraw przesłuchano co najmniej jednego świadka – relatywnie najczęściej były to osoby zawiadamiające o przestępstwie.

PRZESŁUCHANIE OSOBY WSKAZANEJ JAKO SPRAWCA

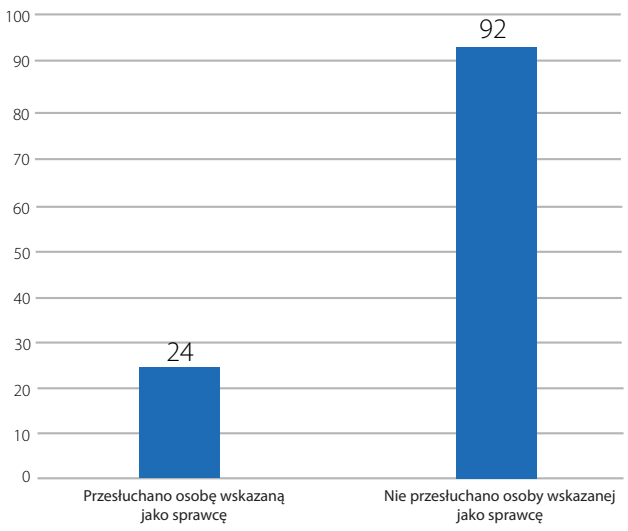

Wykres 23. Przesłuchanie osoby wskazanej jako sprawca

Organ prowadzący postępowanie w zdecydowanej większości spraw podjął decyzję merytoryczną o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu bez uprzedniego przesłuchania osoby wskazanej jako sprawca.

DATA CZYNU

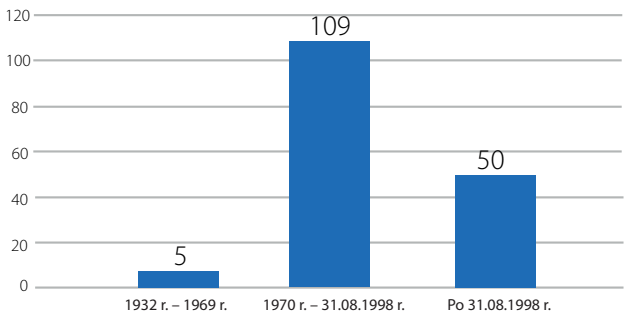

Wykres 24. Data czynu

Przedziały czasowe zostały wyodrębnione zgodnie z czasem obowiązywania poszczególnych kodeksów karnych (*Kodeks karny* z 1932 r. obowiązywał do końca 1969 r., *Kodeks karny* z 1969 r. obowiązywał do 31 sierpnia 1998 r., *Kodeks karny* z 1997 r. obowiązuje od 1 września 1998 r.).

Momentem przyjętym jako czas popełnienia czynu jest czas ostatniej czynności zachowania osoby wskazanej jako sprawca.

W 122 sprawach zgłoszonych do Państwowej Komisji relatywnie najczęściej zdarzenie miało miejsce w okresie obowiązywania *Kodeksu karnego* z 1969 r. W przypadku pięciu spraw czyn miał miejsce w czasie ważności *Kodeksu karnego* z 1932 r.

CZAS, JAKI UPŁYNĄŁ OD CZYNU DO ZAWIADOMIENIA

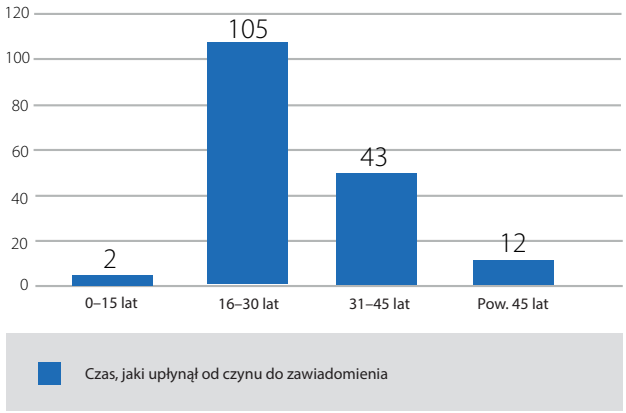

Wykres 25. Czas, jaki upłynął od czynu do zawiadomienia

W zdecydowanej większości analizowanych spraw od czynu do zawiadomienia organów ścigania lub Państwowej Komisji upłynęło ponad 15 lat. Najwcześniej zawiadomienie o czynie złożono po upływie ponad 12 lat od jego popełnienia, najpóźniej po upływie niespełna 59 lat.

3.5. Powtarzalność czynów

CHARAKTER CZYNÓW W KONTEKŚCIE ICH POWTARZALNOŚCI

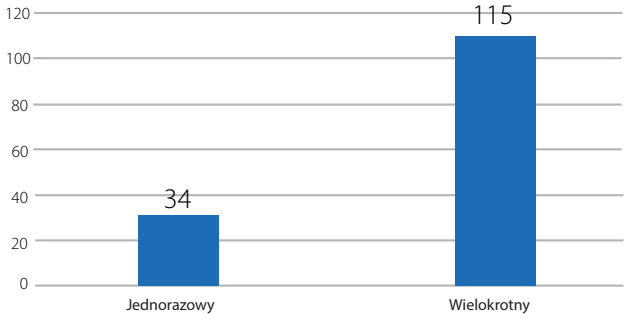

Wykres 26. Charakter czynów w kontekście ich powtarzalności

W analizowanych przez Państwową Komisję 122 sprawach, relatywnie najwięcej czynów miało charakter powtarzalny, tj. rozłożony w czasie.

OKRES POWTARZALNOŚCI CZYNÓW

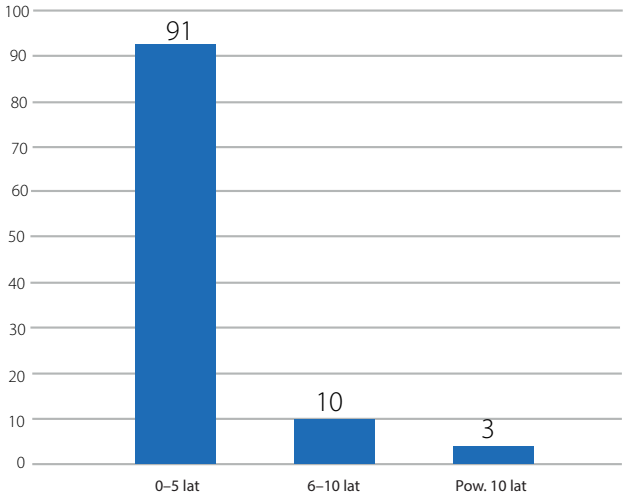

Wykres 27. Okres powtarzalności czynów

Wśród opisywanych spraw, w których czyny powtarzały się, najdłuższy okres działania osoby wskazanej jako sprawca wyniósł 15 lat. Relatywnie najczęściej czyny powtarzały się przez okres nie dłuższy niż 5 lat.

3.6. Przedawnienie karalności czynów

3.6.1. Przedawnienie karalności czynu a zawiadomienie o przestępstwie

CZAS POMIĘDZY DATĄ PRZEDAWNIENIA KARALNOŚCI CZYNU A DATĄ ZAWIADOMIENIA O PRZESTĘPSTWIE

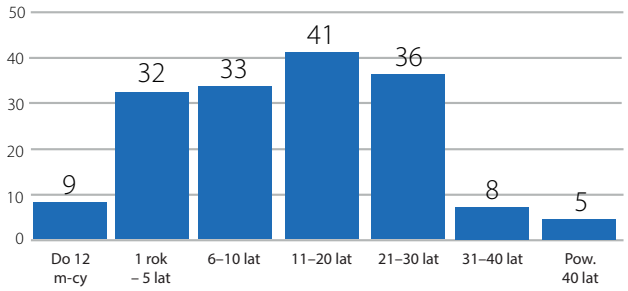

Wykres 28. Czas pomiędzy datą przedawnienia karalności czynu a datą zawiadomienia o przestępstwie

Spośród 122 spraw najkrótszy okres czasu, jaki upłynął od przedawnienia karalności czynu do daty zawiadomienia o przestępstwie, wyniósł 12 dni, a najdłuższy niemal 49 lat. W jednej sprawie doszło do przedawnienia karalności czynu podczas trwania sprawy karnej.

3.6.2. Przedawnienie karalności czynu a data czynu

DATA PRZEDAWNIENIA KARALNOŚCI CZYNU

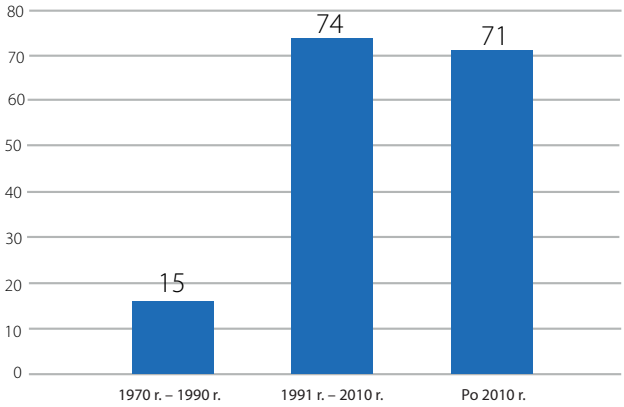

Wykres 29. Data przedawnienia karalności czynu

W sprawach, które wpłynęły do Państwowej Komisji (122), zdecydowana większość czynów uległa przedawnieniu po 1990 r. Najpóźniejsza ustalona data przedawnienia to rok 2021, a najwcześniejsza – 1971 r.

OKRES, PO JAKIM NASTĄPIŁO PRZEDAWNIENIE KARALNOŚCI CZYNU

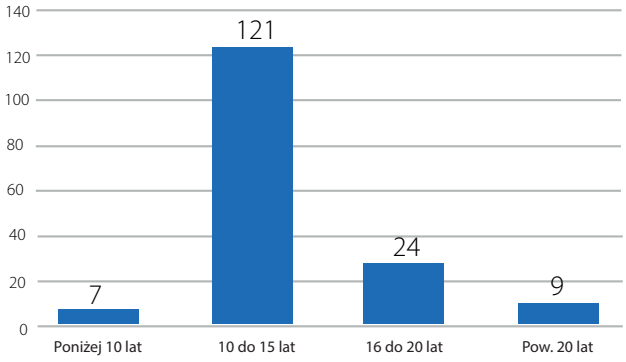

Wykres 30. Okres, po jakim nastąpiło przedawnienie karalności czynu

Termin przedawnienia karalności czynów ulegał zmianom ustawowym. Takie same czyny kwalifikowane z tego samego przepisu *Kodeksu karnego* przedawniały się w różnych terminach.

Zdecydowana większość czynów uległa przedawnieniu po upływie 10 lat, ale nie później niż z upływem 15 lat. Relatywnie najrzadziej termin przedawnienia był krótszy niż 10 lat oraz dłuższy niż 20 lat.

3.6.3. Przedawnienie karalności czynu a przekazanie sprawy Państwowej Komisji

CZAS PRZEKAZANIA SPRAWY PRZEZ SĄD LUB PROKURATURĘ DO PAŃSTWOWEJ KOMISJI PO UPŁYWIE TERMINU PRZEDAWNIENIA

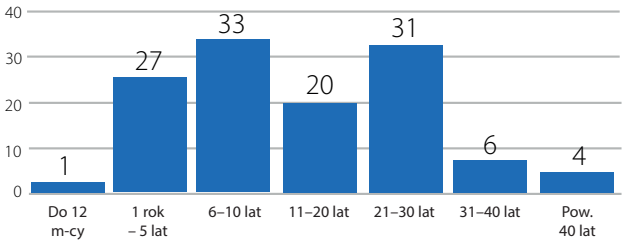

Czas, jaki upłynął od terminu przedawnienia do przekazania PKDP

Wykres 31. Czas przekazania sprawy do Państwowej Komisji po upływie terminu przedawnienia

Sądy i prokuratury są zobowiązane do przekazywania spraw, w których nastąpiło przedawnienie karalności od momentu wejścia w życie Ustawy (wrzesień 2019 r.), przy czym faktyczna możliwość przekazywania tych spraw pojawiła się w listopadzie 2020 r.

Od tego momentu zaledwie jedna sprawa została przekazana Państwowej Komisji w okresie krótszym niż rok od upływu daty przedawnienia. Najdłuższy czas, jaki upłynął od daty przedawnienia karalności do przekazania sprawy do Państwowej Komisji, wynosi 49 lat.

3.7. Charakterystyka pokrzywdzonych

3.7.1. Płeć

PŁEĆ POKRZYWDZONEGO

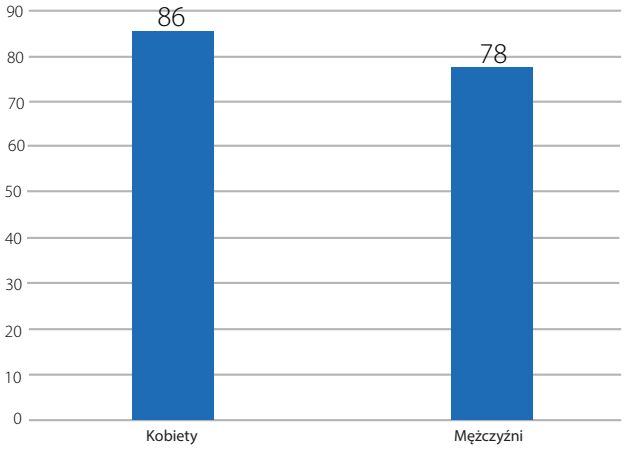

Wykres 32. Płeć pokrzywdzonego

W 122 sprawach, które wpłynęły do Państwowej Komisji, osobami pokrzywdzonymi są zarówno kobiety, jak i mężczyźni, przy czym relatywnie więcej spraw dotyczy kobiet.

3.7.2. Wiek pokrzywdzonego w chwili czynu

WIEK POKRZYWDZONEGO W CHWILI CZYNU

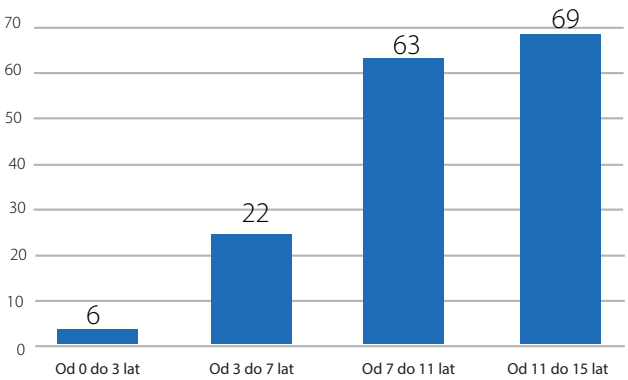

Wykres 33. Wiek pokrzywdzonego w chwili czynu

W wykresie uwzględniono wiek początkowy pokrzywdzonych w sytuacjach, gdy sprawca dopuszczał się czynów przestępnych w dłuższym okresie czasu. W czterech sprawach brak było precyzyjnych informacji w zakresie wieku pokrzywdzonego.

3.7.3. Aktualny wiek pokrzywdzonego

WIEK POKRZYWDZONEGO OBECNIE

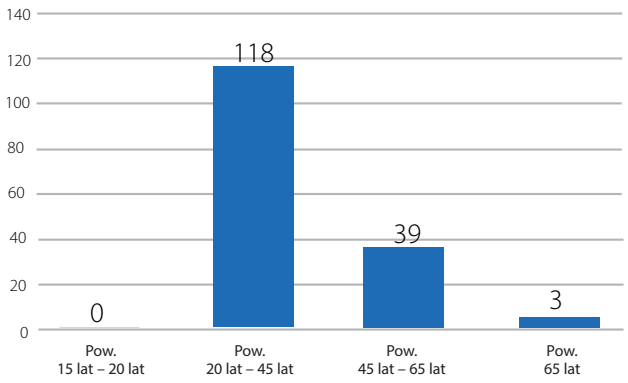

Wykres 34. Wiek pokrzywdzonego obecnie

Najmłodsze z pokrzywdzonych osób mają obecnie 28 lat, najstarszy pokrzywdzony ma 73 lata. Dwie osoby pokrzywdzone nie żyją. W pozostałych sprawach nie udało się ustalić obecnego wieku pokrzywdzonego.

3.7.4. Czas, jaki upłynął od uzyskania pełnoletności przez pokrzywdzonego do zawiadomienia o czynie

CZAS, JAKI UPŁYNĄŁ OD UZYSKANIA PEŁNOLETNOŚCI PRZEZ POKRZYWDZONEGO DO ZAWIADOMIENIA O CZYNIE

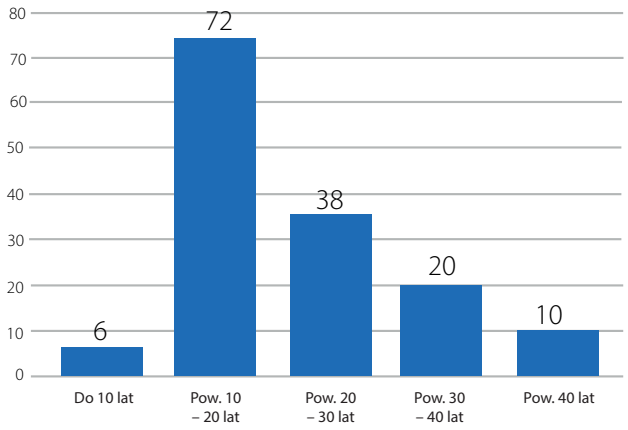

Wykres 35. Czas, jaki upłynął od uzyskania pełnoletności przez pokrzywdzonego do zawiadomienia o czynie

W opisywanych sprawach ustalono, że w większości czas, jaki upłynął od uzyskania pełnoletności do zawiadomienia o czynie, wynosił od 10 do 20 lat. W 18 sprawach nie można było z całą pewnością ustalić daty uzyskania pełnoletności, a tym samym ustalić rzeczonego okresu.

3.8. Charakterystyka osób wskazanych jako sprawcy

W przekazanych 122 sprawach występuje 128 osób wskazanych jako sprawcy. W 116 sprawach występuje jedna osoba wskazana jako sprawca, w sześciu sprawach występują dwie osoby wskazane jako sprawcy.

3.8.1. Płeć

PŁEĆ OSÓB WSKAZANYCH JAKO SPRAWCY

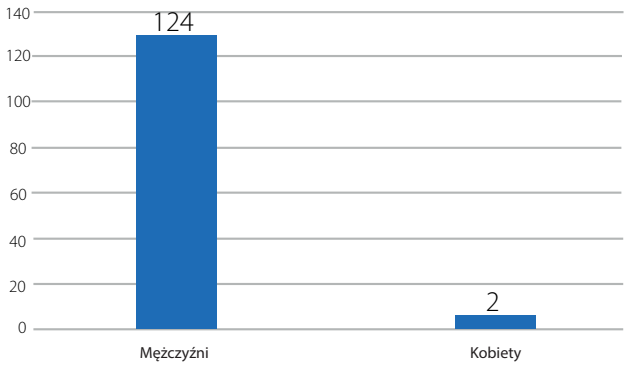

Wykres 36. Płeć osób wskazanych jako sprawcy

Niemal wszyscy sprawcy to mężczyźni. Tylko dwie kobiety zostały wskazane jako sprawcy. W dwóch przypadkach nie było możliwe ustalenie płci sprawcy z uwagi na brak danych w tym zakresie.

3.8.2. Wiek w chwili czynu – ze wskazaniem, czy sprawca był osobą pełnoletnią

PEŁNOLETNOŚĆ OSOBY WSKAZANEJ JAKO SPRAWCA W CHWILI CZYNU

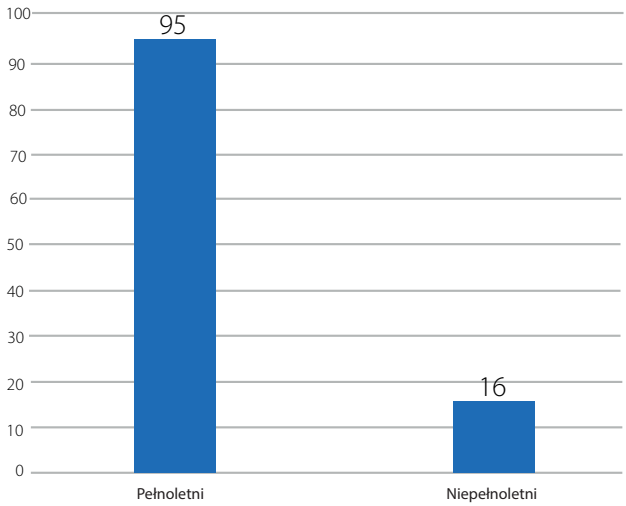

Wykres 37. Pełnoletność osoby wskazanej jako sprawca w chwili czynu

Zdecydowana większość osób wskazanych jako sprawcy wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej 15 roku życia to osoby pełnoletnie. W kilkunastu sprawach nie było możliwe ustalenie pełnoletności z uwagi na brak danych w zakresie daty urodzenia.

3.8.3. Relacja osoby wskazanej jako sprawca z pokrzywdzonym

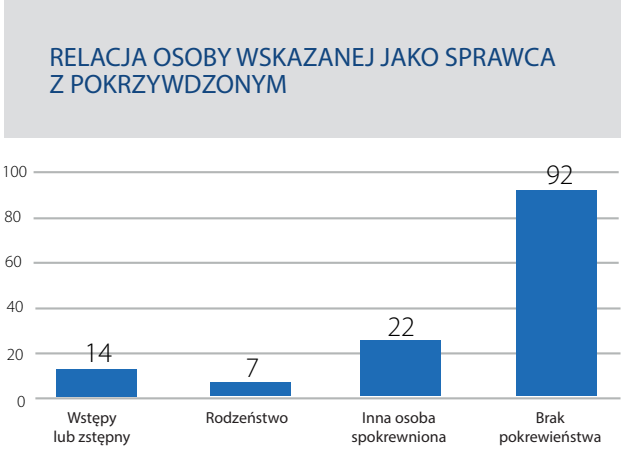

Wykres 38. Relacja osoby wskazanej jako sprawca z pokrzywdzonym

W zdecydowanej większości spraw osobami wskazanymi jako sprawcy były osoby obce. Pozostała grupa to rodzeństwo, wstępni bądź zstępni lub inne osoby spokrewnione (np. ojczym, stryj, wujek, kuzyn). W kilkunastu sprawach brak było danych umożliwiających określenie stopnia pokrewieństwa.

3.9. Podsumowanie wyników

Przeprowadzona analiza jest próbą scharakteryzowania postepowań karnych, w których organ prowadzący postępowanie podjął decyzję procesową o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania z uwagi na przedawnienie karalności czynu.

Analiza ta pozwoliła scharakteryzować profil osób pokrzywdzonych w kontekście płci, wieku w chwili czynu, ale także relacji ze sprawcą. Uzyskane dane pozwalają również scharakteryzować osoby wskazane jako sprawcy przestępstw w kontekście płci, pełnoletności w dacie czynu.

Kolejnym istotnym obszarem do analizy była charakterystyka czynów w znaczeniu kwalifikacji prawnej, miejsca popełnienia czynu, ale także daty czynu i długości trwania przestępstwa. Kluczowe było również ustalenie, jaki czas upłynął, z jednej strony, od daty czynu do zawiadomienia o czynie, z drugiej strony – od daty przedawnienia karalności do zawiadomienia o czynie, oraz ustalenie, kiedy doszło do przedawnienia karalności czynu.

Następnym obszarem analizy było ustalenie, jak długo po zaistnieniu przestępstwa i kto zawiadamiał o przestępstwie uprawnione do tego organy.

Przedstawione dane statystyczne pozwalają na sformułowanie tezy, że sprawy dotyczące przestępstwa pedofilii w sposób szczególny korzystają z „dobrodziejstwa" upływu czasu, jako elementu przesądzającego o niemożności prowadzenia postępowania karnego. Zjawisko to prowadzi również do konstatacji, że milczenie ofiar, strach i obawa przed ujawnieniem okoliczności i osoby sprawcy trwa zdecydowanie za długo i sprzyja bezkarności sprawców. Co więcej, upływ czasu w sposób naturalny powoduje, że sprawcy mogą nie ponieść żadnej odpowiedzialności za swoje czyny. Analiza spraw prawomocnie zakończonych z powodu przedawnienia karalności czynu przekazanych Państwowej Komisji pozwala stwierdzić, że nie żyje aż 12 ich sprawców. Oznacza to, że postępowanie wyjaśniające w tychże sprawach będzie bezprzedmiotowe.

4.

Zmiana zasad archiwizacji oraz brakowania i niszczenia akt sądowych i prokuratorskich

Zgodnie z art. 26 Ustawy w przypadku spraw zakończonych wydaniem prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa pedofilii, prokurator albo właściwy sąd mają obowiązek przekazania tych spraw Państwowej Komisji wraz z aktami sprawy. Na ich podstawie Państwowa Komisja wszczyna i prowadzi postępowania wyjaśniające. Postępowania wyjaśniające będą więc prowadzone w oparciu o akta spraw zakończonych i w wielu przypadkach już archiwizowanych w jednostkach sądów i prokuratur. Państwowa Komisja stoi na stanowisku, że od czasu jej powołania sądy i prokuratura powinny przekazywać wszystkie sprawy tego rodzaju, również sprawy zarchiwizowane.

Mając na uwadze powyższe, Państwowa Komisja jest więc jedyną instytucją, która w ramach tzw. postępowań wyjaśniających może wyjaśniać sprawy, w których nastąpiło przedawnienie karalności. Ze względu na regulacje wewnętrzne sądów powszechnych i prokuratur istnieją uzasadnione obawy, że akta, na podstawie których Państwowa Komisja ma prowadzić postępowania wyjaśniające, zostaną zniszczone, zanim nastąpi możliwość podjęcia czynności przez Państwową Komisję.

4.1. Przepisy obowiązujące przed wnioskiem Państwowej Komisji w sądach i prokuraturze dotyczące archiwizowania oraz brakowania i niszczenia akt

4.1.1. Przepisy obowiązujące w sądach

Zgodnie z § 2 *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 roku w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia* (dalej: Rozporządzenie) akta spraw sądowych dzieli się na akta stanowiące materiały archiwalne, zaliczane do kategorii A i akta niestanowiące takich materiałów, zaliczane do kategorii B. Akta kategorii A po upływie okresu przechowywania w sądzie przekazuje się do właściwego archiwum państwowego i przechowuje wiecznie, natomiast akta kategorii B po upływie okresu przechowywania w sądzie podlegają zniszczeniu. Odwołując się natomiast do § 8 ust. 1 pkt 4 Rozporządzenia dla akt spraw, w których m.in. umorzono postępowanie, a więc tych będących w kognicji Państwowej Komisji, ustalono 10-letni okres ich przechowywania, z zastrzeżeniem z § 8 pkt 2 Rozporządzenia, że akta nie mogą być przekazane do zniszczenia przed ustaniem karalności przestępstwa, o które toczyło się postępowanie. *Kodeks karny* (przepis art. 101 § 4 pkt 2) przesądza, że w przypadku przestępstw określonych w rozdziale XXV *Kodeksu karnego*, popełnionych na szkodę małoletniego, albo gdy treści pornograficzne obejmują udział małoletniego, przedawnienie karalności przestępstwa nie może nastąpić przed ukończeniem przez niego 30 roku

życia. Z uwagi na fakt, iż wskazane wyżej przestępstwa nie zostały przez ustawodawcę zaliczone do kategorii A, podlegają zniszczeniu po okresie ich przechowywania w sądach.

4.1.2. Przepisy obowiązujące w prokuraturze

Zgodnie z § 5 *Zarządzenia nr 44/16 Prokuratora Generalnego z dnia 22 czerwca 2016 r. w sprawie okresów przechowywania akt z zakresu realizacji ustawowych zadań prokuratury i prokuratorów oraz urządzeń ewidencyjnych i pomocniczych prowadzonych w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury* (dalej: Zarządzenie) akta prokuratorskie, podobnie jak akta sądowe, dzieli się na materiały archiwalne, zaliczane do kategorii A oraz dokumentację niearchiwalną, zaliczaną do kategorii B. Akta prokuratorskie zaliczone do kategorii A po upływie ustalonych okresów przechowywania przekazuje się do właściwych archiwów państwowych i przechowuje wiecznie, natomiast akta prokuratorskie zaliczone do kategorii B, po upływie okresu przechowywania podlegają brakowaniu, tj. niszczeniu.

Powołując się na § 9 ust. 1 Zarządzenia, biorąc pod uwagę ustawowe zagrożenie karą dla przestępstw znajdujących się we właściwości Państwowej Komisji, minimalny okres przechowywania akt spraw zaliczonych do kategorii B dla akt głównych i podręcznych spraw umorzonych z innych przyczyn niż określone w art. 17 § 1 pkt 1, 2, 3 k.p.k. wynosi:

a. 30 lat w sprawach dotyczących zbrodni (tj. art. 197 § 3 pkt 2 k.k. – zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15);

b. 25 lat w sprawach zagrożonych karą pozbawienia wolności powyżej lat 5 (tj. np. art. 200 § 1 k.k. – obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszczenie się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadzenie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania);

c. 15 lat w sprawach zagrożonych karą pozbawienia wolności do lat trzech (tj. np. art. 200 § 3 k.k. – prezentowanie treści pornograficznych lub udostępnianie przedmiotów mających taki charakter albo rozpowszechnianie treści pornograficznych w sposób umożliwiający małoletniemu zapoznanie się z nim; art. 200a k.k. – tzw. grooming, kryminalizowanie „przedpola" pedofilii, zakazane nawiązywanie kontaktu z małoletnim poniżej lat 15; art. 200b k.k. – publiczne propagowanie lub pochwalanie zachowań o charakterze pedofilskim).

Z kolei zgodnie z § 9 ust. 2 pkt 2 Zarządzenia w sprawach przestępstw określonych w rozdziale XXV *Kodeksu karnego* popełnionych na szkodę małoletniego albo gdy treści pornograficzne obejmują udział małoletniego – akta główne i podręczne spraw umorzonych przechowuje się do końca roku kalendarzowego, w którym małoletni pokrzywdzony ukończy 30 rok życia, o ile okres wskazany w § 9 ust. 1 Zarządzenia nie jest dłuższy. Dodatkowo § 9 ust. 6 pkt 1, 2 i 3 Zarządzenia ustala 5-letni okres przechowywania dla akt głównych i podręcznych śledztw i dochodzeń umorzonych na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. (z wyłączeniem spraw o zdarzeniu ze skutkiem śmiertelnym), akt głównych i podręcznych śledztw i dochodzeń umorzonych na podstawie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. oraz akt spraw zakończonych odmową wszczęcia śledztwa lub dochodzenia (z wyłączeniem spraw ze skutkiem śmiertelnym).

Z uwagi na fakt, iż wskazane w rozdziale XXV *Kodeksu karnego* przestępstwa popełnione na szkodę małoletniego nie zostały przez ustawodawcę zaliczone do kategorii A, podobnie jak ma to miejsce w przypadku sądów, akta spraw prokuratorskich dotyczące ww. przestępstw będących przedmiotem zainteresowania Państwowej Komisji podlegają zniszczeniu po okresie ich przechowywania w prokuraturach.

4.2. Wnioski Państwowej Komisji skierowane do Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego

W ocenie Państwowej Komisji regulacje zawarte w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości oraz Zarządzeniu Prokuratora Generalnego, z uwagi na krótki okres przechowywania akt sądowych i prokuratorskich będących przedmiotem zainteresowania Państwowej Komisji, budzą usprawiedliwione obawy, że akta, na podstawie których Państwowa Komisja ma prowadzić postępowania wyjaśniające, ulegną zniszczeniu, zanim Państwowa Komisja będzie miała możliwość podjęcia czynności w sprawie. Intencją ustawodawcy powołującego Państwową Komisję było, aby żadne działania skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności dzieci mimo upływu lat nie uległy zapomnieniu.

W związku z tym Państwowa Komisja 16 grudnia 2021 r. zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości oraz Prokuratora Generalnego z wnioskami, aby sprawy dotyczące przestępstw określonych w rozdziale XXV *Kodeksu karnego* popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 zaliczyć do kategorii A, tj. do spraw, które po upływie okresu przechowywania w sądach i prokuraturze przekazuje się do właściwego archiwum państwowego, a więc nie podlegają one zniszczeniu. Państwowa Komisja w pismach tych wskazała, że istotne będzie wyodrębnienie ww. przestępstw w katalogu spraw wskazanych w § 6 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości oraz w § 6 ust. 1 Zarządzenia Prokuratora Generalnego. W ocenie Państwowej Komisji przestępstwa skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności popełnione na szkodę małoletniego poniżej lat 15 są przestępstwami o szczególnej randze, dlatego też powinny znaleźć się w istniejącym już katalogu akt spraw sądowych i prokuratorskich, które są przechowywane wiecznie. Z tego też względu powinny znaleźć osobne miejsce w katalogu ww. przestępstw Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości oraz w Zarządzeniu Prokuratora Generalnego.

Państwowa Komisja wniosła o wydanie zaleceń przez Ministra Sprawiedliwości oraz Prokuratora Generalnego dotyczących wstrzymania niszczenia dotychczas zgromadzonych w archiwach sądowych i prokuratorskich akt dotyczących przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV *Kodeksu karnego*, popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 – obowiązujących do czasu zmiany Rozporządzenia oraz Zarządzenia.

4.3. Odpowiedź Prokuratora Generalnego na wniosek Państwowej Komisji

Pismem z dnia 1 marca 2022 r. pan Robert Hernand, zastępca Prokuratora Generalnego, poinformował Państwową Komisję, iż pismem z dnia 9 lutego 2022 r. Prokurator Krajowy polecił wstrzymanie w 2022 r. brakowania, tj. niszczenia akt głównych i podręcznych spraw prowadzonych w jednostkach prokuratury o przestępstwa z rozdziału XXV *Kodeksu karnego* dokonane na szkodę małoletniego poniżej lat 15, określone w art. 197 § 3 pkt 2 i § 4, art. 199 § 2 i § 3, art. 200, art. 200a, art. 202 § 3 i 4 oraz art. 203 i 204 k.k., w przypadku których odmówiono wszczęcia postepowania przygotowawczego lub postępowanie umorzono na podstawie art. 17 § 1 albo art. 322 k.p.k.

4.4. Dalsze postulaty Państwowej Komisji

Państwowa Komisja oczekuje jednak nadal na pozytywne rozpatrzenie wniosku w przedmiocie wyodrębnienia przestępstw określonych w rozdziale XXV *Kodeksu karnego* popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 w katalogu spraw kategorii A wskazanych w § 6 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości oraz w § 6 ust. 1

Zarządzenia Prokuratora Generalnego, co sprawi, że akta dotyczące przestępstwa pedofilii będą przechowywane wiecznie. Powyższy postulat wynika z powierzonych ustawowo Państwowej Komisji obowiązków związanych z uczynieniem zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości oraz rozliczeniu wszystkich działań skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności dzieci – zarówno tych, które dokonano w teraźniejszości, jak również tych z przeszłości, które nie mogą zostać rozliczone w postępowaniu karnym z uwagi na przedawnienie ich karalności. Państwowa Komisja wskazuje, że żadne z przestępstw skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności popełnione na szkodę małoletniego poniżej lat 15 mimo upływu lat nie może ulec zapomnieniu – dla ochrony czci, praw i godności osób poszkodowanych, dlatego też istotne jest wprowadzenie zmian w ww. regulacjach, tak aby akta spraw sądowych i prokuratorskich nie uległy zniszczeniu i Państwowa Komisja mogła podjąć działania w sprawie, rozważając zasadność wpisania sprawców przestępstw określonych w rozdziale XXV *Kodeksu karnego* popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, wskazanych w aktach sprawy jako potencjalni sprawcy, do Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym.

5.

Wyjaśnienie powodu nieprowadzenia postępowań wyjaśniających przez Państwową Komisję w połączeniu z zakresem projektowanych zmian do ustawy

Przepisy *Ustawy z dnia 30 sierpnia 2019 r. o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15* (Dz.U z 2020 r. poz. 2219 t.j.) mają charakter wieloaspektowy, zarówno ustrojowy, jak i materialny oraz proceduralny, jednak mimo że przyjęte rozwiązania – co do zasady – są słuszne, nie zawierają kompleksowej regulacji normowanej materii i nie są spójne dla całego systemu.

W zakresie postępowania wyjaśniającego Ustawa wskazuje jedynie, że postępowanie ma być prowadzone w siedzibie Urzędu Państwowej Komisji, wysłuchanie odbywa się na posiedzeniu zamkniętym, a wiadomości uzyskane na wysłuchaniu są objęte tajemnicą. Ponadto Ustawa przewiduje możliwość prowadzenia wysłuchania w miejscu pobytu osoby wysłuchiwanej oraz określa skład Państwowej Komisji tylko do podejmowania uchwał i postanowień.

Ustawa nie zawiera natomiast przepisów proceduralnych postępowania wyjaśniającego, nie odwołuje się do odpowiedniego stosowania przepisów innych ustaw – brak jest określenia, w jakim zakresie należy stosować procedurę cywilną, nie określa sposobu prowadzenia postępowania dowodowego, brak odniesienia do kwestii przerwy, odroczenia posiedzenia, zawieszenia postępowania, narady, głosowania, zdania odrębnego, zasad doręczeń i organów doręczających. Brak też określenia – w jakiej formie Państwowa Komisja kończy postępowanie wyjaśniające bez wydania decyzji o wpisie w Rejestrze, kiedy Państwowa Komisja wydaje postanowienia, a kiedy uchwały oraz w jakim składzie ma być prowadzone postępowanie wyjaśniające, czy też czynności wysłuchania w miejscu pobytu wysłuchiwanego i jaki powinien być przebieg takiego wysłuchania.

Podsumowanie

Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej dzieci wzbudzają szczególne społeczne oburzenie, które powiązane jest z oczekiwaniem pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności karnej. Jaka jest skala zjawiska pedofilii? Opublikowane w 2020 r. dane statystyczne Policji wskazują, że na 2367 wszczętych postępowań dotyczących podejrzenia seksualnego wykorzystania dziecka stwierdzono 1360 przestępstw. W tym samym czasie wszczęto 584 postępowania dotyczące uwiedzenia małoletniego poniżej lat 15 za pomocą systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej. Policja w swoich materiałach statystycznych informuje, że w 2020 r. stwierdzono ostatecznie 456 podobnych przestępstw[1]. Czy jednak wskazane tutaj dane przedstawiają dokładną informację dotyczącą liczby skrzywdzonych dzieci? Z całą pewnością są to dane niepełne. Mamy świadomość, że część przestępstw nigdy nie zostaje ujawniona. Mowa tutaj o tzw. ciemnej liczbie przestępstw, którą Jarosław Warylewski określił mianem przestępstw nieujawnionych, a faktycznie popełnionych, o których żadna informacja nie dotarła do organów ścigania i nie zostały one zarejestrowane. Autor ten zaznacza, że w odniesieniu do przestępstw seksualnych ciemna liczba jest szacowana na ok. 80–90%. Jest ona najwyższa w przypadku zgwałcenia – sięga ok. 95%, co oznacza, że ujawniane jest jedynie co 20 zgwałcenie[2]. Czytając podobne opinie, postawić można kolejne ważne pytania: W jaki sposób dotrzeć do osób, które zostały wykorzystane seksualnie? W jaki sposób ujawnić ukrywane dotąd informacje dotyczące seksualnego wykorzystania dzieci?

Nie ma zapewne jednej odpowiedzi na wskazane tutaj pytania. Dotarcie do wiedzy w tym zakresie jest procesem, który wymaga czasu oraz zmian m.in. w obszarze świadomości społecznej dotyczącej istoty przestępstwa pedofilii. Zmiany te w ostatnich latach dokonują się w sposób intensywny. Wiedza dotycząca specyfiki, a także konsekwencji wykorzystania seksualnego dziecka staje się coraz bardziej powszechna. Państwowa Komisja na co dzień podejmuje inicjatywy oraz aktywności, które utrwalać będą pozytywny kierunek zmian.

W zaprezentowanym raporcie dotyczącym kolejnego roku pracy Państwowej Komisji opisano zarówno podejmowane działania, jak i ich efekty. Zwrócono uwagę m.in. na działania dotyczące spraw indywidualnych prowadzonych przez prokuratury oraz sądy. W tym miejscu kluczowa

[1] Dane pochodzą z serwisu Policji: https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-6/64005,Uwodzenie-maloletniegoponizej-lat-15-z-wykorzystaniem-systemu-teleinformatyczne.html (dostęp: 30.06.2022 r.).

[2] Cyt. za J. Warylewski, *Rozmiar, dynamika i struktura przestępczości seksualnej w Polsce, w latach 1989–2017*, „Gdańskie Studia Prawnicze", 2019, nr 2, s. 418.

jest nie tylko praktyka monitorowania podobnych spraw przez Państwową Komisję, ale konkretne skutki tego typu aktywności. Warto przypomnieć, że łącznie w 46 sprawach (pozostających w toku lub zakończonych) Państwowa Komisja stwierdziła nieprawidłowości, o których poinformowała prokuratorów nadrzędnych. Dotychczas, zgodnie z przesłanymi Państwowej Komisji odpowiedziami, wnioski Państwowej Komisji zostały uwzględnione w 19 sprawach (w 13 sprawach prokurator wydał decyzję o podjęciu postępowania na nowo, w 3 sprawach postępowanie zostało objęte nadzorem służbowym, w 3 sprawach prokurator nadrzędny wydał wytyczne dla podległych prokuratorów w celu wyeliminowania nieprawidłowości w kolejnych postępowaniach).

Jak widać, Państwowa Komisja zajmuje stałe miejsce w prowadzonych przez prokuraturę sprawach dotyczących wykorzystania seksualnego dziecka. Obecność ta dostrzegana jest również w przestrzeni społecznej. Państwowa Komisja w minionym roku swojej działalności – w ramach realizacji przedstawionych przez siebie rekomendacji – zabierała głos w dyskusjach dotyczących konieczności szybkiego wsparcia psychologicznego dzieci, które doświadczają przemocy, w tym w szczególności przemocy seksualnej. Debaty dotyczące m.in.: zmian prawnych w zakresie pomocy psychologicznej, ochrony zdrowia psychicznego dzieci, konieczności reformy psychiatrii dziecięco-młodzieżowej oraz psychiatrii sądowej odbywają się coraz częściej z udziałem Państwowej Komisji, której doświadczenie w obszarze badania oraz wyjaśniania przestępstw przeciwko wolności seksualnej dzieci jest wyjątkowe. Kompetencje te znalazły swoje odzwierciedlenie również w kampanii *#RozmawiajReaguj*, która dotarła do blisko 23 mln internautów. Celem jej było zwrócenie szczególnej uwagi na perspektywę skrzywdzonego dziecka. Pojawienie się w przestrzeni internetowej tego typu kampanii prowadzi do wzrostu świadomości społeczeństwa i pozwala na podjęcie działań przez osoby, które doświadczyły przemocy seksualnej w dzieciństwie. Opis potencjalnych sytuacji, zwrócenie uwagi na wagę rozmowy z dzieckiem oraz konieczność wyraźnego opowiedzenia się po stronie osoby wykorzystanej seksualnie to elementy, które wymagają zdaniem Państwowej Komisji nieustannego przypominania. To one kształtują społeczną wrażliwość, której efektem może być zgłoszenie sprawy do organów ścigania.

Ostatni z przywołanych w niniejszej publikacji wątków, określany mianem denuncjacji, zajmuje Państwową Komisję szczególnie. Wbrew stanowisku Prokuratury Krajowej od kilkunastu miesięcy podkreśla ona, że obowiązek powiadomienia organu ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa pedofilii dotyczy każdego, kto posiada wiarygodne informacje na ten temat. Nie jest istotne, czy informacje te zostały uzyskane przed 13 lipca 2017 r., gdy obowiązek denuncjacji miał charakter społeczny, czy też od daty, gdy nowelizacja *Kodeksu karnego* wprowadziła obowiązek prawny (brak powiadomienia organów ścigania wiązać się może z odpowiedzialnością karną). Stanowisko Państwowej Komisji podzielił Sąd Najwyższy, który w uchwale z dnia 1 lipca 2022 r. zaakcentował m.in., że takie rozumienie przepisów urealni konstytucyjnie gwarantowaną ochronę dzieci, a brak reakcji na niezgłaszanie informacji o przestępstwach pedofilskich może spowodować poczucie bezkarności sprawcy czynu i sprawcy zaniechania powiadomienia. Państwowa Komisja w sprawach, w których zawiadomiła organy ścigania, podnosiła argument braku reakcji przełożonych na przestępcze działania podwładnych wobec osób małoletnich.

Uchwała dotycząca art. 240 § 1 *Kodeksu karnego* w sposób bezpośredni odnosi się do analizowanych spraw dotyczących przeszłości – działania w tej kwestii są istotnym elementem misji Państwowej Komisji. Realizując swoje ustawowe zadania, Państwowa Komisja dąży do poznania skali zjawiska wykorzystania seksualnego dzieci na terenie naszego kraju. Jak już wskazano, działania takie mają charakter długotrwały oraz wielowątkowy. Zapoznając się z metodyką prac komisji działających na terenie m.in. Niemiec czy Australii, Państwowa Komisja podjęła działania celem zbadania sposobu reagowania instytucji oraz organizacji, których pracownicy/reprezentanci/członkowie mają na co dzień zawodowy kontakt z dziećmi. W związku z powyższym w okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja zwróciła się do instytucji i organizacji zajmujących się edukacją, wychowaniem, organizacją wypoczynku dzieci, leczeniem oraz opieką i pielęgnacją małoletnich. Jednym z najbardziej negatywnie zaskakujących efektów tych działań jest niski odsetek uzyskanych odpowiedzi. Warto zwrócić uwagę, że zaledwie 24 z blisko 70 związków sportowych działających na terenie Polski odpowiedziało na pytania kierowane przez Państwową Komisję w sprawie prewencji przestępstw seksualnych

oraz reakcji na przypadki podejrzenia wykorzystania seksualnego dziecka np. przez trenera. Podobna sytuacja pojawiła się w odniesieniu do organizacji harcerskich. Tylko jedna z nich odpowiedziała na pytania. Jest także inne zaskakujące zjawisko. Choć Państwowa Komisja jako organ państwowy posiada umocowaną ustawowo kompetencję zobowiązującą ją do badania przypadków wykorzystania seksualnego dzieci, to nadal zdarzają się sytuacje, w których instytucje czy organizacje negują jej uprawnienia. Przykładem może być odmowa współpracy w tym zakresie jednej z izb lekarskich. Środowiska medyczne, zarówno lekarzy, jak i pielęgniarek, bez większej zwłoki odpowiedziały na kierowane przez Państwową Komisję pytania. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że żaden z sądów lekarskich/pielęgniarskich nie zanotował od 2017 r. spraw dotyczących podejrzenia molestowania seksualnego dzieci przez reprezentanta żadnej ze wskazanych tutaj profesji. Jest to tym bardziej zaskakujące, iż w sprawach prowadzonych przez Państwową Komisję osobami wskazanymi jako sprawcy są również przedstawiciele środowiska medycznego.

Powyższe doświadczenia mają kluczowe znaczenie dla dalszych prac Państwowej Komisji. Ukazują one bowiem m.in. niski stopień responsywności instytucji, którym powinno zależeć na ochronie praw dzieci, zagrożonych wykorzystaniem seksualnym. Stan ten sugerować może istnienie wspomnianej ciemnej strefy przestępstw, o których milczą nie tylko osoby skrzywdzone, nierzadko zmuszane do zachowania doświadczanego cierpienia w sekrecie, ale też społeczeństwo, które przestępstwa te zamyka w obszarze niezrozumiałej i szkodliwej społecznie środowiskowej tajemnicy.

Państwowa Komisja, podejmując kolejne badania, zamierza analizować dostrzegane niepokojące zjawiska. Swoją codzienną aktywnością będzie nadal wspierać osoby skrzywdzone, których sprawy prowadzone są przez prokuratury, bądź też rozstrzygane przez sądy powszechne. Ponadto Państwowa Komisja zamierza w dalszym ciągu regularnie informować opinię publiczną o prowadzonych przez siebie działaniach oraz inicjatywach, których celem jest wprowadzenie trwałych zmian społecznych zmierzających do skutecznej ochrony małoletnich. Rozpowszechnianie wiedzy, jak też uwrażliwianie społeczeństwa na krzywdę dzieci, stanowi kluczowy element walki z przestępstwami na tle seksualnym.